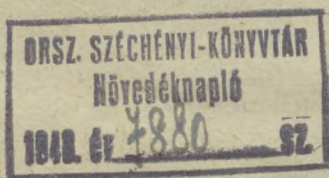

NAGY LAJOS

JANUÁR

165730

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1948

Ennek a kötetnek egyes elbeszéléseit más-más időben írtam. Egyiket még az első világháború előtt, másikat úgyszólván tegnap. Változtak az idők; változtam én magam is, persze nem a lényegben, hanem a teljesebb megismerés felé törekedve. Szükségesnek láttam tehát, hogy mindegyik elbeszélés alá odaírjam keletkezésének évszámát.

Meg kell mondanom, hogy írásaim megjelenése elé kezdettől fogva csaknem leküzdhetetlen akadályok meredtek. Nem a törvénnyel és nem az ügyésszel volt bajom, hanem az író és az olvasóközönség közt felsorakozó éber hatalmi tényezőkkel: szerkesztővel, kiadóval, lektorral. Csak egy szemléltető példával szolgálok most. Egy délután a Grünirodában című elbeszélésemet a folyóirattól, melynek szántam, ezzel az ingerült megjegyzéssel kaptam vissza: «Kérem, nem művészet a társadalom arcába köpködni.»

Évtizedeken át nem akadt kiadóm, regénybe, színdarabba kezdenem teljesen kilátástalan volt. Ezért kortársaimhoz viszonyítva, — akik fellépésük pillanatától kezdve úgy érezhették magukat a polgári társadalom-adta lehetőségek közt, mint hal a vízben, — aránylag keveset írtam. Rengeteg téma, szándék élt bennem, a megvalósíthatás reménye nélkül; élt, azután elhalt. A felszabadulás engem már hatvanéves korom után, meggyötörten, fáradtan és betegen ért. Pótolni mindent, amit el kellett mulasztanom, most már nem lehet. A múlt mellőzéséért azonban kárpótlás nekem az az elismerés, melyet a demokrácia nyújt, mint például az 1948-as Kossuth-díj dicsősége.

A multon el lehet merengeni, azt minél hasznosabb tanulságok szerzése céljából át és át lehet vizsgálni, túlságosan sokat azonban nem kell rajta rágódnunk, volt, nincs, rossz volt, elmúlt, tekintetünket előre kell irányítanunk.

Nagy Lajos

JANUÁR

Január a tél közepe, rendesen a leghidegebb hónap. Sokévi átlagos hőmérséklete Budapesten -2 fok.

Az eddig észlelt leghidegebb január 1893-ban volt, amikor a havi átlag a -10 fokot megközelítette. Viszont 1916-ban $+4$ fok volt a hónap középhőmérséklete, ami normálisan márciusnak felel meg.

A hőmérő legalacsonyabb állását a -19 fokot 1893-ban, 22-én érte el, a legmagasabbra: $+15$ fokra 1920-ban, 13-án szökött. 1893 január 22-én Kajászószenteulálián egy favágó megfagyott.

Január. A favágóval egyszerően úgy történt a dolog, hogy hát kiment fát vágni s másnap élettelenül találták az erdőben. Pedig hőmérő nem volt nála és így sejtelve sem lehetett arról, hogy olyan nagy a hideg.

A kajászószenteuláliaiak nagyokat sóhajtottak, szegény ember, szegény ember! — s aznap este különösen kedvesnek találták a fűtött kemencéket. A tekintetes úréknál vaskályha izzott vörösen, a tekintetes asszony önagysága a divánról nézegette az izzó vastörzset s néha-néha ellágyult:

— Milyen áldott jó kályha ez!

De azért nem ölelte meg a kályhát.

A rekordhideget mégsem január, hanem az elmúlt 1929-es év februárja tartotta. Budapesten 1929 február 11-én -23 fok alá süllyedt a hőmérséklet, de a külvárosokban a -30 fokot is megközelítette. Mintha bizony a hideg is társadalmi alkotás lenne. Pedig ennek az 1929-es évnek már a januárja is igen hideg volt. Mingyárt január 2-án feltűnt, hogy az előző napi $+2$ fokról -5 fokra zuhant a higanyoszlop. A külvárosokban feltűnően meglepte a lakosokat, azt mondták: ejha!

Hogy nincs kenyér, rongyos a ruha, plafonig ér a piszok, hogy alacsony a munkabér, hogy nincs munka — az már fel

sem tűnt nekik. A belső városban Buxbaumék késő éjjel érkeztek haza autón, Andrassy-út 140 alá. (Ez nem fok, hanem házszám!) Böszülten vastag bundákba voltak pakkolva. Először Buxbaumné szállt ki az autóból és sietett a kapuhoz, hogy megnyomja a csengőt; Buxbaum pénz után kotorászott, hogy kifizesse a soffőrt. Kis Keczege Pál kabátalanul reszketett a kapumélyedésben. Buxbaumné, amikor megpillantotta a fehér arcot s a csillogó két szemet, gyengén felsikoltott: Siess már, Dóri! — kiáltotta Buxbaum felé.

És Dóri sietett, a kapun belül megbeszélték a dolgot:

— Láttad ezt az embert? Úgy megijedtem tőle, hogy elállt a szívverésem, amint egyszerre megmozdult ott a sötétben.

— Biztosan lesben van. Lopni akar vagy betörni.

— Vagy talán gyilkolni. Hogy miért is engedi az ilyesmit a rendőrség!

Január 10-én —8 fok volt. Külvárosok számára népies kiadás: —11 fok.

Itt látható a január, a február, a március és az összes ragadozó vadállatok! — ordította rekedt hangján nyáron a vurstliban a kikiáltó. Egy legényke most, január 10-én, a Csákány utcában, szellős kiskabátban, zsebredugott kézzel, sápadtan és soványan, idézte a kikiáltót s az ödöngő kis csoport fogvacogva kacagott. Pista, Szepi és Móric görcsös köhögéssel folytatták a nevetést. Odaenn az udvarban Teliha megveregette Telihányé képét, hadd melegedjen fel.

Január 11, 12, 13... 20. A hideg növekedett. A hó az utcákon megfagyott. Befagyott a Duna, a Tisza, a kút, a vízvezeték, jéggé vált a víz a lavórban, szétvetette a vizesüveget. A kacagás az ajkakra fagyott. Hó és jég borította a háztetőket, az udvart, a kerteket, a tájat, a vidéket.

Egy autó vánszorgott az országúton, benne ült a nagyságos úr, háta mögött farkas, feje fölött holló s alant röpi a nap, mint a fáradt madár. Benn a városban meleg kávéházakban nyöszörögtek a polgárok, mi lesz, ha ez nyáron is így tart s a gabonaárak ősszel sem fognak emelkedni s már szabadkereskedni sem igen lesz érdemes. Szörnyű, a verebeknek nem volt mit enniük! Egy asszony a rendőrhöz futott s bepanaszolta azt a szívtelen gonosztevőt, aki mindig előmászik valahonnan, amikor ő zsemlyemorzsát hint a szegény kis verebeknek s a gazember mindig elszedi előlük a nagyobbacska darabokat.

Egész kis csödület keletkezett a rendőr körül, valaki megjegyezte:

— Biztosan a butikba viszi s pálinkát vesz rajta!

Január, február, a hideg már az égig ért. Apánk ujságpapírba pakolta a lábát, anyánk régi rongyokkal teleaggatta magát, ott ült a fűtetlen kályha mellett. (A régi emlékek, gyermekkori meleg kemencéről, szintén befagytak!) Kis Keczege Pál az Örömvölgy-utcában ott maradt egy kapualjban. (Biztosan lopni akart.) Baják Péter a Lehel-téren egy padon. (A betörés tehát neki sem sikerült.) Az öreg Kozlovsky házaspár a Naphegy oldalában, benn a kis dűledező házban, az ágyban, egymás mellett. Ja, nem tudták már egymást felmelegíteni. Mindnyájan belekerültek az ujságokba.

A szíveket borító szörzeten immár állandó zúzmara reszketett. Aki tudta, bizony védte magát. Buxbaum például, amikor benyitott a lakásába, kétségbeesve kezdett ordítani:

— Nyissátok ki az ablakokat, mert olyan hőség van itt, hogy megüti az embert a guta. Hogy lehet ennyire befűteni? Mari-i-i!

És Mari rohant, sorra kinyitogatta mind a hat szobának mind a tizenkét ablakát. Buxbaumék kislánya betette az olvasókönyvet s a kályha mellé húzódott, abbamaradt a gyönyörű történet: A megfagyott gyermek.

Sűrű, sárgás köd gomolygott a tárgyak és emberek körül, mint a megbántott föld bosszúja. Aki nem állta, forró lázat kapott (mint a megfagyott gyermek édesanyja) s elhullt. Kis Keczege Pál a nyitott ablakon keresztül (már megint nyitva volt!) visszanyúlt Buxbaum úráért és elvitte őt. „Nyugodjék békében.”

Január átlagos csapadékmennyisége 38 m/m. Az erősen havas januárok rendszeren igen hidegek is. A napsütéses órák száma már valamivel több, mint decemberben.

A légnyomás ebben a hónapban éri el a legmagasabb mértékét. Eddig maximum 79.3 m/m. Fejünkön és mellünkön az óriási légoszlop súlya, tetézve a kenyér árával, a házbérrel, a holnap kilátástalanságával s a tudattal, hogy ez így megy már húszezer év óta. Ó, feltekintek a rám kirótt légoszlop legtelejére, az egyik párkányán ül Schwarcz úr, a másikon Bunkófejeő úr, szivaroznak s az ürbe lógatják a lábukat. És én nem tudok mozdulni, hogy kimásszak a légoszlop alól s az eldőljön.

Január 14. Az értékpapír forgalmiadó 1929 december haváról lefizetendő. Jaj, nehogy elfelejtsük!

Január 15. A fénýüzési adó befizetése 1929 december haváról.

A jó gazdának:

a) a határban, ha vetéseket jégkérget hó borítja, rá kell haj-

tani a jóságot, hogy összetörje a kérget s így a növényzet levegőhöz jusson. Ha az idő engedi, akkor a réteken, lucernásokon egyengessük a vakondtúrásokat, hozzuk rendbe a vízelvezető árkokat.

b) a gyümölcsösben tisztogassuk a fákat a mohától, hernyófészkektől, száraz ágaktól. A nyulak rágásai ellen kössük be fáinkat szalmával. Teregessük el a trágyát a veteményes kertben s ha lehet, rigolirozzunk. Rossz időben osztályozzuk a vetőmagvakat, akinek nincs, az malmozzon az ujjáival.

c) a méhesben arra ügyeljünk, hogy a méhek téli nyugalmat ne zavarja meg semmi. Havazások után tisztogassuk el a havat a rőpnyílásokból. Az öreg lépeket olvasszuk ki, öntsünk mulépet.

A körültekintő ember:

Igyekezék lenyúzni a bőrét mindenkinek, akinek csak lehet.

Időjóslat:

Fázunk. Reszket minden porcikánk, vacog a fogunk. Reggel fáradtan kelünk, mert nincs miért fölkelnünk. Este fáradtak vagyunk, mert megbánjuk, amit napközben csináltunk. Sokáig nem tudunk elaludni, mert hánytorgat bennünket a bűntudat. Január, február, március, április, május, még mindig fázunk, fáradtak vagyunk, depressziós a kedvünk, meg-megbánjuk, hogy születünk. A halál gondolata kísért bennünket. Melegünk van, izzadunk és lihegve szédülünk. Fáj látnunk a zöldelő réteket, a lombos fákat, a kék eget.

De nem aszerint fázik az ember, hogy húsz fok-e a hideg s nem aszerint szédül lihegve, hogy 40 fok-e a meleg. Diszpozíció dolga ez, függ a kedélytől. Mondhatnám: attól függ, akarunk-e fázni, akarunk-e szédülve lihegni.

És egyszer, 1930-ban, 31-ben, 1942-ben vagy 56-ban, egyszer majd kinyitjuk ablakainkat, kitárjuk ajtainkat, kiállunk a szabadba, kiskabátban, födetlen fővel, felgyűrt ingujjal, ércesen kiállunk s nem fázunk többé! Nem is nézzük a fokokat, akár 40 fok melegben is állunk hő gépek mellett, ülünk a tüzek közvetlen közelében és kacagunk. Új élet ömlik el bennünk. Belekapcsolódunk az idő folyásába, elfeledjük mind a húszezer esztendőt, előre nézünk.

Hatalmunk alá hajtjuk a januárt, a februárt, a márciust és ... az összes ragadozó vadállatokat.

Megváltoztatjuk még az időjárást is.

1930.

A GOROMBA EMBER

A goromba ember az egész életét mindmáig átgorombáskodta. Szép időt töltött így el, mert már hatvanéves. Dús haja még mindig csodálatosan fekete, viszont lábai kissé már rogyanóznak, nehézkesen cipelik terhüket. A hordónyi nagy fejet s a hosszú és pocakos törzset. Állása már rég nincs a goromba embernek, ami vagyonkája volt, azt felélte, valami kisebb családi járadékból él, szerényen. Léhet, hogy azt is a gorombaságával harcolta ki magának. Nőtlen, legénylakást tart, gazdasszony dolgozik rá. Nemrégén új gazdasszonyt fogadott fel, mert a régi, aki húsz esztendeig szolgált, férjhez ment.

Csak úgy a keresztnévén Erzsinek szólította a goromba ember ezt a nőt, pedig az is már ötven felé jár és a haja ősz, hallja Erzsi, hej Erzsi, halló, izé, — így kezdte, bármit akart neki mondani, azután szidta, leckéztette reggeltől estig, már amikor otthon volt, különben jól megfért vele. Ez az Erzsi nyugodt kedélyű, egészséges nő, végtelenül türelmes, de ha kellett, ő is tudott gorombáskodni. A goromba emberrel pedig kellett, legalább is Erzsi így érezte. De meg véleménye is volt Erzsinek a helyzetről s azt tartotta, hogy minden gorombaságot nem szabad szó nélkül eltűnni, néha tehát, már csak azért is, hogy föl-eszméltesse a goromba embert, oda kell neki mondani egyet-mást. Érintkezésük aztán nagyjából úgy folyt, hogy a goromba ember beszélt, beszélt, fel-felüvöltött, nagyokat hördült, forgott a szeme, csikorgatta a fogát, durva szavakat mondott, maga ostoba téhen, maga barom, magát már régen ki kellett volna rúgnom, — Erzsi meg mindezt közönyösen hallgatta s úgy fél-óránként követte csak el az eszméltetést: ha én téhen vagyok, akkor maga meg ökör; ha nem tetszik, pukkadjon meg; nagyon szép, nagyon finom, majd egyszer fölveszik „gramafonba“ és eljátsszák a kiállításon. A goromba ember ilyen replikák után

vagy még jobban üvöltött, vagy meghökkenve elhallgatott, nagyokat fújt, a levegőbe zongorázott tömzsi ujjaival, — de hamarosan egészen megnyugodva végezte tovább a dolgát, öltöztést, vetkőzést, haszontalan olvasgatást, levélfirkát, esetleg fogta a kalapját s elment hazulról.

Hát ez az áldott kedélyű Erzsi, aki ennyire jól megfért a goromba emberrel, ez hagyta el őt. Nem egészen símán, mert nem egykönnyen akadt utódja. A jelentkezők egy része percek alatt kiismerte a goromba embert, jaj, Isten mentsen az ilyen vadállattól, s valami ürügyet mormolva, akármit, hogy a szemé nem bírja a bordó tapétát, nem vállalta a helyet, sietett el, ki a lakásból. Mások meg alkalmatlanoknak látszottak, nem kellettek a goromba embernek. Az egyiket például szívdobogós gyengeidegzetűnek nézte s az ilyenektől ösztönösen irtózott. A másiknak meg a megbízhatóságában kételkedett. Nemcsak úgy a szeméállása után, ami alaptalan gyanakvás lett volna, hanem mert az illető, egy testes, telt és pirosképű nő, egyrészt mindúntalan az erkölcsével dicsekedett, holott az ő erkölcsére fütyült a goromba ember, másrészt meg azt ismételte, hogy az ő keze által el nem veszhet egy gombostű sem a lakásban, mert ő a máséhoz hozzá nem nyúlna a világért sem, ott is, ahol legutóbb volt... s ekkor negyedóráig mesélt arról, hogy ezt is elvihette volna, azt is eltehetné volna, de hát ő... szóval elárulta, hogy szüntelenül azon jár az esze, hol mit lehetne ellopni.

Kérlete tehát a goromba ember Erzsit, hogy várjon még, ne menjen el addig, míg nem akad helyébe más, megfelelő gazdaszony. A goromba ember kérni is tudott, könyörögni, szinte még azt is gorombán, mert ugyancsak nem takarékoskodott a nagy szavakkal, hanem ilyeneket mondott:

— Halgasson rám az istenért, nagyon kérem magát, ne tegyen tönkre, ne akarja, hogy itt pusztuljak el tehetetlenül.

Így történt, hogy Erzsi a felmondásának lejártá után még jónéhány hétig megmaradt a gazdájánál. Nem akarta tehát őt tönkretenni. Nem gyűlölte a goromba embert, sőt inkább szerette. Szerette és ha valaki megkérdezte volna tőle, miért, így felelt volna: mert ha goromba is, azért nem rossz ember.

No, valami különösen jó sem volt a goromba ember, bár még mindig különb volt az olyan finom, becsületes, korrekt embereknél, akik így szólnak: tartozom tehát magának négy fillérrel, tessék! Akik csak egy pengőn felül teszik vitássá, hogy jár-e tőlük másnak. Akik senkinek egy kemény szót nem mondanak, de ha a hajléktalan csuparongy embertársuk nyöszörög

nekik egy kis segítségért, nyugodtan, szinte gyengéden adják tudomására, hogy sajnos ők nem tehetik, mert hát ők amúgy is túlságosan igénybe vannak véve, meg hát... ejnye, igazán sajnálom, maga elkésett, barátom, épen a múlt héten ajándékoztam el az elhasznált — frakkomat.

Erzsi megvárta, míg a goromba ember végre is megállapodott egy özvegy asszonnyal, akinek nemrégien halt meg az ura vagyon, nyugdíj nem maradt utána és az asszony kénytelen volt olyan keresetet vállalni, amilyen éppen kínálkozott. Negyvenéves volt ez az asszony, Tóthnének hívták, volt egy kislánya is, Piroska, nyolcéves. Ezt aggódva közölte a goromba emberrel, hogy nem baj-e, elvállalja-e őt így, a goromba ember csak legyintett a kezével: tőlem itt lehet, nekem mindegy, hogy gyereke van, legfőljebb magának baj. Erősnek, egészségesnek látszott ez a Tóthné, értelmesnek is, hát hogy ilyen sorsra jutott öregedésére, ja, nem lehet mindenki magánzó. Nyájas arca, szomorú tekintetű szeme csak egy villanásnyira akasztotta meg a goromba embert, de az valami más teendőjére gondolt már és megállapodtak.

— Most aztán már mehet a fenébe —, mondta ezután a goromba ember Erzsinek. — Elmehet és férjhezmehet a vén fejével, maga ostoba... Jó, jó, ne köszönjön nekem semmit, csak menjen már, mert nincs időm tovább csevegni... Azért, ... héj, Erzsi! ha valamire szüksége lesz, vagy valami bajba kerül, csak jöjjön el, remélem, ennyi esze magától is van.

Így búcsúzott Erzsitől a goromba ember. Nem tudott, talán nem is akart szebben. Marhaság, elég ez!... És így bánt ő másokkal is. A házmesterrel, aki kaput nyitott neki. „Mi az, talán megint bepálinkázott, azért aludt el?“ A postással, aki a leveleit hordta: „Mért kezdi maga a negyedik emeleten? Hogy én itt lenn lessem, amíg végigjárja az egész házat?“ A szavak szerint ugyan nincs ebben semmi gorombaság, de ahogyan ezt mondta a goromba ember! Hajja. Leste a postást az előszobában, aztán hirtelen kinyitotta az ajtót és felordított: Mé-ért kezdi maga a negyedik emeleten? Mint egy oroszán, mielőtt ráveti magát az áldozatára. De még látványnak is goromba volt ilyenkor a goromba ember. Tekintetében düh és fenyegetés villogott, sörényes nagy fejét megrázta, az arca eltorzult, a karja megrándult, mintha meg akarná ragadni a rémült levélhordót, hogy azonnal megfojtsa. És hogy a levélhordó megrémült, ez csak olaj volt a tűzre, a goromba ember indulata mindig fellángolt, ha az áldozat reszketve lapult alája ennek az indulatnak. A szomszédok

riadtan dugták ki ajtón, ablakon a fejüket. A szende harisnya-kereskedőné az első emeleten már arról ábrándozott, hogy ezt a vad embert meg kellene szelidíteni, s ha tíz évvel fiatalabb lenne, ő... feláldozná magát. Még hozzá az is kiderült, hogy a levélhordó tévesen máshová adott be a goromba embernek címzett leveleket. Olyan zavarokat csinál ez a mulya postás, hogy az borzasztó, fel kellene jelenteni —, ajánlotta Tóthné.

— Mi nem jelentünk fel senkit! —, mondta a goromba ember megvetően.

Azután elment hazulról a goromba ember. Tóthné köszönt neki, szépen, szelíden, engesztelőn. A goromba ember nem viszonozta a köszönését, még csak a fejét sem biccentette meg. Tóthné elmerengett. Istenem, hová kerültem, nem lesz itt maradásom.

A goromba ember bement egy trafikba. Csak úgy betoppant, fölvágtá a fejét, odalépett a pulthoz és vezényelte: Két kubát! Ismeretlen volt ebben a trafikban, meglepődve bámult rá a trafikos és enyhe reszketéssel tölta eléje a szivaros skatulyát. Nem tudott hamarjába mit mondani, de összeszedte magát s míg az üzlet lebonyolódott, kigondolta, hogy mit fog cselekedni. Amikor aztán a goromba ember, zsebretéve a szivarokat, kifele indult, a trafikos meghajolt és igen erőteljesen, tehát célzatosan így köszönt: alázatos szolgálja. A goromba ember megállt és visszafordult. Kivételesen, mert máskor nem törődött a tehetetlen lázadókkal. És csak úgy odavetette a megrovó kérdést:

— Magának ez fontos?

A trafikos nem kérdést várt, nem készült tehát a feleletre s csak ennyit makogott:

— Hát... kérem...

A goromba ember már fölébe került:

— Mi a fontos magának? Az, hogy eladjon, vagy hogy köszönjenek a vevői?

— Kérem... mégis csak...

— Szóval, ha majd egy bomba belecsap a boltjába s magát a cigarettáival együtt ezerfelé röpíti, akkor az lesz a fontos, hogy a pilóta előbb köszönt-e, jónapot kívánok? ... No látja!

Ezzel a goromba ember újra diadalt aratva kísértált a boltból.

Elment a kávéházba. Mert kávéházba is járt, bár rendszertelenül. Ezelőtt gyakran naponként kétszer-háromszor, később azonban az úgynevezett „fecsegés“ eltiltása óta, ritkán. Hogy ne beszéljen hangosan és fesztelenül bármiről és bárkiről, ezt nem bírta. Inkább otthon maradt, néha napokon át ki nem mozdult a lakásából. Utolsó fénykorát azokban a hetekben élte, melyek

alatt lezajlott a német-lengyel háború. Akkor még a goromba ember bömbölő, üvöltő, kávéházi csillárokat rezegetető magyarázatokkal kísérte az eseményeket:

— Mit rotyogsz te, vagyis mit *fecsegsz*? — ugrott neki a törzsasztalnál Verőnek a hírlapírónak. — Hogy a németek hat hét alatt végeznek a lengyelekkel? Hülye! Már elfelejtetted kilencszáztizennégyet, amikor minden rohanás elakadt? Várd meg, amíg elkezdődik az őszi esőzés és megjelenik a terepen az a híres lengyel sár. Amely a köldökükig ér majd a motoroknak.

— Lehet —, próbált Verő lassan visszavonulni.

De a goromba ember csak úgy ráförmedt, mintha ellentmondott volna neki:

— Mi az, hogy *lehet*? *Lehet*, hogy esik majd az eső? Ha az csak *lehet*, akkor az is lehet, hogy nem esik. Hogy egész ősszel, egész télen nem esik, hogy havazni sem fog. Nem *lehet*, hanem biztos.

És azután a goromba ember megmagyarázta a társaságnak az egész hadihelyzetet, egyszersmind megmutatta, hogy merre, hová fejlődnek az események. A jelenlevők áhítattal hallgatták, nem mertek vele vitába kezdeni. De helyeselni sem volt veszélytelen, mert a helyeslő is megkaphatta a magáét. Amikor például a goromba ember azt mondta, hogy a politikai ellentétek az egyes államok közt csak a felszín, a most megindult világfolyamatnak mélyebb, társadalomszerkezeti értelme van, a kis Blau sietve jelentkezett:

— Pont így gondolom én is.

A goromba ember végtelen megvetéssel nézett rá:

— Csakhogy maga rosszul gondolja.

— Miért gondolom én rosszul? — merésztelt okvetetlenkedni a kis Blau.

— Azért, mert maga hülye. Maga *csak rosszul* gondolhatja.

— De kérem, én ugyanazt gondolom, amit ön.

— Nem, barátom. Majd én megmondom, hogy maga hogyan gondolja. Maga úgy gondolja, hogy az angolok győznek, igen hamar, lehetőleg két hónap alatt, hogy magának ne kelljen sokáig drukkolnia, azután minden rendben lesz, Bánffy Dezső lesz a miniszterelnök, a Népszínházban megint százszor adják a Bob herceget, Fedák Sárival a címszerepben, s Kozarek Ferenc lesz a hóhér, maga megint ezer koronát keres havonként, nem pengőt, hanem koronát, s esténként konflison döcög haza a Mandlmúlatóból. Maga így gondolja.

A társaság tagjai az erősebbel azonosították magukat —

idejében csatlakoztak a győzőhöz — s jól mulattak a kis Blau vergődésén. Az erősebb, szóval a goromba ember, kihasználta az alkalmat s úgy eljátszott a kis Blauval, mint macska az egérrel. Újra és újra rávetette magát, cibálta, tépte, marta. Maga a kis Blau is nevetett kínjában. Édes tépés, hasonlatos a csiklandozáshoz... Általában a goromba embert élvezték a barátai, az ismerősei. Aki csak hallgatóként szerepelt a vitáiban, az persze könnyen mulatott, aki meg áldozatul esett, az mazochista gyönyörrel állta indulatát, szavai verését, logikájának éles metszéseit. Nem szabad megsértődni — ez volt a hallgatólagos, de néha megbeszélt megállapodás. Eszes ember, nagyszerű ember, szellemes, őszinte, békebeli goromba ember, ohne sunyi rosszindulat, ármánykodás, besúgás, névtelen följelentés, hóhérkézrejtetés, mindent el kell tehát tőle viselni. Nagyon mulatságos, nagyon érdekes, valósággal cirkuszi akrobata, különöc, a világ legkedvesebb örültje, arany szíve van.

Már estére fordult az idő, amikor a goromba ember még mindig ott ült a kávéházban, a Café Rûminiben, ugyanannál az asztalnál. A társaság tagjai elmentek, mások érkeztek a helyükbe, szóval az asztaltársak cserélődtek, egy-egy kis időre egyedül is maradt a goromba ember; akkor nagyokat ásított, szétnézett a kávéházon, a gyáván szorongó embereken s rettenően ünta az egészet, a kávéházat és a vendégeket, de azon túl és kívül a várost, az egész világot. Fölemelte az eléje tett esti lapot, egyiket, majd a másikat, megnézte a rikító címeket, valamit a szövegből is olvasott, majd letette, eltolta magától, fájdalmasan tekintett az ég felé, nyögött egyet és megcsóválta a fejét. Jaj, senki sem ült mellette, senkit sem zúzhatott pozdorjává, tehetetlenül kellett túrnie az eseményeket és az eseményekről szóló híreket, a hírek hangját s a hangban megnyilvánuló fennbélázó hetykeséget. Senkire, távoli szörnyű tettesekre nem förmedhetett rá, hogy: maga hülye, maga barom, maga gazember, látja, micsoda förtelmes butaság megint, amit mondott? Még csak Verő vagy a kis Blau sem voltak jelen, gonosztevő-pótlékoknak, ó, ó, a goromba ember behúnyta a szemét, a feje előrehanyatlott s egy-két percre elaludt. Az arca gyermeki szelíddé símult ki s arról álmodott, hogy valami tündérvilágban jár, ahol éppen az ő közvetlen közelében valaki becsületeset cselekszik, egy másik okosat mond s ő utólréhetetlen udvarias-sággal, fuvolahangon, nem győzi elismerését osztogatni.

Fölriadt, megint ásított, az órára nézett, ideje volt, hogy megvacsorázzon:

— Pincér! — ezt már rekedt recsegéssel üvöltötte s máris hozzátette: — mozogjon, mozogjon, maga ártatlan spicli, ne úgy, mint a lajhár!... Mi az a Rimini-kotlett? Micsoda marhaság az?... Jó, jó, a kávéház nevére hívják úgy, azt hiszi, hogy én ezt nem tudom? Azt kérdeztem, hogy mi az? Marha, borjú, disznó, vagy miféle húsból van, hogyan van elkészítve, mi van hozzá?... Ez az? Vigye vissza a fenébe. Etesse meg a gazdájával, nekem ilyen piszkot ne adjanak. Mi van még? Hozza! Ez jó.

No lám, a goromba ember végre is megkapta azt, amivel meglegeghetett. Dehát így járt ő csaknem mindig, mindent kigorombáskodott magának. Felületes ítélkező már-már azt is hihette róla, hogy ő csak afféle műgoromba, hogy tudatosan üzi a gorombáskodást, mert hasznosnak tapasztalta. Az emberek mindenütt megijedtek tőle s igyekeztek kiengesztelni őt, a kedvében jártak, ő meg csak úgy fejedelmi fejbiccentésekkel, rendben van-nal, elég, elmehet s ilyenfélékkel osztogatta kegyes elismerését, szóval még azokat is gorombán.

Persze, még a goromba ember sem gorombáskodott mindenkiel. Ösztönösen, kitűnően válogatta meg, hogy kivel lehet, kivel nem. Aki hatalmas volt, olyképpen, hogy a látszatot élete árán is védelmeznie kellett, vagy aki olyképpen volt gazdag, hogy a goromba ember hasznát vehette s kénytelen is volt hasznát venni, hát azzal egyszerűen nem gorombáskodott; nem ordított rá, nem hülyézte le, nem mondta a kijelentéseire, hogy azok baromságok. Célszerű goromba ember volt, a rosszhiszeműek azt is gondolhatták róla, hogy olyan örült, aki egyáltalában nem hajlandó a tüzeskályhát megölelni. Akivel semmiképpen sem lehetett s nem is lett volna ajánlatos gorombáskodni, ajja, annak még udvarolni is tudott a goromba ember. No, nem úgy, mint ahogy általában szokás, áhítattal hallgatni, bólogatni, mindent ráhagyni s a viccein bambán röhögni, nem meghúnyázkodva, szemtelen bókokat mondva, szerkesztő úrnak bárgyú cikkeit dicsérve, miniszter úrnak a koldussanyargatási rendeletét helyeselve, nem, hanem inkább valami fene tárgyilagossággal. Nem szorongott, nem dadogott és még ilyen helyzetekben is tudott határozott lenni. Nem, kérem, nekem más a nézetem — mondta még ilyenkor is és valami meglepő nyugalommal, rezdületlen szemmel, csaknem kedvesen mosolyogva nézett arra, akinek iszonytatóan szerette volna a szemébe köpni, csakúgy a sokperces gyöngédség befejezéséül: maga hülye!

Olyan nagy üzemben azonban, mint az ő gorombáskodása

volt több évtizeden át, megesett, hogy elvétette a dolgot s nem jól mérte fel, hogy ez vagy az a valaki meghódol-e neki s állja-e gorombaságait. Ritkán, de megesett. Akadt olyan ember, aki az első felhördülésre vagy emberölő tekintetre megsértődve elhallgatott, majd fölállt és eltávozott. Így adva kifejezést annak a hirtelen kelt elhatározásának, hogy ő ilyen goromba emberrel többé nem ül egy asztalhoz. Hát az ilyen alaktól aztán vérgig sértődött a goromba ember. Ha senki mástól nem, de az ilyen-től igen. Szemét apróra hunyorítva, mélységes fájdalommal nézett a távozó után s szeretett volna... szeretne volna kiengesztelni, de úgy, hogy utána futva, még valami éktelen gorombaságot vágott volna a fejéhez. Az ilyen eset öt-hat percre egészen megzavarta, gondolatai az idélen fráter körül keringtek s nem állhatta meg, hogy tompa, bánatos hangon így ne szóljon:

— Idegbajos ember. Furcsa... nem értem.

Egyszer meg kettesben beszélgetett a goromba ember egy másikkal, egy ismerőssel, akit áldozatul óhajtott, annál is inkább, mert előzőleg órákat töltött egyedül. Ez a másik az első felhördülésre meglepődve nézett a goromba ember szemébe, majd fölkapta a súlyos kávéházi gyufatartót s elkezdett kiabálni:

— Hallja! Úgy a fejéhez vágom ezt a gyufatartót, hogy lefordul a székről. Micsoda hang ez? Velem nem lehet így beszélni.

A goromba ember meghökkent. De nem túlságosan. Mindig el volt rá készülve, hogy ilyen alak is akadhat. Inkább a gyakorlati oldaláról fogta fel legelsőbbben is a helyzetet:

— Legalább ne kiabáljon így, nagyon kérem. Hogy ne hallja mindenki —, kérte, lihegve a szavakat, inkább jótékonyszelidítőként.

Az ellenfél sápadt volt és reszketett az arcának minden vonása. Szelíd, szabályos ember volt ez az illető, túlságosan halkán beszélt mindig, aligha hihette volna róla bárki, hogy ilyen dühvel lép fel. A gyufatartót eleresztette, de még tovább is gvötrő izgalom remegtette minden porcikáját, igen nagy vágy küzdhetett benne a riadozással, nyilvánvalóvá vált, hogy képes lenne a goromba embert fejbevágni, de akár őt, akár mást, ha úgy véli, hogy azt kell tennie, agyon is ütni. A goromba embernek ilyenmire persze sohasem volt hajlama. Látván, hogy kivel-mivel került szembe, elhallgatott. Nem, nem, nem engedek, nem retirálok, erőlködött magában az ellenfél és még mindig remegett. A goromba ember nézte őt és hallgatott. Nem sok idő múlva újra beszélni kezdett. Folytatta ugyanazt a témát, melyet abba-

hagytak. A haragos, durva szavak ontására is hamarosan módot talált a goromba ember: ugyanolyan hévvel, mint a vitázó ellenfelét szokta, ordítva, bömbölve, fogcsikorgatva gorombaságokkal halmozta el — a jelen nem levőket. Félig-meddig már megint csak kielégülve indult éjjeltájban hazafelé. Az esze százfelé kalandozott, ezer szemtelenségével a világnak elégedetlenkedett, az imént lezajlott esetre csak itt-ott gondolt egy-egy villanásnyira. Nem tetszett neki a dolog, az bizonyos, de nem szégyelte magát, nem képzelgett megtorlásról, inkább csodálkozott és méltatlankodott. Nyavalyás alak. Hülye. Nem érti a dolgot! Igazságtalan tehát a barom.

Az Andrassy-úton hazafelé menet találkozott a goromba ember Verővel, aki a szerkesztőségből a kávéházba loholt. A goromba ember már álmos volt, néha öt-hat lépést is behúnyt szemmel tett meg, nagy feje féloldalt a vállára hanyatlott. Verőnek könnyű volt az egész emberből valami elernyedést kiéreznie, élni akart az alkalommal:

— No, mit szólsz a sárhoz? — kérdezte gúnyos vigyorral, miután erre a tárgyra szeptember óta nem térhettek vissza, mert nem volt rá alkalmuk.

A goromba ember egy pillanat alatt éber lett. Értette a kérdést, hiszen éleseszű volt.

— Szóval, én ostobaságot mondtam, te pedig okos voltál! Te eltaláltad... szarva közt a tőgyét.

— El is találtam.

— Miért találtad el, te barom? Azt mondtad, hogy a németek néhány hét alatt végeznek Lengyelországgal.

— Igen. Hogy négy hét alatt...

A goromba ember megállt, ráncolta a homlokát és felordított:

— Hazudsz! Hat hetet mondtál.

— Hát hat hetet. Nem mindegy az?

— Nem, mert most először is arról van szó, hogy én emlékszem jobban arra, amit te mondtál. Azután jön a dolog érdeme. Te néhány hétre becsülted az időt, mialatt a németek legyőzik a lengyeleket. A győzelem megtörtént négy hét alatt. És most te azt hiszed, hogy te okos voltál, te jól láttad, hogy mi fog történni, hogyan és mennyi idő alatt. Te ezt hiszed. Holott csak a vak világban locsogtál, csak járt a szád, mert sejtelked sem volt sem az egyik, sem a másik fél erejéről, fogalmad sem volt arról, hogy micsoda előre nem látott eshetőségek bukkanhatnak föl. Te tudtad előre, akard most állítani, holott maga Brauchitsch

úr is azt felelte volna a kérdésre, meddig tart majd a lengyel hadjárat, hogy azt *hiszem*, nem tovább öt-hat hétnél. De *te* bemondtad előre. Mintha csak a baccarat-asztal mellett jósoldat volna meg, hogy a következő ütés a banké és csakugyan a banké lett volna. Nem, barátom, te valamit rotyogtál és véletlenül az történt, amit rotyogtál, vak tyúk szemet talált.

És így tovább, szünet nélkül, kérlelhetetlenül, egészen a kapuig, ameddig Verő mint lapuló-kutya elkísérte a goromba embert. No, de körülbelül ez volt az utolsó eset, hogy a goromba ember háborús vitába bocsátkozott. Visszavonult ettől a témától és visszavonult a kávéháztól. Ha ő nem ordíthat szabadon, ha ő nem mondhatja meg nyíltan, hogy Solutus egy szádista gazember, hogy ez a Mastix egy gonosz pojáca, hogy a derék csurosák valamennyien hülyék, mert fejfel mentek neki a falnak, hogy az egésznek még csak a kezdetén vagyunk, hogy a folytatás és a vég... hát akkor ő meg nem adja ugyan magát, de visszavonul a lakásába, leszamarazza Plátont, legyilkosgazemberezi Tamerlánt, ráripakodik... Tóthnéra, arra, aki éppen a közelében van. Különben is a mai események, a világesemények — ízléstelenség róluk beszélni.

Hanem szegény Tóthné! Most már, úgy két hónap óta, min-dennek ő issza meg a levét. Napokon át ki sem mozdult lakásáról a goromba ember. Legföljebb kétszer egy héten ellátogatott egy ismerős családhoz s ott töltötte az estét. Kabosék, ez az ismerős család. Az asszony rokona a goromba embernek, másodunokatestvére. Jómódúak ezek a Kabosék, bár a jövedelmük az utolsó évben erősen megcsappant s emiatt nagyon gondterhesek. Aggódva néznek a jövőbe, ugyan mi lesz velük, mi vár rájuk? Még jó, hogy nincsenek magukramaradva kettesben, hanem van náluk egy kis rokongyerek, a hatéves Gyurika és van két áldott jó cselédjük, a szobalány, meg Zsófi, a szakácsnő. A szobalány pajkos kis proletárlány, de nincs vele semmi baj. Zsófi meg vidám öregedő asszony, ami ritkaság. Ez a Zsófi olyan jókat tud mondani, de még inkább nevetni, hogy öröm nézni, kész mulatság hallgatni. Ebben a különös, vidékies környezetben csodajól érzi magát a goromba ember. Már vidám arccal lép be ide, veszélyt nem érezve, minden jóra felkészülve. Megérkezés ez számára hosszú utazás után a „helyszínről” és a „korból”. Ilyenkor látja ő maga is, hogy — nem is harcos lélek. Nincs a zsebében revolver, nincs a szívében kegyetlen kívánság, nincs a noteszében feketelista. Te ugyan gorombáskodással intéznél el minden világviszályt — mondta neki nevetve a házi-

asszony. Természetes! — csapott az asztalra a goromba ember, ugyancsak nevetve. Fölvonulnának, kérlek, az ellenséges seregek. Föllállanának egymással szemben, mindegyik sereg kiküldené...

— A leggorombább emberét — próbálta a háziasszony folytatni...

— Nem! — tiltakozott a goromba ember. — Az őszinte embereit! És azok egymás szemébe mondanák az egymásról való véleményüket. És amelyik fél nem állná tovább, az lenne a vesztes.

Kaboséknál nem gorombáskodik a goromba ember. Beéri a pótlékkal, azzal, hogy távollévőkről mond retteneteseket. Távollévőket szid, ócsárol, cáfol, sérteget, sőt in effigie akasztat is, persze a realitás hallgatólagos elengedésével. Mondtam már róla, hogy békebeli goromba ember, afféle ittmaradt bölény. Ordít, csikorgatja a fogát, rázza az öklét, de — itt már csaknem egészen tudatosan, mulattatni akarja a társaságot. Amikor a goromba ember vacsorára hivatalos, akkor mindig maga Zsófi szolgál fel. Hallani akarja a goromba embert. Az asztalról leszedett tányérokkal megáll a félig nyitott ajtóban, hogy végigélvezhesse egy-egy kitörését s zötyöghessen a nevetéstől, de úgy, hogy a tányérok sorsa bizonytalanná válják a kezében. Megesik, hogy a goromba ember ilyenkor odaveti:

— Mit vigyorog maga, mint a fakutya?

Zsófi erre még jobban nevet, a könnyei is kicsordulnak, s ha kevés a tányér és megteheti, akkor az egyik kezével a homlokára mutat, így fejezve ki nézetét a goromba emberről.

— Szemtelen egy perszóna — állapítja meg a goromba ember, de szinte elégedetten.

A kis Gyuri is kacag a tréfás jeleneteken és ha a goromba ember ellene mer fordulni, akkor leugrik a székéről, oda fut a goromba emberhez s alaposan öklözi a gyomrát.

A goromba ember fejét ingatva, kezének ujjait csodálkozón ki-kitárva távozik e különös estékről, tipeg az utcán hazafelé, de azért szétnéz, nem akad-e valami, valaki, amibe és akibe bele lehetne kötni. Ha nincs más, jó akármilyen, a rendőr is. Így esik meg, hogy a forgalmi rendőrré is ráripakodik:

— Miért nem csavarja már el azt a lámpát?!

A rendőr abban a hitben, hogy valami nagyon nagy úr a goromba ember, talán a miniszter, sietve engedelmeskedik, elpirul s rosszalón néz még jóideig utána.

Odahaza Tóthné ébren várja a goromba embert, bármilyen

későn érkeznek is az haza. Hogy ezt így csinálja, ez a rossz szokása megvan Tóthnének is, a — goromba embernek is. A goromba embert annyira elfoglalja szakadatlan harca a világgal, mindennel és mindenkivel, még annak a kínos tapogatásával is, hogy a mult sötétjében hol rejtőzik hát az és ki az, akivel az ő legrégibb harca folyt s most már folyik befejezhetetlenül, a győzelem örök reménytelenségével, annyira vár szakadatlanul látható és láthatatlan ellenfeleket, hogy a Tóthné haszontalanul önmarcangoló cselekedetére nem is eszmél rá. Egyszer ugyan dohogott valamit, hogy engem nem muszáj ébren várni, de aztán csak hagyta Tóthnét, hogy csináljon amit akar. Tóthné sem szól, nem kísérli meg tisztázni az ügyet, pedig ő azért nem fekszik le, mert a goromba ember... no, hát hogyan is érkezne másképpen haza, mint szörnyű ajtócsapkodással, úgy, hogy fölveri a házat s a fölriadó szívdobogást kap miatta. Bizony, mostanában sok baja van a goromba emberrel Tóthnének, de annak is vele. Három hónapja már, hogy Tóthné belépett a goromba emberhez. Már az első nap goromba volt hozzá a goromba ember, úgy szólt hozzá, mint más goromba ember a kutyájához. Tóthné csak állt tanácstalanul, nem mert, nem tudott felelni s lassan kisomfordált a szobából. A goromba ember az ajkát összeszorítva nézett utána s ilyesmit gondolt: na, jól nézünk ki!

Mivel a goromba ember éppen ebben az időben vonult vissza a más eszközökkel harcoló, neki nem való világtól, csaknem mindig otthon tartózkodott tehát s reggeltől estig Tóthnét marta, majd hogy szét nem tépte. Ha csöndesen szólt is hozzá és Tóthné illedelmesen felelt, akkor is egykettőre elkövetkezett a pillanat, amikor a goromba embernek ellenállhatatlanul fel kellett ordítania. Kezdődött tehát csöndesen:

— Ezeket a könyveket ne rámolja el, hagyja az asztalon így nyitva, ahogy vannak.

— Igenis, kérem — mondta erre Tóthné.

A goromba ember már akkor egy mélyet lélegzett. Mert miért mondja ez az asszony, ez a szolgálélek, hogy igenis kérem. Ő nem kíván ilyen feleletet, neki mondják így: jól van.

Később:

— Csukja már be az ablakot, mert egészen kihűl a szoba. Nem érzi?

Tóthné becsukja az ablakot.

Kis idő múltán:

— Csináljon nekem egy teát.

Tóthné kimegy, vizet tesz fel. De csakhamar bejön:

— Hogyan tetszik szeretni a teát?

Ezt már alig bírja a goromba ember:

— Mi az, hogy *hogyan*? Folyékonyan!

— Világosan, vagy sötéten?

Most aztán már az ég felé tekint a goromba ember, mintegy segítségért esdekelve. Szörnyűség: világosan, vagy sötéten és hogy *szeretni*! Hogyan tetszik szeretni!

— Hát nem mindegy az?! — üvölti a goromba ember.

Es egyelőre megbánva, hogy nem türtőztette magát, recsegi tovább magyarázatul:

— Undok melegvíz, szereti a nyavalya. Azért kell, mert meg vagyok hűlve... Hogyan lehet ilyen számárságot kérdezni?

Tóthné megint kimegy, de jobban szeretne már vissza sem térni. Nem adni be a teát sem világosan, sem sötéten, csináljon ez a rettentő ember amit akar, össze kellene pakolni és elmenni, vinni a kislányát, oda, ahol a part szakad, elpusztulni, mindegy. Odakünn Piroska riadtan néz az anyjára, hallotta a szörnyű hangot s tudja, hogy az anyjának fáj. Hová lehetne menni ezzel a szegény kislánnyal, ebben a borzalmas világban, ebben a nagy kiszolgáltatottságban, a végtelen nyomorúságban, mely a földet elborítja?

Mégis csak beadja a teát. A goromba ember nem csitult el, nem, hanem folytatja:

— Hogyan tetszik szeretni... Maga talán szereti? Jó meleg, sárga víz, békának való. Ha szereti, csináljon magának, de anynyit, hogy öntse tele vele a fürdőkádat, üljön bele és kuruttyoljon. Ha úgy tetszik szeretni.

Tóthné hallgat. Kimegy. A goromba ember utána néz és kínjában felnyög. Ezzel jól bevásároltam — gondolja.

A goromba ember a napokban megint ráordított Tóthnéra. Tóthné elsápadt és csak állt tehetetlenül, megsemmisülve. No most! Mi lesz végre? — várakozott a goromba ember felcsillanó reménységgel. Talán a végső kétségbeesés kiveti belőle a szót. De Tóthné azután megint csak hang nélkül, ahogy szokott, kiment a konyhába. A goromba embernek még eszébe jutott valami, ordítani kezdett: Tóthné! Tó-óthné-é!

Tóthné nem jött. Ez süket is — lihegte a goromba ember. Vagy... makacskodik. Megrázta sörényes fejét, fölállt és kirohant Tóthnéhoz. Benyitott a konyhába. Hát ott ült Tóthné a kis széken, az asztalra borulva és a válla rángásáról látszott, hogy csendesen sír. Piroska mögötte állt, egészen hozzátapadva kis testével s a vállát simogatta. Kezét elkapta, amint a goromba

ember megjelent s tágra meresztett szemmel bámult rá. A goromba ember állt, figyelte Tóthné és várt. Hadd sírjon, sírja ki magát. Később megszólalt, halkán, kissé zavartan:

— Mit sír?

Nem volt önmagával megelégedve, a szelíd szót kissé durvábbra akarta fordítani:

— Itatja az egereket?

Tóthné feleletül hangosan kezdett zokogni.

A goromba ember várt tovább, tanácstalanul. Majd szétnézett, elkerülve a kislány tekintetét, mintha más tanui is lennének a jelenetnek és azok előtt magyarázkodna:

— Sír. Nem értem.

Később, magát jobban összeszedve:

— Mondja, Tóthné! Hát maga ilyen mafla? Maga nem bírja el, ha az ember... hangosan beszél? Érdekes. Különös igényei vannak.

Kis töprengés után:

— Talán majd suttogni fogok magának.

És suttogva folytatja, egész kis színpadi jelenetet játszva meg:

— Édeskedves Tóthné, legyen olyan szíves és szíveskedjen nekem egy kis teácskát csinálni... bocsásson meg, nem tudok hangosan beszélni, mert rekedt vagyok.

Tóthné abbahagyva a sirást felemeli egy kicsit a fejét, de a tekintetét a falra mereszti:

— Elsején elmegyek.

A goromba embernek kesernyész mosoly vonaglik a szája körül:

— Úgy. És hová?

Tóthné ránt egyet a vállán, hogy azt még nem tudja, akár-hová.

— Maga nem megy el elsején. Hová a fenébe menne? Ezzel a... gyerekekkel? Van állása? Miből akar megélni?

Tóthné a tenyerébe temeti az arcát:

— Én elmegyek.

— Elég volt. Velem ne gorombáskodjon. Itt marad.

A goromba ember sarkonfordul, visszamegy a szobájába. Föl-alá jár, nagyokat fúj, majd megáll az ablaknál, kinéz az utcára, ni, az a barom ott majdnem nekiment az autónak, veri az ablakfát. Tóthnéra már csak ennyi jut:

— Annyi esze sincs, mint egy tyúknak.

Néhány nap múlva a goromba ember megint Kaboséknál

vacsorázott. A kelleténél többet hallgatott, a mindenkori élvezői ilyen esetben azt mondhatják róla, hogy nincs diszponálva. Zsófi várt, várt, hozta az ételt, vitte a tányért, de egyszer csak, ahogy tekintete találkozott a goromba emberével, elkezdett nevetni. Mert hát neki, ha több nem adódik, ennyi is elég. A goromba ember elfordult tőle, de amikor a szakácsnő kiment, megjegyezte:

— Jó pofa ez a Zsófi. Szentelen, mint a piaci légy. Egy rendes, normális ember... Ha nekem ilyen gazdasszonyom lenne!

— Szeretnéd? Átengedhetem, hívd el! — mondta a háziaszszony, csak úgy évdésnek szánva.

— Csakugyan? — kapott a szón a goromba ember.

— Igen. Hát... akarod?

— Hogyne akarnám. Te! A jóisten is megáld érte.

— Bár nem értelek. Hisz, azt mondtad, hogy nagyon jó gazdasszonyod van, meg vagy vele elégedve.

A goromba ember belevágott kezével a levegőbe:

— A munkájával. De nem vele.

— Mi bajod vele?

A goromba ember mohón akart felelni, de elakadt, kereste a szót, szinte fuldokolt, végül ormótlanul felordított:

— Szörnyeteg! Valóságos szörnyeteghh! Megöl. Egy hét alatt tíz évet rabolt el az életemből.

— De hát mit csinál?

— Semmit, — felelte a goromba ember tárgyilagosan, meglepően. — Szelíd. Jámbor. Semmit sem csinál, csak angyal. Egy finomlelkű nő. A mennykő csapjon az ilyenbe, valahol egy van... Nem bír el! Nem szabad vele gorombáskodnom. Mert ő hallgat és csöndben emésztődik. Sír. Kimegy és odakünn a konyhában sír. A gyereke előtt úgy tüntet fel, mintha én lennék a hóhér. Annyi esze persze nincs, hogy visszagorombáskodna. Nem, ő finom, ővele finoman kell bánni.

A goromba ember ezen már maga is elkezdett kacagni. Finoman! — kacagott, a szeméből törülte a könnyeket, a hasa rengett.

— Angyal, a szelíd angyalok legborzalmasabb fajtájából... És nem lehet elküldeni! No hallod, a mai viszonyok közt! Gyereke van, mondom, és elpusztul mind a kettő, ha tőlem elmennek. De nemcsak hogy el nem küldhetem, de felmondott és nem hagyhatom elmenni. A foglya vagyok. Nekem kell eltartani, táplálni és elviselni azt az érzékeny lelkecskét. Érted, hogy mi ez? Terror alatt tart. Halkan kell beszélnem hozzá, fuvoláznom kell,

nem szabad ráordítanom, nem tudok neki már egy hét óta értelmes szót mondani, elakad bennem a gondolat is... Kénytelen vagyok megint naponként elmenni hazulról, kávéházba járni. De még így is a sírba visz, lassú lélekmergezéssel... Töröm a fejem, hogy mit tudnék vele csinálni, hol lehetne elhelyezni?

— Tehát nálam — ajánlotta a háziasszony.

— Megteszed?

— Szívesen, ha ezzel a kedvedbe járok.

— De adj neki, kérlek, tíz pengővel többet, hogy meg tudjam neki indokolni, miért célszerű, hogy hozzád jöjjön. Különben megint bánatba esik és sír. Megint én leszek a... hóhér.

Ezen az éjszakán tele boldog reménységgel ballagott hazafelé a goromba ember. A kis szoba folyósóra nyíló ablaka sötét volt, tehát Tóthné nem várta ébren. Alszik, — vélte a goromba ember. Öt percig piszkálta azután kulcsával a zárt, hogy valahogyan zaj nélkül nyissa ki az ajtót. Nyitotta, csukta az ajtót, zaj nélkül és lábujjhegyen lépegetett. Önagysága, az angyal nehogy fölriadjon, mert dobogni kezd a szívecskéje és akkor el-sején elmegy. Sikerült is a goromba embernek a szobaaajtóba úgy beleütköznie, mintha bomba vágott volna a lakásba. Oda-benn óvatosan vetkőzött, rettentően vigyázva, szinte lélegzeni is alig mert, mintha kis gyerek lenne és a mama a szobában már elaludt volna, jaj, föl ne ébredjen, mert megszid!

Lefeküdt. Egyedül volt, senki a közelben, már megint senki, aki mondana valami hülyeséget s torkára lehetne forrasztani a szót. Békesség, türelem, alkalmazkodás, köszönés, nyájas mosoly, ahelyett, hogy azt mondanák egymásnak: pukkadj meg! — mindebből ered azután, hogy végül is felrobbantják egymást. Mert ők maguk sem bírják, a barmok.

Órákig töprengett, hánykolódott, rugdalta az ágyat a goromba ember, azaz... legalább négy óráig. Akkor elaludt. És rögtön megkezdte a horkolást. Mert persze hogy horkolva aludt a goromba ember. Horkolt, de úgy, mint ahogy az elefánt trombitál. Horkolásától zúgott a szoba, rezegtek a tárgyak, talán még a falak is. Ez a horkolás áttörhetett a falakon, megrémíthette a szomszédokat, az egész házat; aki felébredt rá, azt hitte, hogy jaj, a légvédelmi sziréna riasztó jelét hallja.

1943.

AZ ÖREGASSZONY

Az öregasszony egyedül lakott egy kis lakásban, amely egy szobából és egy konyhából állott, akkorka előszobával, hogy az ember csak éppen föl tudta venni benne a télikabátját. Mintha az öregasszony kis természetéhez szabták volna ezt a lakást. Persze ez csak afféle költői képzelődés, mert valójában az öregasszony és a hozzá hasonló szegény emberek kevés pénzéhez szabták. A lakás rozoga, ócska bútorai meg mintha az öregasszony korához passzoltak volna, mert bizony, az öregasszony már nagyon öreg volt. Ha kérdezték tőle, hogy hány éves, akkor meg kellett ismételni a kérdést, mert hogy nagyot hallott, de meg azért is, mert minden kérdést megisméltetett, ravaszkodott, jól meggondolta mire mit feleljen.

Szóval hány éves a néni? Veszélytelen kérdés, nem vonatkozik sem adóemelésre, sem arra, hogy talán katonának akarnák besorozni; lehet rá akármit felelni, még igazat is. De azért így vágja ki az öregasszony, a második kérdésre: Nyolcvannégy. Pedig csak nyolcvanhárom. Az önmaga öregbítése dicsekvés akar lenni. Ilyen öreg vagyok, mégis élek; magam végzem a háztartási munkát, egész nap teszek-veszek, beteg nem vagyok, ne várja senki a halálomat.

Csakugyan nem bíbelődött sokat a halál gondolatával az öregasszony. Sokat élt már, megszokta az életet, azt hitte, hogy ez így megy most már az idők végtelenségéig. „Régen nem voltál itt, kisleányom” — mondta a legfiatalabb leányának, Magdának, aki ötvenhat éves. Beszélgetés közben azután tervezgette: „A jövő héten sok dolgom lesz, kimosom a szennyest.”

A jövő héten! Magdának ez is feltűnt. Hiszen az ilyen öreg anyuskára nem túlságosan sok hét várhat már. Minden hét, de meg minden nap újabb és újabb ajándéka, mintegy ráadása a természetnek. Az anya halála, — ezen a fájdalomon is át kell majd esnie, csak ne legyen anyuka sokáig beteg, ne szenvedjen,

ennyi, amiért imádkozni lehet. Még így is mennyi gond, szaladgálás és költség egy haláleset s a temetés.

„Kevés a fám” — panaszkodott az öregasszony Magdának. — „Legfeljebb, ha márciusig tart. Magdát kis ingerültség önti el. Mert hát hol van még a március?”

Amikor meg az öregasszony meg akarta kínálni egy kis befőttel és kinyitotta a csöpp kis éléskamra ajtaját, látta Magda, hogy minden polc zsúfolásig meg van rakva befőttel, lekvárral, uborkával. Az állvány alatt zsákocskákban és papírzacskókban élelem, bizonyára liszt, rizs, bab. Egy óriási papírzacskó szája nyitva, csakugyan tarkabab van benne, három esztendőre is elég-séges. Magdának ezen már mosolyognia kellett. Az öregasszony meglátta a mosolyt és megértette. „Talán kinevetsz?” „Ne-em. Inkább örülök, anyuka!”

Az öregasszonyt a gyerekei tartották el. Négy gyereke volt, ötvenesek, hatvanasok, valamennyien keresők, havonként adogattak némi pénzt az anyjuknak és esetenként kisebb ajándékot, természetben. Az öregasszony takarékosan élt, gyűjtögette magának, amit lehetett, rejtegette is, mert nagyon nem szerette, ha valamelyik gyereke valamiben elakadt, például amikor cukrot heteken át nem lehetett kapni s az egyik kéréssel fordult hozzá: „Adjon anyuka egy félkiló cukrot, mert a Nusika kávéjába sem tudok már egy darabkát sem tenni, majd visszaadom.” Az öregasszony szinte pörölt: „Nekem nincs cukrom. Ti azt hiszitek, hogy ez valami bolt. Én is keserűen iszom a teát, vénségemre.” Pedig volt cukra, talán öt kiló is, elrejtve a ruhaszekrényben, legalul, a fehérneműek közé. A szekrényt mindig gondosan bezárta, nehogy valamelyik gyereke, mialatt ő kimegy a konyhába, hogy egy kis teát főzzön s megkínálja vele — „ez a három koc-kám volt még!” —, azalatt nyitogassa a szekrényeket és kifürkéssze az ő titkát.

A gyerekek, ha nyitogatnák a szekrényeket, csupán kíváncsiskodnának, hogy azután beszéljenek róla és csúfolják: „az öreg hangya!” Sokkal veszedelmesebb Tamásiné, a szomszédasszony, mert az idegen és szegény, mint egy koldus. Ez a Tamásiné még fiatal nő, hatvanöt éves, az öregasszonynak nagy segítségére. Mert például egy jótékonykodó intézménytől is kap az öregasszony havonként csomagot, gersli, borsó, húskonzerv és kis kávé van benne, a csomagot nagyon messze adják, szeles vagy esős időben nehéz érte elmenni, de meg várni is kell rá sokáig, — Tamásinét küldi el érte. A szolgálatért ad neki valami icipici juttatást a csomagból, inkább gerslit, mint kávé. Tamá-

sinénak jó az is, mert hát olyan kellemetlenül szegény ez a Tamásiné, óh, hogy nem tud az embernek jobbféle szomszédja lenni.

A mult hónapban Tamásiné a lakbérét sem tudta kifizetni. Tizenkét forintja hiányzott, pedig már tizedike volt. Átjött hát és az öregasszonytól kért kölcsön. Az öregasszony hallotta és értette, miről van szó, de mindenekelőtt hegyezte a fülét, csucso-
rította száját, erősen nézett Tamásiné ajkára és meg kellett ismételni a kívánságot. Akkora már észbekapott az öregasszony: „Nézzé, Tamásiné, maga tudja, hogy én szegény asszony vagyok, a gyerekeim tartanak el. Én odaadnám magának azt a tizenkét forintot, de mi lesz, ha nem tudja visszafizetni? Én nem dobhatok ki tizenkét forintot, nekem nincs miből.”

Tamásiné hallgatott. Úgyis el kell pusztulni ebben a nagy nyomorúságban, mindegy, hogy előbb vagy utóbb. Hallgatott és a pillái alól könnycsepp buggyant ki. Az öregasszony látta a könnyeket, de nem sajnálta meg Tamásinét. Azt tartotta, hogy őt ne fosztogassa senki, ő nem segíthet mindenkinek, neki védenie kell magát, mindazt a kevéskét, amije van, mert hát mi lesz, ha, Istent ments, valamelyik gyereke meghal? Vagy mind a négy meghal.

Eszébe jutott azonban, hogy Tamásiné eljár helyette a placra — biztosan becsapja a gonosz! — meg a multkor, amikor lázasan feküdt, még a tavasszal, ápolta őt, minden órában benézett hozzá. Úgy vélte hát, hogy talán mégsem való ezt a Tamásinét egészen elutasítani, még megtoldotta a mondókáját: „Hát én nem bánom, Tamásiné, de meg kell várnia, míg eljön a fiam, ő még nem volt itt elseje óta és nem hozott nekem pénzt.”

Ezután egész családi tanács következett, mert jöttek látogatóba sorra a gyerekek. Mit kell csinálni Tamásinéval, ha már ez az esete? Jóska csak nevetett: „Mi közöm hozzá? Anyuka dolga, engem ne keverjen bele.” Malvin zsugori és szívtelen nő, ő a legjobb módú a gyerekek között s ő ad az anyjának legkevesebbet: „Az ember nem ad kölcsönt senkinek, mert nem kapja meg.” Magda is nevetett a problémán: „Ne foglalkozzék vele, anyuka. Majd én beszélek Tamásinéval és adok neki egy jó tippet, hogy hogyan szerezhet pénzt.” És Magda bement Tamásinéhez, adott neki tizenkét forintot. Az öregasszony sejtette, hogy mit tett a leánya, de belenyugodott, csak egy kicsit haragudott Tamásinéra, arra a koldusra, mert neki is jó lett volna az a tizenkét forint.

Két hónap múlva történt, hogy az öregasszony az egyik szekrényre panaszkodott. Eltört az egyik polca, az alsó fiókját se kihúzni nem lehet, se becsukni, az oldala megrepedt. „Adhatnál nekem, kislányom, egy szekrényt, ez az egyik maholnap már egészen tönkremegy.“

Maholnap? Mikor? Két év múlva? Három év múlva? Új vaságy nem kellene? Mert az is tönkremegy ám tizenöt-húsz év múlva. Magda olyan ingerült lett, hogy szinte belepirult: „Az én szekrényemet adjam oda anyukának? Hát még mit nem?...” Később csillapult: „Jó, majd egyszer ideszállítatom.“ „De el ne felejtse.“ „Majd szól anyuka megint.“

Az öregasszony ezt az ingerültséget is jól értette. De örült, hogy lesz egy szekrénye. Örömeben lekísérte Magdát az utcára, mikor az elment. Eltotyogott vele a sarkig. Nem is totyogott, hanem szépen, erőteljesen lépkedett. Csak a sarkig ment, mert a keresztező utcában villamos jár. No de hallotta, hogy majd átrakják a síneket egy másik, távolabbi útvonalra. Akkor majd messzebbre is elsétál, talán jövőre, vagy két év múlva és sétálhat nyugodtan, örökre.

Beszélt, hallgatott, majd megint beszélt: „Te Magda! Azt akarom még neked mondani, hogy én elsején kölcsön adtam ennek a nyavalyás Tamásinének ötven forintot. Valami pénzhez jut majd a jövő hónapban, írást is mutatott róla, akkor majd megadja egy kis kamattal.“

„No és?“

„Hát csak azt akarom mondani, hogy... ha addig meghalnék, akkor tudj erről és követeld tőle a pénzt. Elismervényt kértem róla.“

1947.

A RUHA

Grézlóné Hamaréktól vette magához az Ózdi házaspárt. Ezek az Ózdiék szinte gyerekek. Ózdi huszonöt éves, az asszony meg tizenhét múlt. Ózdi munkás a textilgyárban. Nemrégén kerültek föl ide Pest közelébe, az alföldi szülőhelyükről. Egy rokonuk adott nekik szállást, de zsúfolttá vált általuk a kis lakás, szakadatlanul célozgatott hát a rokon, hogy jó lenne, ha mielőbb odébbállnának. Így kerültek Hamarékhöz. Hamar gépgyári munkás, van egy kis viskója, abban üresen állott egy kamrának való helyiség, azt Ózdiéknek adta. Ő úgy mondta, hogy szívességből, Hamarné azonban arra spekulált, hogy a lakásért majd segít neki a házkörüli munkában Ózdiné. Így letkezett azután a két asszony, Hamarné és Ózdiné közt az ellentét. Hamarné azt vélte, hogy ha ők olyan jók voltak, hogy megszánták Ózdiékat, akkor Ózdiné kitakaríthatja a szobát, vigyázhat a kisgyerekekre, gondozhatja fekvő édesanyját, tüzet rakhat, fát apríthat, mosogathat, elszaladhat a boltba, mi az egy fiatal nőnek? Ózdiné is számot vetett a helyzettel és szépen elgondolta, hogy egy olyan lyuknak, amiben laknak, nem több a havi bére húsz forintnál, annyiért meg ő nem lesz senkinek a cselédje.

Egy hét alatt ellenséges viszonyba kerültek. És ha nem is pörlekedtek, a szomszédoknak mindkettőjük alaposan megmondta a véleményét a másikról. Ózdiné elpanaszolta, hogy amikor segít is Hamarnénak, amikor ő főzi meg az ebédet, akkor sem kínálja meg egy tányér levessel sem. „Hát az csúnya dolog” — hagyta helyben Feketéné, aki gazdag pesti asszony és a szomszédos szép villában nyaral. Meg is sajnálta ez a Feketéné a kis Ózdinét és adott neki munkát: elvitte magával a szőlőbe, gyümölcsöt szedtetett vele, nehéz kosarakkal cipeltette haza a barackot, két fordulóval is és ezért, fél napi munkáért, kegyes mosolylyal nyomott a kezébe két forintot. Ráadásul még két ütődött

barackot is adott neki, hadd egyen a szegény fiatal teremtés, hisz' úgyis olyan sovány. Ózdiné alig eszmélt, de meg olyan esett volt, olyan lompos és szomorú, hogy eszébe sem jutott volna keveselni a fizetséget.

Hamarné is panaszkodott Ózdinéra, vagyis inkább ócsárolta őt, ahol csak tehette. Feketénével is alkalma nyílt beszélgetni, mivel hogy az ura, Hamar, utcabizalmi és valami ívet vitt helyette Feketéékhez aláíratni. Ő is kapott barackot, de merl jobban megy a sora, mint Ózdinénak, meg rendesebb a ruhája is, hát ő ötöt kapott, nem is ütődötteket. Szinte hálából is szapult a lakóját, hogy lám, ilyen haszontalan ez az aljanépség. Ez az Ózdiné olyan lusta, hogy ő olyant még nem is látott. Nem csinál az egész nap semmit. Csak ül, fekszik a vackán abban a sötét oduban. Piszkos rongyos, még csak nem is mosdik, tessék elhinni. Jaj, még talán tetűje is van.

Grézlóné és Feketéné is összeültek azután — ők Pestről ismerik egymást —, összedugták kávé mellett a fejüket és megtárgyalták Ózdiékat: „Azért nem helyes, hogy ha dolgoztatni akarja, nem ad neki itt-ott valami kis ennivalót“ — vélte Grézlóné. „Eb vagy kutya, nesze, egyél te is, mondaná neki legalább.“ Feketéné művelt úrinő, valósággal szociológiailag fejtegette az esetet: „Az ilyen munkásasszony a maga fajtlájához rosszabb, mint egy úrinő. Nagyságát játszik és ingyen cselédet akar. Fejébe szállt, hogy most munkafelügyelő lett az ura.“ Grézlóné ingatta a fejét, hogy igen is, nem is. „Azért én sajnálom azt a kis taknyost. Tudja, hogy nem lenne csúnya nő?“ Feketéné: „Ha rendben tartaná magát. Fiatal, egészséges, én különben nem nagyon néztem meg, csak azt láttam, hogy szép fogai vannak.“ Grézlóné: „Az alakja sem rossz.“ Sajnálom én is őket, azért juttatok neki néha valamit. Tegnap vasárnap volt, az ember nem ment a gyárba, áthívtam hát őket és lehernyóztattam itt a kertben a fákat. Nagyon rendesen megcsinálták. Tizenkét fa, délelőtt kezdtek, estére készen lettek vele, adtam nekik négy forintot, meg ebédre egy kis főzeléket.“ Grézlónénak csaknem kiugrott a száján, hogy az bizony nem sok. De hallgatott. A csevegés abba is maradt, mert megérkezett Pestről Fekete, az asszony ura. Autótaxin jött. „Adj ide, szívem, ötven forintot, hogy kifizessem a sofőrt, nálam csak százasok vannak.“

Hamarné kitessekelte Ózdiékat, nézzenek lakás után, vagy menjenek vissza a rokonukhoz, mert nekik más célra kell a szoba. Így esett azután, hogy Grézlóné a házába fogadta őket. Egyedül lakott Grézlóné, esténként félt, mert hát annyi a rabló

és a gyilkos ebben a csúf világban, az újságok minden nap ír-
nak valami szörnyűségről. Odaveszi őket a kisházba — szoba és
konyha — jó ha az ember körül van valaki, ugys olyan különös
zajokat hall éjszakánként, mintha léptek dobognának az udva-
ron. Cselédet nem akar tartani, neki drága, az OTI-val való ne-
hézségek miatt sem — karácsony előtt is egy hétig volt nála egy
lány és hat hónapig kellett érte fizetni a járadékot, meg még
büntetést is. Odaveszi őket, nem kíván tőlük egyebet, mint hogy
az udvart tartsák rendben, locsolják meg, ha eső nincs, azt a
kis paradicsomot, céklát, babot, hordjanak a kútról vizet, télen
pedig majd söpörjék el az udvarról, már hogy az ajtók elöl, meg
az utcán a ház elöl a havat. Ennyit megkívánhat a lakásért. Az
emberrel, azzal az Ózdival, már kétszer találkozott, köszönt, igen
rendes embernek látszik, csak az a nagy fekete bajusza ne lenne,
a fiatalasszony pedig... no, bizonyára nem mind igaz, amit
Hamarné mesél róla.

Ózdiék beköltöztek Grézlónéhoz. Ketten cipelték a holmikat,
micsoda költözködés volt! Sem bútoruk, sem ágyneműjük, sem
edényük, csak néhány ócskaság, lóm. Egyetlen dűnya, az is
huzatnélküli, az angin szakadt, búvik ki belőle a toll és tarkállik
a piszkos foltoktól. Grézlóné már csaknem megbánta, hogy ma-
gához vette őket. Még szerencse, hogy a szobában van egy ágy,
egy szekrény, egy kis asztal és két szék. „Jaj, hogyan leszek én
már most ezekkel?”

A fiatalasszony már az első nap csakugyan alig bújt ki a
házból. Csak este jött elő igazában, akkor elkérte az öntöző-
kannát és megöntözte a veteményeket. Jól megöntözte, az igaz.
Nem sajnálta a fáradságot, ötvenszer is elment a kútra vízért.
Mezítláb totyogott a friss pocsolyákban, még a combja is sáros
lett, az arca is, a ruhája alja meg csatakos. Jó is ilyen munkára
az a rongyos ruha. De másnap megint csak abban a ruhában
volt, Grézlóné csak nézte. Egy kis színehagyott cafrang a mellén
szakadt, a hónaalján is tátong, az alja meg rojtos. A hátán, más
anyagból, folt van. „Ejnye, ejnye, szegény teremtés.”

Azután mintha igazat is mondott volna Hamarné, a fiatal
asszony — Jucinak hívták és így szólította őt Grézlóné —, min-
dig kócos volt. A lomposság és a kócoság már maga úgy mu-
tatta, mintha bánatos lenne. Nem is csoda. Keveset keres az ura
nagyon. Egy napon Erzsébetre kellett mennie valami iratért, az-
nap nem dolgozott, a hét végén nyolcvan forintot hozott haza.
Kosztra is alig elég. Napközben nem is főz az asszony, kenyeret
eszik, legfőljebb megkeni lekvárral vagy zsírral. Estére csinál

azután hol téstlét, hol paprikáskrumplit. Nincs benne semmi kedv, azért hanyagolja el magát. Noszogatni kellene. Gyerek még, ráfér egy kis nevelés. El is szánja magát Grézlóné és rászól: „Ejnye, Juci, miért nem csinosítja egy kicsit magát? Egy fiatal nőnek nem szabad így járni. Hiszen az urának sem fog majd tetszeni.“ A biztatást megletézi azzal is, hogy megkínálja ebéddel, ad neki egy kis levest és egy falat húst. Juci azután megmosakodik, megfésülködik, beköti egy kis sárga kendővel a haját, hát milyen csinos egyszerre! Hamvas piros a képe, csillog a szeme. De jön Feketéné, elegáns, mint egy színésznő és árad belőle a parfümillat; elhívja Jucit, el kell szaladnia a pékhez zsemlyéért, mert estére vendégek érkeznek és kevés otthon a kenyér, az ő takarítónője meg már hazament. Juci engedelmesen megy Feketéné után, mint egy alázatos kiskutya, abban a szellős rongyban, ami lobog rajta. „Mit adott?“ — kíváncsiskodik tovább Grézlóné. „Semmit.“ Grézlóné ezt csak gondolja: „Jobbakat is akasztottak már.“

Grézlóné elhatározta, hogy egy kicsit kiöltözteti Jucit, már amennyire tudja. Úgy is úgy nekibuzdult a kis asszony, hogy már segít neki a konyhán. „Majd én, majd én“ — mondogatja és megered a nyelve, csipog, mint egy madár. Milyen kellemes a hangja! Az meg különösen kedves, amikor úgy mondja a szót, hogy „ü“, meg hogy „nízze mög az embör“. Muszáj rajta nevetni.

Előbb neki adja egy ruháját. Ócska már, de egy kis igazítással munkaruhának jó lesz, mindenesetre jobb, mint az a rongy, amit visel. Azután bemegy Pestre, elkér a gazdag nővértől egyet az amerikai ajándék-ruhák közül — ajándékokat is inkább a gazdagok kapnak —, még egy pár cipőt is kizsarol belőle. „Majd befőzők neked szilvát és paradicsomot, ő meg meg szolgálja, kihozza tőled az üvegeket és behordja a dunsztosokat, tudod.“ Két pár fehér zoknit is vesz, hiszen igazság szerint jár a nőnek valami fizetség is. A harmadik házbeli szomszédasszony, aki műkedvelő varrónő, megigazítja a ruhát. Másnapra elkészül, Juci szalad be a kisházba és felveszi. Előjön és megmutatja magát. Hát nagyon csinos. „Istenem, ez a fiatal-ság!“ Búzavirágkék a ruha, fehér pettyekkel, úgy áll rajta, mint ha ráöntötték volna. Grézlóné biztatja, hogy forduljon meg, majd vissza, no megint — és beviszi a szobájába, hogy nézze meg magát az álló tükörben. Juci tetszik önmagának. A szeme ragyog, az egész arca olyan, mintha mámoros lenne. És megint megered a nyelve, arról beszél, hogy odahaza már volt neki egyszer egy szép ruhája, de akkor... ebben a percben toppan be egy mezít-

lábas kisfiú, a Lestyákék gyereke a sarokból. Feketéné küldte, hogy Juci azonnal jöjjön, el kell mennie a zöldségeshez, hazahozni a krumplit, Juci ránéz a gyerekre, az arca lángvörösre gyullad és így szól:

— Nem megyek! Mondd meg Feketénének, hogy ne küldögessen értem.

Azután Grézlónéval fordul szembe és magyarázatul még így fejezi be:

— Hát nincs igazam? Nem hagyok magamból bolondot csinálni.

1947.

A SZEMTELEN LÉGY

Különös, hogy az emberek a legyet szemtelennek mondják. Mert a légynek van szeme. Még pedig kettő. És akkorák ezek a szemek, hogy ha az embernek a teste nagyságához viszonyítva akkora szemei lennének, hát — a rájuk való pápaszem húszszor annyiba kerülne, mint így.

Az emberek azt is mondják, hogy: szemesnek áll a világ. Ez nyilván azt jelenti, hogy az jár jól, aki mindent lát, mindenről idejében értesül, mindenütt ott van s amiről csak lehet. leszedi a tejfölt. Nos, a légy ilyen. Mindent meglát, mindent megszimatol, mindenütt ott van, ott van az ember homlokán, orra-heggyén, sétál a kockacukron, mihelyt beadják az embernek reggelire azt a csésze tejet, a légy már rászáll és szedi le róla a tejfölt. Szóval a légy szemes. És éppen ezért mondják róla, hogy szemtelen. Van-e, aki ebben egy szikrányi értelmet is lát?

De mindegy. Az emberek a legyet szemtelennek mondják s így érthető, hogy Kronperzék is, valahányszor azt a szót ki-mondták, hogy: légy —, mindig elébe tették a jelzőt: szemtelen. Kronperz és neje, Kronperzné. A gyerekek nem.

Kronperzné a nyáron számtalanszor sóhajtott fel így: ez a sok szemtelen légy! Mert hát sokan voltak a legyek és ide-oda röpködtek a lakásban, lebegtek a leves fölött, sőt már korán reggel, amikor Kronperzné még aludt, rászálltak az arcára, kezére s tapodták a rózsaszín bőrét. Úgy, hogy Kronperznét mindig a szemtelen legyek ébresztették föl.

Az ifjabb Kronperzek egyike egyszer a természetrajzot tanulta. „A légynek hat lába van” — olvasta hangosan a könyvből.

— Mondd úgy, hogy a szemtelen légynek! — szólt közbe Kronperz, az apa, mert még csak október volt, még bőven akadt légy a lakásban s az egyik éppen a Kronperz papa fülekagylóját bízsergette.

— Itt csak az áll, hogy: a légy — okvetlenkedett az ifjabb Kronperz.

— Akkor ird oda, hogy: szemtelen!

Ez a kis eset, mondom, októberben történt. Már októberben hidegre fordult az idő, elkezdett esni az eső, a legyek kissé megfogyatkoztak. De azért akkor is, ha a levegőben kalimpáltak, a terített asztalon futkoztak, vagy az ablaküvegnek feszülve, jobb ügyhöz méltóan erőlködtek, hogy kijussanak a szabadba. Kronperz és Kronperzné csak így titulálták őket: ezek a szemtelen legyek.

Novemberben már fagyott. Decemberben azután már csak egyetlen légy volt a Kronperz-lakásban. Egy aggkori érelmeszesedésben szenvedő, lomharóptű, lassú járású légy. De hát hiába. Hiába volt ez a légy öreg és beteg, hiába viselkedett szerényen, mert csak az úgyszólván neki-juttatott morzsákon élt, hiába volt egyetlen annyi ezer közül, mégis csak a szemtelen légy volt. Még akkor is, amikor semmit nem csinált, amikor órákon, néha napokon át nem is mutatkozott.

— Hol van az a szemtelen légy? — reklamálta őt ilyenkor Kronperz.

A legyek, az egy élön kívül, november és december hónap folyamán elhullottak. Vagy elmentek, elbújtak. Isten tudja, hová lettek, csak nem voltak. Legföljebb egy-egy fekete aszott légyhullát lehetett látni néha a falon, vagy az ebédlőszekrény márványlapján.

— Ezt a szemtelen Julist, ha így takarít, ki fogom dobni — jelentette ki Kronperzné.

Bizony, a szemtelen jelzőt még Julis is a légy miatt kapta.

Egy napon, már úgy karácsony felé, meglátta Kronperz a legyet. A csillár körül körözött. Oly lassan, hogy szinte bámulatos volt, hogy nem hull le.

— Nézd, még él ez a szemtelen légy! — így Kronperz Kronperznéhez.

A légy azután nem mutatkozott többé. Julist már előbb megszidták, mire az olyan nagytakarítást rendezett, hogy legyeknek többé hullája nem volt fölfedezhető.

Egy délután leheveredett Kronperzné a dívánra. Behúnyta a szemét, azután kinyitotta, majd megint behúnyta, újra kinyitotta. Várt, hogy Kronperz menjen már le a kávéházba s ő szundíthasson egyet. Egyszer csak meglátott egy kis fekete piszkot.

valami határozatlan alakú foltot, rögöt, göböt, maszatot, vagy
masszát a világosszínű falon. Méltatlankodva kiáltott fel:

— Na nézd azt a szemtelen legyet!

Kronperz oda nézett, ahová a neje tekintete szegeződött.
Ő is meglátta a légyhullát. Ezúttal azonban nem értette még ő
sem, hogy miért szemtelen a légy. De Kronperzné már szolgált
is a magyarázattal:

— Odadöglött nekem a szép, tiszta falra!

1937.

A KAKAS

Pástinénak nem tetszik, hogy az ura megint olyan hallgatólag. Pásti éppen most készült el az öltözködéssel, a tükör előtt áll, fésüli a haját. Fiatalos, csinos az arca, szőke a kicsire nyírott bajusza. Egészséges, erős ember, feszült rajta a formaruha. Egy évvel ezelőtt még munkás volt a gépgyárban, de beállt rendőrnek.

Az asszony térül-fordul, előbb a szennyes mosdóvizet vitte ki, most a teásbögréért jött be a szobába, de a szót hiába várja. Azon is elmereng, hogy az ember az este éjfél után jött haza. Persze, szolgálat — mondja olyankor, ha elmarad. Az asszony kételkedik a sok szolgálatban, hiszen tegnap is reggel ment el az ura, már pedig reggeltől éjfélig nem lehet csupa szolgálat. Majdhogy könnyű csordul ki a szeméből. „Jól van már, jól van az a haj, szép vagy, gyönyörű mákvirág!” És csak áll és néz az ura felé, a szeme nyugtalan, a nyaka vékony, a háta meggömbült.

Az ember felölti a kabátját, szervusz, mondja. Nem csókolják meg egymást, még csak kezét sem fognak. Az asszony azért kikíséri az embert a házból, ki a kert kapujáig. Az megy, sietve, kemény léptekkel, az asszony néz utána, nézi a hátát, az erős nyakát, az egész alakját, ellenséges gondolatok küszködnek benne a vonzalommal. Azután sóhajt és szétnéz a kis utcában.

Zsákutca ez villaszerű házacskákkal. Nem járnak erre kocsik, kociút csak a befordulótól húzódik egy kis darabon, azután elenyészik, a Pástiék háza táján már az egész utcát fű és gaz borítja. A léckerítések mentén, kívül az utcán, fiatal gyümölcsfák zöldelnek, április elején jár az idő, a meggyfák és almafák már virágoznak. Derűs az ég, a nap a keleti égbolton sárgán izzó gömb, ez már a tavasz, pedig tegnap még szeles, borús volt az idő. Az asszony visszafordul a kerítésajtón és arra gondol, hogy a tyúkokat már ki lehet engedni az utcára. Nyitva hagyja az ajtót, elsiet az udvar másik végébe, ott kinyitja a drótketrecet

és kezdi kihajtani a tyúkokat. Tizenkét tyúkjá van és egy kakasa. Nézi a kakast, a büszke himet, piros tarajával és azzal a csendőrtollas, hatalmas farkával; ő, milyen méltóságos ennek is a járása. Az egyik tyúk ide-oda futkos a ketrecben, nekivágja magát a drótkerítésnek, sehogy sem akar az ajtóba találni, abba haragosan belerúg. „A fene egyen meg téged is.”

A tyúkok elszélednek a gaz közt, csipegetik a friss füvet és a kopár, agyagos részekről kapkodják a sütkérező bogarakat. Pástiné bemegy a házba és takarítani kezd. Székeket rak ki a ház elé, szellőzteti az ágyneműt. Egyenként hordja ki a vánskókat és mindannyiszor egy-egy röpke pillantást vet a tyúkjai felé. Mikor a negyedik vánkost hozza ki, éppen párosodik a kakas egy tyúkkal és a nyakát nyujtogatva, egyszer körülsétálja a párját, gurgulyázó hangon adva kifejezést elégedettségének. Pástiné a székre dobja a vánkost, siet be a dunyháért és amikor a saját dunyháját felemeli az ágyról, megint sóhajt egyet.

Később, amikor a takarítást elvégezte, nekikészül a főzésnek. Krumplit önt ki a konyhaasztalra — szakadtfülű, sérült bordájú kosárból, mert új kosárra sem ad az a nyomorult —, kezdené hámozni a krumplit. De megint csak kiszalad a kerítéshez, szemlét tartani az utcán és a tyúkokon. Hát látja ám, hogy a rézsút szemközti házból Schmidtné is kiereszti a maga tyúkjait. Ez nem tetszik neki, maga sem tudja még, miért. A nap már nagyot emelkedett, szinte nyári hévvel ontja melegét.

Schmidtnének kilenc a tyúkjá, de kakasa nincs. Volt ugyan, de elveszett. Bizonyára ellopták. Mert itt mindenki lop, az udvarról is, a ketrecből is, a házból is, borzasztó. Schmidtné is ketrecben tartja a tyúkjait, egész külön kis udvar a drótrácsú ketrec, van benne három kecske, két pulyka, egy csapat kiskacsa, meg ezek a tyúkok. El kell az állatokat zárni, mert ha a kertben csatangolnának, tönkretennék a borsót, az uborkát, a kecskék még az almafa lehajló ágait is lerágják. Ma van az első tavaszi nap a hideg, havas március után, a kiskacsákat ráereszti Schmidtné a kert túlsó végén vonuló árok vizére, a tyúkokat meg kiengedi az utcára, hadd bogarásszanak, de meg ott van a Pástiné kakasa is.

Pástiné köszön Schmidtnének; Schmidtné, mivel ő az idősebb, de meg talán azért is, mert olyan melles, faros, hasas nő, hogy három olyan is kitelne belőle, mint a keszeg Pástiné; csak bólint és már lépked is vissza a házba. Pástiné a homlokát ráncolja, amint az idegen tyúkok felé tekint. Ő is besiet a konyhába, hámozza tovább a krumplit, belemerül a munkába. Há-

mozza a krumplit, megmossa, fölaprítja, tüzet gyújt, fát hord be, majd lisztet vesz elő, gyúródeszkát tesz az asztalra, megszitálja a lisztet, lyukat formál a lisztkupac közepébe, abba tojást üt, vizet önt, keveri a lisztet, azután gyúrja a tésztát és — mégis csak eszébe jut Schmidtné, haragszik rá.

Később, amikor már ég a tűz a sparherdben és forr a víz, nem bír magával Pástiné és otthagya a tüzet, vizet, tésztát, szalad át Schmidtékhez. Betoppan a konyhába és remegve az izgalomtól, így szól az asszonyhoz:

— Schmidt néni, nagyon kérem, ne engedje a tyúkjait az utcára, az enyémeik közé.

Schmidtné meglepődik:

— Micsodák közé? Külön vannak azok, nem bántják egymást.

— Nem, nem bántják, csakhoggy...

— Hát akkor mit akar?

— Hogy magának nincs kakása.

— Tudja jól, hogy ellopták. Majd veszek egyet.

— De addig ne engedje ki a tyúkokat.

— Már miért ne engedjem? Különös kívánság.

— Mert az én kakasom nem bírja azt ki. Beleszakad az a kakas.

Schmidtné bosszús is, de nevetnékje támad, el is neveti magát:

— Ó, hogy még ilyen gondjai vannak! Hallottál már ilyent? — ezt a kérdést Zsófihoz, az asszonylányához intézi, aki kilépett a szobából és ott áll szintén a konyhában, Pástiné mögött.

Milyen rendetlenség és piszok van ebben a konyhában, — méri fel Pástiné és megvetéssel néz hol Schmidtnére, hol megfordulva a lányára. Zsófi ingerülten kezdi magyarázni:

— Nem árt az annak a kakasnak. Hát amelyik kakas húsz-harminc tyúkkal jár! Ugyan, kérem...

— Akkor én hajtom be a tyúkjaimat a kakassal együtt. Nem engedem tönkretenni...

— Már pedig mi, kedves Pástiné, kihajtjuk ezután minden nap a tyúkokat az utcára. Ne legyen olyan gyerekes.

Zsófi:

— Ne nevetesse ki magát!

Schmidtné:

— Az. Kész komédia. Ilyent még nem is hallottam — megingint nevet.

Pástiné zavart, liheg, nem tud megnyugodni. Köszönés nél-

kül kifordul a konyhából és szalad haza. Az utcán megáll, nézi a tyúkokat, a kakast, kotyogva nyujtogatják a nyakukat, legelésznek, bogarásznak. Pástiné nem tudja, mit tegyen, bemegy a házba, folytatja a munkáját, csak időnként jelenik meg a kerítésnél és megnézi, mi a helyzet. Átpislant olyankor a Schmidtéek tömzsi sárga házára is, mely éppen olyan terebélyes, mint a kövér Schmidtné, szeretné felgyujtani, mert hát milyen lelketlen, gonosz népség az egész Schmidt-család. El is mondja az urának, mihelyt hazajön... azután hirtelen megérzi, hogy arról, ami történt, nem szólhat neki.

Pásti este korán érkezik meg, már hétkor, megeszi a vacsoráját, a délre elkészült krumplit és metéltésztát és azt mondja, hogy vissza kell mennie szolgálatba. Még haragszik is, mert felsorolja, hogy éjjel pár órát alhatik majd az őrszobában, hajnalban razziáznak, elmennek a szomszéd községbe is, isten tudja, holnap mikor kerül haza. „Majd megtudom én, hogy van ez” — töpreng az asszony. Többet nem beszélnek, az ember elmegy, az asszony leszedi az asztalt, elmosogat, ágyat vet, hogy majd korán lefekszik, de nekiáll zoknit stoppolni, sokáig stoppol, közbe bús nótákat dúdol. Éjfél tájban fekszik le, sokáig hánykolódik, szeretne sírni, de mintha elapadtak volna a könnyei. Hajnaltájban alszik el.

Másnap későn kel, kimegy a kerítéshez, a Schmidtné tyúkjai már javában legelésznek, el-eltűnnék a gazban, tavalyról maradt kóróban, majd újra felbukkannak. Mégis kiereszti a maga tyúkjait a kakassal, de eltereli őket, fenyegetéssel, a szoknyája lobogtatásával, egészen a kis zsákutca végébe. Bemegy a házba, kijön, leselkedik, előkerít egy kis pálcát, kihoz egy zsámolyt a ház elé az utcára, leül rá. Vigyáz. Amikor a kakasa idegen tyúkhoz közeledik — mert a két tyúkcsoport menthetetlenül egymás mellé kerül —, felugrik és odaszalad, szidja a kakast és elveri a tyúktól, a kakas ellenkezve hátrál, a tyúk azonban rémülten menekül, ő a tyúk után fut és nagyokat csap rá a pálcával. „Te átkozott bestia, hogy döglenél meg, de agyon is váglak!”

Sápadt, reszket, szaporán lélezkzik, jaj, mennyi baj van ezekkel a gonoszokkal. És megint leül a zsámolyra, megsimítja kuszált haját, melynek szálai az arcába csapnak, ül rendületlenül, ráér délután is kitakarítani, ebédet meg úgy sem kell készítenie.

1947.

ORSZÁGÚTI KALAND

Egy ember haladt az országúton. Mindegy hogy kicsoda, hogy mi járatban, ment előre az alkonyatban, középkorú egyszerű ember, kopottas ruhában, kitaposott cipőben. Pénze nem volt, pontosabban néhány nikkelpénz és egy-két kétfilléres cincogott a zsebében, egy pengőn alul. A kezében egy csomagot tartott, a testéhez szorítva, pár darab szennyes fehérnemű volt a csomagban s külön ujságpapírba tekerve kenyér, szalonna és néhány pogácsa. No meg hogy az értéktágyait is felsoroljam, egy tulaóráát hordott a zsebében, ócska szerszám, régen vásárolta kéz alatt, már javíttatta is, de még mindig jól járt.

Haladt az országúton, a legközelebbi helység felé, helységnek még a tornya sem látszott. Az országút általában néptelen lehetett, mert már órák óta nem találkozott sem kocsival, sem gyalogossal. Egyszer, amikor az útja szakadékos részletek mellett vezetett el, panaszos jajgatást hallott. Anélkül, hogy meggondolta volna a következményeket, odalépett az út szélére s lenézett a szakadékba. Egy fekvő embert látott, aki nyilván fájdalomában vagy talán, hogy észrevétesse magát az országúton esetleg elhaladóval, szünet nélkül jajgatott. Lekiáltott hozzá:

— Héj!

A jajgatás megszűnt, az ember ott lenn a szakadékban hirtelen fordult egyet, fölfelé irányította tekintetét s reményekkel nézett a szabadítóra.

— Van valami baja? — Ennél okosabbat nem tudot kérdezni a szabadító.

— Magam sem tudom, — szállt fölfelé a felelet. — A jó Isten vezérelte magát erre. Legyen olyan szíves, segítsen, mert magam nem tudok innen kikecmeregni.

És már láthatóan várta is, hogy a szabadító siessen le hozzá.

De a szabadító nem mozdult. Nézte, vizsgálta az embert ott a mélyben, s mintha töprengett volna.

— No, jöjjön már, az Isten áldja meg!

A szabadító csak nem mozdult.

— Nem olyan egyszerű dolog ez — tanakodott fennhangon.

— Dehogy nem egyszerű, Csak a kezét nyujtsa le innen erről a peremről, akkor már ki tudok jutni. Nincs nekem eltörve egy tagom se.

— Na hiszen nemcsak attól függ, — beszélt tovább, de inkább csak magához, a szabadító.

— Csak nem akar itt hagyni? — riadt meg a szerencsétlenül járt.

— Há-át bizony nem tudom.

— Ember! Van magának lelke?

— Lelkem, az van. Sajnálom magát, szegény ember, ki is húznám szívesen ebből a szakadékból, de bocsásson meg, nem ismerem magát, nem tudom, hogy azután...

— Fél tőlem?

— Bizony félek. Nem tudhatom, hogy azután, amint együtt ballagunk, egyszer csak nem szűr-e le. Én már olvastam ilyen esetet.

— Ugyan, hogy gondolhat ilyesmire! Ne hagyjon már itt, mert elpusztulok.

— Jó, jó. De ha maga nem pusztul el, esetleg majd én pusztulok el. Mit tudhatom én, hogy ki maga, micsoda ember.

— Én Istenem, hát miért bántanám én magát? Az életemet menti meg, ha segít rajtam.

— Azt én tudom. És mégis... Nincs semmi garanciám.

— Jajjajajj! — mást már nem tehetett a szegény ott a veremben, csak hogy újra elkezdett kétségbeesetten jajgatni.

A szabadító nem indult el feléje, de ott se hagyta a szakadékot, csak állt és gondolkodott. Nem hidegen, hanem kínban, gyötrődve, a homlokán kivet a verejték.

— Halló! Hallgasson csak ide. Hát jól van, kisegítem magát. De hogy semmi oka ne lehessen arra, hogy engem azután megtámadjon, én odaadom magának mindazt, amim van. Van nekem valami nyolcvan-kilenéven fillérem. Van egy kis óráim. Van kenyérem, szalonnám, néhány pogácsám. Ezt mind magának adom. Kisegítem a szakadékból, de remélem, hogy biztonságban lehetek magától. Nem vagyok gyenge ember, de nem tudhatom, hogy maga nem erősebb-e, meg hogy nincs-e magá-

nál valami fegyver, vagy ilyesmi. Az ember sohasem lehet elég óvatos a mai világban.

A szabadító lement a szakadék alsó pereméhez, ott mélyen lehajolt, lenyújtotta a kezét, a veremben lévő ember belekapaszkodott a segítő kézbe és kimászott börtönéből. Amikor már kimászott s felegyenesedett, látszott, hogy nagy, magas, rettentő erős ember. Megtapogatta tagjait, a segítséget elfelejtette megköszönni.

Nem fogadta el a szabadító pénzét, óráját és az élelmet, hiába nyújtotta az felé mindenét, de — ezen sem veszték össze. Egyáltalában nem támadta meg azt, aki őt megmentette, ilyesmi eszeágában sem volt. Hanem, ahogy egyirányban mentek s így együtt haladtak, ő is elkezdett félni: hátha a szabadító elhallgatta, hogy revolver, vagy más valami gyilkoló szerszám is van nála!

1934.

A GYERMEK ÉS AZ UBORKA ÁRA

A szülők szeretik a gyermekeiket, örülnek nekik, dédelgetik őket és ha néha szigorúak is hozzájuk, azért értük dolgoznak, értük küszködnek. Hát ez már így van ebben a családon felépült világban, ezt mindenki tudja. Szinte példázat lehet az a kis eset, amit elmondok.

Egy gyümölcsárusról van szó, akinek üzlete a W.-utcában van s akinek van egy hozzá illő kövér felesége és egy kis szőke-hajú gyereke. A gyümölcsáros hajnalban kel, elmegy a vásárcsarnokba áruért, nyolc órakor kinyitja a boltját s árul egész nap, a feleségével együtt. Áruit okosan rendezi el, felül a szép, alul a selejtes. A vevőt vásárlásra csábítja a szép, vásárol és kap — selejtest. Következik aztán a mérés, a csomag serpenyőbe dobásával, majd hirtelen lekapásával és efféle kis trükkökkel. Az ár kiszámítása, hát az is ügyeskedéssel történik. Ha egy kiló őszibarack hét forint hatvanba kerül s a kiválasztott két darab súlya például huszonkét deka, ugyan ki tudná megmondani hogy mi ennek az ára. Tíz-húsz fillér esik ilyenkor fölösen a gyümölcsáros javára.

Ha szigorú lennék, azt mondanám, hogy a gyümölcsáros szakadatlanul apró csalásokat követ el. Járok hozzá vásárolni, mert utamba esik, de megvallom, gyakran bosszankodom a praktikáin. Tervezgetem is régóta, hogy egyszer rászólok. Meg is történt már, hogy dühös elszántsággal léptem a boltjába, de nem volt szerencsém, mert véletlenül éppen akkor nem csapott be.

A napokban negyed kiló szőlőt vásároltam nála és mivel volt a zsebemben egy darabka füstölt disznóhús, ahhoz egy savanyú uborkát. A szőlőt előbb vettem meg és már ki is fizettem

— rendben ment a mérés is, az ár kiszámítása is —, amikor eszembe jutott az uborka.

Az uborka, az bonyolult dolog. Annak nincs kiírva az ára a kirakatban, az csak úgy lóg egy hordóban, valami zavaros lében elmerülve. Az uborkát is mérik. Nagy darab vastag papirosba teszik a kis uborkát, úgy dobják rá a mérlegre, azután kiszámítják az árát, negyven fillér, hatvan, vagy nyolcvan fillér, ahogy a gyümölcsáros éppen akarja.

Az én uborkámat megmérte, becsomagolta és kezembe nyomta a gyümölcsáros. Éppen nagy forgalom volt az üzletben, déli időben, segéderő is működött, az asszony is előnyomakodott a kasszából, a vevők válogattak, türelmetlenkedtek. A gyümölcsáros elemében volt, frissen mozgott, lelkesült és vezényelt, csak úgy sugárzott róla az erély. Megvallom, kicsit féltem tőle, éppen az uborka miatt, amiatt a megbízhatatlan áru gyümölcs, vagy mi miatt. Mert hát hiába, ahogyan nem szeretem, ha becsapnak, ha lóvá tesznek, ha diadalt aratnak fölöttem, de akár másoktól is, ha indokolatlan hasznot húznak.

Nem voltam harci kedvemben, tehát barátságosan néztem a gyümölcsáros arcába, mintegy kérlelően a világoskék szemébe. Úgy néztem rá, mint ember a másik emberre, megértőn, de megértést is kívánva, csaknem beszélt hozzá a tekintetem, uborkával a kezemben: Kedves barátom, legyünk méltányosok egymáshoz és általában gyakoroljuk buzgón a közéleti, kereskedelmi és polgári tisztességet.

És vártam, hogy mi lesz ezek után az uborka ára.

Még nem mondta ki az árát a gyümölcsáros, még nem mozgott az ajka, de éreztem, hogy valami keveset akar mondani, negyven fillért, esetleg harmincat —, amikor hirtelen egy kis pocok futott be az üzletbe, egy szőkehajú, hároméves fiúcska, mögötte jött a szolgáló lány. A gyümölcsáros felordított:

— Szerbusz, szerbusz, apukám, hát eljöttél? Drága egyetlenem, kicsikém, életem.

És felkapta a gyereket, magához szorította, összevissza csókolta.

A gyerek mosolygott, belekapaszkodott az apja hajába, kedves és csinos volt, magam is örültem a láttán. Hát ez az, ez a derék gyümölcsáros élete, élete célja, ezért kel hajnali négykor, ezért dolgozik napi tizennégy órát.

A gyümölcsáros ömlengett, csókolgatta, tapogatta a gyere-

ket s két sorozat csóközön közt csak úgy, barátságosan és megértőn, de megértést kérve is, közölte velem az uborka árát:

— Kilencven fillér!

Mit tehettem? Ilyen helyzetben, ilyen körülmények közt. Kifizettem a kilencven fillért az egyetlen szál uborkáért, amit talán negyven fillérért is megkaphattam volna máshol, persze olyan gyümölcsárusnál, akinek a boltjába nem éppen a vásárlás percében szalad be a gyereke.

1938.

SZABÁLYOS EMBEREK

Úgy lettem mindennapos vendég Karsaiéknál, hogy unatkoztam a nagy alföldi faluban, az ifjabb Karsai, a Sándor, tudott sakkozni, legalkalmasabbnak látszott ha náluk játszunk, így aztán meghívott. Ismeretségbe kerültem az egész családdal. Nagyobbacska falusi ház a Karsaiéké, négy szobával, kis virágos kerttel, árnyat vető fákkal. Karsaiék jó módú emberek, van harminc hold földjük, melynek több mint a fele szőlő és ami fő, övék a községi nagy gőzmalom, melyben az egész környék őrlet.

Amikor először játszottunk Karsai Sándorral, délutáni időben a verandán, a ház népéből csak a háziasszonyhoz — Karsai János feleségéhez, Sándor anyjához — és a hajadon lányhoz, Vilmához volt szerencsém. Igen szívesen láttak, Karsainé kibícelt is a játszamához, uzsonnával is megkínált. A következő alkalommal a játék hosszúra nyúlt, estig nem tudtuk befejezni, ott tartottak vacsorára. Kilenc személyre terítették meg az ásztalt, volt hát kosztos bőven. Nyolc órakor érkezett meg a házigazda, Karsai János, egy rokonával, Szivák úrral, aki alkalmazottja volt, segített neki az üzem vezetésében. „Isten hozta nálunk“, — így üdvözölt és barátságosan szorongatta a kezemet. Volt pedig a kilenc vacsorázó: a Karsai házaspár; Sándor, a fiuk; két hajadon lány és egy férjezett; ennek a fiatalasszonynak ötéves kislánya, Marika, és Szivák úr, a rokon, végül én. Mindnyájan leültünk, kiki a rendes helyére, az enyémet a háziasszony jelölte ki: a gazdára és Szivák úrra kicsit várnunk kellett, ők kimentek kezét mosni. Amikor bejöttek, az egész társaság felállt, a gazda összekulcsolta a kezét és rövid imát mormolt, utána keresztet vetett rajtam kívül mindenki; Bözsi, a szolgáló lány hozhatta az ételt, a két Karsai-lány is segített neki. —

Ide sem hívnak meg többet — ez volt az első gondolatom. Vacsora közben azután, a beszélgetés folyamán, ki kellett derül-

nie annak is, hogy én — protestáns vagyok. Semmi baj nem származott tehát abból, hogy szertartásukhoz csak fölállással járultam hozzá. De azért észrevettem, hogy némileg sejtik, kicsoda, miféle lehetek. Pesti ember, író, újságíró, talán valamilyen szocialista is, de úgy látszott, ez sem baj. Lassanként, ki ezt, ki amazt mondva, még az egymás közt való beszéddel is, szépen értésemre adták, hogy ők dolgos emberek, végzik tisztességgel a munkájukat, politikával nem foglalkoznak. Nem is szóltak hozzá még csak egyetlenegy aktuális eseményhez sem. Éppen csak a malmok községezésével kapcsolatban mondtak valamit. Ez a vendégség tavaly történt, amikor harc folyt a malmosok ellen; a házigazda és Szivák úr szólt a tárgyhoz. „Mink minden rendeletet megtartunk, nálunk akármikor jön a vizsgálat, hibát nem találhat“ — ezt Karsai János mondta. Szivák úr bólintott és még hozzáfűzte: „Mink nem adtunk okot a községezésre és csak károsodnánk általa.“ Szivák úr különben a gyümölcs után felállt, összekulesolta a kezét, halkán imádkozott, keresztet vetett, majd meghajolva, mindenkitől elköszönt; mennie kellett a malomba, éjszakai ügyeletre.

Sokáig fennmaradtunk ezen az estén, bort is ittunk és beszélgettünk. Egyéni dolgaimról nem kérdezősködtek, de apró jelekből megállapítottam, hogy a nevemet soha nem hallották, egy könyvem sem látták. Beszéltek helybeli ismerősökről, rokonokról. — Vilmos bácsi vett egy zuhanyozót, szegény Ilka nének az idén mind kukacos az almája —, a malom ügyeiről, egy új, nehézségeket okozó rendeletről, de egy szóval sem panaszkodtak, egymáshoz szívélyesen fordultak, a jelen nem levőkről nem mondtak rosszat. A kislány, Marika, eleinte nevetgélt, pajkoskodott, később kezdett elálmosodni, de nem akart lefeküdni s nyugősködött. Türelmesen bántak vele, rábízva, hogy ő határozzon, akar-e már ágyba menni s amikor egy hirtelen mozdulattal leverte az anyja borospoharát s a vörös bor ráömlött a mama világoskék ruhájára, csak annyit mondott neki a fiatalasszony: „Ejnye, kislányom!“ A nagymama pedig, már mint Karsainé, jóízűt nevetett és azzal vigasztalta a lányát, hogy eldobhatja az egész ruhát, mert azt a foltot ugyan sohasem tisztítja ki.

Amikor a kislány végre ajánlkozott, hogy megy lefeküdni, mindenkitől elköszönt, majd hozzám lépett, kezét nyujtott, azt mondta: „Szervusz, te bácsi“ s mivel megsímogattam a haját, hirtelen átkarolta a nyakamat és megcsókolta a képeimet. Erre nagy hahotázás tört ki.

Éjfél tájban bontott asztalt a háziasszony és én elkészönnvén s hazafelé ballagván, elgondolkoztam erről a családról. Irigyletem őket s fájt a saját gyermekkorom, visszaemlékezvén rá. Jó-lét, nyugalom, jókedv és — szinte rösteltem magam, a rossz-indulat teljes hiánya, úgy látszott, ez jellemzi őket. Eszembe jutott, hogy Pesten gyakran tréfálkoztam társaságokban: „No, aki egy óra hosszáig csak jót mond másokról, az kap tőlem száz dollárt.“ Száz dollárom ugyan sohasem volt, de kitűztem a díjat abban a biztos tudatban, hogy kiadására úgy sem kerülhet sor. Itt, ebben a Karsai-családban, többszörösen elvesztettem volna a száz dollárt.

Három héten át, elutazásomig, mindennapos vendég lettem Karsaiéknál sakkjátékra. A vacsorára való meghívást háromszor ismételték meg. Ez alatt az idő alatt soha nem észleltem, hogy akárcsak ingerültek is lettek volna egymáshoz. Te pupák, ó te málészáj, ez volt a legfőbb sértés, amit elkövettek, ezt is mosolyogva. Karsainé néha az emberekről, a világról való felfogását is kifejtette. Sem ő, sem az ura a gyerekeiket soha meg nem verték, mégis engedelmesek, hál' Istennek; különben ők általában ellenségei a testi fenytésnek. A napi politikától, ezt többször megismételte az asszony, távoltartják magukat. „Ha mindenki dolgozna, nem lenne semmi baj“ — így folytatta Karsai. Ujságot nem olvasnak, mert az ujságok — ők így mondták — hazudnak. Egy hitbuzgalmi lap járt hozzájuk, arra előfizettek, mert „ez az illendőség“. Amikor a verandán egy-egy lépésen törtük Karsai Sándorral fejünket, beállított az udvarra hol egy árus-asszony, hol egy cigány, aki valamit lisztre, vagy zsírra akart cserélni, vagy egy koldus, aki kéregetett. Karsainé mindig cserélt s elég bőkezűen adott a cseretárgyért ételmet, „nehogy csalódottan menjenek el a szegény emberek“. A koldusnak mindig adott enni, vagy ételmiszert, esetleg pénzt is, bár a pénz akkor alig ért valamit. Az alkudozókhoz, a kunyorálókhoz türelmes volt. „Hát bizony magának igaza van, szegény ember“ — mondogatta. Egyszer egy félkegyelmű koldus állított be az udvarra, aki olyan rongyos volt, hogy az ülepe és a hasa, de még egészen elfedni való testrésze is kilátszott. Karsainé nem esett zavarba, de még a jelenlevő Vilma sem; úgy szolgálták ki a koldust, mint kórházi apácák. Az asszony adott neki egy nagy darab fehérkenyeret, legalább húsz deka szalonnát s egy nagy papírzacs-kóba barackot és körtét. „No Isten áldja meg.“ Azután azt mondta, hogy szerinte mindenkin, aki szűkölködik, segíteni kell, adni kell neki annyit, amennyit az ember adni tud.

Megvallom, hogy én meg voltam elégedve az egész Karsai-családdal, már ami az emberi jótulajdonságokat és a becsületeséget illeti. Abban persze nem értettem egyet Karsai Jánossal, hogy „ha minden emberben lenne erkölcsi felelősségérzet és mindig tisztességesen cselekedne, akkor nem volna a világon társadalmi kérdés.“ Vitába azonban nem szálltam vele, mert a Karsaiak nézeteit társadalmi helyzetükből szükségképpen eredőnek tekintettem s így reménytelennek, de meg céltalannak is véltem, hogy azokon változtani próbáljak. Szinte erőszakkal kellett azonban hibát keresnem ebben a szépet mutató patriarchalizmusban. Azt vettem észre, hogy a nagy háztartásra, a sok munkára egy a szolgálójuk és az reggel hattól este tízig szakadatlanul dolgozik. Gondoltam, hogy megkérdezem, vajjon mi erről a véleményük. De hallgattam, mert úgyis tudtam, mire hivatkoznak majd. Arra, hogy ők is mindnyájan napi tíz-tizenkét órát dolgoznak, maga Karsai János még többet is. Egyszer éreztem mégis ellenségesemnek éppen Vilmát. Ő volt a legidősebb lány, huszonhét éves és hajadon, kissé sápadt, néha elkomoruló, már-már vénkisasszony. Este éppen az előző napi Szabadságot olvasta — Szivák úr hozta véletlenül — és abban arról volt szó, hogy „nincs többé törvénytelen gyermek“. Vilma elolvasta a tudósítást valami új törvénytervezetről, fölszisszent és gúnyosan jegyezte meg: „Letagadják a csillagot is az égről.“ És rámnézett várakozón, szinte kihívón. Én az almafák hernyótlanítására tereltem a szót.

Az utolsó napokban történt, hogy a kis Marika megbetegedett. Amikor délután beállítottam a házhoz, az ebédlőből nyíló szobában feküdt, a megvetett díványon. Azt mondták, hogy köhög és kis láza van. Hívott, hogy menjek be hozzá. Aznap a helyi boltban egészen finom cukorkát láttam és vásároltam belőle. Most megkínáltam a kislányt. Vett a cukorból, nézegette és rám mosolygott:

— Jó a cukor?

— Hogyne lenne jó — feleltem. — Nagyon finom.

— Biztos?

— Persze, hogy biztos.

A szájába vett egy darabot:

— Jó-ó!

— És ha nem lenne jó akkor eldobnád?

A nagymamája, azaz Karsainé, jött be a szobába, az ő állandó jóságos mosolyával.

A kislány felelt a kérdésemre:

— Akkor sem dobnám el. Aki kenyeret, vagy ételt eldob, annak púpja nő.

— No, ez nem igaz, Marika.

— De igaz. Ha nem lenne jó a cukor, akkor nem enném meg. De akkor sem dobnám el, hanem odaadnám egy szegény gyerekeknek.

Nagyot szívtam a cigarettámból, szótlanná váltam és elmerengtem. A nagymama felénk nézett, aggodalmassá vált arccal, így még sohasem láttam és rászólt Marikára:

— Ne beszélj bolondságot!

Mintha Marika is észrevette volna — nem hinném, hogy képzelődtem —, hogy ezt nem lett volna szabad előttem kimondania. Kacagással akarta elűtni a dolgot, még vett a cukorból, tele tömte a száját egészen, majd átkarolta a nyakamat és megcsókolta a homlokomat. De kihullott a szájából egy darab cukorka, egy málnás bonbon, amely egyszerre vörösre festette a fehér párnát. A nagymama ezt észrevette, dühös lett és — talán ő maga is azt hitte, hogy a folt miatt — erősen rácsapott kétszer a Marika kezére.

Rámnézett, elvörösödött és kisietett a szobából. Egyenes tartású, izmos asszony, úgy lépdelt, mint valami amazon őrmester.

1947.

A KISKUTYA

A forrás keskeny mederben csörgedez, kevés a vize, úgy, hogy a medrét csak ároknak mondják. Az árok mentén, a Duna felőli részen laknak Csabonyiék, a másik oldalon meg a Berkóház van. Csabonyi jómódú gazda. Berkónak, aki szintén hatvanholdas birtokos, el kellett hagynia ezt a falubeli lakását, mert a közelben, a hatvan holdja kellős közepén olyan lakóháza van, hogy kastélynak is beválik.

Az üresen maradt házba beköltöztették Sebestyén napszámot, négy gyerekével. Sebestyénnek egyúttal nyolc hold földet is adtak. Aztán az egyik régi tanítóról olyan dolgok derültek ki, amelyek miatt nem alkalmas ebben az új világban a gyerekek nevelésére. Karmazsin került a helyébe, Karmazsinnak nem tudtak hirtelenében lakást juttatni. Sebestyén fogadta be, két szobát kiadott neki albérletbe. (Úgy vélte, hogy ő a családjával együtt elfér egy szobában és a konyhában, eddig is így szokták meg.) Szomszédok tehát most egyrészt a Csabonyi-család, másrészt Sebestyénék és Karmazsinék. Az árkon egy szál deszkából álló palló vezet át, azon jártak azelőtt egymáshoz Csabonyiék és Berkóék. Mostanában már csak Csabonyiék használják a pal-lót, ha kerülő nélkül akarnak eljutni a falu főutcájára.

Amikor Karmazsinné kiül a ház elé, a fák alá egy nád-székbe — márpedig gyakran kiül, mert gyenge a szíve — tekintete mindúntalan a Csabonyi-kertre esik. Az árkon innen nincs kerítés — azt mondják, hogy volt, de Berkó elköltözése után eltűzelték Csabonyiék — a Csabonyi-kertet azonban léckerítés övezi s azon van egy kis ajtó, szintén lécből. Karmazsinné vagy bárki is, alig lát valamit a Csabonyi-házból, mert elfödik a meggy- és barackfák lombjai. A fák ágai itt elől oly alacsonyan terebélyesednek, még le is hajlanak, hogy csak a fehérülő utat lehet szemmel kísérni, amint enyhén emelkedve vonul a háznak.

Ha valaki jön lefelé, például Zsuzsa, a fiatalabb Csabonyi felesége, akkor annak először a lábai tűnnek fel. Ha fehérek és keményen teltek az alsó lábszárak, akkor Zsuzsa a közeledő, ha kissé terebélyesek és lötytyedtek, akkor meg az öregasszony, Csabonyi Jánosné totyog az árokhoz, hogy a szennyes vizet, esetleg az éjjeliedény tartalmát öntse bele. (Emiatt az árok mentén lakók haragusznak is mind a két asszonyra, mert még mosogatáshoz való vizet sem meríthetnek a forrásból. Persze, hiába szóltak már akárhányszor, mert Csabonyiék rájuk sem hederítettek.)

A kerítésen belül, közvetlenül mellette, van egy kis kutya-ház. Az előtt nyugtalankodik egész nap Császár, a dühös kutya. Láncsal van megkötve; a másik kisajtóra, mely a házon túl nyílik az utcára, rá is írták Csabonyiék, hogy: A kutya harap. Csoda tőlük ennyi kímélet is. Nappalra sem a mások védelmére láncolják meg Császárt, hanem csakis azért, nehogy kárt tegyen a szárnyasokban.

Ez a Császár egész nap rágja, fészegeti a láncát, dühösen ugat és ha valaki, például a postás átmegy a pallón, be a Csabonyi-házba, hát nekiugrik, szinte lóg a levegőben a láncon; ugat, hőrög, vicsorog, ha elérné, talán széttépné. Nősténykutya a Császár, nagy, rozsdavörös, fajilag meghatározhatatlan. Évenként kölykei születnek, a kölyköket Csabonyiék — mivel kutyaért nem igen adnak pénzt a faluban — inkább elemésztik, minthogy elajándékoznák. Az idén hat kölyke született Császárnak. A hat kölyök mind másféle volt. Az egyik kisebb, a másik nagyobb, fehér, szürke, fekete. Az egyik fehéret Csabonyiék megtartották és Bundásnak nevezték el.

Bundás, amint szaporán nőtt, mamlasz kutya maradt, de igen helyes és kedves volt. A pallón átjárt a Berkó-házba. Ott mindenki szerette. Símogatták, játszottak vele, a Sebestyén-gyerekek, meg a Karmazsin-család. (A Karmazsin-fiú is hazajött a városból iskolai szünetre.) Az asszonyok vételkedve adtak Bundásnak enni, jól ment a dolga, csak este járt haza. Sebestyén meg is próbálta elkérni a gazdájától. „Ni, hogy ugat már! Jó házőrző lesz belőle.” Az idősebb Csabonyiné azt felelte neki: „Majd szólok az uramnak. De nem hiszem, hogy odaadjuk, mert megtartjuk a Császár helyébe, aki már vén.” Csabonyi azután legyintett: „Minek az ilyen koszosnak kutya? Új földtulajdonos! Örüljön, ha a saját kölykeinek adhat enni.” Ezt persze, megtudta Sebestyén, mert a szomszédságban, de meg az egész faluban, mindenki megtudott minden rosszat, amit róla mondtak, mintha

a rögnek is füle lett volna. Ő meg azután azt mondta, hogy az egész Csabonyi-család gögös népség, fejükbe szállt a vagyon. Ezt viszont Csabonyiék tudták meg. Attól fogva haragos lett a viszony a két család közt; a tanítóékat nem is kell számba venni, mert azokat a Csabonyi-család kezdettől fogva nem szívelte. „Új tanító! A régit elűzték. Ez kell nekik, a jöttment, mert ez majd megkótyagosítja a koldusgyerekek fejét.”

Ezek után, amikor a gabona behordásához kocsira, lóra lett volna szüksége Sebestyénnek, ő maga már nem is mert kérésével Csabonyihoz fordulni, Szklenárt küldte maga helyett. Szklenár, ahogy viszájott, már a pallón tagadólag ingatta a fejét. „Nem ad fogatot, már másoknak ígérte.” Mingyárt hozzáfűzte a maga véleményét: „Pocsék nép ez, komám. Ezekre ugyan ne számíts máskor se. Mindig utáltam őket. Még a fiatalasszonyt elnézem valahogy. No de törölöm is őket a választói jegyzékből. Ezek nem szavaznak.” Szklenár volt ugyanis a szavazatszedő bizottság elnöke. Sebestyén kérdően nézett rá. Ő aztán megmagyarázta: „Tolvajok, fasiszta disznók. Pártolták a németeket, jártatták a szájukat, a Róth üzletét is ők fosztották ki. Ha házkutatást tartanának náluk, ma is találnának még lámpákat is, meg villanyégőket, meg húsdarálót, mákőrlőt, kaszát, puccpasztát, a jó-isten tudja, mit, rengeteget.”

Ezt is megtudták Csabonyiék. De nem, hogy megijedtek volna, hanem a haragjuk csak egyre nőtt, dúltak, fúltak, a Berkó-házból senkinek nem köszöntek többé, a köszönést sem fogadták. Sebestyénék egy csirkéje átment a Csabonyi-kertbe, azt a fiatal Csabonyi egy husággal úgy meghajította, hogy menten felfordult, aztán odadobta Császárnak. A kis kutya azonban, Bundás, mit sem sejtve, reggelenként beállított új hivatalába, ahol abból állt a teendője, hogy hízelgett, törleszkedett az asszonyokhoz, ugrált a gyerekek körül, értetlenül pislogott a Karmazsin Pistára, mikor az kétlábon állásra és egyéb mókákra akarta tanítani, de értelmesen megevett mindent, amit kapott, sőt újra és újra kért, úgy, hogy ágaskodott és kaparta az asszonyok térdét. Olyan kedves volt, hogy már kellemetlenné is vált, mert eltépte például Karmazsinné harisnyáját. Azért csak símogatták, becézték, nevettek rajta, időnként meg is fűrösztyötték, hogy tiszta és szép fehér legyen, meg, hogy irtsák a bolhát belőle. „Jaj, milyen aranyos dög — sóhajtott Karmazsinné —, csak bolhája ne lenne.” Karmazsin Pista fölvetette a javaslatot: „Meg kellene venni tőlük, ha már ingyen nem adják.” Sebestyén a fejét csóválta: „Nem adnák azok nekünk száz forintért sem.”

„Pedig annyi pénzünk nincs is“ — mondta Karmazsin, a tanító.

Nemcsak, hogy a csirkét agyoncsapta a gonosz Csabonyi, hanem nekik meg, már mint Csabonyiéknak, elveszett két kacsájuk a kis csapatból, melyet reggelenként rá szoktak eresztetni a forrás vizére, egy kiszélesedett gödörbe. Azt mondták menten, hogy ellopták a kacsákat és csakis Karmazsinné lehetett a tettes. A rágalom mellé, hogy annál hatásosabb legyen, még jobban fellobogtatták a dühüket. Valahányszor a kerítés közelében jártak, mindig vasvilla tekinteteket vetettek át. Egy nap, estefelé, amikor éppen az udvaron nagyban szórakoztak Bundással, s kedvességének jutalmául egy kis maradék tejet öntöttek a pléhtányérjába, az ifjabb Csabonyi kemény léptekkel ájtott a pallón, egyenesen a lefetyelő Bundáshoz lépett, senkinek nem köszönt persze, megragadta a Bundás egyik fülét, magasra emelte, rácsapott egyet a hasára, szította — „már megint itt vagy, te patkány!“ — s vitte haza, odavágta az anyja mellé, hogy csak úgy nyekkent; visszafordulva a pallót fölvette és azt is bedobta az udvarukra, a kerítésajtót is becsukta, elrekeszelte s végül még belerúgott Bundásba. És ment be a házba.

Sebestyénné, Karmazsinné és Karmazsin csak bámultak. Sebestyén éppen nem volt otthon, de hát mit tehetett volna ő is? „Milyen szemtelen, milyen aljas!“ — csak így beszéltek meg egymás közt az esetet. „Mit csinálhatunk, mit? — lihegte Karmazsin és szétvetette a két kezét. Később beállított Szklenár, úrlapokat osztott ki, személyesen. El kellett panaszolni, hogy mi történt. Szklenár hangosan, hogy odaát meghallhassák, ha éppen valaki a kerítés közelébe kerül, ezt mondta: „Legalább rákiabáltak volna, hogy mit csinál, maga marha!“ Ekkor piroslott ki odaát a lombok közül a fiatalasszony szoknyája, aki éppen rözséért jött a kutyaház mellé. Szklenár szeme felcsillant. No, legalább ennyi mégiscsak történt! Csabonyiék különben féltek Szklenártól. Szklenár már többször kijelentette, hogy addig nem nyugszik, míg a nyakukat nem töri. Dehát eddig nem sokra ment, mert Csabonyiékat már háromszor is feljelentették a hatóságoknál, a Róth-féle üzlet kirablása miatt is, azonban eredménytelenül.

Még azon a napon este, amikor a kacsákat beterelték, nyitva maradt a kisajtó. Bundás kisurrant rajta, de nem lévén már palló, csak az árok partján ült le s az elveszett paradicsom felé nézve, keservesen sírt, olykor el-elvakkantotta magát. „Istennem, akárcsak egy gyerek!“ — sóhajtotta Karmazsinné.

Bundás másnap reggel is kiült az árok partjára és szorgal-

masan sirt. A Csabonyi-család tagjai közül hol ez, hol az elkerült a kerítéshez és egyszer, amikor Karmazsinék és Sebestyén né künn álltak az udvaron, az öregasszony odalépett Bundáshoz és teljes erejével belerúgott. Így folyt ez napokon át. Vasárnap délelőtt meg az öreg Csabonyi tűnt fel, parádésan kiöltözve, lakk-szárú csizmában, szúrósra pedert ősz bajuszával, átnézett a koszos népségre, aztán ő is belerúgott a Bundásba. És mivel az nem nyivákolt elég keservesen, felkapott egy szőlőkarót és néhányszor alaposan ráhúzott: „Nesze, te dög. Az anyja istenit valamennyinek!”

1947.

TANYA

Kétszáz hold föld egy tagban. A formája négyszög, majdnem szabályos négyzetalak. Egyik határvonal az országút, másik két határvonal árok, a parton végig akácfákkal, a harmadik határ egyszerű kocsút. A tanya közepén emelkedik a cselédház, enyhén, sőt finoman: lakóház. Vele szemben, persze jóval magasabb nála, az istálló. Van azután kamra, odaragasztva az istálló mellé, marhaszín, ólak, krumplisverem szalmatetővel. A ház és istálló mögött néhány eperfa, két épület között a gémeskút. Mindez messziről, derűs időben, a szomszéd község egy dombjáról nézve: festői csoportozat. A cselédház fala vertföld, teteje nád; az istálló fala vályog — szembenéznek egymással, de békítőn terül el köztük a trágyadomb, melynek ormán napközben kakas verdesi a szárnyát, szélén tyúkok kaparásznak.

De most novemberi az idő, sűrű, sárgás köd borítja a vidéket, a nap későn kel. A lakóház közepén konyha, ettől jobbra, balra egy-egy bérescsalád lakik. Az öregebbik béres felesége fölkel, meggyújtja a petróleumlámpát, a béres is cihelődik, felöltözik, most már hús az idő, hetek óta felhúzza már a nadrágját, csizmát is húz, kimegy a házból, belemered a ködbe, a ködtől még az istállóig sem lát el. Már a másik bérescsalád ablakán is sárga világosság ver ki, nem kell hát bezörgetni, kelnek pontosan, a megszokott időben, mintha ébresztőórájuk lenne, ilyen pedig még soha nem is láttak.

Az öregebbik béres ötvenegynéhány éves ember, a bajusza már őszül, az arca szabályos, igazi magyar típusú arc, mert hiszen felvidéki tót eredetű; a két szemhéja véresen kifordult, arcvonásai mozdulatlanok, félvévenként egyszer ha nevet, akkor is hangtalanul, csak úgy somolyogva, esetleg valami kis ital következtében.

A másik béres is előbúvik, jóreggelt mond; fekete nyakravalószakállja van, aprók és gúnyosak a szemei. Mind a ketten belenéznek a ködbe, mintha együtt többre mennének; tekintetük sugarától a köd már ritkul is, a keleti ég alján, messze túl

az istállón, az izzó vörös gömb már sejteti magát. Néznek keletre, fátyol foszlik, mögüle lassan kiemelkedik az istálló tömbje, feketül annak korhadtnádteteje. Omlatag szürkesség, ezt átiüti a mögötte libegő sötét massa, ezen is túl pedig messze, valami egy-központról áramló vörös szivárgás — mindez az árnyalati változásaival gyönyörű színjáték, szinte ujjongó érzést verhetne fel bárkiben, kapcsolatban holmi gondolatokkal a „természet ébredéséről“, „munka kezdetéről“, „ég áldásáról“.

Mire azután a béresek elővezetik a cammogó ökröket, megitatják őket a kútnál, befogják az ekékbe — mindketten négynégy nagyszarvú fehér ökröt —, már csak enyhén gőzölög a föld, a lenge ködgomolyok utolsó maradványaként szökve szállnak fel, a messze vörös gömb már sárgán izzik, emelkedik, kisebbedik, de fénye már vakít s a szürke ég kékké acélozódik körülötte, ameddig a szem ellát, mindenfelé feketén és szürkén bontakoznak ki a földtáblák s ide merednek a távolból a magyar akácok, a határon túlról a nyárfás, Nagykútpusztá a piros-tetejű kastéllyal — mindezt nem nézik, hanem csak véletlen pillantásokkal éppen ha érzékelik a béreseket, mert hát minek is, hiszen mindez régi, régi ismerős komédiája színeknek és vonalaknak, vagy talán nem is ismerős, hiszen igazában talán észre sem vették még soha, legföljebb annyira, hogy: most ősz van, máskor meg fehér hó borítja a földet, az a tél, azután minden zöldbe virul, az a tavasz, a sárga pedig a nyár. Költeményt ők, a béreseket, soha nem olvastak, Petőfitől sem, mástól sem; képet, tájképet még soha nem láttak, nem ismerik azt, ami szemükön át megrohanná az agyukat, olyanok ők, mint a színvakok, olyanok ők a sasszemükkel, mint zenéhez a botfülűek, bizony, ha valami városi furcsa ember megállna mellettük és fölsóhajtván kitörne s holmi szörnyű üvöltés bődülne ki belőle a természet szépségéről, hát azt hinnék, hogy tisztára bolond az az úr.

Rámordulnak az ökrökre, azok lassan megindulnak, nem-sokára eléri az egyik fekete tábla szélét, belevágják az ekét a szürke ugarba s döntik egymás után a kifordult sáros földsorokat a fekete táblához. Messzebb, a már bevetett táblát tüllszerűen borítja a búzaszálacsókák zöld hamva. De mindez semmi, csak éppen hogy már hideg van, sáros a föld, a csizma bokáig ragad bele s az ember új teherként cipeli a ragadó sarat, este pedig, ha hazamegy, topog az ajtó előtt, megrugdalja a földet, odaveri a lábát az eperfához s az asszonyok mégis zsörtölődnek, hogy mind beviszi a sarat a házba, pedig amúgyis annyi a piszok odabenn, hogy megessz mindent.

Amire vége a szántásnak, megindul a havazás.

Amire elolvad a fehér bunda, akkorára eloszlanak a mindennapi ködök, sárgán nekividámodik a mindennapi nap a keleti égen, itt, ott, mindenhol új zöld foltok ütköznek ki, a rét virágozni kezd, a szellő illatot hoz a cselédház elé s ha reggel kibújnak az oduból a béresek, tüsszentenek a fűszagra... Tavaszi szántás után meg vetés, fűkaszálás, kapálás, munka, robotmunka reggeltől estig, június felé már a szorgalmas munka gyümölcse hullámszik köröskörül és érik, amerre a szem ellát. Az akácfák virágoznak, az országút szalagja fehér, a gabonatóblák szinte dagadnak.

No, de most csakugyan elvetődik a tanya a városi ember.

A tanya gazdájával jön, kocsin a faluból, ahol a gazda lakik, s ahol annak a boltja és malma van. A gazda mutogat mindent a városi embernek és magyaráz, mindenhová betekintenek; a városi ember bőre fehér, arca beretvált, a szeme ragyog, szüntelenül nevet, úgy örül, mint a gyerek.

Amikor már mindent megnézett, megtapintott, megszagolt, amikor már a cselédház felé is indult, de az ajtaja előtt hirtelen megtorpant, oda már nem kukkantott be — megáll, körülnéz újra, gyönyörrel legelteti szemét az egész tájon, mélyet lélegzik, azután beszél és csodabulondokat mond, hogy azt mondja: milyen fölséges ez a friss levegő, a városban bizony nincs ilyen. Meg hogy: milyen elragadó ez a táj, az ember szíve repes örömében. És hogy milyen boldogok lehetnek, akik itt lakhatnak az egész esztendőn át.

A tanya gazdája mosolyogva pizskálja kisded angolbajuszát.

Ott áll mögöttük a két béres. Ha kérdeznek tőlük valamit, ők röviden, tompán felelnek, úgy, mint akiket vallatnak. Ők az urak beszédére különben nem is figyelnének, csak éppen a furcsaságok ütik meg a fülüket s úgy a szemük szegletéből kémlelés alá veszik a városi embert, hogy ugyan micsoda különös szerzet az?

Amikor azután odább állanak, gazda és a városi ember, s elgörbült a kocsijuk, az öregebbik béres odaballag a cselédház elé, megáll, szétnéz a tájon, néz, bámul és semmit sem lát, semmi örömet nem érez, mert sehol a tarka tengerben egy darabka rög, sehol egy búzaszál, egy fa, egy árokpart, sehol egy darab ég, ami az övé, mert az övé csak a görnyesztő robot, legfőljebb, ha bemegy a cselédházba: az övé néhány dohos, rozoga holmi, a zsémbes asszony és a visító gyerek.

HÁBORÚ

Az a nagy világomlás, melyben százmillió emberi élet elpusztult, melyben városok égtek hamuvá, melyben vitéz nemzetek ugyancsak vitéz nemzetek ellen, fajok fajok ellen, végül már osztályok osztályok ellen harcoltak nemes dühvel, sőt, amelynek egyes fázisain belül lakók a házmesterek ellen és viszont is életre-halálra küzdöttek, amelyben azután a termelést mindaddig ellátó óriási és komplikált gépezet is elakadt, összetört és elpusztult — szóval ez az egész átalakulás, ez a hősi kor, ez a tettek ideje, ez az általános vitustánc, ez a pokol, ez a kataklizma, valamint „Untergang des Abendlandes“, sőt szükséges átmenet egy boldogítóbb korszakba, ez az okvetlenül elmaradhatatlan beomlás egy később megint csak boldogtalanná váló további korszakba —, ez az egész a következőképpen kezdődött:

A „Kis mocskos“-hoz címzett nyári vendéglőben haraptuk a füstöt és sörszagot, én és barátom: Baltaszöghy. Tehát nem künn a kerthelyiségben ültünk, ahol a cigány cerkovicot húzott a kedélyek alá, ahol a hivatalnok öt pohár spriccerrel próbálta végleg elintézni a sértést, melyet aznap délelőtt a főnöke a fejéhez vágott, ahol bájos nőcskék a tündérek jószívűségével kínálták két-három szemmel lovagjaikat abból a tányér cseresznyéből, melyet az fizetett —, nem, nem itt, hanem bent ültünk a vendéglő első szobájában, egy-egy pohár sör mellett.

Rajtunk kívül még néhányan csámcsogtak a teremben s bolondokat beszéltek. Hát amint éppen ülünk, üldögélünk, egyszer csak eszembe jut ám, hogy ezzel a Baltaszöghyvel valami kis megbeszélni valóm volna. Igen ám, de ezek a moslék figurák úgy ordítanak itt a közelünkben, hogy a saját szavamat se hallanám, ha éppen szólnék. Intek hát Baltaszöghynek, undorodó képet vágva, hogy menjünk át a másik szobába, a közép-

sőbe, ott nincs senki. Át is menekültünk, vittük magunkkal az üres két poharat. Letelepszünk s éppen kezdem:

— Hallgass csak ide!

De ebben a pillanatban beszéd üti meg a fülemet, mely a szomszédos harmadik, legbelső szobából szivárog ki. Tátjuk a száunkat, én szólok:

— Figyeld csak!

Es hallgatunk, figyelünk, egészen közel húzódunk az ajtóhoz, most már minden szó jól érthető.

Nem cifrázom sokat: ott tanácskoztak a véresfejűek! Mindnyájan tudjuk ma már, hogy ők indították meg az egész rettentő, hogy is kezdjem, csak... világozlást, hősi kort, tettek mezejét, poklot és kataklizmát, miegymást. Akkor persze még senkinek semmiről sejtelve sem volt, ilyesmit, ilyen világozlást, miegymást el sem tudtak az emberek képzelni, vidám krikákat olvastak s az azokban evickéló fantáziácskát is már zsenialitásnak bámulták, hisz' mondom, odakünn is gyönyörrel hallgatták a cerkovicot, nyugodtan itták a sört, a külvárosokban szokványos kétségbeeséssel üzték a munkásasszonyok vérszegény csemetéikről a poloskákat, a vidéken, például az aranykalással ékes magyar rónaságon épp akkor tört bele a földtelen paraszt foga a fekete kővé száradt sárkenyérbe, szóval és azaz: teljes pompájában virult a béke.

Mi még a lélegzetünket is visszatartottuk és úgy figyeltünk. Benn tanácskoztak a véresfejűek, minden szavukat hallottuk, az egész világveszejtő terv már készen volt, a mindenség már alá volt aknázva. Hallottuk egymásután a legborzalmasabb részleteket, amint dübörögve vonultak föl. Már tudtuk, hogy másnap reggel kezdődik a világozlás, pokol, kataklizma s fejünkön a koppanás.

Először is dinamittal fölrobbantják Párizst. Hét várost leöntenek szurokkal s a szurkot fölgyújtják. Ezer dreadnought fut ki a sík tengerre s löni kezdik egymást, miközben egyenként süllyeszti el őket a tengeralattjárók. Ezer léghajó emelkedik a felhők fölé s ezek lefelé, bizonyos rögtön mozgósított, úgynevezett védelmi csapatok pedig alulról fölfelé lőnek. Lőnek, robbantanak, szúrnak, vágnak, égetnek, rohamoznak, mérgeznek, nyársalnak. Kína kútjait pestissel fertőzik meg. New-Yorkot felgyújtják. Japán alatt mesterséges földrengést idéznek elő. Borneo szigetét elsüllyeszti. Az Aetna zsilipjeit megnyitják. És így tovább! Gyönyörű lesz, grandiózus lesz, egész a végső diadalig!

Közben az lesz a legmulatságosabb, hogy ez az egész hecc helyenként és időnként a legzseniálisabban komplikálódik. Például egyszer csak minden ok nélkül elrendelik, hogy minden kecskeszakállas férfit ki kell végezni. Egyes kategóriákat, melyek a társadalom tetveinek összességét foglalják magukba, elszállítanak a Fekete-erdőbe, ott egyenként egy-egy faszál tövéhez ragasztják őket s az egész erdőt a vagonokon odagyűjtött szörnyű mennyiségű higanykenőccsel kenik be. Más kategóriát, melybe a vérszopók tartoznak, úgy végeznek ki, hogy egy hatalmas falhoz illesztett létrán kell az áldozatnak mászni s ekkor egy óriási vas gólemembert, borzalmas hüvelykkel, villamos szerkezettel mozgásba hoznak, a gólem egy dühöset sziszeg s a falon mászó delinkvenst elkeni. Vagy: a V-vel kezdődő nevéket egyszerűen felakasztják, de mind. Ezt az utolsó ötletet — mint pótindítványt — most, a legutolsó órában indítványozta valaki s az indítványt elfogadták. Valaki más azt indítványozta, hogy az akasztást ki kell terjeszteni a B-vel kezdődő nevékre is. Megremegett mellettem a barátom, Baltaszöghy.

Ezen az indítványon sokáig vitatkoztak. Kihallatszott egy hang, ismerős hang, de nem tudtuk kivenni, kié — hangosan, röhögve mondta:

— No, ha ezt hallaná az a hülye Baltaszöghy, alaposan be lenne gyulladva!

A véresfejük kacagtak, de az indítványt elvetették. Tovább részletezték azonban, mintegy szürcsölő kéjjel, a legkegyetlenebb szörnyűségeket. Még ma is hihetetlenek ezek, pedig azóta átéltük valamennyit, valósággá váltak. Illetve, aki már átélte, mert szegény Baltaszöghy például elveszett bennük, vagyis hősi halált halt. Leásunk a Szahara közepébe — hangzott monoton szárazsággal — és ekrazitot viszünk le, a folyami hidakat középben kettévágjuk, a Gobi-sivatagra vizet bocsátunk és így tovább.

És mi ketten mindent hallottunk. Mindent megtudtunk előre s már nem volt mentség. Egymásra néztünk. Én fáztam és reszkettem, nem szégyelem bevallani. Barátom, Baltaszöghy, olyan fehér volt, mint a lepedővel borított seprőnyél, azaz a kísértet. Ő is reszketett egész testében, az ajka meg-megrándult, zavarodott szemével keresztbe nézett.

Egy ideig nem tudtunk hangot adni, csak néztünk, bámultunk egymásra. Végre én vettem erőt magamon s hebegve szóltam meg:

— Hal-lott-tad e-ezt?

Ő fojtott rémülettel lihegte:

— Hallottam!

— Ször-nyű-séges! — dideregtem én.

— Hihetetlen! — búgta ő s a keze ökölbe szorult. Mingyárt folytatta is és csak úgy ömlött belőle:

— Hihhetetttlenn! Hallatlann! Rettentő! Elképesztő-ő! De meg fogom tudni, hogy melyik volt! Kinyomozom, ha addig élek is! Hogy ki volt az az elvetemült gazember, aki engem hülyének nevezett!

1920.

HA PÉNZ VAN A ZSEBBEN

Bara úr tönkrement. Már nem is úr, csak egyszerűen Bara, Bara János.

Jókeresetű ember volt, de elvesztette az állását, mert össze-tűzött a főnökével. A nyugdíjáról lemondott, helyette végkielégítést vett fel, az hamarosan elúszott. Most nemcsak szegény, hanem nyomorog. A nyomorúság meglátszik a külsején is. Előbb vidám, sőt hetyke, kövérekés ember volt, jól öltözött, mindennap borotválkozott. Ma, elég annyit mondani róla, hogy pecsétes és gyűrött a kabátja, a mellényén egy gomb helyén cérnacafat lóg. A tekintete aggódó, még a hangja is elváltozott, harsány csengését elvesztette s rekedtes tompává satnyult.

Állást keres ugyan, de sehol sem kap. Csak olykor jut valami alkalmi munkához, amelyet persze rosszul fizetnek meg. Már csaknem reménytelenül folytatja próbálkozásait, valami életkedv csak akkor dereng a lelkében, amikor véletlenül néhány napi keresethez jut. Olyankor azt hiszi, hogy vége a megpróbáltatásnak, minden jóra fordul. Összeszedi magát, elsímitja zilált külsejét s új útra indul, állásért vagy más keresetért. Menetközben még fütyörész is. És nem fárad el, amíg megérkezik az Első Magyar Szappangyártó irodájába, ahol éppen kíséreltet akar tenni. Csak akkor lohad le a kedve, amikor olvassa a táblát: Ügynököknek, kéregetőknek tilos a bemenet. És egy másikat: Állás nincs!

Azért mégis bemegy s eljut az igazgató előszobájáig. Nem, ma nem hagyja magát! Osztálytársa volt az igazgató, Földes úr, talán még emlékszik rá.

Kedves arcú, mosolygos szemű leány fogadja, a titkárnő. Ó, Bara úr ismeri már ezeket a szelíd angyalokat. Akik valóságos szeretettel fogják pártját a letört embernek s gyengéden világosítják fel mindarról, amit tudnia kell: az igazgató úr beteg, nincs itt, elutazott, csak egy hónap mulva jön vissza, itt volt,

de telefonhívásra a minisztériumba kellett mennie, ma már nem jön be, különben is vannak nála, tárgyal, ma nincs fogadónapja, talán majd máskor tessék megpróbálni.

Csakugyan, a titkárnő kérlelhetetlen. Az igazgató nincs, nem volt és nem is lesz jelen. Talán előjegyzésbe veszi Bara urat, de még jobb, ha a címét hagyja ott. Bara János nagyon gorombát akar mondani a titkárnőnek, de lenyeli, mert... még nem tágit. Majd ismét eljön.

És csakugyan, egy hét múlva megint elindul az Első Magyar Szappangyártóhoz. Csakhogy a kis pénze már elfogyott. Elfárad, mire a Külső Pokoli-útra ér. Megint elolvassa a jólismert táblákat s legjobban szeretne visszafordulni. De csoda történik. Mert ahogy a titkárnőig elerőlteti magát s az éppen mondja, hogy az igazgató úr nincs, nem volt és nem lesz, éppen kilép az irodából az igazgató. Megismeri Barát, bebocsátja magához.

Bara feszeng, hajlong, nyöszörög, az igazgató nyájasan néz rá, jól megnézi s rögtön látja, hogy no, ez a szegény fiú is rosszúl állhat. Nem örül Barának, nem is komorul el miatta, semmi különös nem történik, csupán nem tegezi. Tessék leülni — mondja neki —, térjünk a tárgyra, mivel szolgálhatok?

Bara János azt sem tudja, hol kezdje. Ötöl-hatol, verejtékezik kínjában. Mindegy, egyszer csak eljut a végére: állás kellene, esetleg ha ügynöknek alkalmaznák, utolsó reménye ez, eddig mindenhol elutasították, őt és családját a végpusztulás fenyegeti.

Az igazgató, Földes igazgató úr, elmereng Barán. Szegény ember, hát ide jutott! Egészen jó fiú volt. Nem volt valami jeles tanuló, de jól tornázott. Kicsit verekedős is volt. És nagyon kötekedő. Erős volt. Ma, ez már nem látszik meg rajta. Nagyot öregedett, fáradt, bizony nem ügynöknek való. És beszélni kezd az igazgató úr:

— Állás, sajnos, nálam nincs. Inkább elbocsátok embereket. Hiszen tudja, hogyan van ma a szappannal. Hiány van nyersanyagban, ebben a szakmában ügynökre nincs szükség.

Bara János megadja magát a sorsának, tompán néz maga elé. Valamit mégis mondania kellene, hiszen nem rossz ember ez a Földes, rákezdí hát:

— Akkor... talán...

Az igazgató úr rosszat sejt, a szavába vág:

— Hanem adok magának egy kollégámhoz néhány ajánlósort. Tudja, a textil, nekik jól megy és én azt hiszem, hogy az én ajánlásomnak meglesz az eredménye.

Elővesz egy névjegyet, ír rá néhány sort, borítékba teszi, megcímezi s átnyújtja Barának:

— Menjen el ezzel az Első Magyar Kötöttszövött-höz.

Bara feláll, hálásan köszöni a jóakaratot. — Sok szerencsétl — mondja az igazgató úr. Bara hajlongva kerül ki a szobából, a kisasszony nyájasan viszonzozza a köszönését, elmegy... Nagyokat lélegzik, nem ért el semmit, sőt kudarcot vallott, tehetetlen düh forrong benne, megrándul az ökle, magában sziszegve beszél, elmondja, hogy mit kellett volna a derék igazgatónak, volt iskolatársának a szemébe vágnia. Mi az, amit elmulasztott. De... egyszer majd kitör. Egyszer... szétveti a bilincseit s ott áll valahol a másik Bara. Nem mindig ez a kérő, meghunyászkodó, sompolygó bénult ember.

Megy ahhoz a bizonyos Kötöttszövöthöz. Muszáj. Ott fanyarképu titkárnő fogadja, sandán néz rá, rögtön mellének szegezi a kérdést: milyen ügyben? A levélke azonban megteszi hatását. Alig múlik el öt perc, Bara János már benn áll az igazgató úr előtt. Az elolvassa a névjegyre írt sorokat s rátér a tárgyra:

Állás nálam nincs.

Bara talán már mehetne is. Tehetetlenül marad. Kínos csend, aztán nyöszörögni kezd:

— Akkor... talán... ügynöknek, ha lehetne. Megpróbálnám. Ha lenne olyan kegyes hozzám az igazgató úr.

Ez halkan, rekedten, akadozva került ki belőle. Az igazgató nyugodtan ránéz, megnézi tetőtől talpig.

— Dolgozott már ebben a szakmában?

— Még nem volt alkalmam, de azt hiszem...

— Akkor nem vehetem fel. Az üzletszerzéshez gyakorlat és szakismeret kell — nem néz Bara riadt szemébe, hanem mintha a foszladozó szegélyű mellényének s az egyik hiányzó gomb helyén lógó cérnacsomónak beszélne: — És rátermettség! Nagyon sajnálom, de ezt Földes igazgató úr is tudhatná.

Bara János most szó nélkül felállt volna, ha eddig is ült volna, már ha az igazgató leültette volna. Mit tegyen Bara János? Kitörjön? Rárohanjon erre a bálványra és megfojtsa? Vagy vesse magát térdre és kezdjen zokogni?... Az igazgató úr azonban szintén nem volt rossz ember. És aggodalmi is támadtak, megszólalt tehát újra:

— Hanem adok magának néhány ajánlósort.

És elővette a pénztárcáját, hogy névjegyet keressen benne. Nagy, vastag pénztárca volt. És benne rengeteg pénz, csupa szá-

zas. Az igazgató kivett egy névjegyet, letette maga elé, a pénztárcát is s felemelt egy tollat. Mialatt ezt a néhány mozdulatot végezte, megszólalt a titkárnő szobájában a telefon s néhány pillanat múlva a titkárnő bedugta a fejét:

— Egy hölgy akar igazgató úrral beszélni, átkapcsoljam?

Az igazgató letette a tollat, ránézett Barára s aztán felelt:

— Kimegyek a telefonhoz.

Fürgén kisietett, félig nyitva hagyta maga után az ajtót.

Bara a pénztárcát nézte. Nézte a pénzt, rámeredt, mint bűvölő a kígyóra s a pénz megbűvölte őt. Állt és bámult, a szája is kinyílt, mozdulni sem tudott, mintegy hipnotikus álomban. Az igazgató odakünn beszélt a telefonba: Igen, igen. Este hétkor. A szokásos helyen. Együtt vacsorázhatunk. Tudja, ma kimenőm van. Igen. Csak mondja, mondja, hallgatom, ráérek, nincs nálam senki. Értem. No és?... Nem értem azonban, hogy mit akar Hertelendy... De hát mivel indokolja ő ezt a furcsa eljárást?

Bara János ebben a pillanatban mintha felébredt volna. Elaludt? Elkészt? Nem, arról van szó, hogy mivel indokol valamit Hertelendy. Még van idő. Odalépett az íróasztalhoz, kivett három... négy... öt darab százast. A pénzt a kabátja zsebébe dugta és... leült az íróasztal mellett álló karosszékre. Egyszerre nyugalom szállta meg. Pillanatnyilag minden rendben van. Nem fél az élettől, a betegségtől, a haláltól, különben sem fog meghalni soha, általában semmi baj nem érheti. A másik szobából hallatszottak az igazgató szavai: Tehát hétkor! Nem, nem kések el... Hogyan?

Találka! — és Bara mosolygott. Jött be az igazgató, láthatóan megütődött azon, hogy Bara ül. Kedve lett volna rászólni. No de minél előbb, minél egyszerűbben akart rajta túlesni. Leült, hogy megírja az ajánlást. Már bemártotta a tollat a tintába, amikor megpillantotta a pénztárcáját. Kiáltott:

— Irénke!

Megjelent a titkárnő.

— Irénke, küldje be az altisztet. Elvisz tízezer pengőt az Építő Bankba. Ma esedékes az első részlet.

— Rögtön küldöm.

Bara úgy látta, hogy máris elbukott. Most mingyárt leleplezik és vége. Semmi izgalmat nem érzett. Így is jó. Talán még jobb.

Az igazgató szólt a titkárnőnek:

— Majd azután. Előbb elintézem ezt a — a... dolgot.

És most végre meg akarta írni az ajánlást. Bara azonban rászólt, még a kezével is leíntően legyintett:

— Hagyja csak, igazgató úr! Nem kell az ajánlás.

A szavai frissen, hangosan zendültek. Az igazgató keze egyszerre megállt. Ingerült meglepődéssel nézett Barára. Bara gúnyosan mosolygott:

— Nem kell. Az ilyen ajánlás nem ér semmit. Ez csak olyan lérázás. Már a Földes barátomé is az volt. Amint a mi esetünk is mutatja, annak sem lett eredménye.

Az igazgató elpirult zavarában. Rá akart ordítani Barára, hogy most már elég legyen, menjen a fenébe. De erre még nem látott elég okot, várt. De máris megpróbálja kitessékelni. Akadozva beszélt:

— Akkor hát... kérem... nagyon sajnálom.

— A sajnálkozására meg éppen nincs szükségem. De hát nem történt semmi különös. Én üzleteket akartam önöknek csinálni, felajánlottam a munkámat s a jelentékeny ismeretségi körömet. Nem kellek, ezzel kész. Bár igazán nagyon csodálkozom...

Az igazgató feszengett, ámult, nagyokat lélegzett, végül szinte kétségbeesve tört ki:

— Mégis... hogyan képzelte ön? Hogy csak így ide beállít és rögtön üzleteket köt nekünk? Hiszen saját maga elismeri, hogy nincs gyakorlata, sem szakértelme.

— Azt csak bizza rám! Ha valaki valamit elkezd, akkor még nincs gyakorlata. Munkaközben szerzi meg a gyakorlatot is, a szakismeretet is. Ön talán textiligazgatónak született? Kicsi korában verték, ha nem igazgatót?

— Ugyan kérem, hagyjuk a vicceket. Én előbb tanultam...

— Én is tanultam. Kijártam az élet iskoláját. Nem kell olyan nagy komédiát csinálni egy rongyos ügynökölésből. A fel lépés, az akarat minden, egyéb nem számít.

— Mégis... hát... hogyan gondolja... izé... mi is a neve? ... igen, Bara úr.

— Úgy, hogy vevőket szerzek az önök áruira, azután megkapom a szokásos jutalékokat.

— Erőszakos egy ember!

Bara felkacagott:

— Még erőszakos se legyek! Látott ön már ügynököket boldogulni erőszak nélkül? Hát lehet az önök szemetjeit, mert bocsásson meg, mostanában már csak szemetet gyárthatnak, lehet azokat erőszak nélkül rásózni a szegény ártatlan vevőre?

Az igazgató majdnem elnevette magát kínjában. Sok év óta ül ebben a szobában, de ilyen szemtelen frátert még nem látott. Ez... ez talán még üzleteket is tud csinálni! No de minél előbb el kell már intézni. Tóni van soron, hogy vigye a pénzt, már ott morog künn a titkárnővel:

— Nem bánom, próbáljuk meg. Jelentkezzék Telek úrnál, majd a titkárnőm eligazítja. Irénke!

Irénke bekukkantott:

— Jöhet a Tóni bácsi?

— Mingyárt. Ezt az urat, Bara János a neve, vezesse Telek úrhoz. Felvesszük üzletszerzőnek.

Irénke visszahúzza a fejét. Bara még ülve maradt, az igazgató türelmetlenül néz rá.

— Ezzel tehát rendben volnánk — kezdi újra Bara úr. De úgy, mintha gépbe diktálná az igazgatónak. — Most még hátra van a jutalékelőleg.

— Előleg nincs!

— Muszáj, hogy legyen! Előleg nélkül nincs üzlet. Én holnap már rendelésekkel akarok beállítani, a jutalékok pedig csak...

— No igen. A jutalék csak akkor esedékes, amikor befolyik a vételár.

— Ezért kell az előleg.

— Nincs.

— Ne tréfáljon velem, igazgató úr. Ha már ennyire jutottunk...

— Hát mire gondol? Mennyi előleget akar?

— Ezret.

— Szó sem lehet róla. Ezer pengőt? Hogy' jut eszébe?

— Az persze rengeteg pénz, maga szerint.

Az igazgató megint arra gondolt, hogy kidobja ezt az embert. Ránézett előbb, hogy azután felfalja, de annak olyan pimaszul pislogott a szeme és úgy állta a gyilkos tekintetet, hogy... az igazgató elnevette magát. Elnevette magát és... megkönnyebbült:

— Ötszáz! Csak azért, hogy most már aztán menjen. Mert nekem más dolgom is van.

— Rendben van. De most rögtön kapom az ötszázat. Mert, ismétlem, holnap már rendeléseket hozok.

— Irénke!... Állítson ki egy előlegnyugtát is ötszáz pengőről.

— A pénztáros nincs itt. Két órára elment.

- Hogy-hogy? Ki engedte el?
- Igazgató úr. Félórával ezelőtt.
- É-én? Ja — a, persze.

Az igazgató zavarában megint elpirult. Fogta a pénztárcáját, leolvasott belőle öt százast s átadta Bara úrnak.

- Irénke, a pénztár majd nekem fizeti vissza ezt az öt-százat. Isten áldja, Bara úr, készen vagyunk. Sok szerencsét!

Bara úr zsebetette a pénzt, megköszönte, meghajolt:

— Ajánlom magamat!

Az igazgató nem köszönt vissza. Nagyot ordított:

— Tóni!

Most meg már a Tóni tűnt el. A titkárnő szaladt utána a folyosóra. Bara künn a másik szobában megállt. A zsebébe nyúlt, kivette az egész pénzét, megolvasta. Ezer pengő, tíz darab százast! Visszafordult s gúnyos mosollyal lépett be az igazgató-hoz. Az valósággal felüvöltött:

— Mit akar még tőlem, maga szerencsétlen?

— Csak nyugalom, igazgató úr. Csigavér. Nem áll jól önnek az a sok harag. Jobb lenne, ha kevésbé szórakozott lenne. Megnéztem, ahogy kilépek öntől, a pénzt, hát látom, hogy tévedésből nem öt darab százast adott, hanem tízet. Ej, ej!

— É-én? Lehetetlen!

— Itt van, tíz darab százast. Öt tehát visszajár. Csak ezért voltam bátor visszajönni, bocsánat.

Még az ajtóból visszafordult:

— Úgy látszik, igazgató úr nagyon megkedvelt engem és ezért vétette el a számolást.

1940.

DISZNÓKÉPŰ

Robogás, nyüzsgés, túlkölés, csengetés, reszkető fények, sok-sok szürke szín, izzó pontok, masszív tömbök, fenn óriási nyílás a szürke égre, valaki meglök, néhány értelmetlen szó zuhan a fülemnek, bárgyú kacagás: utca. Enyhe, száraz idő, emlék a délutáni lapból: déli hő 11 fok. Lassan megyek, semmi örömem, legfeljebb ha egy szép női arc, kétes öröm, mosolya a másé, de ebbe bele kell edződni. Cipők a kirakatban, férficipők, nőicipők, üveg, fal, nyakkendők és ingek, újra cipők kis fehér gyermek-topánka, nevetségesen kicsiny és vidítóan fekete nagy tömeg mozog el mellettem, mögülem tört elő hetyke lépésekkel, a tekintetem rácsett, baktatok utána, megnyujtom a lépteimet. Ember, egy a sok közül. Kövér. Nagy. Jó a ruhája. Valami kis tokája is van, lépéskor rezeg. Fekete nyírott a bajusza, disznóképű. Baktatok utána, érdekel. Bár ez, elismerem, szégyen. Kém, detektív, kutató tudós vagyok, vagy utazó a lélek Ázsiába, mindegy; de megyek utána és ime, megteszem jelentésemet.

Mint egy borotvált disznó, étlapi nyelven: sertés, két lábra állítva s mai viselet szerint felöltözve, lohol előttem. Most a hátát látom, láttam a szemeit is, azok aprók és fekete villanásúak, a háta széles és gömbölyű, cipőjének sarka ép, nadrágján töredezik a vasalás éle, puha, barna kalapja széleskarimájú és hetyke. Kezében bot: bizonyos, ha valaki követelne rajta valamit, hamarosan megütné.

Megy a Király-utcán, siet, befordul a körútra, mellette a sarki ujságárus nagyot bödül, ez részeg és csúf, ő megy, nem vesz ujságot, asszonyt a gyerekeivel karján s kinyúló jobbkezevel észre sem veszi, megy, talán füttyörész is, talán mégis észrevette az esett koldusasszonyt s ennek az apropo-jából gyújtott rá az életvidám dalra: suhint egyet a botjával, bele a levegőbe, talán tréfából a bödülő ujságárust nyakazta le, mit lehet tudni? Utána

pislant egy izmosfarú nőnek, de lám-lám, csak úgy pislant és nem eped, fölényesen pislant s máris megy tovább, a nő fejének merevségén s tudj' Isten micsoda légies jeleken látni, hogy a pislantót vonzaná már maga után, de ő mintha azt mondaná, sajnálom, most nem érek rá, most nincs is kedvem, vacsorázni akarok; a sarkon betér a kávéházba.

Füst, csörömpölés, zúgás, emberhangok hullámozó mormogása, égő csillárok, hő, ingó sárga világosság, benne érett-tők-színű fejek, fekete és barna hajjal, moszatszerűen bevonva, imbolyognak, mozog a száj rajtuk, esznek vagy egymás felé fordulnak, színes női vállak, pincérek ordítása: szaba-ad? Asszonyok babrálnak a kávéjukkal, nyelvükkel nyalják a habot, maguk elé bámulnak a csészébe, a fülükkel is megérik, hogy valaki nézi őket, férfi, nyakukat megmerevítve nézetik magukat, narcisták. Üzletek kóvályognak a levegőben, előbeszédben, átszólásban, mutatásban, mosolyban és szemvillanásban, üzletek, nemiek és gazdaságiak. Ott ül Schwarcz, na annak eladók ötven kiló tengelykenőcsöt, ott ül Weisz, attól kérek kölcsönöt, nem is öt, hanem már csak két pengőt; ott jön Bambula, a fene vinné el, csak észre ne vegyen, a tíz pengőjét ezidő szerint semmi esetre sem adom meg. Milyen jó nő, most ül le, ni, hogy feszül a szoknyája a gluteus-izmaihoz, jaj, a guta megüti az embert, már leült, térdén felül látható a lába, vallami a combjából is, azonban semmi kifogás ez ellen okkal nem tehető. A másik nő csinos, de közben van, kár: kérem a l'illustrationt, közben van.

Nagy, kerek asztalnál hatan ülnek, férfiak, kopasz és cikkeres, borotvált és bajuszos ésatöbbi, disznóképű odalép az asztalhoz, köszön; krisztigott, mondja duhajon, fogadják a köszöntést, az egyik fel is emelkedik ültéből a kézfogáshoz, ennek kevesebb pénze van, mint disznóképűnek; van, aki csak úgy föl-morog az esti lapból, annak több pénze van, mint disznóképűnek; van egy, aki sovány, sápadt, nyugtalan szemű, ennek lelkiismeretfurdalásai vannak, ez tehetségtelen svindler. Disznóképű uzsonnázik, langyos kávéit iszik fölkel, már szürcsöli is, majd tapogatja a zsemlyéket és elégedetlen, mert kicsinyek és nem pont abban az órában sülték: az éhező napszámos az utcán ténfergett, most áll az ablak előtt és befelé les a kávéházba, nézd ott, kinn azt a pofát, barátom, olyan mint egy Lombroso-ábra, nem jó lenne az ilyen gyilkossal este a külvárosban találkozni, nézd, azt az állati ösztönöktől sápadó pónemet, barátom, ez csak úgy koponya után megérdemel öt esztendő Vácon. Disznóképűnek egyébként kilóg fekete szájából egy darab föl, mint

kövér fehér kukac a koporsó hasadékán, brr! Disznóképű egyetlen energikus szippantással behörpinti.

Üzleteket beszélnek meg: építenek, disznóképű előadja, hogy baj van, mert az Országos Központi Embernyúzó Hivatal új épületére vonatkozólag olcsóbb ajánlat is érkezett az Építő és Kifosztó Központhoz, az a rókaorrú egy közönséges gazember, olcsóbb ajánlatot nyújtott be, mint az övéké, disznóság. Föl vannak mind a hatan háborodva, szidják rókaorrút, új kalkulációt kell csinálni, alul kell őt licitálni, akárhogy is, vékonyabbra venni a falakat, lealkudni a téglából, kevesebb betont, alkudni és letagadni a levegőből, néhány ezret a csillagokból, le az égről, le kell szállítani a munkabéreket. És mindenekelőtt meg kell vesztegetni azt a finom urat, akin az egész dolog múlik, az illető úr majd megtalálja azután a módját, hogy például a rókaorrú ajánlata hibás, hiányos, későn jött, elveszett, megette a moly, elvitte a róka, megrágta a cica. Disznóképű és Cinkostársai — így kéne a céghivatalban is bejegyeztetni a céget! Kicsereleik majd az első ajánlatot egy másodikkal, szabályszerűen, a szabályok ellenére, ez érthető. Disznóképű előadja — mit bámul ide az a majom, ott az ötödik asztalnál? —, szóval előadja, hogy nyugta nélkül máris, dugva, az ő diszkrecionális jogánál fogva lekent egy kis összeget annak az illetőnek, sűgja a nevét, aki megmutatta szabály szerint a szabályok ellenére a rókaorrú ajánlatát, annyit adott és ennyit mondott most társainak, valamit ezen is keresett, szabály szerint. Nevetnek, vicceket mondanak, szidnak másokat, hogy az az Iksz milyen panamista, ajjaj, az az Ipszilon milyen csaló, ujjé: senki sem hisz a disznóképűnek, disznóképű ezt tudja, tehát ezzel minden rendben volna.

Fizetnek, disznóképű fekete bőrtárcából fizet, pontosan tudja a kávé és zsemlye árát, papírpénzzel fizet, aprója is van, de ő inkább váltat; amit kap, óvatosan megolvassa, a főpincér még pótlólag odaéjt husz fillért, mindössze ennyivel akart csalni, disznóképű ránéz, majd ha fagy! Ajtó előtt elválnak, jójcekát, jójcekát, mondják, pukkadj meg, pukkadj meg, gondolkák; disznóképű vesz egy „Esti Kurir“-t, zsebbe teszi, otthon majd olvassa az asszony a „Függöny Mögött“-et és a szerencsétlenségeket, öngyilkosságokat, elgázolásokat, valamint a házasságszédelgéseket, ő maga is belenéz, csak úgy vacsora közben, elolvassa, hogy parlamentben és városházán mit mondanak a demokraták. Erélyesebben kellene fellépniök! Micsoda dolog az, ami itt megy? Mások is csalhatnak? Ahol mások is

csalhatnak, ott mindenki csalhat, az nem demokratikus politika, hanem az egy anarchia!

Megy hazafelé, sétál, nem messze lakik, a Lipót-körúton, utcai lakás, északkeleti front, második emelet, hat szoba, előszoba, fürdőszoba, konyha és mellékhelyiségek. Havi jövedelme ötezer pengő, jó, jó, megél az ember, szó sincs róla, de mennyit kell érte dolgozni? És milyen bizonytalan ez a jövedelem.

A család, ez a kötelesség: őket kell ellátni, hisz az oktalan állat is megteszi azt, még a vallás is parancsolja, de akár parancsolja, akár nem, ez természetes érzése az embernek, ez benn lakozik a szív mélyén, ott rág és az összes becsületes könyvekben és polgári lapokban is ott rág. A család: a feleség és a gyerekek, jelen esetben egy fiú és egy leány, a fiú tizenhét éves, a leány tizenhat, a cselédség viszont, a cselédség: szakácsnő és szobaleány, ezzel slussz, ezek elvégeznek minden munkát, azelőtt volt minden is külön és a gyerekek mellett kisasszony, azok is elvégeztek minden munkát; a gyerekek már nagyok, mindenestől leépítve, béliára került. Ja, a viszonyok általában nem oly rózsásak, hogy mindenki megéljen, a viszonyok csupán annyira rózsásak, hogy az embereknek csupán egy része, hál' Istennek nagyobb része éljen meg a kisebb rész éhhalála árán, ez a bélista; ebbe a kisebb rész hangtalan fájdalommal, na ja, mintegy néma büszkeséggel törődik bele, a nagyobbik rész pedig coco-coco — mondja sajnálkozva. Coco-coco, mondja, de szíve mélyén valahol szadisztikus gyönyört kell éreznie, a kisebbik rész mazochisztikus fájdalmának megfelelően. Jelen esetben igazán csak epizód, a bélistás mindenestől illetőleg nem történt tragédia, azaz a szívek mélyén tárgyaltan minden gyönyör, sőt ellenkezőleg, a lélek felületén, úgy a tudatos lelkvilág kerekein belül, azt lehet mondani: hála Istennek. Igen, mert nem történt tragédia, a mindenestől nem lett öngyilkos, nem halt éhen, nem is váltotta ki a lapját — így most nem lehet az erkölcselenségén sem megbotránkozni, azaz fenemód komplikált ez az eset — hanem férjhezment egy rendőrhöz, különben jó bőr volt. A szobalány viszont sovány, szeplős, deszkamellű, el kellene küldeni és helyébe egy jótestű, egészséges és tiszta nőt felfogadni, mert a fiú már nagy és erős, ne kóborogjon ez a fiú a házon kívül, mint a bagzó macska, még majd megbetegszik, vagy ha otthon ül, hát rávetemedik a „magunk szerelmére“, ami egy rendes atya szerint szintén siralom és csakis szegény éhenkórászoknak való. Szóval föl kéne fogadni egy rendes nőt, igen ám, de az asszonynak ellentétes a nézete, ő hallani sem

akar ilyesmiről, nem, nem, nem, Frédi, az Isten szerelmére, hogyan juthat ilyesmi az eszedbe, hogy az én fiam az én házamban, nem, nem, az irtózat megölne, még csak rá gondolni is borzalom, igazán milyen szörnyeteg vagy, nem is tudnék ránézni egy olyan nőre. Hát mit lehet csinálni? Muszáj ráhagyni, ő egy régi nevelés.

Ez az asszony csakugyan valósággal szerelmes a fiába. Persze, a fiába és nem a férjébe. Még a szeretőjébe sem, mert az nincs neki, nincs is rá szüksége, már mint anyagilag. De szereti a férjét, így mondja, mert derék ember és jól keres, dolgozik a családjáért. Nem bánja, ha a férje szeretőket tart, sőt örül annak, mert legalább békét hagy neki, mert neki bizony csak kellemetlen és áldozat, ha néha nem hagy neki békét. Ámbár mégis baj egy szempontból, hogy szeretőket tart a férje, milyen aljasak is a férfiak, mert hát mire való az a butaság? Mert hiszen azok az ordénáré nők pénzbe kerülnek s ez tiszta kár, erre bizony lemegy havonként a 5000-ból 1000 pengő — ötvenmillió korona —, nem sok, de valahogy meg lehet élni, hiába, ha egyszer nem jött érte gazdagabb, hát ebbe bizony bele kellett nyugodni. Ez a disznóképű nem szép ember, bizony, de ez nem is fontos, disznóképű jó ember, ha hatezret keresne, még jobb ember lenne, ha háromezret keresne, kevésbé jó ember lenne, ha kétezret keresne, haszontalan léhűtő lenne, ha egyezret keresne, nyomorult gazember lenne, ha csak ötszázat keresne, ó, akkor a nagyságos asszony visszamenne a mamájához. Igen, V. Zsófia is visszament, mikor a Dóri krach lett, K. Aranka is visszament, mikor a hajkenőcsben a bubifrizura miatt megszűnt a konjunktúra és a Simi fizetése képtelen lett; a D. Frida nem ment haza, az igaz, pedig a férje kártyán mindenét elvesztette, még ami a Fridaé volt, azt is, de hát a Frida, szegény, nagyon csúnya, hosszú vörös orra van és hátul lapos, öneki nincs gazdaságilag kifejezhető értéke, de meg különben is már rég meghalt a mamája. Csúf egy világ ez, ahol a gazdag ember is tönkremehet, kellene egy szocializmus, egy olyan államszocializmus, hogy az állam garantálná a gazdagoknak a vagyont.

Az asszony már harmincöt éves, de még friss, szép, izmos, makkegészséges ő is, már persze testileg, ő egy diszállat, tárgy, úgynevezett buja nő, ami alatt azt kell érteni, hogy a férfiak, ha ránéznek, bujakká válnak, ő maga azonban hideg, mint a jég. Növény vagy tárgy ő, amennyiben mégis ember, az abban nyilvánul, hogy állandóan van gyomorégése, nehezen alszik el, gyakran fáj a feje, valamint néha rettentő viszketegségben szen-

ved, véresre vakarja a testét a hasa táján, mindez nem nagy baj, nem komoly, mondják az orvosok és idegtudósok, fejfájás ellen fenacetin, algokratin, alvásra luminál, veronál, bróm, gyomorégés ellen diéta és magnézium, viszketés ellen kenőcs és önnek többet kell a friss levegőn időznie; önnek nem szabad húst ennie; önnek árt az erős levegő (?); önnek pihenésre van szüksége, püff neki! Az utóbbi orvos biztosan kitiűntetéssel vizsgázott.

A fiú jó tanuló, sportol, bokszol, tornászik, ő számít az összeütközésekre az életben s erősebb akar lenni ellenfeleinél, tehát már most érzi, hogy valahol valamiben gyengébb, igen, mintha valójának egy pontján már megbénították volna. Utcai nőkhöz jár, távozás után boldogtalan. A huga, szóval a leány: még nála is jobb tanuló, azt mondják róla, hogy több esze van, mint a fiúnak, sportol, vív, nem jár prostituált férfiakhoz, érdeklődése finoman kifejezve inkább csak önmagára irányul, na ja, miként ez általában lenni szokott; a fiúk szabadabbak, az igaz, de ő nem irigyli a fiúkat, csupán lenézi, sőt több, mélysegesen megveti és egyszerűen nem érti őket. A fiú azt képzei, hogy ha az ő titkos dolgait a mamája megtudná, akkor neki öngyilkosnak kellene lennie; a leány szentül hiszi, hogy ha az ő titkos dolgait a papája megtudná, akkor ő megőrülne.

Ez a fiú tulajdonképpen egy destruktív elem, Freud szerint társadalomellenes lény. Na persze, ha nem adnak neki annyi zsebpénzt, amennyi a szíve vágyaival arányos lenne. Neki úgy-szólván mindennap kellene pénz, bocsánat. Tehát tulajdonképpen annyi pénz kellene neki, amennyi csak az ötven-hatvanéves öreg zsidóknak s a fiatal keresztény grófoknak van, annál is inkább, mert B. I.-t szeretné partnernek, akiről pedig köztudomású, hogy ára havi tízezer pengő. Ezért aztán ő boldogtalan, sorvad és eped és szerinte gazság az, hogy csakis az ötven-hatvanéves zsidók és a grófok nem epednek hiába. Ne tessék tehát csodálkozni azon, ha az őshorda ifjú hímjei összefogtak s a vezért — ősapát — egy nagy doronggal anyonütötték, őshordaelmélet. Ne tessék csodálkozni, hogy ő előbb-utóbb szabályszerű forradalmár lesz, soha szeszt nem fog inni, feketekávé sem, csontkeretes pápaszemet tesz fel, nem fog dohányozni, négyszázoldalas német könyveket fog olvasni, sőt már olvassa is őket. Ő tragikus hős lesz, összeütközésbe fog kerülni a társadalommal — sőt: világrenddel! — s vagy győz, vagy elbukik, ha elbukik, részvételt viseltetünk sorsa iránt, de mégis bele-nyugszunk a bukásba Gyulai Pál és Beöthy Zsolt szerint, hogy

azonban ezt a kettőt hogyan fogjuk csinálni, azt csakis Gyulai Pál tudná megmondani, valószínűleg helyes munkamegosztással, úgy, hogy ha elvégeztük előbb a részvétet, azután fogunk csak hozzá a megnyugváshoz. Ha pedig netán nem bukna el az egyszer... jaj, arra nem is jó gondolni.

Disznóképű ezalatt hazasétált, már elérte a nagy szürke bérpalotát, füttyörészve kanyarodott be a kapun, indult fölfelé a lépcsőn. Szombat volt, ilyenkor nagy tisztogatás történik a házban, vasárnapra, fontos! A lépcsőt egy húszéves piros-csattanós képű, melles-faros nő sikálja, mezítláb, feltűrt blúzujjakkal, villogó, dagadó lábikrákkal, ez a vicéné; egy őszbajuszú, hasas, lilásképzű férfi hosszúszerű pipából füstölgetve nézi a munkát, fokról-fokra a lépcsőn követi a nőt s mutogatja: még itt, még ott, töröld már le azt a tócsát, ne légy olyan mafla te! Ez a vice. Disznóképű máskor is látta ezt a munkát, mindannyiszor feltűnt neki, most is megütődik rajta, szinte megirigyli a vicét, azt gondolja: fordított világ. Még azt is hallani a cselédétől, persze, a leánya közvetítésével, ez a hírvezeték alulról, hogy az öregember jól elveri néha a húszéves nőt a pipaszárával, lila hurkákat mázol a lábikrájára, családi élet népies kiadásban.

Disznóképű fölér a második emeletre, egyet még visszсандított a lábikrákra, szuszog, fúj, közel a lakásajtó, megnyomja a csengőgombot, vár, már dühös, mert nem nyílik rögtön az ajtó, már dohog, jön a deszkamellű szobalány, nyit, köszön, disznóképű nem köszön vissza, nem is szokott soha, levelet felöltőjét, fogasra akasztja, deszkamellű nem segíti, leteszi kalapját s hetykén bemegy a lakásba, ez az ebédlő.

A másik szobában áll az asszony, kinéz az ablakon, az utcára, már másfél órája néz ki, pedig az orvos pihenést javalt neki szegénynek. Egy villany-reklám ég odaát, valami szappan neve és hogy ez a legjobb, ennyi és nem több, az asszony hónapok óta bámulja ezt a reklámot, de a szövegéről fogalma sincs, nézi, de el nem olvassa, nem gondol semmire, növény. Disznóképű bemegy hozzá, már kevésbé hetyke, gyöngéd már, szervusz, mondja, az asszony nem mond semmit, disznóképű megcsókolja az asszonyt, nem a száján, a képére céloz, de az asszony önkéntelenül kissé mozdítja a fejét s a cuppantás a disznóképű részéről a halántékát éri, úgy fültő táján, ki lehet bírni.

A gyerekek itthon vannak? A gyerekek itthon vannak. Mindegyik a maga szobájában. A leány szépirodalmat olvas, a fiú most olvassa az első négyszázoldalas könyvet. A deszkamellű szaporán fölterít az ebédlőben, előhívja a fiatalokat, kezit csó-

kolom, kezit csókolom, szervusz, szervusz, asztalhoz ülnek, jön a vacsora, az első fogás libamáj-rizottó. Jaj szívem, ez magának nehéz, mondja aggódva a nagyságos asszony, fáj még a gyomra? Mert disznóképűnek reggel fáj kicsit a gyomra, nem is itta meg a teáját. Nem! — vágja ki most. De azért az asszony keveset ad a tányérjára, mert vigyázni kell a gyomorra, még gyenge, ha reggel fáj. Ötezer osztva harminccal, mert ennyi nap van egy hónapban s ennyi halántékcuppanást lehet számítani, azután a ritkanapi nagyobb dolgok miatt ez elosztva még tízzel és levonva különben is az ötezerből, amit a családapa költ, mondjuk ezeröttszázat, ami eddig kijön, az is osztva hárommal, mert átlag háromszor fordul elő egy egészséges férfinél, hogy valami kis fejfájása vagy gyomorrontása van, végeredmény egyrészt tizenhárom pengő és harminc fillér, másrészt kilencven pengő. Azaz: egy halántékcuppantás kerül tizenháromharmincba. Drága! Sok! De viszont egy szerető, gondos, részvételtjes érdeklődésért kilencven pengő, ez nem sok. Nagyon is megéri, ha az embernek van rá pénze.

1924.

A LAKOMA

Borsné elkészült a főzéssel, kivitte a levest az udvaron megterített asztalra. Libaleves volt, zsemlyegombóccal. Utána majd főtt és sült libahús következik, paradicsommártással és rizskásával. Vasárnapi ebéd, vendégek is vannak hozzá, a szomszéd házaspár, Sasztáék a serdülő lányukkal.

Bors kiskeresetű gyári munkás, a felesége is gyárban dolgozik ugyan, azért az ilyen parádézás rendkívüli eset náluk. Úgy került rá a sor, hogy egy héttel ezelőtt Sasztáék születésnapot tartottak, meghívták rá Borsékat, ettek, ittak, ráment a lakomára Saszta félhavi bére, most aztán viszonzni akarták Borsék a vendéglátást. Libát meg azért vettek, mert valaki azt magyarázta a napokban Borsnénak, hogy az a legolesőbb, mert igaz, hogy tizenkét forint kilója, de megmarad a zsírja és így jobban jár az ember, mintha marhahúst venne.

A kis kertben ültek, a diófa alatt — a házat havi harminc forintért bérli —, szép napos idő volt, nyári meleg októberben. Saszta el is sóhajtott: «Milyen gyönyörű idő! Az ember háta szinte borsószik tőle.» «Bizony borzasztó nem akar esni» — toldotta meg Sasztáné. Bors fölnézett a vakítóan fényes égre, mint ha csak most fedezte volna fel ezt az átkozott gyönyörű időt — mert ő egész nap dolgozik, szabad idejében meg a könyveket bujja — és nyugodtan mondta: «Baj, baj, de azért ettől nem kell begyulladni. Átéltünk már rosszabb időket is.»

«Finom ez a leves», — kezdte dicsérni Sasztáné az ételt. — Bors fanyalgott: «Libaszaga van.» — A felesége ráförmedt: «Te ostoba! Nem lehet birkaszaga, libából van.»

Megették a levest. Borsné felugrott, hogy hozza a húst, meg a hozzávalókat. Sasztáné és a kislány is segített neki. Javában falatoztak, amikor beállított Gaszó: «Jó étvágyat!» «No még egy vendég!» gondolta Borsné. «Vacsorára már nem marad

semmi.» Mondani azonban ezt mondta: «Hozzon egy széket és üljön le, tartson velünk» és már föl is állt. «Köszönöm, én már ebédeltem.» «Mi neked két ebéd?» nevetett Bors.

Az asszony indult, de Gaszó utána ugrott és átfogta két karjával: «Akkor nem maradok itt. Már megyek is.» Bors legyintett: «Ne erőltesd. Tudod, hogy milyen makacs.» Gaszó maga hozott ki egy széket a konyhából, leült és mellét kifeszítve, tréfás büszkeséggel mondta: «Én nem makacs vagyok, hanem spártai jellem» és kacagott hozzá.

Sasza úgy evett, mintha egy hétre előre akarna jóllakni, másodszor vett a libahúsból. Irénke, a Sasza-lány, félénken majszolt, így idegen helyen azt nézte, hogyan mozog Bors szemöldöke föl-alá, amint rág. «Mi volt az ebéd?» kérdezte Gaszótól Borsné. Gaszó csaknem kibökte, hogy paprikás krumpli, de meggondolta a dolgot és gúnyos mosollyal kezdte felsorolni: «Először is húsleves. Aztán főtt marhahús körettel, vagy ötfélével, utána fácánsült kompóttal...» «Jó vicc!» nevetett Sasztáné. «Végül csokoládétorta, tejszínhabbal. No és szőlő, meg körte és zöld füge.» «Maga mindig komédiázik», szólt rá Borsné Gaszóra. «É-én? Becsületszavamra mondom, hogy ez volt az ebéd.» «Már meg hamisan fogadkozik is.» «É-én? Hát hogyan bizonyítsam be? Megesküszöm rá, ez elég?» «Csak ne esküdj, mert mingyárt megcáfolunk», intette Sasza. «Irénke átszalad a feleségedhez megkérdezni.» «Mit tudja azt a feleségem. Én nem azt mondtam, hogy nálunk mi volt az ebéd. Én arra a kérdésre feleltem, hogy mi volt az ebéd. És elmondtam, hogy mit ettek, valahol dr Feketééknél.»

Nevettek és annál jobbizúen ettek tovább. «Erre iszunk.» kiáltott Sasza és fölemelte a borosüveget, hogy töltsön. Borsné megint fölállt: «Látja? Mégiscsak kell hoznom magának egy poharat.» «Egy pohár bor, no, abban benne vagyok.»

Mindenkinek jó étvágya volt. Talán Irénkét kivéve, újra szedtek a rizsből, paradicsomból, kenyeret vettek. — Borsné csak a kenyérjegyek miatt sápadozott. — Sasza egy combot tépett a fogaival, mint egy tigris, Gaszó alig leplezhető sóvárgással nézte. «Még meggondolhatja magát!» «Megmondtam, hogy spártai jellem vagyok. Már rá is gyujtok egy ebédutáni cigaretta-tára.» Elővette a dóznit, sodort egy nyári cigaretta-t és rágyujtott. Kis szünet után rákezde: «Azért egyszer már én is rendezek odahaza egy lakomát. Mondjuk, a jövő vasárnap. Akkor tobzódni fogok.» Sasztáné szinte lenézően jegyezte meg: «Ó, ahhoz keftő kell. A felesége is. Az pedig beosztó, takarékos asz-

szony.» «Majd én elintézem őt. Leszedem a lábáról!» mondta Gaszó, szinte rejtelmesen. «Tyű, kirántott harcsa, csokoládés torta, tejszínhabbal. Lesz ott még ananász is.»

Az ebéd véget ért, egy ideig beszélgettek, politizáltak, mihelyt az ilyen szó felbukkant, hogy Truman, akkor az asszonyok egymáshoz húzódtak és versenyezve panaszkodtak el, hogy a szőviben nincs krumplic, a tojás már megint drágább lett, a Kalásznál nem kapni fát. Bors odaszólt nekik: «Majd kapni. Addig ott a venyige.» Gaszó aztán elköszönt, hogy megy a pártba. «Vigyázz ám, hogy eljuss odáig. Mert közben két kocsmá van.» «Majd amarról kerülök!»

A vasárnap eltelt. Gaszó este ment haza, korán lefeküdt; hajnalban kelt föl, mint rendesen, ment a gyárba. Reggelizni nem szokott, ebédre valót mindig úgy vitt magával, hol egy darab maradék húst, hol három tojást, effélét, most a tojás volt esedékes.

A déli szünetben kisietett az utcára, a bejáratnál szemben lévő trafikban vett egy levelezőlapot. Altai mellé ült eszegetni, aki feleségének a bátyja. «Te Józsi! Írd meg hamar ezt a lapot.» Altai értetlenül bámult rá. «Írd csak meg. Nekem írod. Azt, hogy kedves Sándor és Bözsi, vasárnap kimegyünk hozzátok.» «De nem megyünk.» «Nem is kell, hogy kijöjjetek. Azért csak írd meg.» Altai nevetett. Hogy mi az már megint? Valami csuda ravaszság. Megírta ceruzával a lapot, Gaszó betette a tárcájába.

És nem feledkezett meg róla, csütörtökön délben bedobta a postaszekrénybe. Másnap aztán meg is kapta, már mint a felesége, mert ő vette kézhez. Nem nagyon örült neki. Jaj, most ezeknek ebédet kell főzni, biztosan egész napra jönnek, ha már egyszer egy félévben idelátogatnak, mindig így szokták. Éppen jókor jönnek, amikor úgyis annyi a gond, a baj, annyifelé kell az a kis pénz. A fiúnak cipő kellene, neki egy kendő, meg nincs a kéznél semmi. «Mit is főzzek nekik, mit?»

«Tel Vasárnap eljönnek Józsiék!» ezzel fogadta Gaszóné péntek este az urát. Gaszó fanyar képet vágott és vakarni kezdte a fejét: «Elég baj!» Az asszony meg is sértődött: «Miért baj? Mert az én testvéremről van szó?» «No nem azért mondom, szívesen látom őket, de hát tudod, hogy akkor jó ebédet illik csinálni.» «Majd csinálók. Csak az fáj neked?» «Nekem nem fáj» zsörtölődött Gaszó. «Miattam akár az egész heti fizetésemet elfőzheted. Itt van, százharminckét forint.» «Mit főzzek nekik?» Gaszó biggyesztette a száját, mintha nem törődne vele: «Ők ki szoktak tenni magukért, ha mi megyünk hozzájuk, az

bizonyos.» «Ja, ott az asszony is keres, meg nincs gyerek.» «Azért nem smucigoskodhatunk mi sem.» — Több szó azután nem esett Altaiék látogatásáról.

Szombaton Gaszóné bevásárolt — másfél óráig kellett ácsorgnia a szövetkezetben —, járt a mészárosnál, szerencséje volt, szép húst kapott. Vasárnap egész délelőtt főzött. És délfelé már sűrűn kinézett az utcára, hogy jönnek-e már. Gaszó még reggel elment hazulról, csak tizenkettőkor tért vissza. «Még nem jöttek» mondta az asszony, kérdés nélkül. «Majd jönnek. Tudod, hogy mindig késnek.» «Késnek ám a fenét. Tavasszal is már tíz órakor itt voltak.» «Most ősz van, most már későbbben járnak.»

A felesége tekintetével majdnem keresztüldöfte Gaszót. Az bement a szobába, egy könyvet kezdett olvasni és — várta a rokonokat. Aztán kísétált a konyhába, megnézte az óráját: «Háromnegyed egy. Nem értem ezeket.» «Én sem. Egészen izgatott vagyok.» «Mit főztél.» «Ó, itt ez a sok étel, tíz embernek is elég lenne. Van húsleves, főtt marhahús, meg dinsztelt; kelkáposzta, krumpli, cékla, pirított gríz, azt Jóska nagyon szereti, meg mákosmetélt. Vettem öt deka szemeskávét is. Mingyárt megpörkölöm és megdarálom. Csak jönnének már.»

Később az asszony nézett be az urához: «Te csak itt ülsz nyugodtan, ezek meg még sehol sincsenek.» »Majd jönnek. Fél kettő. Bár én olyan éhes vagyok, mint a farkas,» «Pedig még várunk.»

Még később Gaszó ment ki a konyhába: «Két óra elmult. Én azt mondom, hogy megebédelték otthon. Majd csak délután jönnek.»

Fél háromig vártak. Akkor ebédhez ültek. Az asszony dühös volt, szidta az egész átkozott világot. «Mintha minden ember meg lenne vesze.» Gaszó nekilátott az evésnek. Csak úgy falta az ételt és bort is ivott. Az asszony nem is szólt rá, mint máskor, most hát úgyis el kell fogyni annak a sok mindenféleképpen. Ő maga idegességében csak immel-ámmal evett. Gaszó háromszor is vett a mákoskásától.

«Én azt hiszem, ezek egyáltalában nem jönnek el. Valaki beugratott bennünket.» Az asszony riadtan nézett rá, gyanú fogta el. Gaszó hirtelen visszavonult: «Csak úgy mondom. Most már nem tudom, mit gondoljak róluk. Baj, baj, de hát ... jöhet a feketel!» «Nyavaját. Majd még feketét is. Azt csak akkor főztem volna, ebéd után, ha itt lennének.» Gaszó elszontyolodott.

Hát így van ez. Al jó feketét mégis csak dr Feketééknél isszák meg.

Aztán mi lesz majd később? Mert a turpisság hamarosan ki fog sülni. Az asszony holnap, vagy legkésőbb holnapután átutazik Erzsébetre Altaiékhoz. Hogy nem gázolta-e el valamelyiket a villamos. Akkor pedig, ha megjön?

Még szerencse, hogy Gaszóéknál nincs nőuralom, az asszonynak csak zsémbelődési joga van.

1947.

FALUSI EBÉD

Letelepedtek a pitvarban álló asztalhoz. És várták az ebédet. Elállt a déli harangszó. Tóni bácsi egy karéj kenyeret szelt, egy kis fonott kosárból csöves paprikát vett ki s a bicskájával levágta a hegyét. És bekapta a falat kenyér mellé. Azután még egy-két karikát szelt a paprikából s azt is megette. Ez volt az étvágycsináló, a leves elé.

A vendégekre, egy pesti házaspárra, megvetése jeléül néhány laposat pislantott. Nem is magyar emberek azok! De már nem kínálta őket csövespaprikával. Egy hét óta, mióta nála vannak Harpacskószajudáron, minden nap próbálkozott, máma aztán abbahagyta a hasztalan erőltetést.

— Ejha! — tört ki Tóni bácsiból a meglepetés. Mert a paprika, virtus ide és virtus oda, csoda erősnek bizonyult. Úgy marta a száját, mint a vitriol.

— E'immég nekem is erős! — magyarázkodott Tóni bácsi, miközben a könnye is kicsordult. (Ilyen furcsaság régen nem esett meg rajta!)

— Ezt én is megkóstolom — mondta a pesti asszony nevetve, mert hirtelen támadt kíváncsisága életveszélyes kockázatra is rábírta volna.

— Csak hagyd! — intette le a férje.

És hogy kedves nejét megkímélje, ő ajánlkozott:

— Majd én.

Tóni bácsi már oda is nyújtott a pesti embernek egy kis karikát. Az csak a nyelve hegyén forgatta meg, rögtön kiköpte:

— Mint a tűz!

— Hát nem mondom — motyogott Tóni bácsi.

A pesti asszony a fejét csóválta és újra nevetett. Kinevette Tóni bácsit.

De jött a leves. Pontosan: levesek. Mert a háziasszony hozta az egyik tálat, utána a leánya a másikat. Egyik tál a háziak elé került, a másik a vendégeknek járt. Mert egy hét óta kétféle kosztot főztek. Ma is kétféle volt a húsleves. Nem tudták sehogy sem egymáshoz igazítani az ízlésüket. Mingyárt a levessel úgy állt a dolog, hogy annak Tóni bácsi és általában a háziak szerint, erősnek kell lennie. Főjön benne erős zöldpaprika, azonfelül kerüljön bele vöröspaprika, bors és só elegendő.

Bár az ilyesimből nincs az a sok, ami elegendő lenne. Mert amint kimerte a felesége Tóni bácsinak a levest, az mielőtt megkóstolta volna, már belehintett egy-egy késheggyel vöröspaprikát is, sót is, azután meg törött borsot. Ezek után még bele-szórta a csövespaprikából előre leszeletelt nyolc-tíz karikát. Ez az!

Tehát a pesti asszony nevetett Tóni bácsin. Bizonyval azért is történt, hadd ámuljon a szibarita váz, aki rosszabb a zsidónál, hogy Tóni bácsi meg akarta javítani a harpacskószajudári rekordot s annyi miegymást szórt, hintett, hajigált a levesbe, hogy talán a cirkuszbeli „struccgyomrú férfiú“-nak is baja lett volna vele, aki pedig, amint tudjuk, üveget és cserepet is eszik.

— Eiha! — kiáltott fel Tóni bácsi mégégszer, amikor az első kanál levest lenvelte, de csak úgy, mint a fürdőző, ha megbukik a jéghideg vízben. Azután már, az enyhe szűrcsölést leszámítva, csöndesen csúszott beléje a leves.

Leves után következtek a második fogások. A háziaknak birkapaprikás. Tóni bácsi a birkanaprikást is megcifrázta a csövespaprikából szelt karikákkal. És jóízűen, a tüzet megszokva, falatozott. Már nem is haragudott a gunyoros pesti asszonyra. Sőt kínálgatni kezdte a birkapaprikásból. No csak egy falatot! De a pesti asszony nem evett, hanem visszakínálta Tóni bácsit kirántott borjúhússal.

— Köszönöm, nem élek vele! — büszkélkedett Tóni bácsi.

Mert hogy a kirántott borjúhús is zsidónak, németnek, franciának való, no meg legfeljebb gyerekeknek. Büszke meg arra volt Tóni bácsi, hogy ő sok mindennel nem él. Ő olyan ember! Borjúhúst ő nem eszik. Tortához a világért hozzá nem nyúlna. Valami csokoládéhoz meg száz pengőért sem. Csirke sem kell neki. A csirke nyálkás és csupa csont, akár verebet enne az ember. A kacsát utálja, mert az bűdös. Bifsztek? Még ránézni sem tud, óh! Máj? Egy darab füstölt oldalas többet ér, mint hat libának a mája. Sajtot meg csak bűdös sajtot eszik.

A gyümölcsöt is megválogatja. Alma, körte, az igen. De málna, eper, ribizli, az mind megint csak zsidónak való. Még hozzá porcukorral! Nevetséges. A fejessalátához sem ecet kell, hanem eszenc és fokhagyma. Fokhagyma különben sok mindenre kell, talán még a vöröshagymára is. Lágytojás, vajaskenyér, zöldborsó — pihá! Ezt mind méregkeverők találták ki.

Tészta is kétféle készült. A háziaknak túróscsusza, a vendégeknek almapürés torta piskótatésztából. A pesti asszony elé külön almapüre is került egy tányérkán. Kiskanállal kanalazta, nyalogatta, szopogatta az almapürét — és most ő kezdte el erőltetni Tóni bácsit:

— Kóstolja csak meg, milyen finom.

Tóni bácsi riadtan nézett rá a pesti asszonyra.

— Még hogy én ezt megkóstoljam! Ezt a pépet!

— Igen. Kóstolja meg. Csak egy kiskanállal.

És ekkor történt a hiba. Illetve a hiba az volt, hogy a pesti asszony jóképű, csinos asszony volt, igen barátságosan tudott mosolyogni, igen kedvesen tudott nézni. Úgy nézett Tóni bácsira, olyan anyás szeretettel, a képén a gödröcskék úgy megmélyültek és rezegtek, hogy Tóni bácsi ráadta a fejét a pürére. Megkóstolta egy kiskanállal, annak is a felével, a szájába vette, ízlelgette és lenyelte. Az arca nem torzult el, a könnye nem hullt ki, csupán ezt mondta nyugodtan:

— Nem szeretem én az ilyen édességet.

És falatozott tovább a túróscsuszából, amit természetesen ugyancsak meghintett pirospaprikával.

Az ebéd azután véget ért. A pestiek még feketekávé is ittak, a vendéglátó család azonban nem. A nők, anya és leánya, azért nem, mert ők nők. Tóni bácsi azért nem, mert ő feketekávé helyett is bort ivott. Nem ám vacak édeset, hanem jót, azaz iszonyúan savanyút.

Kis beszélgetés következett és szemtelen legyek üzése. Azután asztalbontás, séta. Tóni bácsi részéről pedig a szokásos délutáni szundítás.

Tóni bácsi naponként egy órát szokott egéd után szundítani. Ezúttal a szundítás csak félóráig tartott. Fölverte Tóni bácsit a saját nyögése. Nyöszörgött, sóhajtozott, majd hosszú, fájdalmas jajokkal jajgatott. Igen-igen fájlalta a gyomrát.

A fájdalomnak fele sem lehetett gyönyör, mert Tóni bácsi elsápadt, homlokán verejték gyöngyözött, teste vonaglott s időnként kis gomolyaggá húzódtott össze. Ja-a-aj!

A ház egész népe Tóni bácsi köré gyűlt. Faggatták, hogy miye fáj, hol fáj, csitítgatták, meleg fedőt raktak a gyomrára. Az orvost is emlegették, Tóni bácsi nem is tiltakozott, még tiltakozni sem tudott. Két kegyetlen jaj közt alig hallható vékony hangon nyöszörögte:

— Affene azt az átkozott almapürét! Valahányszor ilyesmit eszek, mindig így járok.

1932.

MINDENNAPI UTAZÁS

Korán reggel sűrűn járnak a helyiérdekű vonatok befelé, a város felé, hordják a munkásokat a gyárakba, Erzsébetfalván az utasok átszállnak más vonatra, amely beviszi őket a szigethez. Akiknek hét órakor kezdődik a munkájuk, azok itt nálunk már félhatkor fölkelnek. Ha fűtöttek is az este, reggelre hideg a szoba — már így novemberben — és ugyancsak sietnek a mosdással, öltözködéssel. Van, aki reggelizik, más meg a zsebében visz valami harapnivalót. Csépai cikóriás kávéit iszik, a felesége fölkel, hogy megfőzze s utána még visszafekszik egy órácskára az ágyba. Amikor Berei kapkodja magára a ruhát, a felesége már nincs is otthon, náluk az asszony gyárba jár s hat órára kell megérkeznie a munkahelyére. Az állomáson várnak a vonatra. Nem dideregnek, pedig nincs vattával bélelt télikabátjuk. Persze, aki kocsmázott az este és későn tért haza, az hunyorog az álmoságtól, a fogai összeverődnek és buzgón huzogatja a nyakát a gallérjába. „No, soha többé!”

Jö a vonat. A reggeli világosságban már messziről látni, mikor az úthajlásban óriási kígyóként kanyarodik, hogy a lépcsői is megteltek utasokkal. Nehéz még annyira is jutni, hogy az ember féllábal álljon a lépcsőn, megkapaszkodjon az előtte levőben és mint egy ruhadarab, a levegőben lebegve haladjon együtt a vonattal. Erzsébeten át kell szállni ugyanolyan zsúfolt vonatra. Ha eső esik, vagy metsző szél fúj, akkor káromkodások is hallatszanak. Aki meszebről jön s még ülőhelyhez jutott, az bölesen tudja, hogy elhurcolták Németországba a motorok nagy részét és a vadonatúj vagonokat, sokat meg itthon tettek tönkre a bombák, hogy csoda, ha egyáltalában jár vonat és szinte megható látvány, mikor a várakozónak megjelenik zörögve, fáradt, kopott, szájszor reparált szívvel és tüdővel s iparkodik előre nehez terhével. De aki féllábon gyötrődik, akit az eső vág és szél

mar, azt előnti az indulat és azt szidja, akit legközelebb érez: az utazó társait, mert már előtte elterpeszkedtek; a kocsit, mert hogy a lépcsői is behajolnak a hasa alá; a jegyért okoskodó kalauzt, hiszen nincs annyi keze az embernek, hogy még a zsebébe is nyulkáljon; az egész vonatot, mert kevés a kocsija és újra döglődik a motorja; a direkciót, akik ezt a rohadt közlekedést intézik, mintha szántszándékkal szaporítanák a bajt, hiszen más járatok, a gödöllői, a szentendrei, sokkal jobbak, ők ezt hallották, biztosan tudják, persze azok az urakat szállítják a hivatalokba. Kászonyi nem is bírja ezt az áldatlan harcot, ő inkább fölkel félőtkor, egy órával előbb ér a gyárba s ott üldögél a munka kezdetéig.

A gyárba Pestkörnyék minden tájáról érkeznek a dolgozók. Van, aki Rákospalotáról jön, még aki Gyömrőről. Az ilyen fele életét utazással tölti el. Ha ernyedni volna, már fáradtan érkezne a munkába. De a szabadulás a vonatról felfrissíti az embereket, valósággal üdülés, mikor nekiláthatnak a munkának. Csépai vidám ember, szereti a szakmáját, géplakatos, a saját állítása szerint színté élvezzi a munkát, örömet lel az eredményben. Csak néha fogja el a kólika — a társai mondják így róla —, akkor aztán elkomorul és dohog, a keresetét keveseli. Olyankor láthatatlan gonosztevőket szeretne agyonütni, még a rég elhaltakat is, akik az ősember óta mindig úgy intézték a világ sorát, hogy a dolgozó embernek csak annyi jutott, amennyi az éhhaláltól megóvta. Akad, aki túllicitálja és azt mondja: „Még annyi sem. Mert kérdezd meg azokat, akik a te ősemered óta a nyomorúságtól haltak meg.“ Ha valaki, magáról megfélemlítve, nagyon elveti a sulykot, akkor Csépai haragosan rászól: „Téged meg egészen elhagyott az a csöpp eszed? Miből tellene, hogy már ma autón jársz, vagy parádézz? Jobb, ha nem jártatod a szád.“

Délután három, négy, öt óra után az utazás megint csak gyötrelmes, mint reggel volt, már ami a külső nehézségeket illeti, mert lélekben mégis vidámabb, hazafelé visz az út. Persze, kire mi vár otthon. Másznak a tragacsok kifelé — ez a szó már csaknem kedveskedő gúnyolódás —, már akkor megtelnek, ahogy Pestről, a Vágóhídtól elindulnak. Ilyenkor vegyes a közönség, utaznak kifelé mindazok, akik a délelőtti órákban mentek be a városba, ügyeket elintézni, leginkább batyuzni, seftelni. Jóval az indulás előtt megszállják a kocsikat, leülnek és ujságot olvasnak. Mindenkit meg lehet ismerni arról, hogy milyen ujság van a kezében. Egy hetykebajszú, zöldzsinóros, szürketollas kalapú bilgericsizmás fiatalembernek szinte fölösleges is annyira lobog-

atni az „Ellenzék“-et. Akik későn érkeznek, azoknak már csak állóhely jut, megtömik a padsorok közt vonuló sávot és perrónokat. Az utasok általában hallgatnak, de mindig akad, aki hangosan beszél, szavait az egész kocsinak szánva. A földosztást helyteleníti például, de óvatosan: „Nem mondom, meg kellett csinálni, de nem így!“ Máskor egy másik a folyó beszélgetésbe csap bele: „No és a munkásoknak most jobban megy a soruk?“ Ennek a közönségnek szavalja a kocsikön átjáró rikkancs, hogy: „Óriási tűzvész pusztít Óbudán!“

Erzsébeten azután zsúfolt vonatra kell megint fölvergődniök a Csepelről érkezőknek. Ezeket a percekét szinte rettegve várják már a bennülők. „No, jönnek már!“ „Micsoda gyalázat, hogy nem állítanak be több járatot.“ „Az. Ráülnek az ember nyakára, nem lehet tőlük leszállni!“ „Tegnap is két gomb szakadt le a kabátomról.“ „Szakadt? Letépik azok erőszakkal is, olyanok, mint a vadállatok.“ Egy szelídebb ember meg nem állhatja: „Azoknak is haza kell jutni.“ „Csakhogy minek eresztik ki őket egyszerre? Miért nem turnusokban? Más is utazni akar.“

Egy jólöltözött, rúzsos, fehérkesztyűs asszony ül az egyik padon, az ablak mellett. Vele szemben, háttal a menetiránynak, ugyancsak jólöltözött férfi, nyilván az asszony férje. Már az indulás előtt beállt közéjük egy munkás, amikor még volt állóhely a kocsi közepén és háttal az ablaknak támaszkodva elkezdett ujságot olvasni. Az asszonyt elöntötte a düh, de csak beszédes tekinteteket váltott az urával. Értették egymást. „Ez semmi más, mint szemtelenkedés. Az úri külsőnk miatt van, hogy éppen közénk állt. De nem lehet neki szólni, mert isten tudja, milyen durva fráter. Még jó, hogy nem ült valamelyikünk ölébe...“ Amikor meg később, már Erzsébetnél, a csepeliek is feltülekedtek, hangos bízgatásokkal az élharcosaikhoz, hogy no még egy lyukkal beljebb, van odabenn hely még bőven, húzódjanak a padok közelé — akkor vált a kocsi valóságos szardíniás dobozzá. „Jaj, még lélegzeni sem tudok!“

Csépai is erre a vonatra szállt fel. Fölkapaszkodott a lépcsőre, az utána nyomakodók belökték a perónra, onnan vékony természetével betornázta magát a kocsi belsejébe, rámosolygott Matykóra, mert cimborája volt, Matykó állt ugyanis az ablaknak támaszkodva a férj és feleség közt. „Mért nem ülsz le?“ — kérdezte Csépai, nem minden célzatosság nélkül. „Majd ha elfáradtam.“ Most az illető férj szigorúan föltekintett Matykóra. Annak a szempillája sem rebkent meg. Az asszony egy ürbe bedugta a fejét, hogy közelebb jusson a férje füléhez. És sziszegve, de na-

gyon halkán beszélt. „Jövőre nem lakunk itt, még ha egy cse-
lédszobában kell is Pesten meghúzódnunk. Borzasztó, nem bí-
rom! Nincs annyi belátásuk, hogy egy elsőosztályú kocsit is csa-
toljanak minden vonathoz. Az ember szívesen fizetne többet a
jegyért. Ilyen utazásra kényszerítik az embert. Tönkreteszik itt
az ember ruháját, a te ballónod is itt lett olajfoltos. Én már
csak eléggé sajnálom ezeket a szerencsétleneket, de végre is az
embert nem szabad kitenni annak, hogy bolhát, vagy tetűt szed-
jen föl.“

Csépainak olyan a füle, mint a nyúlé, minden szót hallott.
Hosszúkat szívott a cigarettájából és nagyot krákogott. Szeretett
volna valamit mondani, de csak nyers gorombaság jutott eszébe.
Mégis megkérdezte Matykótól: „Mondd, te Matykó, embernek
tartod te magad?“ Matykó csodálkozva nézett rá: „Hát ez meg
mi?“ „Csak úgy eszembe jutott.“ Matykó tovább olvasta az ujsá-
got, mert hát bolond ez a Csépai. Az asszony elhallgatott, a férje
intőleg pislantott rá.

Amikor leszálltak, Csépai, Matykó és Berei egyazon állomá-
son, már sötétedett, de a pislogó lámpák fényében látni lehetett,
hogy Csépai gúnyosan mosolyog és rázza a fejét. Két társa nem
kérdezett tőle semmit, de ő azért szólt: „A nagyságának mink,
úgy látszik, csak disznók vagyunk.“ „Miért? Azt mondta?“ „Kö-
rülbelül. Folyton az *ember*-ről beszélt, hogy az *ember* nem ke-
veredhetik közénk, az *ember*-nek elsőosztályú utazás járna.“
Berei és Matykó vidám volt, mert hát lekerültek a vonatról és
lépdegéltek hazafelé. Nem voltak hajlandók sem csodálkozni,
sem dühre gerjedni, a nagysága kicsi pont, nem számít, meg
már messze zötyög vele a vonat. Berei még tréfálkozik is Csé-
paival: „Talán csak terád értette.“

1947.

MIT TUD AZ A SZEKERES?

Kora tavasszal, amikor még alig olvadt el a hó és az utca valóságos sárfolyó volt, Szekeres elindult hazulról s lassú léptekkel, taposva a szortyogó sarat, elment Barátékhoz. Nemrégén érkezett haza a gyárból, Csepelről, otthon megvacsorázott, a konzervgulyást melegítette meg a felesége, azután térdeire ültette a két kislányát és meglövigeltatta őket; az asszony panaszkodott, hogy már fogytán a fa, pedig még hideg az idő, ő meg panasz nélkül mondta el, hogy megint rosszul utazott, tömve volt a HÉV, az ütközőkön is ültek munkások, a lépcsőkről meg lógtak, dermesztő volt a szél.

— Átmegegyek Barátékhoz, ott biztosan jól bedurrantottak.

Átment azután, csak úgy kiskabátban. Barátné nyitott neki ajtót. Barát a megvetett sezlónon feküdt, a feje nedves törülközővel volt becsavarva, mintha turbán lett volna rajta.

— Üdv a maharadzsának — így köszönt Szekeres.

Hát persze, turbán a fején a betegnek, fekszik és fekete-kávét iszik, meg drága cigarettát szív.

— Üljön le. Tessék! — és nyújtotta Barát a doboz Virginiát.

— Már megint Virginia? Köszönöm, én kitaratok emellett, — és elővette a bádog pikszisét, rágyújtott egy Munkásra. — Nekem ez a jó cigaretta — és mosolygott. — Mi a baj? Influenza?

— Az. Köhögök, prüszkölök, harmincnyolc fok a lázam.

Az éjjeli szekrényen könyvek, ujságok heverték és valóságos csendélet díszlett a szükséges tárgyakból: zsebkendő, aszpirines skatulya, lázmérő és külön a kis piros tokja; zsebóra, ha netalán a beteg az érverését is meg akarná számolni.

— Iszik egy kis feketét? — kérdezte Barátné. Már hozta is a csészét, öntött bele feketét.

Szekeres kortyolta a kávét és bólintott:

— Jóízű. Ez most finom. Legutóbb gyenge volt.

Barátné csodálkozva nézett rá. Szekeres gúnyosan mosolygott:

— Csak azért mondom meg, mert én is tudom ám, mi a jó. Mert azt is tudom, hogy a paprikáscsirke jobb, mint a kukoricakása.

— No, ez igaz.

— Bár én a kukoricakását is szeretem. Jó paprikás, hagyományos zsírral. Különben mi újság? — fordult Szekeres Baráthoz.

— Mert látom, már kiolvasta a lapokat.

— Nincs semmi különös — felelte Barát és arról kezdett panaszkodni, hogy rosszul érzi magát, láza van, délután a feje is fáj.

Kopogás hallatszott a külső szoba ajtaján, ez félig előszoba volt, az asszony sietett ajtót nyitni, megérkezett Áron.

Barát és Áron tegeződtek, ők régebbi ismerősök, féligmeddig kollégák is, mert Barát festő, Áron meg költő. Kettőn úgy kerültek ebbe a pestkörnyéki községbe, hogy elhagyott sváb házhoz jutottak.

Barát most Áronhoz intézte a panaszait, melyekbe az imént kezdett:

— Attól félek, hogy tüdőgyulladásom lesz.

— Hm! De hát miért lenne? Influenza, semmi más.

— Köhögök nagyon. Rettenetesen. Úgy, hogy majd kiszakad a mellem. És ez a nagy láz!

Csak most látszott, hogy a különben hetyke, gúnyolódó Barát, aki olyan nyugodt, ha másokat ér baj, milyen rémülten tud a falra tekinteni, csak úgy lobog a szeme.

Áron csillapította:

— Nem lesz semmi baj.

Szekeres a könyveket nézegette. Csak félfüllel hallgatott a beszélgetésre, egy kicsit most lenézte az ijedt Barátot és közbeszólt:

— Ugyan. Egy kis láztól nem kell mingyárt begyulladni.

— Kis láz? — méltatlankodott Barát.

És nyúlt a lázmérőért, mert bizonyos, hogy megint emelkedett a hőmérséklete. Lerázta a lázmérőt s a hóna alá dugta. Szekeres egy könyvben lapozgatott:

— Érdekes ez a Balzac?

Balzac egy regénye volt a könyv, Szekeres úgy mondta az író nevét, ahogyan írva van: balzac. Barát és Áron összenéztek, Áron mosolygott. Ki is javította mingyárt:

— Francia név, úgy kell mondani, balzak.

— Hát balzak — hagyta rá Szekeres.

Letette a könyvet és a többiről már nem akart kérdezősködni. Persze, ezek az intellektuelek tudják az idegen szavakat, megtanulták az iskolában.

— Akar még egy csészével? — kérdezte Barátné.

— Lehet.

Megint kortyolgatta a kávé, új cigarettára gyujtott. Egy ideig hallgattak, majd Barát előhúzta a lázmérőt:

— Harmincnyolc és háromtized és szinte segítséget esdve nézett Áronra, majd a feleségére.

Szekeres mosolygott:

— Ez is láz? Fogadok, hogy nekem nagyobb van. Mert én sem érzem magam jól.

Barátné rászólt:

— Már maga is hipochonder? Magára is ráragadt ezekről!

Az asszony rázta le a lázmérőt, Szekeres az ingét kigombolva, hóna alá dugta, azután mozdulatlanul ült. Áron a világhelyzetről kezdett beszélni. Aggályoskodott, hogy hát az orosz-angolszász ellentét. Meg nálunk ez a parlament, amellyel sehogyszem lehet boldogulni.

— A drágaság! Az a baj — mondta csaknem kiáltva Barátné. — Azt sem tudják megfékezni.

— Még nem, mert ilyen a parlament — mondta Szekeres.

Azután szóba került, hogy új választások lesznek majd. No, de mit lehet várni a választásoktól?

— Melegem van — sóhajtott Barát és nyugtalanul mozgott a paplan alatt. És megint sóhajtott.

— Kivehetem? — kérdezte Szekeres.

— Még nem — szólt Barát, aki megnézte az óráját.

— A világhelyzettől is félnek? — kérdezte Szekeres.

— Aggasztó! — felelte Áron.

— A világhelyzet, mióta áll a világ, mindig aggasztó volt. Éppen arról van szó, hogy egyszer már majd ne legyen aggasztó!

— Kivette hóna alól a lázmérőt. — Harmincnyolc és öttized — és mosolygott megint: — Ugye mondtam, hogy nekem nagyobb a lázam?

Egymással versengve halmozták el jótanácsokkal Szekereset. Menjen haza, feküdjön le. Vegyen be aszpirint. Igyon forró limonádét, vagy forralt bort. Maradjon néhány napig ágyban. Holnap okvetlenül hívasson orvost. Vigyázzon magára. Van otthon aszpirinje? Az asszony adott neki hat szemet. Miután Szekeres el-

köszönt és haza indult, róla beszélgettek Baráték és Áron. Szegény, talán még lázmérője sincs odahaza. „Derék ember ez a Szekeres.” És értelmes. Olvas is. Kár, hogy olyan fura nézetei vannak a könyvekről. A multkor a Salambót már másnap visszahozta, hogy az őt nem érdekli, adjanak neki valami modernet, ami a mai élettel foglalkozik. Hát persze.

Szekeres az úton hazafelé igen fázott. Otthon, amikor vetkőzött, a fogai is összeverődtek. Lefeküdt, aszpirint nem vett be, forró limonádé, forralt bor, hát ez csak vicc. Reggel ötkor szólt az ébresztőóra. Szekeres alig tudta a szemét kinyitni, alig tudott mozdulni, nyögött egy nagyot, de hirtelen fölkel.

— Van nekünk lázmérőnk? — kérdezte a feleségét.

— Nincs. Tudod, hogy az Ilonka eltörte. Miért kérdezed?

— Csak úgy. Mert elhatároztam, hogy mától kezdve gyűjtöm a lázmérőket.

Még sötét volt, baktatott fel a helyérdekűhöz. Várnia kellett, hideg volt; amikor megérkezett a vonat, fűtőkben lógtak az emberek, csupa koránkelő, gyárba utazó munkás. Megint lógnia kellett a lépcsőn.

Benn dolgozott a gyárban egész nap. Eleinte iszonyú nehezére esett a munka, de később szinte izgalmas tempóba lendült. Este, amikor hazaért, mingyárt lefeküdt, nem is vacsorázott. Másnap megint felkelt és ment munkába. A harmadik reggelen szaporán tüsszögött, de levertséget nem érzett. Este, vacsora után, megint elsétált Baráthoz. Barát még feküdt:

— Ma van az első lázmentes napom — közölte Barát.

Később megkérdezte:

— Hát magával mi van?

— Már hogy velem? Mi lenne? Élek.

— No ne vicceljen. Hiszen láza volt.

— Ja? Már el is felejtettem.

— Nem feküdt?

— Dehogy nem. Minden éjszaka.

— Könnyelmű ember.

— Bohém, mi?

— De komolyan. Hát mit csinált?

— Semmit. Fölkeltem minden reggel és bementem a gyárba.

Szekeres elmereng. És megint mosolygott, a gúnyos és öngúnyos is árnyalt mosolyával:

— Csalánba nem üt a mennykő. Mink melósok nem érünk rá arra, hogy betegeskedjünk.

1947.

VÉGRE EGY JÓ LAKÁS

A lakásunk remek volt. Nem éppen lakásnak, hanem kurió-zumnak, illetve hadd mondjam, ebben a nyelvtisztogató világban magyarul: ritkaságnak, csudának, vagy minek. Szépnek szép volt, már a mi szerény igényeinkhez mérten, a hibát meg nem láthattuk előre. Nyáron vettük ki és hogy a kályhák — nono, kettő és nem több! — nem fűtenek, azt csak télen tudtuk meg. (Bár régi kedves eszmém: meghívni barátaimat nyáron, kánikulában és előre jól befűteni, azután figyelni, hogy ki mit mond, szóval afféle természettudományos kísérletet végezni.) Hogy a házmester kapunyitáskor nem fogadja a köszönésemet, az nem derült ki az első éjjel, mert akkor még nem köszöntem neki előre. Sőt napokon át bizonytalanságban maradtam ebben a köszönés-ügyben. Eleinte azt hittem, hogy köszön a derék ember, csak én nem látom a sötétben a szájamozgását s nem hallok a szavát, mivel a jobb fülemre kissé... hát igen. Egy hétig figyeltem őt szemmel-füllel, akkor — kísérletképpen, lám, mily barátja vagyok a kísérleteknek! — előre köszöntem neki. Erősen fűleltem és a kísérlet céljaira magamhoz vett zseblámpával rávilágítottam. Így aztán hitelesen megállapítottam, hogy nem vizionálok és nem hallucinálok, amikor nem hallok semmit, hanem a házmester csakugyan nem fogadja a köszönésemet. De szokta fogadni, amint a szomszédok később felvilágosítottak. No, igen, a szomszédok! Igen derék emberek! Nem tehetnek róla, hogy lakásunkat, éppen az én szobámat, papírvékonyaságú fal választja el tőlük. Minden szavunkat áthallhatták, ami nem baj, mert titkunk nincs, már mint nekem és a feleségemnek, de mi is hallottuk az ő szavaikat, zörejeiket, motoszkálásukat. Esti elalvásomat a szomszédok irányították. Csak akkor alhattam el, ha ők is lefeküdtek s addig alhattam, amíg ők fel nem keltek. Mert elég volt egy széket odábtenniök, az robajként hangzott az én szobámban. Nem csoda, mert szép nagy a szoba, pompá-

san rezonál minden hangra s úgy felfokozza a legkisebb zörejt, mint egy jó hegedű teste a rezgő húr hangját.

Elsőemeleti volt a lakásunk, nem szeretek magasan lakni. Igaz, hogy első emeletre nagyobb erővel tör be az utca hangorgiája: autók, teherautók bögése, zörgése, motorjaik bűgása, no meg autóbusz is jár az utcában, ez azonban csak eleinte volt kínos, mert az alattunk működő kalaptompgyár gépeinek zakarta-lása neveltségessé csökkentette a járművek minden hangászati buzgalmát.

Lakásunk kuriózum volta mind nyilvánvalóbbá vált, már azt terveztük, hogy gramofonfelvételeket csináltatunk lakásunk és általában a háznak egynapi életéről s azokat valahol bemutattjuk, szóval mondhatni neveltünk, amikor egyszer csak minden kedélyünk elszállt és elkomolyodva megállapítottuk, hogy nincs tovább, innen menekülni kell. Erre az elhatározásra az indított bennünket, hogy egyszer, pontosabban az idén, május elsején, amikor már éjszakára kinyitottuk az ablakainkat, hajnal-tájban a szemközti házban egy papagáj elkezdett rikoltozni. Kísérteties, szörnyű hangon. Ez valami új volt. Feleségem felriadt és nagyon ideges lett. Ekkor vesztette el ugyanis végleg a türelmét. Kétségbeesésének hangosan adott kifejezést, azt mondta, hogy azt a piszkos gazembert, aki azt a buta papagájt tartja és nyitott ablaknál éjszaka rikoltoztatja, agyon kellene csapni, érdemes volna felöltözni, lemenni az utcára és szólni a rendőrnek, mert mégsem lehet az ilyesmit tűrni.

A papagáj elhallgatott, mintha csak megértette volna a fenyegetődzést s mi abban a hiszemben, hogy jól megadtuk neki, hamarosan megnyugodtunk, visszafeküdtünk ágyainkba és elaludtunk. Másnap azonban takarítónőnk a feleségemmel, amiatt való csodálkozását közölte, hogy mi veszekedni is szoktunk, nahát, ezt nem hitte volna. Hogy-hogy? Hát úgy, hogy a szomszéd-asszony mindent elmondott neki. Mégis mit? Azt, hogy nálunk az éjjel csúnya családi botrány volt. A feleségem engem gazembernek nevezett, mire én őt agyoncsapással fenyegettem, mire ő nyitott ablakon keresztül rendőrért kiabált. Kiderült tehát a legrosszabb, hogy: a szomszédasszony mégsem hallja minden szavunkat, hanem csak minden másodikat és a hézagokat a saját kénye-kedve szerint tölti ki. Tehát nem elég vékony a fal! És ez azután már életveszélyes. Mert mi történik akkor, ha én éjjel beszélgetés közben Catullus vagy Shelley valamelyik versére azt mondom, hogy nekem nem nagyon tetszik — s a szomszédok a nevet nem értik egészen pontosan, sőt félreértik és mai

élő költőkre gondolnak? És az élő költő még aznap értesül kedvezően véleményünkéről. Kétségtelen, hogy a lakást el kell hagyni.

Még május első hetében felmondtunk s a feleségem, első felbuzdulásában, rögtön elkezdett lakás után nézni. Ez a művelet két hétig abból állt, hogy mikor a kávéházban megreggeliztünk s a lapokat átnéztük, megszólalt:

— Lakás után kellene nézni.

— Hát nézz! — biztattam én.

— Mert majd mind elkapkodják a valamirevalókat.

Ez után megint szünetet tartottunk a lakáskeresésben. De nem nagyot. Mert feleségem megint megszólalt:

— Jaj, de unom már ezt a lakáskeresést.

Jó, ha unja, akkor én következem. Szóval a délutáni alvásnak fuccs, megyek lakást nézni. Elindultam. Háromszobás öszkomfortos — így dicsekedett az első cédula. Felnézek, a ház külleme nem rossz, a kapualj hűvös, az udvaron, ni csak! Virágok virulnak, takaros állványon. Kert. Csöngetek, a házmester, pardon, házfelügyelő ajtaján. Semmi nesz, ajtó marad zárva, megint csöngetek. Úgy látszik nincsenek otthon, kár. Szétnézek, az udvar tiszta, a falak épek. De hát hiába. Már a kapunál járok, amikor erős, vastag hang zúg utánam:

— Nem tud várni?

Finoman mondva hiányosan öltözött férfi áll a házmesterlakás küszöbén. Megyek vissza:

— Bocsánat, azt hittem...

— Mit akar?

— A lakást szeretném...

— Már kiadtuk. Egyre zargatják az embert azért a vacak lakásért.

— Bocsánat. De akkor talán a cédulát...

— A cédula ott marad!

Maradjon ott a cédula... A következő házban — négy hét múlva! — már több a szerencsém. A házmesterné nyitott ajtónál kártyázik egy férfival, lehet, hogy az urával. Jónapot, köszönök és elrebecem, hogy a lakás végett... A házmesterné felkiált: Tábla! De ezt nem nekem mondja, hanem a partnerének, szóval kaszinót játszanak. Hangosabban szólok:

— Meg szeretném nézni a lakást.

— Lehet, — a házmesterné leteszi a kezében tartott két lapot, sóhajt, föláll, indul és megy előttem. Jóalakú fiatal nő, csinos is. A második emeleten van a lakás. A szobák kicsik, a falak piszkosak, hámlanak. A lakó haragosan néz rám.

— Jó a kályha? — kérdezem én, de a lakótól.

A lakó, már mint a lakó neje, félénken pislant a házmesternére:

— Itt minden jó, — csendül fel a házmesterné hangja. — Különben nyáron nem kell kályha.

— No, de télen.

— Az még messze van... Amint mondtam, itt minden elsőrangú. Az ne tévessze meg az urat, hogy a lakás még most is kiadó. Mindenféle népnek nem adom ki. Különben is a háztulajdonos tanár és most cserkész táborban időzik. A hó végén jön haza. Majd akkor tessék érdeklődni. Ámbár, ha nagyon ragaszkodik ehhez a lakáshoz, én telefonálhatok a másik tulajdonosnak, mert ketten vannak, szegények.

— Miért szegények?

— Hát hogy ketten vannak. Mindegyikre csak fél ház jut.

Nem ragaszkodom olyan nagyon a lakáshoz, de azért azt mondom, hogy csak telefonáljon. Lemegyünk újra a házmesterlakásba. A házmesterné leültet és megy telefonálni a fűszeres boltba.

— Folytatom a játszmát — ajánlom a türelmetlenül tekintgélő partnernek.

— Isten ments! Megölne!

Szóval ő a házmester. Nem játszhatunk. Jön vissza az asszony.

— Tessék várni, a háziúr majd visszahív.

— Jónapot! — toppan ebben a pillanatban egy asszony az ajtó elé.

— Tessék! — a házmesterné fürkésző szemmel nézi végig az asszonyt.

— A lakást szeretném megnézni.

— Későn! Éppen most voltam fenn az úrral... Nem tudott előbb jönni?

A lakástkereső asszony dühös. Bizonyára már hetek óta járja a várost. Nem tágít:

— Mi az ára annak a lakásnak?

— Ezerkettőszáz.

— Bámulatos.

— Talán olcsó?

— Hogyne. Ne bizalmaskodjék velem.

— Na persze. A népek ingyen szeretnének lakni. A szegény háziúr meg menjen kubikolni.

A házmester közbeszól:

— Fenét menjen, a kubikosok is éppen elegen vannak már.

A lakástkereső:

— Itt, a szomszéd-utcában egy gyönyörű háromszobás lakás kiadó...

— Vegye ki! Különben megmutathatom a lakást, nem titok.

— Köszönöm, — az asszony sarkon fordul és elsiet.

A házmesterné rám néz:

— Kegyed is elhalaszthatná a hó végéig. Úgysem hív fel a háziúr. Ismerem én már.

Megyek tovább. Liftes ház. A lakás a harmadik emeleten van. A házmesterné süt valamit. Valósággal megrezzen, amikor közlöm vele, hogy mi járatban vagyok.

— Tessék várni. Csak bedobom ezt a tésztát a relbe... a nyavalya törje ki, hogy az ember egy kis vakarcsot sem süthet magának, mert furtunfurt jönnek.

A házmesterné megtörli a kezét valami konyharuhafélébe, mehetünk, mondja, de úgy, mintha vezényelne.

Harmadik emelet, a lakás úgysem kell, de azért megnézem, — szóval engem is elöntött a harci kedv.

— Azután ne gondolja az úr, hogy albérlőkkel tömködheti teli a lakást! — és elindítja a liftet.

Hallgatok. Ő szól:

— Kutya?

Már majdnem azt feleltem, hogy ellenkezőleg ember vagyok, amikor észbe kaptam:

— Nincs.

— Gyerek?

— Az sincs.

— Azért! Ki nem állhatom a gyerekeket.

No azután a lakás! A konyhában ágy, a cselédszoba le van zárva, de belátni az ablakán, két vetetlen ágy van benne, minden szobában ágyak, divánok, alusznak, fekszenek, ásítognak bennük.

— De hisz ez a lakás tele van albérlőkkel.

— Most igen.

— És délután is alusznak benne.

— Azért nem kell többé albérló.

— Renoválják a lakást?

— Ha a lakó fizeti.

— Ki a ház gazdája? Hol lehetne vele...

— Nyaral. Csak akkor beszélhet vele, ha utána utazik. Abbázia, jó lesz? ... De ha érdekli a lakás, az uram délelőtt itt-

hon van, vele is elintézheti. Korán ne jöjjön, mert tízig alszik. A liftért fizetni kell ám! Lakóknak menetenként hat fillér.

*

A lakáskeresésnek véget kell vetni. Ez csak úgy lehetséges, hogy minél előbb kiveszek egy lakást. Mindegy, akármilyen!... Talán ennek az elhatározásomnak köszönhettem, hogy egy órán belül pompás lakást szereztem. Kissé messze esik a város központjától, de annál jobb, kertes, fás kis utcában van, csendes helyen, nem jár arra sem villamos, sem autobus, talán még repülőgép sem, ami nagy szó. Magasföldszinten van, széles az utca, alacsonyak a házak, világosság jut bőven, nagyok az ablakok. Tiszta, rendes minden, még az ajtók is fehérek, ahogy a feleségem szereti.

— Van lakás! — jelentettem otthon este.

— Milyen?

— Jó. Finom, barátságos a házmesterné.

— No és?

— Mit akarsz még? ... De azért egyébként is megfelel.

Leírtam a lakást és megkaptam az elismerést. Hogy látod, ezért kellett neked keresni a lakást.

Augusztus elsején beköltöztünk a lakásba. Örömmel, teljes bizalommal. Csak akkor vettem észre, hogy baj van, amikor már elrendeztük a bútorokat s első alkalommal feküdtem le ebédután pótalvásra. Alvásról szó sem lehetett. Alattunk egy asztalosműhely működött s abban szorgalmasan dolgoztak. Fúrtak, faragtak, gyalultak, fűrészelték, kalapáltak s a kész darabokat — a hangból meg lehetett állapítani — halomba dobálták. Zörgés, zúgás, fűrész vonító sírása, a gyalult fa ijedt fel-felsikoltása, kalapács verése, kész darabok tompa zuhanása, változatos pokoli hangverseny. Szörnyű volt. Idegtépő volt. Mert a délutáni alvás jobban kell nekem, mint a levegő, mint a falat kenyér. Kész idegbetegség, bele kell pusztulni.

De csak egy hétig tartott mindez. Még idejében ért hát véget. És kitört az áldott csend. Valóságos mennyország.

És — minek köszönheti az ember a boldogságát? Szégyen kimondani. Az asztalos tönkrement és bezárta a műhelyét.

Lehet az ilyen boldogságot túrni? Boldogságot, csendet, nyugalmat a más kárán, a más pusztulásán?

Csak azért nem hagvom el azonnal a lakást, mert hallom, hogy a műhelyt már kiadták egy lakatosnak és az november elsején beköltözik.

1935.

PANACEA MAGNA

Dr Boromeusz már kora ifjúságában destruktív hajlamokat árult el. Ahelyett, hogy kereskedőnek készült volna például, aki vesz háromért és elad hatért, felesége mellett két cselédet, gyerekei mellett kisasszonyt tart s ötévenként vásárol egy-egy sarokházat, ahelyett, hogy papnak, katonának, vagy postatisztnek készült volna, tudós akart lenni. Tudós, de nem azért, hogy egyetemi katedrát szerezzen, s ott évről évre nagy páthosszal adja elő, hogy aki korán kel, aranyat lel, vagy ha foltos is a ruha, az nem szégyen, csak rongyos ne legyen, továbbá cucurbita pepo és zea mays; nem, hanem a világ minél teljesebb megismerésére törekedett, kutatni szándékozott az anyag és az élet törvényeit.

Kutatni szándékozott. De milyen céllal? Nem azért, hogy megállapítsa az egyetlen igazságot, hogy mindig így volt s mindig így lesz és nem is lehet másképp, nem azért, hogy feltaláljon valami új, az eddigieknél is hatásosabb vegyszert, melyből egy grammnyi tízezerkilométeres körzetben minden élő embert megvakít, megsüketít, megbénít, elnémít, elrohaszt, felgyújt és hamuvé éget, nem, hanem ő, dr Boromeusz, valami hasznos találmányon törte már akkor a fejét, amely az egész emberiség boldogságát szolgálja, legalább is a boldogtalanságot csökkenti. Meg is mondta neki a hittantanár már a hatodikban, hogy magának Boromeusz, nem lesz jó vége; a latin tanár pedig a nyolcadikban megjósolta, hogy ezt a Boromeuszt lábánál fogva fogják felakasztani; dr Paral pedig, az egyetemi professzor még tovább ment, jóslat helyett közvetlen javaslattal szolgált, mondván: az ilyen embert nyárson kéne megsütni.

Dr Boromeusz azonban nagy marha volt: tanult, dolgozott, kísérletezett tovább, végre is feltalált egy szert, az úgynevezett panacea magna-t, — ő adta neki ezt a nevet —, amely egyszerű és olcsó, mindenki által megszerezhető s amelynek egyszeri hasz-

nálata minden betegséget tökéletesen és véglegesen meggyógyít. Mikor a szer elkészült és egy sereg emberen tökéletes eredménnyel kipróbálta Boromeusz, akkor elhatározta, hogy találmányát átadja a nyilvánosságnak, azaz az emberek összességének. Semmiféle anyagi hasznot nem kívánt, a találmány nem is lett volna pénzbelileg gyümölcsöztethető, mert valami végtelenül egyszerű dolog volt, mondjuk valami közönséges, mindenütt előforduló fű, annak a főzete, keverve egy bizonyos arányban egy másik, mondjuk ugyancsak fű főzetével. Ezt a fűvet, főzetet és keverést csak példának hozom fel, hogy szemléltessem a szer egyszerűségét, különben a lényegét nem ismerem, a titok titok maradt — de ha ismerném is, a világért el nem árulnám, sőt még ennyit sem beszélnék róla, mert minden bizonnyal úgy járnék, mint járt Boromeusz.

A találmány, a panacea magna, a világot minden szenvedéstől megváltó gyógyszer megvolt, de publikálására nem került sor. Az első hírekre örömek és remények csillantak ugyan fel itt-ott, de ezeket csakhamar felváltotta a kételkedés, majd rövid habozás után az egész emberiség egyöntetűen az elutasítás álláspontjára helyezkedett. Dr Boromeusz nem vonult vissza és ez lett a veszte. De menjünk sorjában.

Sorjában, mondom, de máris látom, hogy az időbeli sorrendet el kell vetnem, a történések tömkelegéből egész rendszertelenül ragadok ki egyes mozzanatokat. Hol is kezdjem? Hát, mondjuk az orvosoknál. Tyű, micsoda ribillió lett „orvosi körökben“, ahogy ezt mondják. Ha ez igaz, ez a panacea magna, akkor nem lesz ránk többé szükség. Fölöslegesekké váltunk, mehetünk koldulni — mordultak fel az orvosok. (Egy jó magyar orvos — természetesen egy dr Weismacher nevű! — így fejezte ki magát: elmehetünk oda, ahol a part szakad.) Végünk van, ha ez igaz, — tehát nem igaz! — Sarlatánság. A panacea magna humbug. Dr Boromeusz közönséges kuruzsló! El kell hallgattatni. Szere nemcsak, hogy nem gyógyít, hanem veszélyes az egészségre. Felül kell vizsgálni azt az ezer egvént, akiken szerét állítólag kipróbálta. És ki kell mutatni, hogy mind betegek, betegebek, mint valaha is voltak. Súlyos kórokat kell megállapítani valamennyin. Lepra, paralízis, hátgerincsorvadás, tüdővész, bálcsavarodás, epekő, vészes vérszegénység, utolsó stádium. halál! Igen, legalább tíz-tizenötötől azt is ki kell mutatni, hogy már meg is halt. Vagy: tíz-tizenöt halottról ki kell mutatni, hogy használták a panacea magnát s éppen attól haltak meg, holott azelőtt semmi bajuk sem volt.

Így az orvosok. Hát még a gyógyszerészek! Rendőrileg kell megtiltani a panacea magna használatát, ha netalán forgalomba kerül. Ki kell irtani még azokat a füveket is, vagy más anyagokat, amelyekből készíthető. Házkutatásokat kell tartani és akinél panacea magnát találnak, azt le kell tartóztatni. A szert magát elkobozni s elégetni.

A gyógyszerészek akciójához csatlakoztak a háztulajdonosok. Egyszerűen annak a megfontolásnak az alapján, hogyha nincs betegség, nem életveszélyes a hajléktalanság, lehet a szabadban aludni a leghidegebb télen is, nem kell félni a tüdőgyulladásról — feltehető tehát, hogy azok a szegényebb rétegek, amelyek eddig is alig tudták a házbérre valót előteremteni, ezen túl nem rettegnek a hajléktalanság rémétől, megszűnik a kényszer, mely őket utolsó csepp vérük kicsordításáig úzi a házbérek előteremtésére. Hasonló volt a közegészségügyi hatóságok magatartása. A főhivatalnokok az első percben tisztában voltak teendőjükkel: „Ha ez a kotyvalék, vagy micsoda, kérlek alássan, beválna, akkor, kérlek alássan, mehetünk nyugdíjba, kérlek alássan.“ Csatlakoztak a panacea magna ellen indult hadjáratához a kórházak és szanatóriumok, azoknak igazgatói, tisztviselői, ápolói és portásai. A mentők, a betegszállítók, az üdülőtelepek tulajdonosai és szobalányai. A javasasszonyok és kártyavetőnők. A pszichoanalitikusok és individualpszichológusok, valamint a piócatenyésztők, a tyúkszemvágók, a masszőrök, gyógypedagógusok, optikusok, kötszerészek, ortopédcipészek, sírásók és temetőőrök. A harangozók is. Természetesen a papok. Ők azt mondták, igen logikusan, hogy az ember, amíg jól érzi magát, gögös és felfuvalkodott, csak ha beteg és fél a haláltól, csak ha a szenvedés megszállja, akkor talál rá Istenre. A lírai költők valószínűleg feljajdultak: „Nem engedjük magunkat megfosztani szenvedéseinktől!“ A bírák és ügyvédek állásfoglalása kézenfekvő volt: „Ha a kriminalitás nagyrésztben betegség, akkor nekünk igenis szükségünk van a mások betegségére.“ Az írók, kétháromszázalékos kivétellel, benne voltak az áramlatban: „Ha megszűnne a kóros hülyeség, ki olvasná a mi műveinket!“

Sötétben bujkáló aknamunkások szabadították ránk ezt a gonosz szellemet — írta dr Boromeuszról vezércikkben a legtekintélyesebb reggeli lap. A társadalmi egyesületek feliratokat intéztek a kormányhoz. Sürgősen összehívták a parlamentet. Népgyűléseket hirdettek. A szónokok így harsogtak: lelkiismeretlen izgatók felbéreltek egy mindenre kapható álorvost. Igen, az írásszakértők már hitelesen kimutatták, hogy dr Boromeusz

diplomája hamisítvány. A tömeg nagy csapatokban járta be az utcákat és tüntetett. Éltették a betegségeket. Éljen a csontszú — kiáltotta valaki. É-éljen! — zúgták utána. Éljen a gyomorirák! Éljen a fogfájás! Egy buta viciné, akinek hordónagyságúra volt feldagadva a feje s be volt kötve a képe, elszólta magát: csak azt egye meg a fene! Hát — azonnal meglincselték. A gyilkosok felkutatására ugyan nyomozást indítottak, de az holtpontra jutott. A tüntető csoportok élén viaszból készült figurákat hordoztak, amelyek Hyppokratest, Paracelsust, Jennert, Pasteurt, Kochot, Behringet, Freudot ábrázolták, ezeket revolverrel lövöldözték, pálcákkal verték, fel-fel akasztották, majd végül elégették.

Dr Boromeuszt a kormány a közvélemény nyomására végre is letartóztatta, szerének receptjét lefoglalták és megsemmisítették, őt magát rögtönítélő bíróság elé állították, amely a társadalom és az emberiség ellen gonosz szándékkal kitervezett merénylet miatt halálra ítélte és kivégeztette. De még akkor sem csillapultak le a kedélyek s a panacea magna ellen felvert hullámok még sokáig zajlottak. Hatalmas filozófiai művek keletkeztek, amelyek megoldották a lét értelmét, kimutatván, hogy az csakis a szenvedés lehet. E művek rengeteg sok példányban fogytak el, íróik tömérdek pénzt kerestek és e pénzekben féktelenül tobzódtak az élvezetekben. Az egészséges emberekre külön adót vetettek ki és eltiltották őket a házasodástól. A betegek betegségük mértéke szerint kisebb-nagyobb kitüntetésekkel kaptak s azokat színes szalagokkal ruhájukra erősítve hordták.

Ha egy jóképű, tagbaszakadt fiatalember megszólított az utcán egy szép nőt, az megállt, undorral nézte végig és így sziszegett: Fúj, szégyelje magát, maga — egészséges!

1929.

ÖREG CSELÉD

Felediék takarítónőt kerestek. Feledi feketekereskedéssel foglalkozott, a felesége úgy látta, hogy éppen elég a jövedelmük, nem végzi tovább a háztartási munkát. Unalmas, egész napját elfoglalja az embernek és a kezei is elcselédeseznek tőle.

Róza állított be hozzájuk. Dagadtfejű kövér nő volt, ötvenévesnek látszott, lapos volt a fara, de vastag a dereka, a hasa nagy, szinte lelógó. Elég szép volt viszont a szeme, a tekintete szelíd. Felediné csak az első pillanatban döbbsent meg tőle, a szelíd tekintet azonban leszerelte, hamarosan megállapodott vele, mi lesz a teendője, mi a fizetése és még örült is Rózának. Jobb így, hogy csúnya és nem fiatal, legalább az ura nem legyeskedik körülötte. Ellakik majd a cselédszobában, kettőig dolgozik, akkor mehet a másik foglalkozására: vendéglői alkalmazott volt Róza, ő úgy mondta, hogy szakácsnő. Hát ez is jó, hogy szakácsnő, mert akkor tud főzni; ha takarítónő is, azért főzhet, Feledi pedig szereti a jó ételeket.

Róza másnap belépett a munkahelyére. Egy kopott bőrpöndben hozta magával a ruháit és holmijait és elfoglalta a cselédszobát. Az asszonya mingyárt reggelit adott neki, tejeskávét, — igazi szemeskávéből készült, — vajat és hófehér kenyeret. «No, ez jó hely lesz.» Azután bejárta a lakást. Háromszobás volt a lakás, előszoba, konyha, fürdőszoba, éléskamra, meg a vécé. Hát ezeket kell majd neki rendben tartania. Felediék két szobában laktak hármasan, mert volt egy kislányuk is, Aranka. A harmadik szoba idősebb házaspáré volt, ők a társbérlet. Cserei és a felesége. Ennek a szobának a takarítását Róza külön fizetségért vállalta el. «Ez is kedves asszony, ez a Csereiné, hát jó hely!» Róza már ágyazás közben számolgatni kezdte, hogy kap reggelit és ebédet, a vendéglőben vacsorát, itt ennyi a fizetése. Ott annyi, meg a külön kereset az egy szobáért — valahogyan megél, senki terhe nincs, egy kis pénzt havonként meg is takaríthat. Csak az a cigaretta ne kerülne olyan sokba. Dehát itt is megkí-

nálják a szegény embert, ott is, Felediné cigarettázik, Csereiék is, mert tele volt a hamutálcájuk csutkával. A csutkákat majd gyűjti, mert az is jó a sodrásra.

Felediné figyelte Rózát, mingyárt megállapította, hogy lassú. No, nem baj, kicsit hajtani kell. «Nem csoda, ilyen kövéren, ekkora hassal.» Hamarosan kiderült az is, hogy Róza lompos, nem eléggé tiszta. Két órára nem készült el minden munkával, úgy maradt utána a konyha, mintha disznóól lett volna. Feledinének magának kell egy kis póttakarítást végeznie. «Hát, Istenem, nem mai gyerek már.»

Róza egykettőre kitanulmányozta a helyzetet a lakásban. Felediék és Csereiék barátságban élnek, noha társbérlők és a szabályok szerint szinte ölniök kellene egymást. Ez is jó, a barátság a gazdái között, mert így az ő nyugalma nem zavarják meg. Ha veszekednének, hol az egyiknek, hol a másiknak kellene igazat adni, a végén aztán, mert hogy ő a cseléd, mindnyájan rá haragudnának. A huszonegynéhány éves Felediné Rozikámnak szólította. Ha hajtotta is, akkor is így mondta: «Rozikám, a mosdóról se feledkezzék meg.»

Róza szeretett beszélgetni. Feledinével ezt kevésbé tehette, mert ha Feledi otthon volt, akkor férj és feleség bent tartózkodtak a szobákban, vendégek is jártak hozzájuk, ettek, ittak, cigarettáztak; bár az ilyen vendégeskedések csak este történtek, az estét pedig Róza csak egyszer egy héten, a vendéglőbeli szabad napján töltötte otthon. Ilyenkor egész nap dolgoztatta az asszonya, néha éjfél után is a vendégek szolgálatára kellett lennie. Különben is az volt az életrendje, hogy éjfél után járt haza, mert éjfél volt a vendéglő zárórája.

Megesett, hogy megérkezve, még ébren találta Felediéket és ha akármilyen nesztelenül nyitott is ajtót, Felediné rögtön előbukkant és kiosztott neki egy kis munkát. «Szedje le az asztalt, hordja ki a poharakat. Vesse meg az ágyakat.»

Csereiné gondolt a Róza sorsára és számítgatta: egy óra van mire elalszik, hatkor már fölkel. Hattól kettőig itt dolgozik, kettőtől éjfélig a vendéglőben, ez tizennyolc óra naponként. Mit alszik? Öt órát. Nem csoda, ha lassú, semmit sem csinál meg rendszeren és gyakran, hagyva a munkát, leül a konyhában egy zsámolyra, elterebélyesedik rajta, de úgy, hogy két oldalán lelógnak az izmai, hajai a köre és rágyújt egy cigarettára. Hát nagyon lehetne sajnálni ezt a Rózát, ha nem volna olyan rossz modora. Amikor rájön az órája, akkor olyan goromba, mint a pokróc. «Ne lábatlankodjon már itt a nagyságos asszony» — ezt Csereinének

mondta a konyhában. »A nagyságos asszony is csak nézni szereti a munkát» — ezt meg Feledinének. Csereiné megsértődött, nem is tudott mit felelni, Felediné azonban az ő fiatal gengszterkedélyével csak nevetett. És azt gondolta: «Jó pofa ez a Róza.»

Róza megbánta, ha szemtelenkedett Csereinével, pulykamér-gének csillapodásával igyekezett őt kiengesztelni: «Azért ne tessék rám haragudni. Én már ilyen vagyok.» Feledinével nem tö-rődött. «Az egy kis kurva.» — mondta róla Csereinének és mo-solygott hozzá. Csereinét zavar öntötte el. Szemérmes volt, nem szerette az ilyen szavakat. «Ejnye, Róza, hogy beszélhet így?» Róza nevetett, kilátszottak ép fogai: «Ha egyszer igaz. Négy nap-pal ezelőtt is, amikor az ura vidéken járt, hajnaltájban jött haza. Olyan részeg volt, mint a disznó. Az ajtót sem tudta ki-nyitni, kopogtatott az ablakomon és én eresztettem be. Nem szólt semmit, csak röhögött és akkor is cigarettázott, meg dült belőle a pálinkaszag.»

Csereiné volt különben a Róza beszélgető társa. Legtöbb-ször persze Felediekről beszéltek. Róza elmondta, amit eddig ész-lelt, a Felediek apróbb, nagyobb titkait. Három rádió van a cse-lédszobában az ágy alatt. Vajjon honnan és mikor kerültek oda? Az asszony hat személyre veszi fel az élelmiszerjegyeket meg dohányjegyet. Az egyik szekrényben sokezer cigaretta van dobo-zokban. «Két dobozzal el is csórtam» — mondta egyszerűen Róza. Ezen egy kissé megütközött Csereiné. Róza észbe kapott és ma-gyarázkodni kezdett: «Ne tessék ám azt hinni, hogy én tolvaj vagyok. Nem loptam én életemben egy gombostűt sem senkitől. A nagyságos asszonyéktól nem vennék el egy szál gyufát sem, mert látom, hogy becsületes emberek. De ezektől! Mindenüket, amijük van, úgy lopkodták össze. Ahány szalvétát itt látok, ab-ban mindben más és más a monogram. Aztán ott van az ezüst evőkészlet, H. N. van a késeken, villákon meg kanalakon. Tet-szett már látni a spájzukat?» «Nem. Mindig gondosan bezárja az asszony.» «Nahát! Fájna a szívem, ha néha valamit el nem emel-nék onnan. Látja nagyságos asszony, hogy őszintén elmondom.» «De hátha rájönnek?» — aggodalmaskodott Csereiné. Róza le-gyintett: «Nem jönnek rá. Azt sem tudják miük van, miük nincs.» «Mégis kiderülhet valami és akkor magával mi lesz?» «Mi lenne? Semmi. Nem mernek ezek még elküldeni sem, tud-ják már, hogy nagyon is megismertem őket.»

Csereiné elhallgatott. Róza meg azon a kérdésen merengett el, hogy vele mi lesz. Hát mi is lesz vele? Múlnak az évek, mi elé megy, mit hoz a jövő? És a jövőre gondolva elbeszélte élet-

történetét. Meg talán azért is, mert hogy őt Farkas Rózának hívták, ez a születési neve volt és Csereiné megkérdezte tőle, hogy nem volt-e soha férjné. Ő, dehogy nem, kétszer is. Kalo-csai születésű parasztemberek voltak a szülei. Fiatal korában férj-hez ment, az ura elesett az első világháborúban. Kár érte. Szerette. «O is szeretett engem.» Amikor ezt mondta, kék szemével ránézett Csereinére, mintegy csúnyaságának tudatában, hogy el le-het-e ezt hinni. Sokféle az ízlés — gondolta Csereiné és nem mondott semmit. Egy kis meglepetés következett azonban. Föl-állt a zsámolyról Róza, «tessék csak várni», s bement a szobá-jába. Rövid motozás után előjött, egy fényképet hozott ki, meg-mutatta semmit nem szólva. Csereiné rögtön látta, hogy a kép Rózát ábrázolja, fiatal korában. Ej, de még milyen szép lány volt! Szabályos arcú, teltképű, a szeme nyílt, tisztánézésű, a vo-násai közt valami mosolygó derű. «Ilyen voltam» — mondta egyszerűen Róza. Csereiné nézte a képet, majd Rózára vetette tekintetét, mintha a hasonlóságot kereste volna. «Szép lány volt, azt meg kell adni.» «Ugye?» — nevetett Róza, de kissé fanyarul. És csakugyan, abban a percben felülmulta csúnyaságban önma-gát. Arca fáradt volt, földetlen fején kócos a haj, a szőrszálak meg alaposan kinőttek a felső ajka fölött és az állán. Mert bizony csaknem szabályos bajusza és szakálla szokott nőni Rózának, annyira, hogy olykor szinte riasztóvá vált és hogy emberi ábrá-zata legyen, valami szőrtelenítő szerrel kente be magát.

Következett tovább a történet. Az első férje után nem ma-radt semmije, feljött Pestre cselédnek. Később megint férjhez ment a falujában, idősebb özvegy parasztemberhez, akinek két kisgyermeke volt. Elváltak, mert ő nem szerette a gyerekeket. «Miért nem szerette?» «Tudja Isten, nem szíveltem őket sehogy-sem, nem is tudtam őket gondozni.» Azóta Pesten szolgált, há-zaknál, majd bekerült a vendéglőbe, ahol most is dolgozik. Visz-szatérve a másik urára, nyugodtan mondta: «Nem szerettem, csúnya volt, öreg volt.» «Akkor miért ment hozzá?» «Hát, hogy biztosítsam a jövőmet. Mert hát mi lesz velem, ha öreg leszek?» Csereiné részvétlen maradt, mert ha próbált is fölmelegedni Róza iránt, nem tudta elfelejteni időnként elkövetett goromba-ságait. «Majd férjhez megy harmadszor is» — mondta neki, hogy csak valamit mondjon és nevetett. «Nem kellek én már senkinek» — Róza elkomorult — «Pedig nagyon félek az öreg-ségtől. Szegény ember, ha megöregszik, ott döglik meg a szemét-dombon. Én még a szegényházba sem juthatok. Kicsodám, mi-csodám van nekem, aki pártfogolna?» «Nem kell olyan sötéten

látni a jövőt, a társadalombiztosítótól is kap majd valamit. Tagja ugye?» «Bent vagyok, de hát mi az a pár pengő, amit adnak?»

A beszélgetésnek a kis Aranka vetett véget, Felediek hároméves kislánya, aki megúnta odabenn a játszást és kitipegett a konyhába. «Róza, adj csokoládét.» Csak így beszélt Rózával. «Nem kapsz.» Odament a kislány hozzá és cibálni kezdte a szoknyáját: «Adj csokoládét.» «Tudod, hogy csokoládét csak a mamád ad.» És fölvilágosította Csereinét arról is, ha nem tudná: «Mindennap vesznek ennek a taknyosnak egy szelet csokoládét, meg egy Jonathán-almát. A legdrágábbat. De az én béremmel elsején adósak maradtak.» Kijött a konyhába Felediné. Csinos volt, elegánsan kiöltözve, kifestve, az ajka szinte vérzett a rúzs-tól. «Gyere kislányom, kapsz csokoládét és almát.» Aranka már a konyhaasztalnál guggolt, ott heverték a mosogatótálban a még meg nem mosott edények, egy tányért fölemelt és földre dobott. A tányér darabokra tört. Az anyja még csak rá sem szólt, kézenfogta és bevezette a szobába. Föltűnt most Róának, hogy a két asszony mintha nem is látta volna egymást. De nem kérdezett Csereinétől semmit. Úgyis hamarosan megtudta, hogy megszakadt közöttük a barátkozás. Talán egyáltalán nem is beszélnek egymással. Az előzmény az, hogy Felediné tegnap este többször künn járt a klón és az ajtót mindannyiszor becsapta. Csereiné már aludt és a zajra fölriadt. Izgalmában kiszólt, hogy ki az, micsoda dolog ez. Felediné könnyedén válaszolt: Ha nem tetszik, költözködjének el. Így, egy feketéző a másik lakónak, akinek az ura pedig az egyik munkáspárt tagja. De hát eddig még minden bajból kivágta magát Feledi, most már nem félnek senkitől és nem férnék a bőrükben.

Róza szintén haragos viszonyba lépett Csereiékkel. Napokon át nem takarította ki a szobájukat. Amikor Csereiné szólt neki, csak ráförmedt: «Nem érek én arra rá.» Mérleget csinált Róza és azt állapította meg, hogy inkább Feledieknek jár a kedvében: Csereiék jó emberek, azokkal azt tehet, amit akar. Neki nehezebb esik az a sok munka. «Aljas egy perszóna» — mondta azután róla Csereiné az urának.

Nem is bírták ki sokáig Csereiék a környezetet, Feledieket és Rózákat. Sikerült nekik lakáshoz jutni Sashalmon, ahol háza van Csereiné nővérének, az fogadta be őket, átadva nekik egy szobát. Kiköltöztek és ott rendezkedtek be. «Boldog vagyok», — sóhajtott Csereiné — «hogy abból a bünbarlangból kikerültem.» És csakugyan jól is érezte magát az új lakásban, tavasz

volt, virágoztak a gyümölcsfák a kertben. Cserei a HÉV-vel járt be Pestre, sokat panaszkodott az utazásra, de Csereiné gyönyörűséggel szívtá magába a friss levegot és türelmetlenül várta, hogy megérjen a cseresznye.

Egyszer éppen a kapuban állt, amikor meglátta, hogy meszsziről, az állomás felől, közeledik a ház felé egy terebélyes nő. «Nil» — csodálkozott és a homloka ráncba futott. Aztán határozottan felismerte Rózát. Róza egy kis koffert hozott. Mosolygott, nem is volt nagyon csúnya, egy-két nappal azelőtt «beretválkozhatott» meg. «Kézécsókolom.» Hát Csereiné is mosolygott: «No, mi szél hozta Róza?» «Eljöttem a nagyságos asszonyt meglátogatni.» És ártatlan tekintetét a Csereiné tekintetébe kapcsolta. «Jöjjön be» — szölt Csereiné. Hát nem haragszik a jó asszony, rendben van minden. «Hoztam egy kis lisztet, hazulról való, Kalocsáról.» «Mennyi?» «Öt kiló.» «Mennyiért adja?» «Ami a rendes ára. Odaadnám én ajándékba is, de most semmi pénzem nincsen.»

A ház előtt leült egy fonott székre, miután hellyel kínálta meg Csereiné, rágyújtott egy Munkásra, fújta a füstöt. «Hogya-hogya nincs pénze?» Elpanaszolta most Róza, hogy ő milyen szerencsétlen azzal az átkozott pénzzel. Ő már fiatal kora óta fél attól, hogy egyszer megbetegszik, vagy ha nem is, de egyszer majd öreg lesz és akkor nem lesz mit ennie, nem lesz hol lehatania a fejét. Ő csak cigarettára költ, neki nem kell semmi, még moziba sem megy soha, egy ujságot sem vesz, minden fillért félre tesz. Így csinálta már fiatal korában is. És már akkor elvesztett a pénze, abban az inflációban, mert hogy a takarékbba rakta. Most meg már másodszor jár így. Itt van ez az átkozott drágulás és megint az az infláció, ő csak hordta be a pénzét minden héten és most a gazdája, már mint a vendéglős, amikor megmutatta neki a takarékkönyvét, a szemébe nevetett és megmagyarázta, hogy az egész betétért ma már nem kaphatna egy villamosjegyet.

Csereiné kávét főzött és tejeskávával kínálta meg Rózát, nagy darab kenyeret is adott a kávéhoz. «A kenyérünk már csak ilyen, pékkenyér. Nincs lisztünk.» Róának ízlett a kenyér, úgy ette, hogy szinte falta. «Ma még nem ettem. Most szabadságon vagyok egy hétre a vendéglőből.» Később még hozzáfűzte: «A vendéglő nagyon rosszul megy.» Rápislantott Csereinére, hogy ez ellen tud-e valami okosat. Aztán: «Azt tetszik mondani, hogy nincs a háznál liszt. Hozhatok én, úgyis megint leutazok két napra.» Csereiné aggályoskodott: «Majd még elcsípi.» Róza

tagadólag rázta a fejét. Csereínét azonban nem szerelte le. Any-nyi baj lehet, még elárulhatja, hogy kinek hozza a lisztet. «Ha-nem azt meg lehetne csinálni, hogy otthon vesz lisztet, tarho-nyát gyúr belőle, azt fel szabad hozni.» «Úgy is lehet» — hagyta rá Róza. «No, de mi ujság a jómadarakkal?» És most Róza ele-mébe került, pletykázhatott Felediékről. Hát persze, hogy van róluk ujság. Ó, de mennyi és milyen finomak! Feledit vidéken elfogták. Vadászfegyverekkel utazott el a Dunántúlra, hogy be-cserélje zsírra. Elkobozták a fegyvereket, ült is három napig és most eljárás folyik ellene. «Nem lesz semmi baja» — szólt le-mondóan Csereiné. Következett más ujság. Ebbe Róza alig tu-dott belekezdeni, mert kitört belőle a nevetés. Úgy nevetett, hogy a könnyei hullottak és a hasa rengett. A mult héten egy zsidó-asszony csöngetett. Ő, már mint Róza, nyitott ajtót. Az asszony nem kérdezett semmit, nem köszönt, ment be egyszerűen az ebédlőbe. Felediné meg a sezlónon feküdt. Annak sem szólt semmit, csak oda ment a falhoz és leakasztott egy képet, a má-sik falról meg egy másik képet, aztán megint csak köszönés nél-kül eltávozott.»

Csereiné felkacagott: «Tudtam, hogy a képeket zsidó lakás-ból rabolták. Egy kis Szinyei-Merse meg egy Rippl-Rónai.» »Azt én már nem tudom, hogy milyenek voltak.» «Hallatlan. És mit csinált a gengszterhölgy?» «Semmit, csak nézett és egy szót sem szólt. Aztán rám támadt, hogy miért engedtem be azt az asz-szonyt a lakásba. Mit tudtam én, kicsoda és mit akar.»

Amikor Róza elment, Csereiné egész megbékélten mondta neki, hogy jöjjön el máskor is. Hát Istenem, ha szemtelen is volt néha, de mikor influenzában feküdt és szükség volt rá, akkor csak bejött mindig megkérdezni, nincs-e valamire szüksége. Az orvosságért is elment a patikába, meg a költözködésnél is segí-tett, nem rossz szívéű asszony. Csak bolondos. Nem tehet róla. «Itt van magának a villamosköltség» — és Csereiné pénzt adott Rózának. Róza hálálkodva köszönte meg és kezetsókolt. «Egy-szer, ha ráér, kijöhet, majd lesz itt egy kis kereset. Nagytakarí-tást csinálunk. A nővérem ugyan most nincs itthon, de majd megbeszélem vele. Olyankor jöhet, amikor a vendéglőben sza-badnapos lesz. Csak elengedik egy napra azok.» Róza gögösen mondta: »És ha nem engednek. Majd azért is eljövök.» »No, Isten áldja.» «Kezit csókolom.»

Csereiné este elmondta az urának, hogy kint járt Róza. Így kezdte: «Mit gondolsz, ki volt ma itt?» «Fogalmam sincs róla.» «Róza.» Cserei eltűnődött a dolgon. «Minek állsz szóba azzal a

némberrel?» «Hát az ember sajnálja.» «A te dolgod.» «Alapjában véve jó lélek» — magyarázta az asszony. Cserei csak úgy közönyösen vetette oda: «Se jó, se rossz, olyan, mint más.» Az asszony ezt kijavította: «Vannak hibái, de nem gonosz és ez már nagy szó. Tudod, a mai világban, ha valaki nem gonosz, az már jó ember. A Róza nem gyilkolt, senkit föl nem jelentett, nem kívánja a háborút, mit akarsz még?»

Egy hét múlva állított be Róza megint a sashalmi házba. Meghozta a tarhonyát, a tarhonya igen szépnek látszott, nullás lisztből készült, elégséges tojással. Szép fehér, illetve sárgálló fehér volt. Nagyon jó lesz majd télre. Megint mondott ujságokat. Nem éppen olyanokat, amin akár ő, akár Csereiné nevezhetett volna. «Először is a vendéglős tönkrement, az egész személyzet, tehát ő is, egyelőre szabadságon van.» «Baj, nagy baj. Más állás után kell nézni» — ajánlotta Csereiné. «Azután Feledi hivatalba lépett, végleg megszüntette a feketézést, a sok holmit pedig, amit annak idején, az ostrom előtt és alatt szerzett, már mind eladogatták, ezentúl a fizetésből kell majd megélniök, az pedig igen kevés. Azt mondja Feledi: no most már nekem is mondogathatják, hogy aki dolgozik, nem ér rá pénzt keresni. Rózát nem alkalmazták már, csak egy héten egyszer kell fölmennie. Már nem is lakik náluk, egy kis lyukban lakik egy ismerősénél.» «Hm. Hm! Valahol máshol kell ajánlkoznia!» Róza arca elkomorult, hangja szinte basszussá mélyült, amint mormolta: «De hol? Megpróbáltam már két helyen, de nem fogadtak föl. Csak a fiatal kell mindenhol. Az egyik helyen nem mentem rögtön el, amikor az asszony azt mondta, hogy köszöni, nincs rám szüksége, csak álltam és néztem és láttam, hogy az asszony megsajnál, de akkor kijött az úr, rámnézett, megkérdezte a feleségétől, hogy miről van szó és csak azt mondta: Ugyan kérlek! Hát így állunk. Tudom, én, hogy ha a fiatalság elmúlik, akkor az ember már nem kell a kutyának sem. Róza csak a fiatalság elmúlásáról beszélt, még küzdött az ellen, hogy tudomásul vegye visszataszító rútságát. Egyszer csak, kis szünet után, fölcillant a szeme és mosolygott: «Hanem... talán férjhez megyek.» «Nono, Róza! Látja ez lenne a legokosabb. Hát... hogyan?» A Róza most elmesélte, miről van szó. Odahaza komendálták neki a pártit. Egy jómodú parasztagazda, akinek húsz hold földje van, meg akar házasodni. Rendes, dolgos asszonyt akar. Van neki egy katolikus pap fia, az is kívánja, hogy apja megnősüljön. Mert egy kis baj van az öreggel, néha iszik és olyankor berúg. Csereiné fintort vágott, a fejét ingatta, «Semmi nincs hiba nélkül.» «Odahaza nem akar

hozzámenni senki. A rokonai szóltak nekem.» «És most Róza rátekintett Csereinére, hogy nézze meg őt és mit szól a dologhoz. Szinte esdekelve tekintett rá. Csereiné megkérdezte: «No és megismerkedtek már?» «Még nem. Nem akartam. Nem... mertem.» Megint kérdően nézett Csereinére, ő hiszen az olyan jó asszony. És folytatta: «Írtam annak az embernek egy levelet, persze nem én magam írtam, úgy irattam és elküldtem neki az arcképemet, most csináltattam.» Felnyitotta kopott retiküljét, kivett belőle egy kék borítékot, abból szedte ki a képet. Hát... nem is olyan csunya rajta ez a Róza. Sőt. Majdnem csinos. Először is nem látni az alakját. Csak a fej és a nyak és valami kevés a mellből. A haja ondolálva van. Az arca síma, megint frissen «borotválkozott». A szeme kacéran mosolyog. Az ajka is mosolyog, ravaszul úgy, hogy látszanak a fogai, már pedig a fogai, ez az egy testi erénye van, épek és szabályosak. A képen úgy ragyognak, mint a gyöngyszemek. Gyöngyszemek! — a nyakát, a képen, egy hamis gyöngysor övezi. «Kölcsön kértem egy kolléganőmtől» — adja meg Róza a felvilágosítást.

Csereiné nem is tud hirtelenében mit szólni ehhez a képhez, de magához az egész esethez sem. Mert hát a kép nagyon is eszményíti Rózát. Hiába mondja ő a képről, hogy azon egészen csinos a Róza, mert mi lesz, ha majd meglátja őt az a vőlegény, vagy mi, a maga valóságában? Talán nem is szabad Rózát ebben a kalandban biztatni. Ezt mondja hát: «Minek ondoláltatta ki a haját? Az a parasztember majd azt hiszi, hogy maga pazarló.» «Óh, nem fukar az. Azt mondta a rokonomnak, hogy ha megesszük, mingyárt rám is irat őt hold földet.» És Róza megint várakozón, esdeklően néz Csereinére. Hogy hát mit gondol? Lehetséges-e ez? Őt hold föld, Istenem! «Majd meglátjuk. Sikerülhet» — mondja végül is Csereiné.

Megállapodnak azután megint öt kiló tarhonyában, mert Róza a hét végén ismét hazautazik. És a nagytakarításban is megállapodnak, a jövő hét végén lesz, pénteki napon... Este megint csak beszél Rózáról Csereiné az urának. Cserei fanyalog: «Bolondság. Az ilyen arckép nem segít. Hiába a kép, ha őt magát meglátja az az ember, hát kidobja.» Csereiné fölfortyan erre a férfitárolásra: «Miért dobná ki? Mit akar egy olyan vén paraszt? Ő talán szebb?» Cserei vitatkozik. «Nem láttad még. Aztán ha szebb, ha nem szebb, tudod mit akar egy olyan vén paraszt? Egy fiatal húszéves makkegészséges lányt. Olyanról álmodozik. Minél öregebb, annál inkább. A nők meg Adoniszt kívánják, vagy, mit tudom én, Valentinót, újabbat nem tudok mon-

dani, nem ismerem a mai moziszépségeket.» Az asszony tagadólag rázta a fejét: «Hogy miről ábrándozik valaki, az nem sokat számít. Férfi is, nő is megteszi a szükséges engedményt. Ahogy mondják: a zsák megtalálja a maga foltját.» «Csakhogy olyan foltot, mint a Róza, a zsák hamar leráz magáról.» «Ugyan! Történtek már ilyen csodák.»

A következő hét péntekjén korán megjelent Csereiéknél Róza. Még Cserei is otthon volt. Öregedő férfi Cserei, nagy lelógó őszülő bajusszal. Csereit nem szerette Róza, mert azzal a kínai bajusszal rúttnak látta. No, mi újság? — kérdezte Cserei. Róza nem felelt, úgy tett mintha nem hallotta volna a kérdést, különben is olyan volt, mintha aznap ballábbal kelt volna föl. Kezdeni kellett a munkát. Csereiné nővére is otthon volt. Amikor meglátta Rózát, ránézett Csereinére és gúnyosan mosolygott. Később oda is súgta neki: «Gratulálok a védencedhez.» Csereiné csak a déli szünetben kérdezhetette meg: «No, történt valami?» «Fuccs az egész» — felelte Róza, látszólag nyugodtan. «Bolond vén ember az. Mikor meglátta az arcképemet, azt mondják, oda dobta az asztalra és káromkodott: az istenit, minek mutogatja az ilyen szajha a fogait? Nem porcellánfog kell nekem, hanem rendes, dolgos asszony.» Csereinétől csak ennyi tellett: «Csakugyan bolond ember».

Több szó aztán nem esett az elmaradt házasságról, mert újra neki kellett látni a munkának. «Jaj, mennyi por, mennyi szemét a szekrények alatt. Nem takarítottak itt rendesen már egy esztendeje.» Csak estefelé lehetett Rózával megint egy kicsit beszélgetni. Rosszkedvű volt, szomorú és goromba. Amikor Csereiné Felediekre terelte a szót, hogy hát mi új hír van róluk, fölfortyant: «Mit faggat engem a nagyságos asszony?» Csereiné már meg sem sértődött, sőt a kialkudott fizetséget, önszántából megtoldotta. Illetve közösen fizettek ő és a nővére, ő meg még ráadott a bérre vagy öt villamosjegy árát. Róza megköszönte a pénzt, kezet csókolt és komor képpel távozott.

Néhány hét múlva, egy vasárnap délelőtt Csereiné és az ura, beutaztak Pestre. Látogatóba kellett menniök, útjuk a régi lakásuk előtt vezetett el. Egy keresztező utcán jött éppen feléjük Róza. A földre nézve, látszólag gondolataiba merülten közeledett. Csereiné megrántotta az ura kabátját, hogy lassítsanak, hátha Róza csak jön, befordul az A.-utcába és megy tovább, nem veszi őket észre. Így is történt. Róza ment tovább, eléjük kerülve, rövid nyakával, vastag lábszáraival most már hátulról láthatták. Fakuló fekete ruhába volt felöltözve. Csereiné sóhajtott egyet:

«Istenem, szegény!» Hová megy vajjon Róza, így elmerülten, így andalogva, nehéz bárkaként evezve? Talán éppen Felediekhez. Még kapaszkodik abba a szalmaszálba, amely ideig-óráig megemeli az elmerüléstől. De mi lesz vele azután?

Csereiné szolt: «Tudod, jobb így, hogy nem vett észre benünket. Nagyon sajnálom őt, adtam volna neki egy kis pénzt, de hát nekünk sem megy olyan jól a dolgunk...» Az utcán, szép napos időben, fiatal férfiak és lányok jártak, meg kiöltözött, nyugodtszemű öregek. A fiatalok, ha nem voltak egyedül, nevetgéltek, még azon is nevetett valaki, hogy «azonban». Némelyik lány olyan volt, mint a friss rózsaszál. Egy púpos pedig? Talán azt hitte, hogy ma reggelre egyenes lett a háta. Egy ifjú pár arról beszélt, hogy délután hol szórakoznak majd. A baj, a vész, a pusztulás szellemei, ha élnek még, visszavonultak és ismeretlen öregekbe, kapualjakba, hátsó lépcsők alá, pincékbe, sötét lákások mélyébe bújtak el, de talán egészen a föld alá húzódtak. Köröskörül könnyed ballagás, élénk szavak, tervezgetés, bizalom a jövőben, örökké fogunk élni. Még a déli harang is megszólalt.

Róza senkinek a szeme fenn nem akadt, csak ment, lassan, szinte a hátát, a járását, a fejtartását látva is érzékelné lehetett, hogy a homlokán sötét ráncok, az arca dúlt, a tekintetéből riadtság árad... Csakugyan annak a háznak kapuján lépett be, ahol Felediek laktak. «Csak lassan, még várjunk!» — és megint meghúzta Csereiné az ura kabátujját. «Látod?» Cserei csak rántott egyet a vállán. Mikor azonban a kapuhoz értek, akkor lépett ki rajta Róza. Hát komor volt. Szinte mérgesen mondta, hogy kezét csókolom és nyomban folytatta: «Ó, hogy a súly egye meg ezeket! Már ötször voltam fenn, de nincs otthon senki. Tegnap meg elfelejtette az asszony ideadni a kulcsot. Már tízszer is körüljártam ezt a négyszöget, csak forgok, mint a kerge birka.» Most egy kis enyhülés, mosoly és akkor következett a kérdés: «Hol tetszik erre járni?» «Dolgunk van a városban. Magával mi van? Régen nem volt nálunk, csak úgy elmaradt.» «Jaj, nem érek én rá most ilyesmire. Új tulajdonos vette át a vendéglőt, annyi a dolog, hogy nem győzzük. Az igaz, hogy többet is fizet.» «Úgy. No, ennek örülök. Azt hittem, már férjhez ment.» Róza szemrehányóan pislantott Csereinére: «Szeret csúfolódní a nagyságos asszony. Pedig az sem lehetetlen. Csakhogy olyan vén paraszttal nem állok többé szóba.» «Csak fiattallal?» Róza tárgyilagosan, szinte megfontoltan felelt: «Nem mondom. Hanem olyan magamhozvalóval.»

1947.

ELTÉVEDT GYERMEK

Ez a kis eset gyerekkori emléke egy asszonynak. Talán ma is megtörténhetne, de jelentéktelen részletei s kedélyi tartalma inkább az elmúlt, negyven év előtti világot tükrözik.

A család tönkrement. Ez akkor nem volt oly végzetes sors, mint mostanában. Aki tönkrement, az új életet kezdehetett. Egy kis szerencse, egy kis ügyesség kellett csak hozzá, hogy újra boldoguljon... Az apának föl kellett adnia az üzletét s abból nem maradt semmije, csak adóssága. A vidéki városban, ahol addig laktak, hamarjában nem kínálkozott keresetre mód, de meg nem is akartak szegényül ott maradni, apa és anya tehát, szóval akiknek szavuk volt a családban, elhatározták, hogy felköltöznek Pestre, mindenestül, a hét gyerekkel együtt.

A gyerekek... hát róluk csak azt lehet mondani, hogy örültek a tönkremenésnek. Először is nem tudták, hogy mi az. Újszerű, mulatságos kalandnak képzelték. Másodszor azt hitték, bármily furcsán hangzik is ez, hogy nagyobb urak lesznek: szegény gyerekek lesznek és a szüleik nem parancsolnak nekik úgy, mint eddig. De különösen örültek Pestnek. Holmi tündérvárosnak képzelték el, ahol az emberek élete, felnötteké és gyerekeké egyaránt csupa fény, pompa és mulatság.

A költözködésre Zsiga bácsi, a család gazdagja adott pénzt. Egészen természetes volt ez, negyven év előtt. A bútorok egy részét eladták, mert hát tönkrement embernek nem is való nagy lakás. Majd egy kis oduban, kétszoba-konyhában húzódnak meg. Apa, anya, hét gyermek, elférnek valahogy, cselédet úgysem tarthatnak. Ha már majd fönn lesznek —, ezt így hallották tervezgetni a gyerekek —, apa majd néz valami kereset után; ha egy kis tőke kell a kezdéshez, Zsiga bácsira megint számíthatnak. Zsiga bácsi az anya bátyja, gazdag, nem hagyja el őket. A gyermekek ezt szinte nevetségesen természetesnek vél-

ték. Testvér a testvérnek kell hogy adjon, a gyerekek eszejárása szerint, hiszen még az idegennek is adunk, ha nekünk van.

Az apán nem látszott semmi bánat, csak még szótlanabb volt, mint máskor. Az anya kimutatta a rosszkedvét. Sokat pörölt a gyerekekkel, néha meg is verte őket. A gyerekeknek az egész tönkremenésben ez az egy fájt, nem a verés, hanem anya rosszkedve.

Az anya előre felutazott Pestre, rokonoknál szállt meg s járta a várost, lakást keresett. Hamarosan írta, hogy van már lakás, a Józsefvárosban, Mátyás-tér 10. számú házban, harmadik emeleten. A gyerekek ennek is megörültek. Józsefváros, Mátyás-tér, mindez tetszett nekik, de különösen tetszett a harmadik emelet. A legkisebb gyerek, a hétéves Boris, egész mámoros lett arra a gondolatra, hogy a lapos vidék után oly magasan, harmadik emeleten laknak majd. Nem nyavalyás földszinten, ahol csak ki- és bemegy az ember az ajtón, hanem harmadik emeleten, ott lakni olyan, mint... mint magasan trónolni. A királyok biztosan igen magas házak legfelsőbb emeletén laknak.

Nyár vége felé érkezett meg a család Budapestre. Néhány bútordarabot vasúton szállítottak, néhányat itt vettek ócskán, úgy-ahogy berendezkedtek. A gyerekeknek ez is jobb volt így, mert nem kellett a bútorokra vigyázniok. A várost mind a heten, kisebbek és nagyobbacsók, ámulva bámulták. De nem csupa örömmel. Volt benne valami félelmetes. Aki magára marad, az itt örökre elvész. Oda lett a régi szabadságuk is. Valósággal elárasztották őket tilalmakkal: ezt nem lehet, azt nem szabad. Az utcán egyedül elcsatangolni persze, hogy nem szabad. De lármázni sem szabad, futkározni sem. Vigyázni kell a villamosra, a járdán kell menni. Van házmeister, akitől ajánlatos félni, van rendőr. És jaj, micsoda emberrengeteg! Minden ember ismeretlen. Nem köszönnek egymásnak, nem törődnek egymással.

Boriska mindúntalan kisomfordált a folyosóra s homlokát a hideg vasrácsához szorítva, lenézett a mélybe. Így élvezte a magasságot. Azután lement a lépcsőn, fölment a lépcsőn, ezt az utat tízszer is megtette napjában. A házból egyedül kimennie nem volt szabad. Ezt anya, apa szigorúan megtiltották s ha megkísérelte volna a tilalom megszegését, a testvérei bizonyára elárulták volna. Talán azért is alig várta a szeptembert, hogy megkezdődjék a tanítás, ahogy Boriska mondta — az iskola. Az iskola épületét már megmutatta anya, messze van tőlük, legalább tíz háznyi távolságra, egy is utcában, mely a Mátyás-térről

nyílik... Az első nap az anya elkísérte Boriskát az iskola kapujáig, útközben szüntelenül magyarázta a kislánynak, hogyan kell majd hazajönnie. Ahogy az iskolából kilép, rögtön a tér felé megy, egyenesen a térig, ott balra fordul s a negyedik ház, ahol ők laknak, negyedik ház, Mátyás-tér 10. Hiszen tudsz te olvasni, kislányom! — így szólt az oktatás. Még egyéb tanácsok is következtek: el ne bámészkodj, ne állj szóba senkivel, a járdáról ne-hogy lelépj, mert elüthet a kocsi, szóval vigyázz magadra, hisz okos kislány vagy. Így.

Boriska úntottan hallgatta mindezt, jó, jó, tud ő már mindent, nem olyan pocok ő, akit féltetni kell... Az iskola... hát az első napon semmi érdekes nem történt az iskolában. Felolvasták a névsort, elhelyezték őket a padokban, kérdezősködtek, hogy kinek mik a szülei, hol laknak — tíz órakor mehetek haza. Boriska vígan, öntudatosan vágott neki az útnak. Hogyne, hiszen az iskolában már első nap sikert aratott, megneveztette a tanítónénit, akinek arra a kérdésére, hogy mi az apja foglalkozása, azt felelte: tönkrement.

Egy tekintet az iskolától a tér felé, arra kell elindulnia, a térnél befordul — s már otthon is van. Igen ám, de elbámészkodott. Nézett mindent, házakat, boltokat, embereket, leginkább gyerekeket, de legisleginkább a lovakat. Azután semmit sem nézett, csak két nagy lovat. Két nagy ló húzott egy kocsit, de akkora lovak, hogy olyanokat még sohasem látott. Ment a járdán, mindig párhuzamosan a lovakkal s le nem tudta venni róluk a szemét. Csodálta a nagy testüket, nehéz járásukat s hallgatta, ahogy patáikkal ütemesen csapkodták az utca követ... A térre fordultak a lovak, Boriska ment velük, mintegy megbűvölten, a lovak mentek... mentek, elhagyták a teret. Boriska megállt. A téren túl menni nem szabad, de nem is ajánlatos. Egyideig még nézett a lovak után, azok nemsokára eltűntek, no most már haza kell menni. Haza... de jaj, melyik is az a ház? A tér olyan furcsa, óriási, nem négyszög alakú. A házak mind egyformák. Sehogvsem tudott Boriska eligazodni. Kicsit meghökkent. Mátyás-tér tíz. Csak kutatta a számokat, de annyi volt mindenütt a név, szám, mindenféle felirat, hogy nem látott semmit. Riadtan kezdett sietni. Kétségbeesett, ment, ment, majd futni kezdett. Talán ötször is körülfutotta már a teret, egyik ház, egyik kapu sem volt neki ismerős. Megállt. Elöntötte a rémület. Jaj, elveszett, talán soha, de soha nem kerül már haza. És csupa idegen ember, nincs köztük apa, anya, Zsiga bácsi, senki, mind sietnek, nem néznek rá... És ő éhes. Eszébe sem jutott,

hogy a táskájában ott a fízóráira kapott zsemlye. Ő éhes, talán éhen is vész, itt az idegenben, ebben a szörnyű, rettenetes nagy városban.

Elkezdett keservesen sírni. Állt a járda szélén, bámult bele a nagy, gonosz térbe, mögötte egy égis meredő idegen ház és ő sírt hangosan, a könnyei végigfolytak az arcán, le sem törölte azokat.

Egy asszony lépett hozzá:

— Miért sírsz, kislányom?

Az asszony meg is símogatta a fejét.

— Mert nem ta-lá-lok ha-za — bögte Boriska.

— Nem? No majd én hazavezetlek, csak ne sírj. Hol laktok?

— Mátyás-tér ti-hi-hi-hi-jizben.

Az asszony fölnézett a kapura, mely előtt Boriska állt és sírt. És elkezdett nevetni. De úgy nevetett, hogy neki is megeredtek a könnyei. A nevetéstől alig tudta kimondani:

— Akkor itt laktok. Ez a Mátyás-tér ti-hi-hiz.

1938.

ROZÁLON NEHÉZ ELIGAZODNI

Rozál valóságos mintacseléd. Tíz éve van már Budapesten s az alatt mindössze négy helyen szolgált. Seszták bankigazgatóéknál éppen kerek hat esztendő telt el szobalányi minőségben. Pedig Sesztákné nagyon szigorú úrnő. Mindenhol a személyzet sarkában van. A legkisebb mulasztásért is patáliát csap. Visszafeleselni meg éppen nem lehet neki, mert akkor röpül a cseléd rögtön.

Rozállal nem lett volna semmi baj Sesztákéknál. Kitakarította ő naponta mind a négy szobát ragyogó tisztára. Ha az asszonya megszidta valamiért, hát csak ennyit felelt: igenis, nagyságos asszony, kérem. Vagy: máskor jobban vigyázok, nagyságos asszony, kérem. Szóval nem lehetett okát adni, hogy a nagyságos asszony miért mondott fel Rozálnak éppen karácsony előtt. Lehet, hogy ekkora engedelmességet a nagyságos asszony nem birt el.

Kapott is Rozál helyet, ahogy jelentkezett a szerzőnél, azonnal. Nem aludt ő egy éjszakát sem a kvártélyos asszonynál, ahova egy falubeli leány vitte el. A doktorkisasszony, Koltai Mária, csak röpké pillantást vetett a könyvébe és ezt mondta:

— Hozza el, fiam a ruháit, a cselédszoba az előszobából nyílik, remélem, meg lesz vele elégedve, világos, levegős, féregmentes. Tessék az előszobakulcs, azután végezze a dolgát rendesen.

— Bolond ez — gondolta Rozál, amikor lefelé topogott a lépcsőn. — Azt sem kérdezi, hogy mit tudok. Azt sem mondja, hogy mi lesz a dolgom. Csak hogy végezzem rendesen. Meg hogy a szobám levegős. Meg hogy, tessék, itt az előszobakulcs. Na, ennek sincs ám tökéletes esze.

A cselédszoba csakugyan tágas, kellemes udvari helyiség volt, a folyosóra nyílt az ablaka. Rozál bevonult a szobájába és megint nem szólt, csak bámult. Ilyet nem látott még ember!

Akkora szoba, mint egy terem. Az ember szinte nem is érzi jól magát benne. Még linoleum is van a padlón. És függönyök az ablakon. De azért tetszett Rozálnak a szoba, mert fehér bútorzata ragyogott a tisztaságtól. Rozál fölemelte a színes kartontakarót az ágyról. Fehérhuzatú ágynemű, két párna, egy dunyha és egy paplan. Ez is tetszett volna Rozálnak, de mintha mégsem mert volna neki örülni. Ugyan már, miért csinál ez ilyen komédiát egy szolgálóból? — s Rozál önkénytelen örömét bizalmatlanság zavarta meg. Még hogy paplan egy cselédnek!

Este csöngetett a doktorkisasszony, Rozál bement hozzá.

— Reggel hétkor kelek — közölte Rozállal a doktorkisasszonny. — Mert nyolcra a klinikán kell lennem. Félnyolckor reggelizünk. A reggeli nálunk kávé és vaj. Enni annyit ehet, amennyit akar. Főzni — mert az új helyén főzést is vállalt Rozál — azt főz, amit akar. Pazarolni nem szabad, mert az én jövedelmemből csak egyszerű polgári étkezésre telik. Azért bőségesen főzzön, csak semmi primőr és más számárság. Mindent csak akkor, amikor olesó. Vasárnap benyújtja a heti kiadásról szóló számlát. Mindent írjon fel, mert csak azt fizetem ki, ami a listán rajta van. Délután négytől hatig rendelek. Akkor feltétlenül a lakásban kell tartózkodnia. Kettőkor ebédelünk, nyolckor vacsorázunk. Jóéjszakát kívánok.

Rozál még állt néhány pillanatig. Még valami utasítást, parancsot remélt. De a doktorkisasszony rá sem nézett. Könyvet vett le a polcról és olvasni kezdett.

— Kezét csókolom — rebegte Rozál és szinte félve surrant ki a szobából. Gyorsan levetkőzött és bebújt az ágyába. Ilyen ágyam sem volt még soha — mormogta. És hamarosan elaludt.

És Rozál főzött, takarított. A lakás ragyogott a tisztaságtól. Az ételek ízletesek voltak. Az elszámolásban sosem akadt hiba. A doktorkisasszony azonban mindebből nem észlelt semmit. Használta a lakást, megette a Rozál főztjét, köszönt ha elment, köszönt ha megíött. Karácsonykor meleg alsóruhát és egy pár hócipőt vett Rozálnak ajándékba. Újévkor a leány boldog újév kívánását, azzal viszonzotta, hogy fölemelte két pengővel a bérét. Bár lehet, hogy ez a cselekedete sem az újévvel állott kapcsolatban.

Hát én ennek hiába gürcölök — töprengett Rozál. — Na, vári csak! — s Rozál kezéből kicsúszott a tányér, amit éppen törölgetett és hangos csörömpöléssel tört össze a konyha kövén. A doktorkisasszonynak hallania kellett a törés zaját, mert éppen a fürdőszobában tartózkodott, de csak nem jött ki a konyhába.

Rozál szemét elfutotta a könny. Most biztosan megszid majd — suttogta. — De azért benyitott a rendelőbe. A kisasszony már ott állt a szoba közepén, valami üvegsövet tartott a villanyfény fölé és azt nézte elmerülten.

— Ne tessék haragudni — nyögte Rozál.

A doktorkisasszony megfordult. Szórakozott pillantással nézett Rozálra, mintha most látná először.

— Ne tessék haragudni, eltörtem egy tányért. Kicsúszott a kezemből. — Rozál hangosan kezdett sírni.

— Ne gyerekeskedjék, kérem. Csak nem fogjuk megsíratni azt a tányért. Eltört, hát eltört. Soha nagyobb szerencsétlenség ne érjen bennünket.

Nem szidott össze, de azért biztosan nagyon haragszik rám — vélte Rozál. Hát Istenem, mit csináljak, ha eltört az a tányér. Én dolgozok vele, nem ő. Hiszen nem szólt. Még vigasztalt is. De azért mégis csak haragszik rám. Gyűlöl, mert cseléd vagyok. Mind gyűlölnek ezek minket. Ha kezünket, lábunkat ledolgozzuk, akkor is ellenségnek tartanak. Azt kutyába sem veszi egy sem, hogy tisztaság van körülötte, hogy főzünk, mosunk rájuk. No de majd...

Rozál nem törülgetett le az ebédlőben. Így járt az esze: ha szól, megmondom neki, hogy én éppen eleget dolgozok, hogy könnyű annak, aki még sohasem tette hideg vízbe a kezét.

A doktornő nem szólt. Talán észre sem vette, hogy az ebédlőben néha-néha elmaradt a törülgetés. Minden kitelik ettől a hóbertostól — dohogott Rozál. És csakugyan azt sem vette észre a kisasszony, hogy a cipője már nem ragyog úgy, mint eddig minden reggel. Hogy a kávéja gyakran üledékes. Hogy még a Rozál köténye sincs már olyan gonddal kikeményítve, vasalva.

— Holnap nagytakarítás lesz, nem főzünk ebédet, állt a doktornő elé Rozál az előszobában.

— Jól van, fiam. Majd megebédelek valahol. Úgyis Budán van dolgom.

Összehúzott szemmel, fürkészően nézett a Rozál arcába:

— Nincs magának, lelkem, valami baja?

Rozál elbiggyesztette a száját:

— Tegnap nagyon rosszul voltam, azt hittem, rögtön meghalok.

— Akkor né takarítson holnap. Különben majd délután megvizsgálom. Rendesen étkezik maga?

Rozál legyintett:

— Nem mindegy az?

— Persze, hogy nem mindegy. Jól kell táplálkoznia. Meg ha nem bírja egyedül a munkát, néha-néha vehetünk egy kiségitőnőt. Például holnap a nagytakarításhoz.

— Dehogyan kell nekem kiségitőnő. Talán a kisasszony nincs velem megelégedve? Tessék megmondani. Majd fölkelek egy órával korábban.

A doktornő ingerültté vált:

— Hiszen éppen arról van szó, hogy többet dolgozik, mint amennyit a fizikuma elbír. Meg az a gyanúm, hogy maga nem étkezik rendesen. No majd délután meglátjuk. Most sietnem kell. Isten vele.

Nem fogsz te délután semmit sem meglátni — makacsult meg Rozál. Engem ugyan nem kínozol az orvosságaiddal. Nem volt nekem semmi bajom, amíg ebbe az átkozott házba nem kerültem. Mert olyan ez, mint a bolondok háza. Ne adj Isten, hogy egyszer megmondaná mit akar. Én meg törjem a fejem, hogy hogyan akarja. Elmegyek én innen. El én, ha akármilyen lesz is. El én tüstént.

Rozál nem ment el. De megvizsgálni sem hagyta magát. A nagytakarítást is elvégezte egymaga. Napközben még danolt is, de ahogy az úrnője betette a lábát a lakásba, mintha elakadt volna a hangja, megszűnt volna minden életkedve, még az arca is elsápadt.

— Kisasszony, kérem, dolgom van este, el szeretnék menni.

— Csak menjen, Rozál. Már mondani is akartam magának, hogy néha-néha szórakozni is kell ám az embernek — a doktorkisasszony nevetett. — Meg arról sem kell megfeledkeznünk, hogy férfiak is vannak a világon.

Rozállal fordult egyet a szoba. Nem is kérdezi, hogy mi dolgom van — így csodálkozott el. Első szóra elenged. Meg még ő bíztat, hogy férfiak is vannak a világon. Annyit sem törődik ez velem, mint egy lyukas hatossal. Tőle akár fel is fordulhatnék. Mi vagyok én neki? Senki. A cselédje. No hiszen, most megkaptad a magadét, jóbuta Rozál. Érdemes is hűségesnek lenni. A háziúrék szakácsnőjének van igaza. Tegnap is, mert össze-szidta az asszonya, bosszúból a vízvezetékbe öntött egy félliter rumot. Nem is úgy néz ki, mint én. Olyan az arca, mint a holdvilág, csak úgy ragyog a boldogságtól. A Juci, az első emeleten, cigarettával kiégette az asszonya új ruháját, az majd megölte az urát, amikor észrevette a lyukat, mert más nem cigarettázik

a háznál, csak a nagyságos úr. Azért nagy gonoszság volt attól a Jucitól. Nem tudnám megtenni. Igaz, hogy az asszonya ... no, annál még a Sesztákné is rendesebb volt. Juci elől még a kenyeret is elzárja.

— Kisasszony, kérem, tessék tudomásul venni, hogy elmegyek.

A doktornő ámult. Csak nézte Rozált. A lány nem nézett rá vissza.

— Mikor akar elmenni?

Rozál felvetette a tekintetét. Nem rémegett a hangja, keményen mondta:

— Még ma!

— Kérem. Nem akadályozhatom meg. A fizetését megkapja elsejéig. Nagyon sajnálom, de ha el akar menni...

A doktornő a telefonért nyúlt. Tárcsázott. Rozál nem mozgott. Előbb még hetyke arca megfakult, a szája széle rángatózott. A keze összeszorult.

— Halló! Itt Koltai Mária orvos... Jónapot... Kérem, küldjön nekem egy mindenestől szakácsnőt... Azonnal... Igen, rögtön beléphet...

Rozál furcsa szűkülő hangot adott, azután megfordult és kiment a szobából. Az ajtót úgy becsapta, hogy a vakolat egy helyen meglazult.

— Különös — a doktornő bámulva nézett az ajtóra, amelyiken Rozál kiment.

Odakint csöngettek. Rozál nem ment ajtót nyitni. Beteg érkezett, a doktornő maga engedte be. Azután még egy beteg jött. A doktornő megkérte a később érkezettet, hogy ha csöngetnek, legyen szíves ajtót nyitni. És ment a rendelőbe.

Rozál feküdt az ágyán és sírt. Az öklét a szájába szorította s úgy sírt keservesen. Azt sem kérdezte, miért akarok elmenni — zokogta. Egy évig a rabszolgája voltam. Ellestem minden gondolatát. Úgy szerettem, mintha... mintha... nem is tudom, hogy szerettem. Nem is lehet azt megmondani, úgy szerettem. És most kidobott. Rögtön telefonált a szerzőnek, hogy csak itt ne maradjak. Hát nem is maradok itt. Nem könyörgök neki. Inkább...

Rozál fölállt, kitámolygott a konyhába és kinyitotta a gázcsapot.

A kórházi ágyon tért magához, az orvos faggatta:

— Miért tette? Valami legény miatt? Koltai kolléga kisasszony csaknem elájult, amikor magát alétan megtalálta. Bo-

lond leány. Azt hiszi, érdemes valaki miatt meghalni? Ígérje meg, hogy ilyent többé az életben meg sem kísérel.

Azután a főkapitányság életvédelmi osztályának a megbízottja kezdte kérdezgetni:

— No mondja szépen, miért akart meghalni? És írja alá ezt a nyilatkozatot. Az áll benne, hogy maga lemond az öngyilkossági szándékáról.

— Ha a kisasszony visszavesz, akkor aláírom — szepegte Rozál.

— Hiszen a kisasszony, ha jól értesültem... nem is a kisasszony mondott fel magának!

— De szeretett volna fölmondani. Mert nem szível engem. Egy jó szava sincs hozzám. Örült, amikor én fölmondtam neki. Láttam az arcán. Meg... még ott álltam és vártam és már másikat leányt kért a szerzőtől. Hogy süllyedne el az a szerző! Annak mindegy, csak megkapja a maga három pengőjét, elközelelténé az a hóhér lányát is a kisasszonyhoz.

1938

ZSEBPÉNZ

Reggel még semmi baja sem volt Szikoránénak. Jóízűen megreggelizett, persze két órával azután, hogy a férje, Szikora, elment a hivatalába. Skaverákné, a takarítónő, aki aznap elkésve állított be, már a dívánon fekvé találta, eszméletlen állapotban.

Skaverákné leszaladt a házmesternéhez:

— Meghalt, meghalt! A nagyságos asszony meghalt — sikoltotta.

— Meghalt ám a maga feje — szólt nyugodtan a házmesterné. — Hogyan halhatott volna meg egy olyan jó lélek, aki mindig egy pengővel több negyedpénzt ad!

A házmesterné azért felment a lakásba liften. Skaveráknét is felvitte, már csak azért is, hogy ne kelljen rá várakoznia az ajtó előtt.

Szikoráné csakugyan eszméletlenül feküdt a dívánon. A szeme nyitva, de nem nézett vele, az arca szürkén sápadt, a szája mereven csukott volt.

— Csak elájult — jelentette ki a házmesterné. — Ugorjon csak, Skaverákné, hozzon ecetet és hívja fel a doktor urat az első emeletről.

— Most hát ecetet hozzak, vagy a doktor úrért szaladjak? — kérdezte Skaverákné.

De azért elindult lefelé a harmadik emeletről. Útközben a lépcsőházban két házbeli cselédlánynak mesélte el, hogy a nagyságos asszony meghalt, csak az az ostoba házmesterné nem akarja elhinni.

A lakás előtt a folyosó egy-kettőre megtelt részvétteljes érdeklődőkkel. A lakásba ugyan senki sem mert bemenni, mert

Szikoráék olyan maguknak élő emberek, senkivel a házban nem érintkeznek.

*

Az orvos szanatóriumba szállíttatta Szikoránét. Azután megtelefonálta Szikorának, hogy a feleségét sürgősen meg kell operálni.

Amikorra Szikora megérkezett a szanatóriumba, a feleségét már meg is operálták. Az orvos után a főápolónő vigasztalta a riadt férjet s egy levelet nyújtott át neki. Szikoráné ugyanis egy negyedórával az operáció előtt teljes öntudatnál volt s néhány sort írt Szikorának. A borítékon reszketeg betűkkel ez állt: „Csak halálom esetén bontsd fel.”

Szikora zsebregyűrte a levelet. Nem is gondolt rá egész délután. Ült a felesége ágya szélén, aki a narkózis utáni mély álmát aludta.

Estefelé ébredezni kezdett Szikoráné. Egy pillanatra felismerte a férjét, még rá is mosolygott szelíd kislányosan.

— Tessék csak hazamenni — unszolta az ápolónő Szikorát —, a nagyságos asszonynak most már nyugalomra van szüksége.

Szikora csak az orvos határozott felszólítására hagyta el a szanatóriumot. Útközben arra gondolt, hogy beül a legközelebbi kávéházba, de nem megy haza, az elhagyott üres lakásba. Már belépett a forgóajtón, de megállt. Eszébe jutott, hogy nincs nála pénz. Ugyanis Szikoráéknál az volt a szokás, hogy a férj minden elsején átadta a fizetését az asszonynak, azután naponta kapott két pengő zsebpénzt. És mivel autón ment ki a szanatóriumba, az aznapi két pengőjéből mindössze húsz fillérje maradt.

Ment tovább Szikora hazafelé és azért tovább kutatott a zsebeiben. Hátha valamelyikben mégis akad egy elfelejtett pengő. Pengő nem akadt, de kezébe került a levél. A felesége levele, melyet a főápolónő adott át neki. Egy utcai lámpa fényénél elolvasta mégegyszer a borítékra írt utasítást: „Csak halálom esetén bontsd fel.”

Szikora ezen eltöprengett. Mert hát különös dolog volt. Micsoda titok lehet az, amit neje közölni óhajt vele? Csak nem valami...? Ez lehetetlenség! Ha van a világon mintaházaspár, hát ők valóban azok. Különös, különös, furcsa, érthetetlen, meg kell bolondulni! Kétségbeejtő helyzet. A levelet nem bonthatja fel. Ez komizság lenne. Ha az asszony felgyógyul, visszakéri

majd tőle. De hát ez az ügy nem maradhat elintézetlenül. Így nem lehet együttélniök kettőjüknek! Együtt élni egy nővel, akinek valami halálosan nagy titka van?!

Szikora zsebredugta a levelet, de újra és újra meg kellett tapogatnia a zsebet. Látszólag azért, hogy megvan-e még a levél.

— Hogy van a nagyságos asszony?

Ezt a kaput nyitó házmesterné kérdezte.

— Köszönöm, már jobban. Megoperálták.

Szikora levetkőzött. Amikor az óráját kivette a mellényzsebéből, megint kezébe akadt a felesége levele. Ebben nem volt semmi különös, az óráját ugyanis a mellényzsebében tartotta, a levél pedig a kabátja belső zsebében lapult.

Tudnom kell, mi van a levélben! — próbált Szikora töprengőből cselekvő emberré átalakulni. Inkább a legborzalmasabb bizonyosság, mint ez az átkozott... gyanú. Mit lehet azonban tenni, hogy a bizonyosságot elérjem? Esetek jutottak eszébe Szikorának, a történelemből: a kamarilla a megbízhatatlan egyének leveleit felbontotta. Igen, olvasott ilyesmit. Megmelegített késpengével úgy lehet felnyitni a borítékot, hogy újra való leragasztás után soha sejtelve se lehet a levél címzettjének, mi történt a levéllel. Persze, hogy fel lehet bontani a borítékot. Csak nem érdemes. Az asszonyok mindenféle bolondságot összefirkálnak.

Ezekután hozzálátott, hogy felbontsa a levelet. Előkotorta a zsebkését, kinyitotta, s pengéjét a villanylámpánál, majd egymásután gyújtott gyufák tüzésénél megforrósította. A forró pengét a ragasztás egy kis részén bedugta s a kés lassan, símán haladt előre, felnyílt a boríték!

— Nem volna szabad elolvasnom! — kezdődött újra a töprengés. De csak két percig tartott.

„Egyetlen szerelmem, drága Miklósom! Sietve írok, mert injekciók után is nagyok a fájdalmaim. Ha meghalok, a fehérneműs szekrényben, a foltozórongyok zacskójában találsz egy dobozkát. Abban a dobozban van háromszáznegyven pengő tizennégy fillér. Ezt a pénzt a te zsebpénzedből szedtem vissza. Hogy legyen egy kis saját pénzem is. Mert te soha egy fillért sem adtál nekem külön. Ne haragudj, édes Miklósom...”

*

Szikoráné felgyógyult. A levelet visszakérte az urától s vissza is kapta, gondosan leragasztva.

Egy reggel Szikora siet a hivatalába. Skaverákné rendes idő-

ben állít be s már huszadszor meséli, hogy ő előre tudta, meg is mondta, hogy a nagyságos asszonynak nem lesz semmi baja. Csak az az ostoba házmesterné...

— Fiacskám, add ki a zsebpénzemet —, sürgeti nejét Szikora.

Szikoráné sóhajt:

— Olyan sürgős? Én igazán nem tudom, hová teszed te nap-nap után azt a tengersok pénzt.

1938.

AZ ELSŐ ÁLLÁSOM

Régi kis történet, vagyis inkább csak eset, amit most elmondok, a békés világból való, negyven esztendővel ezelőtti időből. Hogy elmondom, annak aligha több az oka, mint hogy eszembe jutott.

Ez a régi világ tele volt étellel, életkedvvel, mindenkinek lehettek benne kilátásai, jogos reményei, bár akkor is akadtak szegények, akkor is voltak betegek és akkor is meghaltak, akikre éppen sor került.

Én is szegény voltam abban a szép világban és állástalan. Az egyetemre jártam, azt persze úgy kell érteni, hogy csupán beiratkoztam, s magamnak kellett gondoskodnom eltartásomról. Gondoskodtam is, de eredménytelenül. Alkalmi foglalkozásaim egy-két hétig tartottak, rendes állást nem tudtam szerezni.

Nem mondhatom, hogy nem csüggedtem el, de nem annyira, mint egy mai állástalan. Körülöttem virult az élet, én magam hervadtam. Bús állapotomban állított be egyszer hozzám Bochkor barátom:

— Jelentkezz Gomoray Ferencnél, lakik a József-körúton, kilencvenes számú házban. Ne késlekedj, már holnap menj el hozzá. Képviselő, földbirtokos és háztulajdonos, titkárra van szüksége. Ismerem azt a fiút, aki eddig titkára volt, most bevonult katonának. Néhányórás napi elfoglaltságod lesz, könnyű munka, kérhetsz havi száz koronát. Kicsit bogaras, de nem rossz ember, ha ügyesen viselkedsz, megférsz vele.

Másnap délelőtt elmentem a József-körút kilencvenbe. Nagy háromemeletes bérház volt ez. Gomoray Ferenc úr lakása, amint már a lakók jegyzékéből kitűnt, az egész első emeletet elfoglalta, az utcára nyíló ablakok száma — ez későbbi észlelet, de

már itt közlöm — tizenkettő volt. Inas nyitott ajtót, az vezetett G. úr dolgozószobájába. Várom kellett, leültem. G. úr még nem kelt fel. Egy óra múlva jött elő. Kistermetű, aprószemű, negyvenegynéhány éves, feketebajuszú ember volt Gomoray Ferenc úr. Sápadt volt, az arca nyugtalan vonalaival azon felül is idegesnek látszott. Közönyös volt hozzám, jóformán rám sem nézett, különben udvariasan bánt velem. Igen, a titkára elment, hát én ajánlkozom, hogy utódja legyek. Ki, mi vagyok? Van valami írásom? Az index, az jó. Egy-kettőre magállapodtunk. Naponként délelőtt tíz órakor kell nála megjelennem, napi elfoglaltságom addig tart, amíg a munkát befejezzük. A fizetésem havi száz korona lesz. Hogy miféle munkát kell majd végeznem, arról fogalmam sem volt. Éppen csak sejtettem, hogy leveleket írok majd diktálás után, könyveket rendezek, jegyzéket csinállok róluk, olykor elmegyek valami közhivatalba, ügyeket elintézni.

Megállapodásunk után G. úr kegyelemben elbocsátott, mondván, hogy ma nincs semmiféle munka. Már meg is hajoltam tiszteletteljesen, amikor még megkérdezte:

— Szüksége van egy kis pénzre?

Gyámoltalanul rebgtem:

— Köszönöm szépen.

Ez ugyan nem volt felelet a kérdésre, azért G. úr megértette. Elővette a pénztárcáját, kihúzott egy százast a többi közül, kezembe adta s így szólt:

— Ez előleg. Majd elszámoljuk.

Mégegyszer meghajoltam, köszöntem, ő nem fogadta a köszönésemet, hanem fürge léptekkel elhagyta a dolgozószobát. Amikor az ajtót kinyitotta s maga után nyitva hagyta, a pazarul berendezett szobák egész során tekinthettem végig.

Csak ezután kezdtem azzal törődni, hogy kicsoda is az én új gazdám. Megtudtam, hogy régi földbirtokos család tagja, hogy tizenkétezer holdas birtoka van Biharban, két nagy bérháza Budapesten, vannak részvényei, van egy kis készpénze, szóval igen gazdag úriember. Bochkor barátom szolgált a tüzetes tájékoztatással. Ugyancsak ő arra is kioktatott, hogy miképpen viselkedjek új állásomban. Ne legyek hanyag, bánjak Gomoray úrral udvariasan, tisztelettel, de nem muszáj alázkodni lennem. Törekedjek mindig jókedvre s mondjak el neki mókáid, vidám történeteket, azután zsidóvicceket, parasztvicceket és nemzetiségi vicceket, amikből akkoriban bőséges volt a termés. Igyekezsek arra, hogy a barátságát is megnyerjem, már hogy a

barátságos jóindulatát. Alapjában véve jó ember G. úr s ha megkedvel, nehéz körülmények közt esetleg számíthatok majd rá. Most már szinte bizonyos, hogy új állásomban elvégezhetem majd az egyetemet, le tudom tenni a vizsgákat s ha arra kerül a sor, hogy ügyvédi irodát nyissak, abban is segítségemre lehet G. úr, mit lehet tudni, előrelátónak kell lenni. És ha már így ügyesen befészkelődök a kegyeibe, következhetnek a más vonatkozású célkitűzések. Miért ne lehetnék én a család ügyvédje? Ez aztán kész életpálya. De addig is, ha az ember szemfüles, sok kis kereseti alkalmat adódhatik egy ilyen nábob árnyékában. Mondjuk, én közvetíthetem majd a hízlalt marhái eladását. És így tovább.

Mindezt bizonyára azért mondta el ily nagy körültekintéssel Bochkor barátom, mert a saját dolgaiban ő volt a legkönynyelműbb a barátaim közt. És mindez szépen hangzott, oly kilátások voltak ezek a jövőre, hogy egy kis derűlátással máris kész embernek tekinthettem magam. És csakugyan, amikor a jelent és jövőt így megbeszéltük, azon az estén, illetve éjszakán hajnalig fenn maradtunk B. barátommal, legalább hat kávéházat megjártunk s ittunk a hízlalt marhák azaz göbölyök árából rám eső óriási jutalékra.

Búzgólkodtam is azután a hivatalomban. Pontosan tízkor jelentem meg minden nap. Az is igaz, viszont, hogy pontosan féltizenegykor már távoztam is, mert elősietett G. úr, betört a dolgozószobába s anélkül, hogy köszönésemet fogadta volna, így szólt:

— Elmehet, kérem, ma nincs munka.

Ez kellemes volt, szép volt, túlságosan szép, annyira, hogy aggodalmaim támadtak. Mi lesz ennek a folytatása? Egyszer csak kiderül, hogy nincs rám szükség. Igen, nagyritkán ha akadt valami levélírás, vagy lemásolása valamely kimutatásnak. Ilyen munkákra G. úr délutánra rendelt be. Délután, ha megjelentem, már ott volt a dolgozószobában, egy nagy bőrkarosszékben szundikált s amikor félhangosan köszöntem, felriadt:

— Jaj, jaj! Ki az? ... Jaj! Vagy úgy? Maga az?

Hát bizony ez egy kis idegesség — állapítottam meg szerényen. Láttam is, hogy időnként valami csillapító orvosságot vesz be G. úr. No de hát, véltem, ilyen gazdag ember idegbajjal is szépen élélhet az emberi kor legvégső határáig.

Egy kicsit szétnyújtottam a csápjaimat s apró értesüléseket szereztem G. úr családi és egyéb ügyeiről. Volt neki szép, fiatal felesége, láttam is már az asszonyt. Az asszony tegezte G. urat

s ha kisegítő szócskára volt szüksége, szívem-nek nevezte. Míg a háznál naponként megforduló daliás huszártisztet hidegen magázta. No, de hát az idegbaj és a nagy korkülönbség sok mindent megmagyaráz... Remek könyvtára volt G. úrnak. Azon is rajtakaptam, hogy egy-egy könyvben lapozgatott. A szabad-elvű párt tagja volt természetesen s szülőföldje képviselője, a tizenkétezer hold jogalapján. Egyszer egy évben szólalt fel, már azzal derűt keltett, hogy azt mondta: Tisztelt Ház! Az ellenzék kórusban kiáltozta: Halljuk Gomorayt! Halljuk Gomorayt. Ingyen cirkusz, beléptidíj nincs!

A mulatságos történeteket és a vicceket, amint B. barátom ajánlotta, szorgalmasan gyűjtöttem. De egyszer sem volt alkalmam egyet is előadni, mert G. úr soha nem állt velem szóba. Idegen, nép, levegő, lógós maradtam mellette és körülötte. A feleségének például még csak be sem mutatkozhattam, mert amikor meglátott, már messziről visszafordult s a lakás más részébe libgett el.

Egy reggel G. úr derűs arccal lépett be a dolgozószobába. Minden bevezetés nélkül így kezdte:

— Az éjjel megállapítottam, hogy a föld nem gömbalakú, hanem tojásdad. Szóval hosszúkás. Az egyik vége keskenyebb, a másik meg szélesebb.

És diadalmasan nézett rám, várva, hogy mit szólok a feltevéséhez. Mit volt mit tennem, ezt rebegettem:

— Érdekes!

Ő vidáman folytatta:

— A nap pedig kockalakú. Hogy mi gömbnek látjuk, az a nagy távolsága miatt van. Érti ezt?

Mit mondhattam volna? Értem vagy nem értem? Tudtam, hogy alkalmazott vagyok, magántitkár vagy mi, ő a gazdám, a főnököm, ő a képviselő, a földbirtokos, a gazdag ember, én vagyok a szegény, a fiatal gyerek; én akarom az ő kegyét megnyerni, hát persze hogy értettem.

— No most jól figyeljen! Mert ezt majd szépen le kell írnia.

Jaj! — riadtam meg, hangot nem adva.

— A föld hol közelebb van a naphoz, hol távolabb. Eszerint van egyszer nyár, másszor tél. A többi bolygó pedig, ugyebár a Mercur, Jupiter, Neptun és a többi nemcsak a nap körül, hanem a föld körül is kering. Mert másképpen nem volna lehetséges, hogy egyszer láthatók, másszor meg nem. Ezt csak érti?

— Igen, nagyon is értem.

Következett még némi magyarázat, papírosra rajzolt ábrákkal, azután így szólt G. úr:

— Ezt ma délután szépen írja meg, úgy, hogy mindenki megérthesse. Mert én egy tudományos egyesületben előadom majd. A címe legyen az egésznek, mondjuk: Új kozmikus világkép... De érti, ugye? Hiszen olyan egyszerű, mint a gyerekjáték.

G. úr hirtelen felállt, megfordult és köszönés nélkül magamra hagyott. Én mehettem.

Szóval hogy én ezt a leckét délután, holnapra írjam meg. Még pedig értelmesen. Mit írok meg? Lehet-e megírni értelmesen azt, aminek nincs értelme?

Rossz sejtelmeim támadtak. De hát... muszáj megpróbálkoznom a feladattal. Délután néhány ív papírral beültem a kávéházba és tollat, tintát kértem. Gondolkozni kezdtem. Azon túl azonban, hogy a címet leírtam: Új kozmikus világkép — semmire sem jutottam. Kezdtém kétségbe esni. No, gondoltam, a hízlalt marhák, azaz göbölyök árából rám eső jutalékból sem lesz ám semmi!

Elrohantam Bochkor barátomhoz. Előadtam neki az esetet s tanácsát kértem. Tanács helyett elkezdett röhögni. Bármit kérdeztem tőle, hogy mit tegyek, írjam-e, ne írjam-e; írjak-e ahelyett, amit G. úr elmondott, valami értelmeset — csak röhögés volt a válasz... Este mégis csak megírtam az Új kozmikus világkép-et. Egyebet nem tettem, mint hogy szó szerint azt írtam le, amit G. úr elmondott.

— No, mutassa! — nyúlt másnap G. úr a dolgozatért.

És nyugodtan elolvasta. Majd letette az asztalra és nyugodtan, hidegen nézett rám. És megszólalt:

— Ez egy közönséges hülyeség! Olyan, mint egy örült agynak a torzszüleménye.

Hirtelen felállt és elsietett... A másik szobából szólt vissza:

— Holnap nem kell jönnie. Jöjjön... jöjjön... kérem, három nap múlva, mondjuk hétfőn.

Hétfőn, amint belépett G. úr a dolgozószobába, szó nélkül elővette a pénztárcáját, kihúzott belőle három darab százast és azt mondta:

— Itt van háromhavi fizetése. Köszönöm a szívességét, nem használhatom önt.

1934

JÚNIUSI ÉJSZAKA

Nyilvánvaló, hogy azok a gyönyörűszép májusi éjszakák júniusban vannak. Egyformán szépek Pesten és vidéken. Júniusban már nincs hideg, meg a májusi fagyok sem júniusban fordulnak elő és júniusban még nem túlságos a meleg. A fák, a bokrok már teljes levélpompában díszlenek, de a platán enyhe színeibe s a vadgesztenyefák mélyzöldje még nem tudta magát becsémpészni — elsárgult levelek formájában — az öregedés, betegség s halál gondolata. A mezők virulnak, az utak fehérek, a vetések étellel teljesen hullámszanak, orgona, akác, gyümölcsfák, mind, mind virágoznak. A félelem, a romlás, a zuhanás képzetei fölött szinte örökkévalónak tetsző uralomra jutott a növés, a kiteljesedés, az előre valamely boldogságos cél felé törés érzése, a földből és égből szüntelenül árad s a levegőt, a mindenséget eltölti egyetlenegy végtelen, balga remény.

Hát ilyenkor, júniusi éjszakán, ha az ember ballag akár a városban, a körúton, akkor is furcsa hiedelmek kelnek benne. Azt hiszi, hogy érzi az akácok illatát, pedig akác számottevő tömegben, jónéhánykilométeres körzeten belül nem is akad. Azt hiszi az ember, hogy őt mégis csak szereti: ő. Engem például Mancika, Jucikát például Jancsi. Vagy ha már öreg az ember? Hát akkor azt hiszi, hogy még a nyár folyamán kinőnek a hiányzó fogai. A háziúr azt hiszi, hogy a lakók ezentúl pontosan fognak fizetni, a hajléktalan bizonyosra várja, hogy legkésőbb július elsejére öröklakást kap majd. Mindenki újra átnézi a költségvetését s neveltséges hibákat fedez föl benne, amelyeket saját terhére követett el s a helyzet sokkal jobb, mint gondolta.

Sőt talán rosszul is mondom. Mert januári estén próbálom elképzelni, milyen is az a júniusi éjszaka. És hibásan képzelem

el, tévesen emlékszem elmúlt júniusi éjszakákra; ha június lenne, bizonyára nem kalandoznék el gondolatban sem a rút anyagiak világába. Csak tiszta lég van júniusban, kék ég, este csillagragyogás, éjjel-nappal virágillat, szerelem, ábránd, öröm, mindentvárás, semmi más.

Igen, már emlékszem is egy bizonyos júniusi éjszakára. Egy bizonyos órára, sőt ennél is kisebb időre. Az Erzsébet-körúton sétáltam. A Barcsay-utca felől a Rákóczi-út felé mentem, illetve nem is mentem, mert menni csak más hónapokban megy az ember, esetleg januárban, hanem ahogy először ötlött a papírra: sétáltam. És akkor, abban a negyedórában, ami most betölti az emlékezetemet, nem volt más a világon, mint az ég, rajta a fényes csillagok s a telihold. Nem is sétáltam, hanem boldog kábulatban bandukoltam, a lábaimmal csupán érintettem a járdát, de tekintetemmel az égen, az ég egy kis darabján s a holdon csüngtem s így lebegtem.

És milyen is volt az ég egy darabkája a hold körül! Maga a hold kerek, tömör csillogásával, a hold udvara, szétfolyó körben ezüstös pára, mintha mindezek mögött, fölfelé és bele az ismeretlen végtelenségbe vinne valamely út örök világossága. Az ég a hold körül nappalian kék, e kékséggel mintha játszanának a kis fehér foszlányok, lengve, szállva, alakjukat változtatva, tömegüket tágítva és zsugorítva. Hasonlatot, egy szép hasonlatot szerettem volna kigondolni, de csak egy költő hasonlata jutott eszembe: Olyan a hold, mint ezüst rajzszög az ég kék rajzlapján.

Megálltam, pontosan a Dohány-utca sarkán, néztem fölfelé, kissé rézsút balra, a hold irányában. El akartam valakinek mondani, a hasonlatot a holdról s az ezüstrajzszögről. Ó, mily kínos, gyötrődtem, hogy nincs velem senki, akinek elmondhatnám, egyszerűen és szinte agitativan, ahogy a versben áll.

És akkor észrevettem, hogy egy ember áll és ő is néz fölfelé, kissé rézsút balra, a hold irányában. Odamentem hozzá, mert megismertem: dr. Weissenberg volt, dr. Weissenberg József, régi ismerősöm, köz- és váltó-ügyvéd. Köszöntöttem. Ő rám nézett, riadtan, mint akit vallási szertartás áhítatában zavarnak. De ahogy megismert ő is, tekintete enyhült, mert érezte, hogy megértő lélekre talált. Én barátsággal és vággyal, hogy két erős férfivállal együtt viseljük a gyönyör terhét, hogy együtt ne roskadjunk le alatta, ezt kérdeztem dr. Weissenbergtől:

— Mit szól hozzá?

Ő a kérdést nem értette. De szokása szerint nem is volt

rá kíváncsi, hogy mit kérdezek, ő maga akart beszélni, a saját szívét akarta kiönteni, ő kérdezte:

— Mit szól ehhez a zsványhoz?

— És újra föltekintett. De nem pontosan a hold irányában, fölfelé és kissé rézsút balra, hanem néhány szögfokkal balrább, két világos ablakra, melyek egy hatalmas bérpalota harmadik emeletén, sötét ablakok sorában, egymás mellett fénylettek.

— Az az ő szobája! A Schwarzkopf Edéé. Az egész harmadik emelet az ő irodája. Még ilyenkor is benn van a piszok gazember és dolgozik. Két milliója van, kérem. Két millió, pengőben!

1933

AZ EBÉD

Dél van. Barátné megteríti az asztalt. Az asztal a kis kert szintjén, az alsó ház eresze alatt áll, a falhoz simulva. Az asztal fölött nyitva van a szoba ablaka.

Budakörnyéki kis ház ez, valójában két ház, egy felső és egy alsó. A felső ház a sziklás hegyoldalhoz támaszkodik és magasabban fekszik, mint az alsó. Felülről sziklalépcsőkön lehet lejutni a kertes udvarra és az alsó házhoz. Fenn két szoba van, abban laknak Baráték. Barát Miklós festőművész, övé a ház; lenn egy szoba-konyhában Sebessék élnek, potom bért fizetnek, mert hajléktalanok voltak és Baráték féligmeddig szívésségből adtak nekik szállást.

Sebes segédmunkás a hajógyárban, péntek esténként hozza haza a bérét. Hetven-nyolcvan forintot ad át olyankor a feleségének. Az asszony elveszi a pénzt, megolvassa és így szól:

— Mit kezdjek már most ezzel? Még kosztra sem elég.

Barátné is kevesli a Sebes keresetét, hallgatja a Sebesné panaszkodását, de nem szól. Az urának mondja ezután:

Hetvenhat forintot adott tegnap az asszonynak. Nagyon kevés. Azért nincs ezeknek semmijük.

Barát okos akar lenni és ez könnyű is neki, mert ő tájképeket fest és a közeli platánfát is lepingálta már óriási lila kávéházi ruhafogasnak.

— Tudod mit? Nem hiszem el hogy csak annyi a bére. Mert miért jár kilenckor, meg tízkor haza? Beül más jópipákkal a kocsmába és elspriccerez két-három forintot. Itt a bibi!

— Ah! Nem iszik az. Nem iszik és nem dohányzik. Haza ad minden fillért.

Akárhogyan is áll a dolog, az bizonyos, hogy a kereset kevés. Pedig Sebesék hármában élnek, náluk lakik az asszony huga is. A lány bazedovkóros, vidám, csinos teremtés, de hát beteg és ezt mindenki láthatja, mert a szeme erősen kidülled az üregéből.

Barátné megterített két személyre, felkiált a felső házba:

— Miklós! Gyere ebédelni!

És Barát nyárian öltözve, azaz rövidujjú, nyitott nyakú ingben, vászonnadrágban és papucsban, lesétál a felső házból. Leül az asztalhoz, kiveszi a szájából és leteszi a pipáját. Barátné besiet a konyhába — a konyha az alsó házzal egyszinten, a felső ház alatt van és így félig-meddig pincehelyiség —, kihozza a levesestálat, amelyben húsleves párolog. Mer belőle az urának, azután magának. Szép sárga a leves, sok húsból főzte, daragaluska is van benne. Leül és elkezdik a levest kanalazni. Ebben a percben megjelenik két női fej a nyitott ablakban, éppen az asztal fölött. Jucié, ez a fiatalasszony, és Zsófié, ez az asszony huga, a kettő együtt nincs negyven esztendő. Csak úgy megjelennek, mintha az árnyéket adó barackfa sűrű lombjait bámulnák, vagy a fa alatt ugráló verebeket néznék! Még meg is szólal Zsófi:

— Hogyan van az, te, hogy az egyik veréb szürke, a másik meg barna és a hasán folt van?

Juci ránt egyet a vállán, hogy hát ő ezt nem tudja. Barát felel a kérdésre:

— Nem a hasán van a folt, hanem a nyakán. És a szürke a nőstény, a barna meg a kan.

Ezen a nők, nagy gyerekek, halkán nevetnek, nem is csoda, mert Barát olyan szigorúan nyomta meg azt a szót: hogy: kan.

Baráték esznek. Barát szaporán, az asszony elgondolkozva.

— Ez jó volt — mondja Barát az utolsó kanál leves után.

Az asszonynak is kiürül végre a tányérja, a tálban maradt leves még elég sok, azt vacsorára szánják. Az asszony bemegy a konyhába húsért. Jön, reszkető nagy darab husok a tálon, van körte is bőven, krumppli, kapormártás és torma. Barátné oszt a férjének, szeleteli és rakja a húst a tányérjára. Barát se hall, se lát, belemerül az étel látványába. A két nő, Juci és Zsófi, néz ki az ablakon, szemük rámered a hústra, jaj, az egyik darab félkövér! Tekintetükkel kísérik a szeleteket táltól a tányérig, a falatokat tányértól a szájig. Barátné akaratlanul feltekint rájuk, az arcuk komoly, már elszállt a vidámságuk, a szemük mered, a Zsófi bazedovos szeme, mintha már kis is buggyant volna az üregből, mennyire is tud nézni, ha csodálkozik vagy ha sóvárog!

Barátnéval összeakad a tekintetük. Juci megböki Zsófit, ami persze nem látható, erre szinte együtemben elhúzódnak az ablaktól. Benn a szobában lógnak. Zsófi a zavartabb, matatni kezd, valamivel el is tűnik a sötét sarok felé. De megint csak előimboldyog benn a homályban a két fej, jobbról, balról, kifelé fordulnak az arcok, rájuk esik az ablakon át a világosság, öregesen komorak. Barátné pislant befelé, odahajol az urához és súgva kérdezi:

— Adhatok nékik egy kis levest?

— Miattam!?! — kiált fel Barát nagyhangon, mivel hogy odabent nem tudhatják, miről van szó.

— Juci-i, Zsófi-i! — kiált Barátné és még hirtelen odasúgja az ura fülébe: — Úgy néznek szegények, hogy majd kiugrik a szemük.

A két nő kísétál a konyhaajtón.

— Itt van, ez a tál leves a maguké.

Juci viszi a tálat. Zsófi lépdél utána. Barát halkán morog:

— Nem baj. Nem muszáj este levest ennünk.

Az asszony most kedveskedően kérleli tovább:

— Egy kis krumplit is adok nekik, jó?

Barát, fintort vág, a baltenyerét is kitárja és ez együtt azt jelenti, hogy hát csak adj nekik, mi mást lehetne csinálni, ha már ez a helyzet.

— Juci-i, Zsófi-i, hozzák majd ki a tányérjaikat!

Hamarosan jön Juci, jön Zsófi, a levest talán nem is ették, hanem úgy itták meg, daragaluskástól, hozzák a tányérjaikat.

— Egy kis krumplit is kapnak.

Barátné krumplit rak a tányérjukra, mártást önt a krumplira és csak várjanak, mondja, amikor azok már húznák el a tányérjukat és egy-egy szelet húst is vet a krumpli és mártás tetejébe.

— Köszönjük szépen — és vonulnak be a konyhájukba, az ajtót behúzzák a nagy meleg miatt.

Barát nem tudja, hogy csodálkozzék-e, helyeseljen-e, vagy rosszaljon-e, csak úgy néz, tárgyilagosan. Az asszony magyarázkodik.

— Úgy élnek ám ezek, mint a kutyák.

— Affene egye meg a fajtádat! — kiált Barát és az egy légynek szól, amelyik a szájáig szállong a falatra.

— Reggel kenyeret esznek, délben kenyeret, legfőlőbb megszírozzák, csak estére főz az asszony valamit.

— Hm!

— Én megvallom neked, hogy mióta ide költöztek, eleinte nem tudtam egy falatot sem jóízűen megenni. Neked könnyű, mert te majdnem minden nap estig vagy benn a városban.

— Szóval, naponként eteted őket.

Az asszony bocsánatkérően néz az urára:

— Szoktam nekik adni valamit. Mit csináljak? Hisz' látod, hogyan bámulnak.

Barát elkomorul:

— Hát... szép, szép. Csakhogy mi nem bírjuk ezt. Mi ma egy festő? Ma még koldusok vagyunk, azt tudhatod.

— Mit csináljak velük? A szívem elszorul, ha látom, hogy nincs mit enniök.

— Gyenge lélek vagy.

— És te? Te talán nem adnál nekik?

— Én, és! Nem ahhoz kell igazodni, hogy mit csinálnék én. Én sem vagyok jobb a Deákné vásznánál, csakhogy nekem egy kis eszem is van és tudom, hogy ezt mi nem bírjuk. Mi is csak máról holnapra élünk. Te egyáltalában nem gondolkodsz.

— Halkabban!

— Nahát.

Az asszony elkedvetlenül, az asztalra könyököl, állát a tenyerébe fekteti és merengve néz maga elé. Majd megszólal:

— Télre úgyis bemegyünk a pesti lakásba. Októberig meg majd csak kibírjuk.

Barát hirtelen keményen és határozottan mondja:

— Októberig sem mehet így. Ma ettünk utoljára az udvaron. Holnaptól kezdve fenn ebédelünk a lakásban. Ha egyedül leszel itthon, te is fenn ebédelsz, érted?

Az asszony fanyarul bólint. Juci előjön és felajánlja, hogy elmosogat. Ez némi fizetség lenne az ebédért.

— Jó. Szedje le az asztalt és hordja be az edényt. — Barátné előremegy a konyhába.

Barát még kérődzik egy ideig, aztán pipára gyújt és fel-sétál a lépcsőn. Az utolsó fokról visszatekint a kerten túl viruló, hatalmas platánra. Jól megnézi, már vagy ezredszer, ahogy belemered a tüzes augusztusi égbe és azon tűnődik, hogyan lehetne ezt a platánt egyszer már eleven fának lefesteni.

Zsófi énekel a kisházban. Juci vígan mosogat a pincekonyhában. Barátné beszélgetni kezd vele és lassan előkészíti arra, ami majd elkövetkezik, ha holnap talán még nem is, de hamarosan.

— Ezekről a ronda legyekről nem lehet itt lenni enni. Tel-

jes lehetetlenség. Rászállnak az ételre. És legújabbán megjelentek ezek a méhek vagy darazsak, vagy mi a csodák. Azokat meg még elűzni sem merem, mert attól félek, hogy megcsípnek.

Jucinak még sejtelve sincs róla, hogy mi fog ebből kisülni, hogy a méhek megcsíphetik az embert, azon is csak nevet és kacarászva mondja:

Tetszik tudni, mi lenne most jó? Egy pohár bor, hideg szódával.

1947

AZ AJÁNDÉKPULYKA

Lajos bácsiék igen rendes emberek, meg vagyok velük elégedve.

A boltjukat, a kis falusi vegyeskereskedést, jól vezetik. Korán nyitnak, későn zárnak s nyitástól zárásig hol Lajos bácsi, hol Anna néni áll a pult mögött és ernyedetlen szorgalommal várják a vevőket. Ez is munka. Ezt is el kell végezni. Még hozzá a várás maga nem elég, hanem ki is kell szolgálni a vevőt. Viszonozni kell a köszönését. Meg kell tőle kérdezni, hogy mit kíván. És ki kell neki adni, amit kíván. Ha gyufa az, akkor gyufát, ha ostor, akkor ostort, ez az egyszerűbb, de ha liszt az, vagy só, vagy dara, vagy rizs, akkor mérni és csomagolni is kell. A mérésnél körültekintően kell eljárni. Még pedig a szónak szószerinti értelmében is. Lajos bácsi vagy Anna néni körültekint a boltban, a vevők közt, megnézi, hogy odafigyelnek-e, vagy egymással vannak-e elfoglalva s ha szabad a vásár, egy kicsit segít a mérlegnek. Az árut hanyagul beledobja az egyik serpenyőbe, a súlyokat meg gyöngéden helyezi el a másikban. Vagy, ha nem így, hát máskép cselekszik. Az ujjával egy kicsit úgy utána nyom a teli staniclinak. Vagy amikor a kezét elveszi a serpenyőbe tett áruról, azt olyanformán ejti le, a mérleg mellé a pultra, hogy valamennyire súrolja a serpenyőt, persze lefelé és csak a lengést nézi, de a kigyenlítődést nem várja meg, hanem előbb emeli ki az árut. „Na, itt van, Takácsné.“ „Tessék Szabóné.“ „Nesze fiam, vidd!“

Mindezt csak azért, mert nehéz idők járnak. Mert az a vevő, Isten segítse meg, észre sem veszi, ha két kockával kevesebb a félkiló cukor, neki az már mindegy, de száz kilónál különkénti négy kocka, az már négyszáz kocka, ez meg Lajos bácsiéknál

már nagyon is számít. Így történik, hogy az ember senkitől sem vesz el és mégis lesz neki. Szinte azt lehetne mondani, hogy Lajos bácsiéknak igazuk van. Hát még ha az erkölcsi tényezőkre is gondolunk, hogy: a kávé árt a szívnek, tehát minden gramm, amivel kevesebb a tíz deka a tíz dekánál, tiszta haszon a vevőnek. Vagy: elsózni nem jó az ételt; paprikából, borsból is megárt a sok; a falusi embernek is lehet cukorbaja s akkor Isten őrizze a cukortól!

Így, ilyen számítással élnek Lajos bácsiék, nemcsak a bolt körül, hanem kis földjük, szőlőjük művelésénél is. Napszámot csak nem fizethetnek többet, mint ami a szokásos, rendes napszám? Mit szólnának ehhez mások? Pálinkát a napszámosnak soha nem is adtak, mert nincs csúnyább, mint a pálinkázás. Nem igaz, hogy a pálinka erőt ad. Nem igaz, hogy növeli a kitartást. Ebben a kérdésben Lajos bácsi az orvosok s más egészségtudománnyal foglalkozók egészen modern nézeteit tette magáévá. Igen, Lajos bácsi ilyesmikről értesül a lapokból, a vegyes-rovatból, meg orvosi kongresszusokon elhangzott előadások ismertetéséből, szóval még azt sem lehet mondani, hogy Lajos bácsinak, itt Harpacsószajudáron, tehát az Isten háta mögött, maradi lenne a gondolkodása. Nem, nem, ami őt szolgálja, annak hírért veszi ő még Sidneyből vagy Valparaisóból is.

Amikor nyaranta leérkezem Lajos bácsiékhoz, hogy kiseded falujukban két-három hetet pihenjek, hát ismerve szabályosságukat, hogy ne úgy mondjam: pedantériájukat, mindenért megfizetek nekik, majd hogy nem a kútvízért is. Fizetek a kosztért, a lakásért, a mosásért, italért, szobáért. Még pedig, az ilyen magmfajta íróféle nem ért a számoláshoz, elutazáskor mindig Anna nénire bízom, hogy ő állapítsa meg, mennyi jár neki. (A szabadkozás, hogy ezért meg azért semmi sem jár, már érkezésemkor megtörténik, még pedig igen határozottan, sőt erőlyesen, úgy, nehogy komolyan vegyem.) Anna néni azután elővesz egy kis papirost, valami szakadt papírzacskó egy foszlányát, plajbászt ragad, megnyálazza azt és esztét erőltetve többször egymásután így szól: „hogy’ is?” Már, hogy mutassa milyen zavarban van ő tulajdonképpen. Velem szemben. Mert igazán csak azért számítja fel azt a semmiséget, mert én követelem.

Hát, hogy’ is? Hát... hát a szoba napi egy pengő. (Ha már így erőltetem!) Érkeztem huszonegyedikén este kilenckor. Tehát huszonegyediké is napi egy pengő — azt már nem mondja, csak gondolja és írja —, mert hisz’ azon a napon már ott aludtam.

Megyek tizedikén reggel nyolckor, a tizedike is egy pengő — ezt megint csak csak gondolja s írja, mert a nap már éjfélkor elkezdődött s ők már hajnali négy óra óta fenn vannak.

A boltjukat jól vezetik, a földjüket célszerűen művelik, szántót, kertet, szőlőt egyaránt, a házuk táját rendben tartják, a lakásuk tiszta — nevetni tudnék, a légyfogót a szobámban elfelejtette Anna néni felszámítani. (Nagymosáshoz asszony jár be hozzájuk — a Sulyomné —, ott is eszik, pontosan akkor van gombóclevés és krumplicuszpájz.) Ejnye, hogy éppen az előző napon volt kirántott disznóhús; töltöttkáposzta kolbással meg holnap lesz s nem lehet mindennap húst enni! Az is benne állt már az ujságban, hogy a sok hústól köszvényt kap az ember. (Az állatjaikat szeretettel gondozzák, táplálják. Milyen kedves is egy kacsa!) Amelyik ott nő fel az ember szeme előtt, ott tipeg, hápog, totyog s csak a jóisten tudja s meg valami parasztköltő tudhatná, mi mindenféle hanggal, mókával bájolja el a falusi embert, leginkább pedig végül is a húzával, vagy a jó árával. Aztán a kis malac. A hízó disznó. Meg a galamb. A pulyka.

Na, hát a pulyka! Éppen az egyik pulyka a napokban némi bánatot okozott Lajos bácsiéknak, a háládatlan. Úgy fordult, hogy muszáj volt nekik, szegényeknek, egy pulykát küldeniök a számomra. A dohányjövedékkel akadt egy kis ügyük, azt intéztem el, itt fenn Pesten, még pedig kedvezően. Ezt megírtam nekik. Megírtam, megírtam, de azt is mondhatták volna, miután minden rendbe jött, hogy nem kapták meg a levelemet. Borissal azonban, az asszonylánnyukkal, aki fennjárt, külön is megüzen-tem. És Boris addig firtatta a dolgot, amíg azt is kikottyantot-tam, hogy kiadásaim is voltak az ügyben. Szóval a pulyka járt nekem. Ezt körülményesen így is mondják: nem lehetett kitér-niök a pulykaküldés elől. Éppen feljött a sógoruk Pestre, vele küldték a pulykát. Megtakarították a postai szállítás költségét. Milyen okos, rendes, szabályos dolog.

Szép pulyka volt. Nagy és kövér. Örültem neki. Nevettet is. Hogyan is mondjam, rajta vagy miatta. Szóval inkább Anna nénin. Hogy' sajnálhatta szegény pulykát! (Hiszen mondtam, hogy' szereti állatjait.) Még jó, hogy a sógor feljött és vele lehetett küldeni. Lehetett, kellett, muszáj volt. Elmerengtem Lajos bácsiékon, különösen Anna nénin. Amint intézi dolgait, végzi kötelességét, önmaga, családja és mások iránt. Milyen tökélet-lennek láthatja a világot. Nemcsak gazdaságilag és társadal-milag, hanem magát a természetet. Még a háziállatok is mily tökéletlenek s maga a baromfitenyésztés is mennyi fejlesztésre

vár. És fog is fejlődni. Fog. Mert már ott él Anna néni elméjében az elképzelés a tökéletesebből. Sokmindenféléképpen, így is: Van jónéhány pulykája. A pulykák is végzik kötelességüket: esznek, nőnek és híznak. És egyszer csak úgy adódik, hogy Anna néninek egy pulykát kell küldenie Pestre. Dukál küldenie. A portó drága. Se sógor, se vő, se más éppen nem utazik föl. Anna néni kísétál hát az udvarra, oda megy az egyik pulykához s így szól hozzá:

— Holnap reggel fölmegy Pestre.

A pulyka hallgat. (A hallgatás beleegyezésnek számít.) De esetleg jóváhagyólag bólint a fejével.

Anna néni megmondja a pulykának a pontos címet is: nevet, utcát, házszámot és ajtószámot. El is ismétli az adatokat, hogy a pulyka megjegyezhesse.

— Szépen fölmegy, hékás és jelentkezel — végzi Anna néni az utasítást —, ott aztán majd elintézik a többi.

És Anna néni, amilyen rendes, okos, szabályos és egészséges lélek, elképzei, hogy a pulyka másnap reggel majd csakugyan elindul, feljön Pestre és jelentkezik. Útközben pedig lelkiismeretesen vigyáz, hogy senki el ne lopja, fogságba ne ejtsék, agyon ne verjék, kutya szét ne tépje, autó el ne gázolja. Mert neki a címzetthez kell pontosan beállítani, levágatás végett.

1935

A JÓ EMBER

A jó ember elutazott Afrikába. Nem oroszlanra vadászni, mert vadásznak agyon kell löni az oroszánt, nem is rovarokat gyűjteni, mert a gyűjtő spirituszba rakja a rovarokat, hogy azután gombostűre tűzze őket — hanem csak úgy pihenni, nézelődni, a kék égben és a tájban gyönyörködni.

Hát nem volt éppen rossz gondolat a jó embertől, hogy elutazott, mert itt Európában sok olyant kellett látnia és hallania, ami a szívét sanyargatta.

A jó ember megérkezett Afrikába, egy szép, egészen európaias városba, ott megszállt egy nagy szállóban, megfürdött, megvacsorázott, még pedig nem is sáskát evett, hanem bécsi szeletet — azután lefeküdt, hogy békésen aludjon s szépeket álmodjon. Egyszer csak égető fájdalomra ébredt fel. Kigyújtotta a villanyt, hát látta ám, hogy mindenféle bogarak s más állatok mászkálnak a testén, óriás szúnyogok, hatalmas pókok és skorpiók. Nagyon megijedt, de nem haragudott meg a bogarakra, akiknek bizony a természettől rendelt sorsuk, hogy más lényeken élősködjének. Égve hagyta a csillárt virradatig s csak azután szunyókált még néhány órácskát.

No, nem valami könnyű itt, Afrikában sem — gondolta a jó ember. De azért nem fordult vissza Európába, ott maradt a szép tengerparti városban, sőt néhány nap múlva útra kelt a hatalmas világrész belseje felé. Igen, mert a tengerparti városkában csupa európaít látott, a gazdasági világválság odáig elverő hullámait is érzékelhette — valaki például kölcsönkért tőle becszóra s ő adott —, vágyakozott hát a primitív népek közé, akik a természettel való közvetlen kapcsolatukból élnek, üldögélnek a sátraik előtt, hevernek a sátraikban, sétálnak a falvaik utcáin

s ha megéheznek, leszednek egy-két kókuszdiót az eperf... akarom mondani a kókuszpálmáról.

Útjában találkozott is egyszerű, szelíd négerekkel, igen megörült az egészségesek vidámságának, nagyon megsajnálta a szomorú betegeket, a leprásokat, álomkórosakat, a szíve ott sem lehetett zavartalanul boldog — utazott tovább, az ismeretlen rengetegek felé.

Az volt a baj, hogy tovább utazott. Mert a szelíd négereket kevésbbé szelídek váltották föl s egyszer csak elérkezett a kannibálok, azaz emberevők földjére.

Kistermetű, sovány, nagyfejű, kiálló élesfogú emberek voltak ezek a kannibálok, egész bizonyos, hogy még mindig embert ettek, mert a jó embert rövid eszmecsere után körülfogták, elgáncsolták, megkötözték, odahajították egy fa tövébe s nyilván csak azért tértek nyugovóra, mert már beállt az est.

A jó ember szomorú volt. Mert jósága nem korlátozódott oly szűk körre, hogy csak másokat sajnált volna, a jó ember jósága végtelen volt, sajnálta ő sajátmagát is. És bizony joggal sajnálta, mert minden jel azt mutatta, hogy meg fogják enni.

A kannibálok azonban másnap körülülték a jó embert, mutogattak feléje, tanácskoztak, adtak neki enni rizst és kókuszt és nem bántották. Egész nap ültek, nézték s a szájuk szélét nyalogatták.

Igy ment ez harmadnap is, negyednap is. A jó embernek feltűnt, hogy a kannibálok, akik egész nap csak ülnek s bámulják őt, nem is esznek. Persze semmi vigasztalót nem látott ebben, mert nyilvánvaló volt, hogy csak az étvágjukat akarják felfokozni. Kíérezte ezt a beszédükből, még inkább mozdulataikból, mert egyesek már igen türelmetlenkedtek, a gvomrukra mutogattak, mások ellenben szigorú legvintéssel leintették őket.

Hosszú napokon át csak ültek a kannibálok és éheztek, miközben néhány kókuszpálmáiuk minden gyümölcsét és sátraik minden rizkészletét föletették a jó emberrel, tehát hízlalták őt. Igen, őt hízlalták, maguk pedig senyvedtek, fogytak az éhségtől, a szemükben vad fájdalom égett, biztos, hogy gvomorgörcs is sanvargatta őket, mert némelyiknek az arca eltorzult s ugyanakkor a hasát dühösen nyomkodta. Talán még sápadtak is voltak már a kannibálok s ezt csupán a fekete színük miatt nem lehetett megállapítani.

Egyszer csak elérkezett a vég, pontosabban a vég kezdete. A kannibálok faágakból hatalmas máglyát raktak és azt meggyújtották. A máglya elé egy hosszú egyenes rudat fektettek le,

nyilván az lesz a nyárs. Azután körültáncolták a jó embert s tánc közben nagyokat visongtak. Az egyik kannibál bement a legközelebbi sátorba s onnan nagy, csillogó késsel tért vissza, melyet fogai közt tartott. Újra vad tánc kezdődött és új, még vadabb visongás, majd szörnyű ordítást hallattak a kannibálok. Ez azonban nem diadalordítás volt, hanem a megriadás jele — mert az ordítással csaknem egyidőben trombitaszó harsant fel és puskák ropogtak —, a kannibálok ezt megelőzőleg már meglátták a kis öttagú csapatot, mely a tengerparti városkából elindult a jó ember felkutatására s éppen idejében érkezett meg. A kannibálok szétfutottak és az erdőben elrejtőztek. Az öt puskás fehérember a sátrakig tört előre, ott meglátták a jó embert, elvagdosták a köteleit és talpraállították.

A jó ember szemében könnyek csillantak meg, melyek azonban nem akadályozták meg abban, hogy miután sorban átölelte az öt szabadítót, egy jót ne falatozzon a konzervből, mellyel megkínálták.

Falatozás után elindult a kis csapat, immár hat fehér ember, hogy arra, amerre jöttek, visszatérjenek a tengerparti városkába.

De alig haladtak száz lépést, egyszer csak megállt a jó ember, homlokán ráncok képződtek, visszafordult és tűnődve nézett a kannibálok sátrai felé. A kannibálok már lassanként elősompolyogtak, ők is megálltak és tűnődve néztek a jó ember felé.

A jó ember most egészen érzékenyülve szólalt meg, szavait az öt felszabadítóhoz intézve:

— Istenem, szegények! Ezek most éhen maradnak.

1935

A CIKLÁMEN

Az ötholdas tábla szélén áll a kertész háza. Kis dombon emelkedik a ház, jó nagy, van hozzá raktárnak, miegymásnak néhány melléképület; a föld mély lapály, fekete a termőtalaja. Föld és ház, ez az egész földosztási juttatás, a kertész azelőtt bér munkát végzett, nem volt semmije. Ügyes és szorgalmas ember, amikor megérkezett a községbe, rögtön nekilátott a munkának. Zöldséget, káposztát, paradicsomot és kalarábét termelt már az első évben s ebből megélt. Ő azt mondja, hogy nehezen, mert az ilyen konyhakertészetten kevés a haszon. A pesti nagycsarnokba szállítja a termelvényeit, de helybeliek is vásárolnak nála és azok arról panaszkodnak, hogy ugyancsak megkéri mindennek az árát. Egy asszony például, aki nyaralni jár ide, azt mondja, hogy tavaly is többet fizetett egy levesbevaló zöldségért, mintha benn a városban vette volna. De a kertész még fiatal ember, három kisgyereke van, nagy célok lebegnek előtte, nem fékezi magát, amikor árat kell megszabnia. Így is kevesli a jövedelmét, mert hajnalban kel, késő estig szakadatlanul dolgozik, különösen tavasszal és nyáron, úgy véli tehát, hogy neki sok mindenre jogos az igénye, még arra is, hogy bort igyon, jó cigarettát szívjon és vasárnaponként autókirándulásokat tegyen a feleségével és a két nagyobb gyerekkel. Ha kevesli is a jövedelmét, mégis csak bizonyos, hogy leginkább abból hozatta rendbe a házáat, megcsináltatta az ablakokat és a sérült tetőt: öntőszivattyút szerzett, beüvegeztette a két melegházat, ehhez mérhetlenül sok üveg kellett; fűtőanyagot vásárolt, fát és szenet, hogy tömhesse a melegházak kazánját. Szóval az igazság az, hogy a kertész szépen halad előre, termel a köznek, de meg gyarapodik is egyénileg s ha így megy a dolga tovább is, nemsokára

valódi kapitalista lesz belőle, olyan, aki ellen bér munkás korában annyit lázadozott, legalább is szóval, dohogással.

De hát valójában ezt is akarja. «Eleget voltam már szegény ember» — mondja: «Biztosítani akarom az életemet, de meg a gyerekeim jövőjét is». Családilag végzi a munkát, van testvére, sógornője, a szezonban azonban munkásokat is alkalmaz, leginkább lányokat, igen olcsó fizetségért. Keményen hajszolja őket, kell is, véli, mert másképp elernyednének. Hogy ezek a lányok a keresetükből meg nem élhetnek, azzal nem törődik. Éljenek a szüleiknél, idővel úgyis férjhez mennek majd, addig is dolgozzanak, ne lopják a napot. Hiszen körülbelül ez a világ rendje még ma is, azt pedig, hogy mi lesz később, egyáltalában nem lehet kiszámítani, már annak, aki nem akarja, szóval a kertésznek. Szinte mellékes kérdés is ez, amellet a nagy feladat mellett, hogy a jövedelmet minden áron szaporítani kell. Szaporításra ki is eszelte a kertész, hogy a konyhakertészetre kevesebb gondot fordít, inkább virágot termeszt, az jobb üzlet. Már tavaly próbálkozott krizantémmal, szép eredménnyel. Az idén orgona és ciklámen van soron.

Bámulni lehet azon, hogy milyen sok vesződség van éppen a ciklámennel. Külföldi, lehetőleg Olaszországból való jó magot kell szerezni, a magot lombtalajban elültetni, leginkább a fenyőfa tülevelét használva fel, a lombtalajt előbb persze ládába kell rakni s úgy kerül bele a mag. Az idén már augusztusban elültette a borsszemnyi magvakat, ez a kellő idő, októberre kikeltek a melegházban. Cserélni kell azután a talajt, szóval egyik ládából másikba ültetni át az egy-kétleveles növénykéket, összesen háromszor. Még csak azután következik majd a kis cserepekbe való átültetés. Hidegtől is, melegtől is óvni kell a növényt. Az üvegházban is úgy van a nap fényén, hogy a rátűző sugarak erejétől óvni kell, kis lécekkel eszközölt árnyékolással. Öntözni kell legalább hatszor az egész tenyészetet. A cserepet persze hamarosan megtömik a gyökerek, a ciklámennel minden egyes cserepből át kell ültetni nagyobb cserepbe. A három utolsó ültetéshez meg kell trágyázni a földet. Ezek után lesz csak a növénynek virága.

Hát ez nem csekélység. Szakértelem kell hozzá és munka, szakadatlan figyelem. Mostanában éjszaka négyóránként felkel a kertész és fűti a kazánt. Ekkora kedv és szorgalom csak attól telik ki, aki nagyon szereti a ciklámennel — szép virág, az igaz —, de meg a pénzt is, amit fizetnek a ciklámenért. Szinte nem is tudja az ember megmérni, hogy mi a nagyobb hajtóerő, a vi-

rág szeretete, vagy a pénz vágya. Kiki tetszése szerint szavazhat ebben a kérdésben, bár azt hiszem, szavazás megejtése nélkül is bizonyosra vehető, hogy a pénzvágyra esne a szavazatok többsége.

A cikláment cserepekben, melyekben egy-két-öt szál virág díszleg, átveszi a kereskedő. Nem krumpli a ciklámen, se nem tők, úri népeknek való, nyilván azért van, hogy aránylag jól megfizeti az árát a kereskedő. A kereskedőtől, már mint a nagykereskedőtől, a pesti virágüzletekbe kerül a ciklámen. Ott díszleg majd a kirakatokban, máris gyönyörűen piroslik, a piros szín sok árnyalatában, a kármintól a halvány rózsaszínig, de meg van fehér ciklámen is. Ha nem is a mi kertészünké, de másoké, akik hasonló nagy buzgalommal hozták létre. A tulajdonos nő, mert hát csakis nő lehet méltó gazdája egy virágüzletnek, ápolja virágait még a kirakatban is, gyönyörködik bennük, mosolyog rájuk, talán még simogatja is őket. Szép virág a ciklámen, kedves virág, aki szereti, csak jó ember lehet, finomkodó hölgy vagy úr, mert megad érte, ha öt szál, harminc-negyven forintot is.

A virágkereskedés előtt nem állnak éppen sort a vevők, csaknem mindig üres a bolt, illetve csak a tulajdonosnő és a csomagoló, kihordó, öntözgető kisasszony leng benne, persze virágok közt, kellemes párában és illatban. Szinte kár, hogy a ciklámennek jóformán semmi szaga nincs, ami a természet némi fogyatékosására vall. Tulajdonos és alkalmazott kettes egyedülvalóságát csak ritkán zavarja meg kellemesen, a vevő. A vevő jön, szétnéz, mosolyog, jó ember, virágot választ, megkérdezi az árát; már a ruhájából meg lehet állapítani, hogy akármekkora összeget lehet neki mondani, a szeme meg sem rebben, fizet, a tulajdonosnő már megint mosolyog, a kisasszony selyempapírba csomagolja az árut, ő is mosolyog: tudvalevő, hogy nemcsak a sok kicsi, hanem a ritkábban eső nagy is sokra megy, bár a kisasszonynak, akárcsak a nyári kertészlányoknak, megint csak kevés a fizetése, mert hát éljen ő is a szüleinél s később majd ő is férjhez mehet, de addig se töltse napjait haszontalanul.

A *Mennyei Kert* nevű virágüzletbe bemegy egy úr. Nagy, kövér ember, lófogú, ideges rángások villódznak az arcán, nehezen fuitat, pedig autón érkezett, pont az üzlet előtt állt meg a szép nagy autó, mely úgy ragyog, mint maga a luxüslakásos, perzsaszőnveges, havannaszívaros gazdagság. Őt cserép cikláment vásárol, a csomagot a kisasszony viszi ki az autóhoz, a

sofőr helyezi el, az úr fizet, köszönésfélét mormol, megy, beül az autóba. A sofőr már tudja az utcát és a házat, ahová menni kell; megáll a ház előtt, ő viszi fel a virágot, az úr utána szuszog, fel az első emeletre.

Szép, fiatal nő nyit ajtót a csöngetésre, mert a szobalányt éppen elküldte valahova, mosolyog, átveszi a sofőrtől a ciklámeneket, megnézi, jaj, ciklámen, milyen gyönyörű, de igazán maga javíthatatlan, mire való mindig ez a sok virág, bár ez istenien szép. Az úr nem szól, csak rángatózik az arca. A nőnek, ahogy a ciklámenről az úrra fordul a tekintete, eláll a mosolya, kicsit mintha riadttá válna, bemennek a lakásba. Leülnek, beszélgetnek, rövid ideig, hiszen csak felugrott az úr a nőhöz, már amennyiben a szuszogás ugrásnak nevezhető, kell sietnie haza, ebédre a családhoz. Az úr közli, hogy holnap elutazik vidékre, üzleti ügyekben egy hétre és már indul is. A hölgy egyedül marad, föl-alá jár a szobában, megnézi megint az asztalra rakott ciklámeneket, ráncolódik a homloka, mintha bűdösek lennének az ártatlan virágok, összekapja mind az öt cserepet, kiset a konyhába és beledobja őket a szemetes ládába. Még csoda, hogy rájuk nem köp.

1947

POLGÁRI ÉLETFORMA

Az első világháború után hamarosan föltápáskodott a sérült kapitalizmus, sebei nagyjából begyógyultak és folytatta most már kétes illatú virágzását. A vállalkozók vállalkoztak, a kereskedők kereskedtek, a dolgozók pedig olcsó bérért robotoltak. Így folyt a termelés bizonyos mértékű rendben; a rendhez megvolt a kellő számú csendőr, rendőr, bíró és ujság, s hogy ez a rend örökkévalóságra törekedjen, a tanár, a tanító és a könyv is elvégezte a maga munkáját. Budapest nyüzsgött, kirakatai tündököltek, utcáin száguldottak az autók, lakosai éltek, a munkások lehangoltan, a polgárok látszólag vígan, valójában aggódó bizonytalanságban.

A körúton, az egyik keresztező utca sarkán volt egy cipőüzlet. S. úr tulajdona. Az üzlet virágzott, nyitástól zárásig sűrűn látogatták a vevők, leginkább nők, akiknek fontos ügyük volt a meglévő hat pár cipőjükhöz hetediket, esetleg nyolcadikat is vásárolni. A vevők előtt kiűfizetésű segédek és árusítónők térdeltek, a szűk cipőre ráfogták, hogy elég komótos, a nagyra, hogy éppen passzent, remekül áll, tessék benne néhány lépést tenni; a pénz ömlött a kasszába, a kasszából S. úr esténként jól megtömhette a pénztárcáját. Persze, a pénz csupán sok volt, de nem elég. Mert sokfelé kellett. S. úrnak családja volt és négyszobás lakása. Feleség, felnőtt leány és felnőtt fiú, ezeket kellett finom ételekkel tömni, azután ruházni s a szórakozásukról gondoskodni. Béla, a fiatalúr, elegánsan öltözködött, késő éjjel járt haza, mulatozásaira nem futotta a zsebpénzéből, időnként nagyobb összegekre vágta meg a papát. A nők, már mint a feleség és a kisasszony, selyemruhára, fodrászra, illatszerre, cukrászdára csak úgy szórták a pénzt. (Még a cseléd, a takarítóasszony és a mosónő is pénzbe került.)

Mindenre jutott a jövedelemből, figyelembe kell azonban vennünk a házaspárnak, már mint S. úrnak és nejének életkorát és külsejét. S. úr már hatvanon túl járt, kopasz volt és foghíjas, megsárgult arca ráncosodott, asztmája miatt nehezen lélegzett s ezért csaknem mindig nyitva tartotta a száját, vastag alsó ajka lefittyedt és csillogott rajta a nyál. De szerelemre még éhes volt, mint a farkas a húsrá, vagyis szomjas, mint a sivatagi utas a vízre. S.-né valamikor szép asszony lehetett, de hát ő is megöregedett, ellötytyedt, a hasa megnőtt, szárkalábak sorakoztak a szeme alatt, megvékonyult a nyaka, de akármilyen is lett volna, negyven éves házasság alatt S. úr, akit természetes hajlam üzött a változatosságra, nagyon megúnta a nejét, az ő nyelvén szólva, éppen elege volt már belőle, szerelmi viszonyuk barátsággá szürkült, majd acsarkodó gyűlöletté torzult, már ahogy az ilyesmi oly gyakran történik. Szerzett tehát S. úr magának egy fiatal és szép barátnőt. A barátnő, az került azután sok pénzbe. S. úr fizetett, mint egy gróf, de magában és önmagának gyakran elmotyogta, hogy «ez a lány eszi a pénzt».

Így történt, a szép és fiatal barátnő miatt, hogy a virágzó cipőüzlet jövedelmét felülmúlták a kiadások. Adócsalás, áremelés, apró csalások, mindez nem segített. S. úr eladósodott, üzletét csőd fenyegette. (Bár a csődből olykor nyereséggel vágta ki magát a kereskedő) S. úr egy napon őszintén feltárta otthon a helyzetet. A családot okolta, az esztelen költekezés miatt, a barátnőről hallgatott, bár arról a család minden tagja tudott. Általános családi kesergés következett, az asszony sírt és időnként bibliai átkokban tört ki, a fiatalok sápadozva pislogtak, de hamarosán elkezdtek mentő ötleteken törni a fejüket, mert bizony, szörnyű sors fenyegette őket: valamennyiüknek kereső munkára kellett volna vetemedniök s reggeltől estig dolgozniok, amitől Isten mentse meg az embert. (Ilyen ötlet is fölmerült: Béla szép, fess, elegáns és fiatal; ismerkedjék meg a papa barátnőjével és csavarja el a fejét, azaz «főzze el» a papától.) Később azt határozták el, hogy Bélának meg kell nősiennie gazdagon. Ó, Béla olyan fess, mint egy atléta, az arca olyan rózsás, mint egy lányé, finom a modora, nagyon tetszik a nőknek. Ha a ferenciózsefi időkét élnénk, huszártisztnek kellene lennie. A mulatozásból már kora ifjúságától kezdve alaposan kivette a részét, a feielősva már benőhetett, el lehetett tőle várni, hogy a család érdekében komoly lépésre szánja el magát. (A huga már a terv megbeszélése után elsíratta Bélát, de hát ilyenek a gyerekek, akik még nem ismerik „az életet“.)

Elégséges vagyona azonban a Bélába szerelmes nők közt csak egy vérszegény, szeplős kisasszonynak volt, egy dúsgazdag cipőgyáros lányának, aki jónéhány évvel idősebb is volt Belánál. Béla védte magát, apja fenyegette, anyja és huga megint sírtak, Béla haladékokat kért. Szétnézett társasági ismerősei közt, számvetéseket csinált, közben a hitelezők szorongatták S. urat, a mama öngyilkossággal fenyegetőzött, ha a papa nem szakít azzal a bestiával, a papa ígéretet is tett erre, próbálkozott is, de a bestia is tudott sírni és fenyegetőzni, a papa visszazuhan a karmai közé. Béla rászánta magát a házasságra. Megkérte a cipőgyáros lányának a kezét, a szülők megtárgyalták a hozományt, megtörtént a házasságkötés, az isteni igazságszolgáltatás elmaradt, azaz a gyáros megfizette a hozományt, S. úr üzletét megmentették, s az virágzott tovább.

Az esküvő után néhány héttel a fiatal pár csavargása közben betért egy Andrássy-úti cukrászdába, amely arról volt híres, hogy szerelmes párok találkozóhelye. Az árusítóhelyiségből egy hosszú terembe lehetett itt bejutni, melyet rózsaszínű fény töltött meg s egymástól elkülönített páholyokban suttogtak a párok. Ide vonultak be a fiatalok, jobbra-balra nézdelve, akad-e üres páholy. Az egyikben egy férfit és egy nőt láttak, S. urat és barátnőjét. Muszáj volt köszönniök, ha már összeakadt a tekintetük, S. úr nem engedhette őket tovább, leültek hát az asztalhoz. Semmi más nem történt, csak éppen együtt ült egy asztalnál, meghitt négyesben, két férfi és két nő, az öreg, nyáladzó férfi az apa, viruló fiatal ember a fiú; egy nagyon szép fiatal lány, aki az apa szeretője és egy idősebb penészvirág, aki a fiú felesége. Valóságos szimbólum, szinte glóriás fény volt, amint a rózsaszínű világosság a fejükre omlott.

A teremben halkán csevegtek a párok, az üzletbe jöttek, az üzletből mentek a vásárlók, süteménnyel, csokoládés bonbonokkal és cukorkákkal, a távozók kis csomagjai színes spárgákkal voltak átkötve; mikor nyílt az ajtó behallatszott az utca diadalmas zaja, különösen az autók zúgása, az autókban urak, hölgyek ültek, az egyik autó úgy vágatott, hogy majdnem elütött egy gyereket, látni is lehetett a jelenetet, mert éppen nyílt az ajtó, a kiszolgáló kisasszony fel is sikoltott, az autóban egy nagyságos asszony ült, aki harisnyát és kalapot vásárolni sietett a belvárosi boltok felé.

Másnap S. úr üzletében, az egyik férfiségé, aki egész nap a nyit térdepelt, hogy nyilván a lábába szállt az esze, zárás előtt alázatos kéréssel járult főnöke elé, emelné fel a fizetését, hiszen

már öt éve szolgálja változatlan kitartással és hűséggel. S. urat előntötte a harag, fakó képe még ki is pirult és csodálkozva förmedt rá a segédre: «En nem értem magát. Nem tud megélni a fizetéséből? Hát mire költi maga a pénzt? Talán iszik? Vagy kártyázik? Hagyjon engem békében, ne zaklasson ilyen számárságokkal».

1947

TANYAI STRAND

Végül is úgy határoztak, hogy Svájcba sem mennek, valamely „kis ausztriai fürdőhely“-re sem (a valutarendelet őket nem zavarta volna), hanem leutaznak Sárvárhelyre, mert egyszer már meg kell látogatni a mamát.

Hárman indultak Sárvárhelyre egy szép, zöldesszínű Minerva autón. Sofőr is volt velük, de ettől a háromtagú társaság még nem lett négytagúvá. Az autót, ahogy Budapest belső területét elhagyták, végig Adolf vezette. A mama, akihez utaztak, a leánynak és a fiatalembernek, két testvérnek a mamája, az autó pedig Adolfé. De minden további kerülgetés nélkül: Adolf nagykereskedő, üzletember; a leány színinövendék s mostanában Adolf barátnője; a fiatalember pedig, egy esztendővel idősebb a leánynál, egyszerűen fiatalember, ezen túl talán újságíró, mert hát cikkeket is írt napilapokba; talán költő, mert egy-két verse is megjelent már s pénze nincs; talán tanárjelölt mert öt félévet hallgatott az egyetem bölcsészeti karán. Adolf az Adolf, a fiatalember Sándor, azaz Sanyi, a leány pedig Evelyn, mármint hogy Sárvárhelyen még Évának hívták, de Pesten, különösen az Adolf kedvéért, Evelyn lett belőle.

A fiatalember kis feketebajszú csinos gyerek s hogy csinos, az csak természetes, ha egyszer az Evelyn fivére, a csinoság náluk családi szokás. Evelyn éppen illik Adolfhoz, mintha a jóisten is egymásnak teremtette volna őket: ha már nem hozzá hasonló, akkor legalább pont az ellentéte; az arca gyönyörű, a teste csodálatos, egészsége tökéletes, életkora tizenkilenc esztendő; — Adolf ötvenéves, beretvált, arca emberszabású, testalkatára nézve úgy lehet róla képet alkotni, ha az ember elképzel egy óriási kirakati tököt — ez lenne az ő törzse — s azon

egy hatalmas, bár tagadhatatlanul kisebb sárgadinnyét. Sőt, visszatérve az arcra is: a dinnyén két lyuk, ez lenne Adolf két szeme, egy vízszintes hosszú vágás, ez lenne a szája; orra lapos, tehát mintha nem is lenne, haja pedig a dinnyének sincs; persze a törzsről két megfelelő láb is lóg le.

— Én már látom a templomot! — ujjongott fel az országúton, négyórai vágatás után Evelyn.

— Az nem templom, hanem a városház tornya, — javította ki Sanyi testvéri szeretettel.

— Milyen szép itt a nyár! — rajongott Evelyn, amikor a város főterére kanyarodtak s megpillantották a dűslombú fákat.

— Micsoda porfészek! — fanyalgott Adolf, egy perccel azután, hogy a főtér potemkin-kököckáit elhagyták s egy széles és hosszú utcán úsztak.

— Régóta nem esett — igyekezett a képen enyhíteni Sanyi, elfelejtve, hogy a por az esőtől viszont sárrá válik.

A mama egy kis jegenyefás utcában, földszintes házacskában lakik, a házacska előtt is három pompás jegenye nyúl az ég felé. Váratlanul érkeztek a gyerekek, megölelte, megcsókolta őket, Adolfnak nagy zavarral nyújtotta a kezét; Éva oly szép, oly üde és vidám s oly elegáns volt, az autó oly hatalmas és Adolf úr oly félelmetes és mégis jószágos, hogy örömeiben, bánatában, tiltakozásul, de legvégén mégis kiengesztelésül könnyezni, majd hangosan sírni kezdett.

Uzsonnát kaptak a vendégek, melybe Adolf csak belekóstolt; a beszélgetésben semmi zavar, a jóképű, fiatalos mamát mind a hárman mamának szólították; a sofőr élvezte az autót, hogy az a helybeli taxivállalat garázsában elpihenhessen; Adolf később a város egyetlen szállójában, az Aranysas-ban vett ki magának szobát... Az estét is együtt töltötték, Adolf bort hozatott, de ő maga csak szódavizet ivott; vacsora után Evelyn, Sanyi és Adolf römiztek, éjfél tájban a gyerekek elkísérték Adolfot a szállóig; hogy mi lesz másnap, amikor majd sétálni mennek vagy autózni s a sárvárhelyiek megtudják, hogy Evelyn azaz az özvegy Takácsné Évája megérkezett, mégpedig óriási, tündérszép autón, vele jött a bátyja is, a Sanyi, de valami harmadik is van velük, egy fiatalember, eh, csudát, egy öreg trotty, illetve egy olyan javakorbeli, egy rettentően csúf majom, ugyan dehogy is, egy egész csinos úriember — hogy mi lesz akkor, erre néha-néha szorongva gondolt a mama. Ó, hogy az Isten áldása sohasem tökéletes, vagyis nincsen öröm öröm nélkül,

szóval mennyivel jobb lenne, ha egy szép, fiatal gróf feleségül vette volna Évácskát, az sem volna baj, ha csak egy kevéssel is volna még gazdagabb, mint ez az Adolf. Az emberek rosszak és még talán rosszat gondolnak majd. Az emberek gonoszak és mindenestre rosszat beszélnek majd... Sanyi is töprengett valami hasonló problémán, de ő úgy intézte ezt el magában, hogy hát ő felvilágosult ember, akinek nincsenek társadalmi előítéletei, de meg különben is azt kell majd mondani, hogy az az úr a színidirektor. Evelyn — hát egy kicsit ő is aggodalmaskodott magában, — no de legföljebb ha két percig, hiszen oly egyszerű az egész, ki lenne más az az úr, mint a vőlegénye.

A családi aggályok túlzottaknak bizonyultak, mert az óriási, illetve tündérszép autó, meg hogy Evelyn oly szép és elegáns, meg hogy Adolf mingyárt másnap ellátogatott a helybeli bankba s hosszasan beszélgetett az igazgatóval, mindez egy-kettőre dicsfénnel árasztotta el a családot s szinte a kezek érintése nélkül emelkedtek a kalapok, bárhol is mutatkoztak.

Adolf még soha nem járt ilyen alföldi nagy faluban; minden, amit látott, különösségével megragadta az érdeklődését s nem bánja — mondta —, most már itt marad ő is két hétig, ameddig Evelyn. Sorra járták Sárvárhely nevezetességeit. Megnézték a külváros nádtetős düledező vályogviskóit; a város szélén elterülő akácos kiserdőt, meglátogatták a híres gölöncséreket s Adolf halomra vásárolta tőlük a kedves cseréptárgyakat, mégpedig alku nélkül. Mivelhogy nem alkudott, a gölöncsérek annál olcsóbb árakat kértek s Adolf ezért úgy nyilatkozott róluk, hogy nagyon derék, becsületes emberek... Elmentek a múzeumba, melyet csak vasárnap délelőtt tíztől tizenegyig szoktak nyitvatartani, de amelyet Adolf kívánságára a legnagyobb előzékenységgel nyitottak ki hétköznapi is; maga az igazgató kalauzolta őket s szakszerű magyarázatokkal szolgált, a régészeti osztályon például a zsugorított csontvázról, vagy a néprajzi osztályon a „gondolkozó szék“-ről. Megismerkedtek a sárvárhelyi úriemberekkel s ezek közül azután naponta csatlakozott hozzájuk kettő-három, akik sóvárgó szemüket szüntelenül Evelynen legeltették s bókákat mondtak neki. Mulattak az Aranysas éttermében, a cigánnyal magyar nótákat húztak, akadt egy csinos fiatalember, aki pompásan énekelt, azzal néha Evelyn is vele dúdolt, s ilyenkor Adolf is megpróbálkozott egy-egy rövidtartamu recsegéssel. Evelyn meg is táncoltatták, Adolf a primásnak százpengőst adott s bort hozattak a bandának annyit, amennyit csak megbírt. Egy-egy úriember, fellelkesülve az ital-

tól, valósággal a hódolat hangján intézett ékes mondatokat Adolfhoz, néha-néha mégis elvétve a szót valami harapósra; aki a legjobban lángolt Evelynért, az Sanyival igyekezett a kebelbarátságot megalapozni.

Egy délután elhatározták, hogy ahányan vannak, fiákerbe ülnek s kihajtatnak a környékre a tanyákhoz.

— Gyerünk az öreg szőlők közé — hangzott fel egy kiegészítő indítvány —, ott nagyszerű látványosság akad, egy tanyai strandfürdő.

— Á, az „ágyas kabinok“ s a „fontaine lumineuse!“ — kacagott a társaság egyik statisztája —, ez valóban városunk kuriózuma.

— Fürödni is lehet ott? — kérdezte Evelyn.

Határozatlan mosolygás a tájékozottabbak közt, egymásra néztek, végre az egyik felelt:

— Hogyne lehetne. Illetve... nem lehetetlenség.

— Jaj, de nincs fürdőruhám!

Egy órával elhalasztották az indulást, azalatt néhányan el-siettek haza a fürdődresszeikért, Adolf vásárolt a város legelőkelőbb boltjában egy trikót Evelynnek, egyet Sanyinak, ő maga nem fürdik.

Három kocsi robogott velük kifelé az országúton. Sanyi a tájat nézte, Evelyn a virágokat s a madarakat, a kísérő férfiak Evelynnt, már mint akik vele egy kocsiban ültek. Adolf a termények ára iránt érdeklődött, de kiderült, hogy még azt is tudja, hogy legértékesebb föld a nádas, meg hogy mennyi egy hold nádas hozadéka.

— Látja — magyarázta a melléte ülőnek —, akinek csak két-három holdja van, annak nem búzáat, hanem mákot kellene vetnie.

Félórás út után rákanyarodtak az országútról elvezető keskeny kocsicsapásra, a lovak lassítottak, a kocsik nagyokat zök-kentek a kátyukban; már alkonyodott, a süllyedő nap dagadtan izzott, a fák a távoli rózsaszínű égre feketén rajzolódtak; két óriási madarat láttak egészen alacsonyan elhúzni a búzatáblák felett, senki nem tudta Sanyinak megmondani, hogy micsodák, Adolf gúnyosan nevetett, hogyan is lehet ilyen ostobasággal törődni, a kocsis hátraszólt, hogy tűzokok; a három kocsit való-ságos raja követte egészen különös rovaroknak, melyek olyanok-nak látszottak, mintha szőrös görcsben vonagló, szárnyas hernyók lettek volna, Evelyn nagyon félt tőlük.

— Helyben vagyunk — mondta a kalauzoló úriemberek egyike, s megállította a kocsikat egy fákkal körülvett nagy, pocsolyaszerű víz mellett.

Mindnyájan leugráltak s egy kis lécajtót megnyitva vonultak befelé, hogy szemügyre vegyék az idilli terepet.

— Nahát, ez nagyszerű! — kiáltott Evelyn és tapsolt.

A víz túlsó oldalán vályogházak sorakoztak, az egyikre óriási fekete betűkkel felfestve: Vetkezők.

— Helyes a beszéd! Nem is öltözők ezek, hanem vetkezők.

Egy másik házacská felirata: Ágyas kabinok. Az utolsónak maradt Sanyi felfedezte s nevetve tagolta a bejárat felett olvasható szavakat: Tanyai strandfürdő. A helybeli kommentátor hozzáfűzte: melyet azonban a tanyaiak nem használnak... A vízre egyikük kijelentette, hogy sár-lé, egy szerényebb igényű viszont megállapította, hogy egészen tiszta. A medence szélén, benne a vízben, nád, káka s fűzfavesszők nőttek, s a víz tükrén moszat-foltok úsztak. Felfedeztek egy rozoga zuhanyt s jót mulattak a kis forgó esőkúton; két épület közti tisztáson tornaszerek álltak: nyújtó, mely azonban forgott a keretében; korlát, melynek egyik támlája magasabb volt mint a másik, gyűrűhintá, lebegőfa s egy pár súlyzó.

— És mindez a tanyaiaknak! — kacagott valaki. — A hiba csupán az, hogy napszám helyett belépődíjat is megállapított az ötletes vállalkozó, s ahelyett, hogy minden látogató fejenként egy pengő húsz fillért kapna, tizenkét fillért kell fizetnie.

— Ahogy a parasztot én ismerem, akkor is inkább kapálni menne — vélekedett a társaság széniorja.

Egy mezítlábas, nagyon öreg paraszt került elő az épületek közül, köszönt illedelmesen, azután beszédte a vendégektől sorra a tizenkét fillérek.

— No öreg, hányan fürödtek ma? — kérdezték gúnyosan.

— Mára bizony még nem járt itt egy lélek se.

— Úgy látszik, hogy Sárvárhelyen a lelkek tiszták. És máskor?

— Olykor megesik, hogy jön valaki.

— Biztosan valami külföldi, talán amerikai.

Egy külön kisebb medence közepén zöldre festett filagória állott, keskeny deszkahídon lehetett rá felmenni, benne kis asztalka, akörül székek.

— Hallja ezt? — kérdezte egy fiatalember Evelynről s kajánul mosolygott, mint valami csínytevő.

Evelyn nem figyelt rá, hangos kiáltással kiadta a jelszót:

— Gyerünk vetkőzni! Fürdeni fogunk!

— Már aki mer — tette hozzá valaki.

Evelyn megütődve nézett rá. Az előbbi fiatalember újra megszólalt:

— Hallja ezt?

Csak most vették észre, hogy nemcsak szemnek van itt mit látni, hanem a fülnek is mit hallani: valóságos szimfonikus zenekar hangversenyezett, száz, ezer, talán tízezer, Sanyi szerint kétszázhetvennégyezer béka brekegett, kuruttyolt és púgatott. Egy-egy hang mint szóló harsogott ki az összjátékból, rettentő, legalább is borjúnagyágú béka lehetett a szólista. Az urak, már mint akik fürdőruhát nem hoztak, elkezdtek kacagni.

— Bele nem mennék ebbe a vízbe ezer pengőért.

— En annyiért igen, de mivel tízet se fizetnek, hát így ingyen semmiesetre sem.

— Van ebben talán még krokodil is.

— Ha krokodil nem is, de sikló mindenestre.

Evelyn azonban futott a kabinok felé. Csak Sanyi s egy fiatalember követték... Néhány perc múlva megjelent, vakító fehéren, feszes, fekete trikójában. Á-á-á... az urak nevetése elállt, a szemük kitágult s mély lélegzetük csaknem hangos sóhajban szállt vissza belőlük. Az ilyen női testre ők azt szokták mondani, hogy felséges, sőt, hogy isteni. És Evelyn csakugyan gyönyörű volt. Gyönyörű, fiatal és rugalmas. Megállt, láthatóan mutatta magát s érezte, magába szívta, élvezte a hatást. Adolf mosolygott. Azután odaszólt Evelynnek:

— Maga csakugyan fürdik?

— Miért ne? — kacagott Evelyn s belevetette magát a vízbe. A víz csobbant, a hullámok szerteszét futottak, a békák, bár sehol láthatókká nem váltak, eszeveszettül brekegtek. A két fürdőruhás férfi is, Sanyi meg a másik, aki az egértől félt ugyan, de a kétéltűektől nem, besétált a medencébe s hárman azután úszkáltak, lubickoltak, birkóztak, Evelyn a fesztelenségét s pajzán kedvét is bemutatta. A békák változatlan hévvel, állandó fortisszimóban hangversenyeztek, Adolf Evelyn felé kiáltott:

— Hát maga nem fél?

Evelyn, kinek vidámsága határtalan volt s áttört minden gátat, kacagva felelt:

— Miért félnék? Na hallja! Ha magától nem félek.

A férfiak határtalan öröme erre viszont áttörte minden ámulásukat s felharsonázott belőlük a hahota, amelyet egészen

pontosan meghatározva röhögésnek, kedves, könnyeztető, zötyög-tető röhejnek kell mondanunk. Adolf, azonban lebírhatalannak bizonyult. Ő is röhögött, majd oda fordulva a jegykezelő öreg paraszthoz, arról kezdett érdeklődni, hogy kié a strand, mennyi a napi kiadás, azzal szemben mennyi a napi bevétel... Azután a kis deszkahídon felsétált a filagóriába, leült egy székre, rá-támaszkodott az asztalkára, szájsucsorítva nézte Evelynt s maga sem vette észre, hogy beilleszkedett a zenekarba, elkezdett erős, rekedt hangján brekegni:

— Brekeke, brekekeke...

1934

A JÓ FIÚ

A helyszerző egészséges képű, erős testű cselédleányt vitt föl a második emelet 5. szám alá, Blumékhoz. Mialatt a lépcsőn haladtak, dicsérte a helyet a leánynak, mégegyszer megismételte, amit már lent az üzletben is többször elmondott, hogy jóra való „intelligens népek“, úri család, többen vannak, de gyerek nincsen náluk — amin kisgyermeket kell érteni —, a mosást napszámossásonnyal végeztetik, az asszony is dolgozik, főzésben, takarításban a leányok is segítenek. Ő, a helyszerző, jól ismeri Blumékat, régóta laknak ebben a házban, mindig ő vitt hozzájuk cselédet, már vagy négyet-ötöt, mindegyik dicsérte a helyet. Volt, amelyik sírt, mikor el kellett mennie.

— Maga csinos leány, szép leány, tiszta leány, meg lesznek magával elégedve, szeretik a szép leányt. Sohase volt olyan jó dolga, mint amilyen itt lesz.

Mikor a helyszerző és a cselédlány beállítottak a második emelet öbte, Malvin, a kisebbik Blum-leány, aki ajtót nyitott nekik, rögtön lelkendezve kiabált:

— Mama! Mama!

Jött a mama, a kis, kövér, kedves arcú Blumné és a nagyobbik leány, Berta.

— Ez van, nagysága, szép, fiatal, erős leány, Tóth Zsuzsi, tiszta, dolgoz, remélem, meg fog felelni.

Már látszott is a vizsga női arcokon, a fürkészve mosolygó szemeken, hogy a Zsuzsi megfelel. A mama egy-két kérdést intézett hozzá, igen barátságos hangon, a leányok megbámulták, majd hogy meg nem csipkedték a képét, majd hogy meg nem tapogatták a duzzadó karját és mellét. Azután egymásra néztek a leányok. Berta, a nevetősebb, szájához kapta a kezét, hogy leplezze a gyerekes vinnyogást, mellyel az öröm kitört belőle.

A Zsuzsit felfogadták, a helyszerzőt kifizették, Zsuzsi ment

a helyszerzővel, hogy az előbbi gazdájától elhozza a holmiját és még a délelőtti folyamán szolgálatba álljon... A család boldog volt, anya és a két leánya áradozó örömmel beszéltek Zsuzsiról.

— Milyen fess ebben a parasztruhában is. Láttá, mama?

Malvin tapsolt és ugrált örömeiben, a mama már csittította a leányokat, de azért ő is tovább lelkesedett a Zsuzsiért.

— Tudjátok, ha ezt szépen, csinosan kiöltöztetnénk, végig mehetne a korzón. Minden férfi megfordulna utána.

— Na, én álig várom már a Gyurit! — hadarta ujjongva Malvin. — Hogy fog neki tetszeni!... Most meg lesz velünk elégedve. Oly szép leány, ez még szebb, mint Panna volt. Emlékszel még jól a Pannára, Berta?

A Panna szintén cseléd volt Bluméknál. Ő volt a most kilépő természetes Erzsinek az elődje. Bluméknál néhány esztendő óta mindig szép leányok szolgáltak. Csak szépet fogadtak fel. Blumné maga ment a helyszerzőhöz, dupla közvetítő díjat ígért, de kikötötte, hogy a leánynak szépek, egészségesnek, tisztának kell lennie. Tette pedig ezt az asszony György fia miatt. Tudta, hogy az ilyen nagy diákfiú, ha olyan egészséges, temperamentumos és merész, mint György, gyorsan viszonyt sző a szép cselédleánnyal. És ő azt akarta, hogy a fiú ne járjon a rossz nőkhöz. Ne menjen rút, vánnyadt utcai leányokhoz, akiket még a valóságnál is durvábbaknak képzelt, néhány cívódás, rút szavak után, amiket éjjeli hazamenet közben, mellékutcákban hallott. Egyszer, évekkel ezelőtt egy egész kis fiút látott ilyen nőtől osonva, behúzott nyakkal, rossz képpel távozni, akkor Györgyre gondolt és az aggodalom miatt napokig szinte beteg volt... Azt akarta, hogy György ne költjön drága kávéházi pillangókra se, ne meneküljön el esténként hazulról a lázas vágyak miatt, ne üzze szenvedély az utcára, bele az éjszakába, a fiatal kedély számára néha vonzó, de ártalmas és az egészségre veszélyes szerehmi vásárokbá. Hadd feküdjék le a fiú korán, pihenje ki magát minden éjszaka, ne legyen olyan ideges, dúlt arcú, mint az a züllött Rév, ne legyen olyan bárdolatlan, félénk, zavart, mint a vörös Krámer, volt iskolatársai, most is cimboraí Györgynek. Ezeket az anya ismerte, ezekről annyi „borzasztó” dolgot beszélt már el György, fölényes gúnnyal, nevetve. Hogy Rév hajnalban jár haza. Hogy Krámer még egy cselédleányt sem mer megszólítani, s ha erre rákényszeríti magát, akkor olyan bárdolatlan, hogy a leány vagy megdühösödik, vagy kineveti; ha pedig úri-leánnyal kell beszélnie, elpirul és dadogva ejti ki a szavakat. De az utcai nőkhöz minden másnap elmegy, minden pénzét

rájuk költi, többet, mint amennyit költhet és örökké boldogtalan, sóhajtozik és sóvárog a szerelemre. A róla szóló, alapjában keserves történeteket igen viccesen találja fel György, kerülő szavakkal siklik át a kényes részleteken, a javát persze el sem mondhatja, de sok mindent lehet sejteni, már annyira, amennyire egy asszonynak ilyen dolgokról sejtelve lehet. György, amikor a barátairól így beszél, részvétet nem érez azoknak sorsa iránt, nincs is fogalma a boldogtalanságukról, ellenben jó pofáknak tartja őket és hallatlanul mulatságosnak tartja viselt dolgaiat. Azt például, hogy Rév egyszer két nap, két éjjel nem feküdt le. Meg hogy Krámer iszonyúan fájdalmas képpel, de a végét mégis röhögésre fordítva, beszéli el, hogy amikor bent volt a „növel“ a szobában, akkor látta csak, hogy nincs rajta egy krajcár ára hús és hogy lehet már legalább harminc éves.

Rettenetesekek ezek a mai fiatalemberek! Isten ments, hogy György is ilyesmiket csináljon. Egy felnőtt diák, egy huszonegy éves fiatalember már férfi, már évek óta az, ő, Blum mama, ezt nagyon jól tudja, egy igen okos asszony adta neki azt a tanácsot, hogy a legjobb ilyenkor, ha a fiúnak szeretője a cseléd. Még ez a legjobb. Szemet kell húnyni előttük. Sőt elő kell mozdítani a szeretkezésüket. Baj, ha leányok is vannak a háznál. De Blumné, mert muszáj volt, úgy gondolta, hogy leányai nem tudnak semmit, elvégre ő egyenesen semmit meg nem mondott nekik, beszéd erről a dologról soha nem folyt, amit azok észrevehettek, az nem számít, ha némi tudomásukat elárulták, azt viszont neki, Blum mamának nem muszáj észrevennie. Mindegy, történjék bármi, csak rossz ne legyen ez a fiú, ez a György. Sára néni nem győzi dicsérni, valahányszor eljön és kérdezősködik róla. Milyen áldott jó gyerek! Ritkaság a mai komisz világban, nagy városban, „a romlott Budapesten“. Neki, szegény Sára néninek, mennyi baja van a fiaival. Mind a kettő lump. Éjszakáznak, nem tanulnak, Sándor nem jár rendesen a hivatalába, már ki is akarták tenni. Izsó öt esztendő óta orvostanhallgató és még mindig nincs egy vizsgája sem.

Úgy látszott, hogy Györgynél bevált a Blumné programja. Tíz órán túl soha nem maradt el hazulról, legfeljebb, amikor színházban volt. Vacsora után ugyan mindennap elment, de csak tízig volt távol. Korán lefeküdt, ha nem aludt el mindgyárt, olvasott valami regényt. Hogy hova járt esténként, azt nem tudták, de nem is firtatták. Ennyi szabadsága lehet egy férfinak, ha szüleinél is lakik. Talán sétál, talán egyik-másik barátjához megy el beszélgetni, vagy ha beül a kávéházba ujságot olvasni,

vagy zenét hallgatni, az sem baj. Árt ugyan neki a füst, mert nem egészséges az orra, az orvos azt mondja, hogy orrsövény-elhajlása van, emiatt az orra hurutos és éjjel, amikor alszik, a nyitott száján keresztül vesz lélegzetet. Egyszer majd meg is kell operálni.

György nemcsak rendes életmódot folytatott, hanem szorgalmas is volt. Már ügyvédi irodában is dolgozott, hogy legyen majd irodai gyakorlata; nagyon meg volt elégedve a főnöke, még tárgyalásokra is elküldte. Amikor pedig kilépett az irodából, attól kezdve rendszeren eljárta a jogi előadásokra. Az első alapvizsgát idejében letette, a másodikra éppen mára volt terminusa. Az anyja és a nővérei már türelmetlenül várták haza, szerették volna tudni az eredményt. György azonban késett. Már az új cseléd is meghozta a holmiját és hozzálátott a dologhoz, az ebéd is elkészült, Blum Joachim, a családapa, minden pillanatban betehette a lábát. És be is tette, mielőtt György megérkezett volna. Alacsony emberke volt Blum Joachim, haja és nyírott bajusza ősz, az arca telt és piros, mintha nem is hivatalnok lett volna. A háta a vállai közt erősen kidomborodott, ami miatt viszont született könyvelőnek festett, amikor a gyári irodában görnyedt a nagy üzleti könyvek előtt. Blum Joachim jött, szó nélkül, köszönet nélkül, az előszobában letette a kalapját, bement a nagyszobába, amely egyben ebédlő és szalón is volt, leült a terített asztalhoz, föltette a cvikkerjét és elkezdett ujságot olvasni.

Blumné a vizsga miatt nem tudta megállani, hogy ne beszéljen a fiáról, megtörölte dolgos kezét és besietett az asztalhoz.

— Mit szólsz hozzá, az a haszontalan még mindig nincs itthon. Ma volt a vizsgája.

— Majd megjön, — mondta nyugodtan az apa.

— Biztosan megbukott.

— Miért bukott volna meg? És ha megbukott, majd átmegy másodszorra. Tanult, nem hibás, ha megbukott.

— Nem hibás... Aki megbukik, az hibás. Én nem akarom, hogy az én fiam megbukjék.

— De lehet, hogy a tanár azt akarta.

— De hiszen a fene meg is eszi azt a tanárt... Mert ha rendben lenne a dolga annak a fiúnak, már itt lenne.

Malvin nyitott be, odasietett az apjához, megcsókolta a kezét és elujságolta:

— Papa, olyan szép cselédünk van! Még nem látta?

— Szép cseléd? Mi hasznom van nekem abból? Fő, hogy dolgozzék és ne lopjon. Legyél te szép!

— Attól már én elkéstem.

— Na, csak ne beszélj olyan csacsiságot! — rótta meg a mama tréfásan és mosolyogva nézett rá.

Az anya magyarázta a cselédügyet, mert már nagyon sokat foglalkozott vele ez a leány:

— Tudod, papa, én nem szeretem a csunya cselédet a háznál, aki nem szép, az nem is tiszta. A cseléd főz is és ti férfiak azt mondjátok, hogy sokkal gusztusosabb az étel a szép nő kezéből... De azt a haszontalan embert már nem várjuk tovább...

E pillanatban Zsuzsi már hozta is a párolgó levest. Mertek és enni kezdtek, amikor jött György. Röviden, szárazon köszönt, rögtön meglátta, hogy új cseléd van a háznál, lopva megnézte és majd hogy nem mosolygott a hirtelen örömtől. Két nővére már a belépésétől kezdve figyelte őt, most hangosan elnevettek magukat, de hamar beszélgetést színleltek, mintha a szóbanforgó mulatságos dolgon nevetnének, Berta szólott: — Tudod, aztán az a majom... hihíhi... — Valamit hadart suttogón, a húga felé hajolva, Malvin nevetett, bólintgatott, mintha értelmé volna a mondatnak. Az öregúr kanalazta a levest, föl sem nézett, sem a fiára, sem a cselédre, semmivel nem törődött e percekben.

— No, mi van veled? Mi történt a vizsgán? Mért nem beszélsz? — támadt rá Györgyre kérdéseivel az anyja.

— Igaz, átjöttél? Átjöttél? — szóltak egymásután a leányok.

— Természetes, hogy átjöttem, — hangzott a rideg felelet.

— Hát te reggeltől mostanáig vizsgáztál? — faggatta az anyja Györgyöt.

— Igen, mostanáig... Dolgom volt.

— Neked mindig dolgod van. Ha rendes fiú lennél, vizsga után rögtön hazajöttél volna. Az is a dolgod, hogy értesítsd az anyádat a vizsga eredményéről. Azt hiszem, ez az első dolgod.

— Hát téved, mama, mert nekem fontosabb dolgom is volt.

— Igen? Fontosabb?... Haszontalan! Még ilyent mersz mondani!

— Igen, fontosabb. Az értesítéssel most sem késtem el. Boldogabb lett volna, ha egy órával előbb tudta volna meg ugyanezt?

— Nana... csak ne komiszkodj!

— Mit szólsz az új cselédünkhöz? — vágott közbe Malvin kedves szemtelenséggel, merészen, leginkább azért, hogy végét vesse a feszült jelenetnek.

— Mit szóljak? Mi közöm hozzá? — felelte a fiú dühösen, mert már bosszantotta, hogy a nővérei ennyire tájékozottak ezek-

ben a cselédhistóriákban és különösen a szégyenérzetét keltette föl az, hogy a leányok tájékozottságuknak ilyen leplezetlenül adnak kifejezést.

Zsuzsi most a húst hozta be. György mereven nézett az asztalra, hogy tekintete a cselédre ne essék s ezt a többiek kajánul figyeljék. De a lányok megint nevettek, susogtak, egyes értelmetlen szavakat mondtak hangosan, Györgyre néztek, egymásra néztek, megint nevettek, a cselédre néztek. Zsuzsi finom női ösztönnel megsejtett valamit ebből a kis komédiából és elpirult, a szája szélen neki is mosolyféle vonaglott meg, de egyszerre összeszedte magát és komoly, mesterségesen szende képet csinált.

— Malvin, önts vizet a papának!

Ezt az anya mondta és beszédes szemmel úgy tekintett a leányaira, hogy azok észre tértek.

*

Ebéd után György a diványon heverészett, elszívott egy cigarettát, mintegy az ünnepies alkalom miatt és a megelégedettség számítató, megállapító kellemes gondolatai jártak az elméjében. Füstölt, pihent a babérain, de nem sokáig. Csakhamar fölkel, a szekrényből két könyvet vett elő. Fölnyitotta, lapozta, nézegette a könyveket, Klupathy Antal kétkötetes kereskedelmi és váltó jogát. Elolvasta a fejezetek címeit, mikor áthaladt mind a két könyvön, az egyikben újra lapozott és egy helyen nekilátott az olvasásnak. Egyelőre csak kíváncsiságból, kóstolólul. Így, olvasásba merülten, találta őt a szobába lépő Malvin. Csodálkozva, tréfásan kérdezte:

— Te már a harmadik alapvizsgára készülsz?

— Csacsi. Nincs is harmadik alapvizsga. Most már a szigorlatok következnek.

— Hát akkor szigorlat! És te már arra készülsz?

— Igenis, arra készülök. Mert idejében akarom letenni. Bár már túl volnék valamennyin, bár már ügyvéd lennék. Milyen boldogság az, amikor a diploma már az ember zsebében van! Mennyi idő kell még ahhoz, úristen! Még két esztendő az első szigorlatig. Azután három évi jelöltség. Egy egész emberi élet. Nem bírom ki, nem lehet kívánni!

Hirtelen izgalmában felugrott a székről és erős, hosszúra nyújtott lépésekkel föl-alá járt a szobában, mintha a testi elfáradásban keresné a csittulást. Szeme vadul villogott. Egész ijesztővé vált a tekintete. Apró, mindig csillogó és mozgékony szeme, kissé szimetriátlan arca, hátul kissé kidomborodó koponyája és

nagy homlokára hulló haja miatt a belső indulat mindenkor ijesztően exaltálttá változtatta különben nyugodt, hol kedélyeskedő, hol a fontoskodást mutató arcát... A homlokára hulló haja miatt gyakori mozdulata volt, hogy azt gyors, biztos tempóval oldalt csapta és elsimította... Izgalomkor fátyolozott hangja rekedtté vált. A külseje és a hirtelen tempójú, erélyes mozdulatai miatt markáns jelenség volt, ezért már a középiskolában némely tanára ellenséges indulattal bánt vele, de az élet forgatagában mindenütt, ahol határozott, szuggesztív erejű fellépésre volt szükség, sikerei voltak. Otthon afféle zsarnoki gyermek volt, akitől a szülei néha, ha a családi jelenetek nekihevesedtek, szinte féltek. Különösen az anyja érezte keménységét és indulatának hevét, amiért mindig el volt rá készülve, hogy a maga akaratát, ha szembe kerültek egymással, a végső eszközökkel is megpróbálja érvényesíteni. Arra is gondolt az anya, hogy milyen sok baj lenne ezzel a fiúval, ha tulajdonképpen a maga szántából nem lenne olyan rendes és szorgalmas és ha nem lenne alapjában véve jó. De György indulatosságában, erélyességében és határozottságában volt valami tudatos póz is, csak akkor volt ő ilyen, ha lehetett, ellenben, ha magánál keményebb emberre akadt, bámulatos könnyen meghátrált, nevetett, tréfára terelte a konfliktust. Tudott diplomatikusan síma és kissé erkölcselenül kedélyes lenni.

Malvint meghatotta a fivére izgalma és megpróbálta őt vígasztalni:

— Ja, barátom, ez annak a rendje. Más se lesz könnyebben ügyvéd vagy orvos. És elvégre nem olyan borzasztóan sürgős az. Addig is csak élsz.

— De nekem sürgős! Nekem borzasztóan sürgős!

— És ugyan miért, drága Gyurikám?

— Mert sürgős és pont. Azért. Nem azért vagyok a világon, hogy mindig csak tanuljak, mindig csak készüljek, hogy majd, majd, majd. Ez nem élet.

— Látod, azért vagy most nyugtalan, türelmetlen, mert mindig tanulsz. Ma vizsgáztál és már megint könyv van a kezeden. Más fiú vizsga után pár hétig rá sem néz egy könyvre. De te ilyen csacsi vagy. Hagyd abba, ne tanulj, fiacskám!

— Jó, jó, elmehetsz. Ovodistáknak adj tanácsot.

— Pedig néha az én tanácsomra is hallgathatnál. De te olyan okos vagy, hogy mindent legjobban tudsz a világon.

György nem is hallgatott már a hugára. Odalépett a dívánhoz, levetette rá magát és hanyatt fekve olvasta tovább a köny-

vet. Mivel az esze minduntalan el-elszökkent arról, amit olvasott, elkezdett hangosan, rekedten darálni, erőltetve magát.

Estig elgyötrődött azután a kereskedelmi jogon, később meg is csillapodott és egészen belezökkent a rendes kerékvágásba, néhány oldalt jól meg is tanult. A kereskedelmi társaságokról, — ez ragadta meg figyelmét, mely mindig a gyakorlati életre, reális érvényesülésre irányult. Vacsora után rendes szokása szerint elment hazulról. Mielőtt elindult, bejelentette, hogy kivételesen jóval tízóra után fog hazaérkezni, mert majd tíz óra tájban egy kávéházban találkozik a cimboráival, Révvel, Krámerrel és Földivel. Az anyja emiatt nem szólt semmit, még azt sem mondta, amit ilyenkor más anyák soha el nem mulasztanak, hogy: — aztán ne maradj el sokáig! — Sőt nevetett az anyja, mert a fiú is mosolyogva mondta ki a Rév és Krámer neveket. És az anyja büszkén nézett távozó fiára, akinek értékét az ő szemében most igen emelte az, hogy a barátaira gondolt és összehasonlította azokkal. Friss, vidám, tevékeny fiú, rendes ember lesz belőle. — Hála a jóistennek, csak ilyennek maradjon meg! — Csak az az egy nem tetszik neki a fiúban, hogy ilyen gépszerű pontossággal megy el hazulról minden áldott nap. Ha jön a távozás ideje, se szó, se beszéd, csak veszi a kalapját és megy... Hát elmegy, jól van, sétálni megy, vagy kávéházba megy, vagy ördög tudja, hová megy, csak olyan megátalkodott arccal ne indulna, hogy bizonyos, ha kérdeznék, vagy megpróbálnák nem engedni, valami kellemetlen harc törne ki... Úgy látszik, hogy ilyenkor nem lehetne itthontartani semmiért. Hogy könyörgött neki a multkor, amikor itt voltak Sári néniék, Ella is eljött, Karai is, a Berta jövődöbeli férje, hogy ne menjen el, jönni fognak, nem illik, hogy ne várja meg őket. Nem, nem, az istennek sem, elment; hogy neki dolga van, nagyon sajnálja inkább majd korábban hazajön. És a rendes, megszokott időben, tíz előtt pár perccel jött haza... Máskor, az sem régen történt, az apja uton volt, úgy volt, hogy este félkilencekor érkezik. A fiú nem várta meg, elment hazulról, tízkor jött haza.

Most, amikor György elindult, az előszobában összeakadt Zsuzsival. Egy kicsit maszatos volt a lány, konyhai munkája közben, de így is szép volt és friss, kitűnően állt feketefürtű fején a kis piros kendő, mellyel a haját lekötötte, szinte tündökölt, nem ért fel hozzá a munka szennye. György szemtelen kíváncsisággal nézte meg a leányt, nevetett a maszatosságán és megszólította:

— Hát maga, szép konyhatündér, hol termett?

A leány nem felelt, de mosolygott. Ment tovább, a dolgára. György könnyű izgalomban állva maradt egy darabig és a leány után bámult. Mégis, pár szót kellett volna vele beszélni, gondolta és utána szeretett volna menni. De úgy érezte, hogy nem lehet; mint háló, amelyben elakadt, gomolygott körülötte a családi légkör. Ebben a pillanathban lépett az előszobában az anyja. A fiút kellemetlen szégyenérzet lepte meg s valami ingerült zavartság az anyját is, bár nem néztek egymás szemébe, mégis megérezték az egymás gondolatait, az anyát bosszantotta, hogy nem tökéletes leplezéssel történik a játék, a fiú pedig tehetetlen gyűlöletet érzett valamely ismeretlen, ördögi fiziológus iránt, aki a levethetetlen szégyenérzést az emberbe beléoltotta. Sietett el. Mikor az előszobaaajtót betette maga után s néhányat lépett a folyosón, visszanézett és elnevette magát, mert Zsuzsi már a konyhaajtó függönyét félrehúzza lesett utána.

*

A fiúk találkozója esti tíz órára szólt egy Andrassy-úti kávéházba, ahová szerelmüket árusító leányok jártak. Ez volt különben Révnek a törzskávéháza, az ő kedvéért állapodtak meg ebben a helyben... Rév érkezett meg legelsőnek, már kilenc órakor ott ült a megszokott kis asztalnál és szinte hivatalos lázzal hallgatta a cigányzenét, szívta egymásután a cigarettákat és türelmetlenül várta az „élet“ megindulását. Az „élet“ ebben a kávéházban tíz órakor kezdődött, akkor érkeztek gyors egymásutánban a leányok, lerakták némely holmijukat a számukra berendezett kis ruhatárban, a ruhatári tükörben utolsó szemlét tartottak maguk fölött, igazgatták a hajuk fodrait, megtörölték még egyszer festékes és púderes arcukat, egy rút öregasszony segített nekik, megnézte, hogy az alj és a blúz minden kapcsa be van-e kapcsolva, — azután kimentek a kávéházba, helyet foglaltak valamelyik asztalnál és várták a jószerencsét, a minél pénzezebb, minél jobban fizető vendéget.

Rév fekete, dúshajú, kisbajszú fiatalember volt, arcán beteges, lázas pirosság égett, szemszögletéből apró kis vonalak futottak szét, az arcvonásai mintha folytonosan változtak, idomultak volna, mintha fájdalmas megrándulásra, vonaglásra hajlóak lettek volna. Csinos fiú lett volna ez a Rév, ha nem lett volna állandóan olyan állapotban, amely állapot az ismerőseit arra a megjegyzésre készítette, hogy rosszul néz ki. Belső izgalom, nyugtalanság, kielégületlen pusztító sóvárgás sirt le az arcáról, a szeme tűzéből, a képének mély árkaiból, ideges és zavart mozdulatai-

ból, kissé rekedtes, határozatlan hangjából. Gyötrelmesen érzéki volt, vágyainak tárgyát a szerelem hivatásos hölgyei közt kereste, legnagyobb ambíciója az volt, hogy ezek közül a rideg, üzleti szellemű, a napi megélhetésért ádáz harcot folytató nők közül valamelyiket, aki neki tetszik, a szeretőjévé tegye. Ezt a célt hajszolta már vagy két esztendő óta, eddig sikertelenül.

Egy-két leány már féltízkor megérkezett; csúnya, sápadt nők, lapos mellűek, hús nélkül a csípőjük táján, cifra ruhában, szörnyű gondosan ápolt kezekkel — az ilyen penészsvirágok — mindig a legszorgalmasabb pályatársaik közt, olyanok, mint a stréber diákok, vagy a nagyon törekvő, korán járó és túlórázó hivatalnokok. Bár az övük az a pálya, amelyen a buzgalom aránylag keveset ér, fő a tehetség, szépnek, fiatalnak kell lenni, a tehetség itt a feszülő mell és a dús csípő.

Rév különös türelmetlenséggel várta ma a leányok egyik legtehetségesebbikét, a „szőke Mariskát“. Ezzel a szép leánnyal némi barátkozást sikerült neki fenntartani; ez a barátkozás abból állott, hogy Mariska gyakran leült a Rév asztalához, pár szót váltottak és a leány ottmaradt addig, amíg okosabb dolga nem akadt. Rév várta, hogy Mariska jöjjön már és meghittnek látszó diskurzusban együtt találják őt később érkező barátai a leánnyal; hadd higgyék, hogy neki jól megy a dolga ezek közt a nők közt, hogy nem hiába jár ide, hadd irigyeljék egy kicsit... Ez a szerény vágya teljesült is, mert Mariska jött és leült az asztalához. Fiatal volt, izmos volt, szép volt, ragyogott a társnői vegyes környezetében. — Hogy vagy? — kérdezte Révtől s, ugyanerre a kérdésre a maga módján így válaszolt:

— Na, lehetne rajtam segíteni pár száz koronával.

Egymás mellett ültek, egy-egy szót váltottak, de beszélgetés nem fejlődött köztük, most épúgy nem, ahogy máskor sem. Két annyira különböző ember, más-más érdeklődéssel, más vágyakkal, más ismeretekkel, alig volt valami köztük egymáshoz, alig lehetett valami kapcsolat közöttük. Ezeknek a lányoknak még az egymáshoz való viszonya is a ruhakérdés és az ő üzletük volt; a Boriska ettől ennyit kapott, a Karola attól annyit, aztán ócsárolták, vádaskodtak, tárgyalták viaskodásukat a rendőrséggel és a kávéháztulajdonossal, lázongtak a rend, a szabályok ellen, piszkos üzleteket beszéltek meg, melyekben a pincérek segítettek nekik. Ez minden, ezen túl semmi. Mindez a különb lelkű fiatalember számára csaknem megközelíthetetlen fogalmi kör. Rév nem válhatott a leányok gondolatainak társává, érzéseiknek résztvevőjévé... Ezt Rév még nem tudta, csupán homályosan

sejtette, tovább hajszolta tehát bús szerelmi vággyal, a ruganyos hús vad és hasztalan kívánásával a lehetetlent. Kereste a lelket, az olyan lelket, amilyent a magáéhoz hasonlóknak képzelt el, amilyent e nőkben meg sem találhatott.

A cimborák közül másodiknak Krámer jött meg, csakhamar utána Földi. Krámer erőstestű, vörös göndörhajú fiatalember volt, lomha és félénk. Földi szabályosan gépies, rejtett vágyú, fékezett szenvedélyű és sápadt... Az érkező cimborák elismerően mosolyogtak Révre, tetszett nekik a szőke Mariska. Leginkább csak Révvel beszélgettek, a nőre csak sunyi, éhes pilantásokat vetettek, ha néha szólongatták, ezt zavartan és gyámoltalanul tették, alig is kaptak feleletet. Sört rendeltek, megkínálták Mariskát is, de ő nem fogadta el a sört, mert a sok borra és pezsgőre gondolt, mit az éjszaka folyamán még meg kell innia; meg a félénkségre és gyámoltalanságra az örök női ösztönrel reagált, megbántotta azokat, akiket amúgyis kínos kis érzések szorongattak. Nem tetszett neki az egész társaság Révvel együtt, látta, hogy kispénzű és nagyszívű diákok ezek, nem neki való emberek. De azért velük maradt, lomhaságból, unalomból, hogy majd otthagyja őket úgyis, mihelyt kedvező alkalom kínálkozik. De hétköznapi volt, szürke és csendes péntek, gyér volt a forgalom, ásítottak a lányok az asztalok mellett és tompán bámultak a fénybe, a lassan sűrűsödő füstbe.

Jött egy másik leány is, szintén ismerőse Révnek, Aranka nevű, ez is odatelepedett a kis asztalhoz. Most már alig fértek el, felálltak, átköltöztek egy tágasabb helyre. Mariska is velük. Aranka csinos, fekete nő volt, tegező, tréfálkozó beszédet űzött Révvel, Rév tekintélye mindinkább emelkedett a barátai előtt. Földi, mivel nem igen tudott szóhoz jutni, cigarettára gyújtott és szitta hevesen, félszegen a princesast, új üveg sört rendelt, talán ezt is csak azért, mert nem volt mit tennie, de azért a környezet a nekilendülő élnkség lelkesítette, fel-felmérte lopva a leányoknak, különösen Mariskának a bájait és kalkulálni kezdett magában, hogy vajjon megengedhetné-e magának azt a kis szerelmi kalandot, amely bizony belekerülhet tíz és még jó néhány koronájába. És titkolódzva kérdéseket morgott a Rév fülébe az árakról és az üzleti szokásokról... Krámer, hogy a hallgatásból, a teljes jelentéktelenségből kiemelkedjék, gyerekes, heccelődő tréfákat mondott, ezekkel piszkálta a két barátját, azok hasonlókkal vágta vissza és így csakhamar azzal produkálták magukat a leányok előtt, hogy egymást ugratták, bosszantották, leleplezték. Rév így jellemezte Krámer:

— Ő ugyanis az utcai szerelem legnagyobb magyar szakértője.

— De csak utánad! Amit tudok, azt tőled tanultam. Emlékezz csak szakszerű előadásaidra. Te már tizennégyéves korodban közvetlenül tanulmányoztad ezt a problémát.

Rév folytatta:

— Minden egyes virágot, amit a világi örömek rózsás fájáról leszakít, szépen bejegyezz egy kis noteszba. Mutasd azt a noteszt, biztosan nálad van!

És nyúlt a Krámer melléhez, mintha erőszakkal akarná a noteszt a kabátja belső zsebéből kivenni.

— Nem is igaz — mormogta Krámer pirulva és dühös ijedtséggel lökte el Rév kotorászó kezét.

Rév tovább beszélt:

— A noteszba beírja a nő nevét, ezért soha el nem mulasztja megkérdezni, hogy hogyan is hívják magát, drágám. Beírja a helyet, mondjuk Kisdiófa-utca ötven, a dátumot és — az árat!

A leányok csodálkozva figyeltek és nevettek, mindnyájan nevettek, Rév alig tudott a nevetéstől tovább beszélni:

— Amelyikkel meg volt elégedve, azt egyenes vonással húzza alá, amelyikkel nem, azt hullámos vonással, hahaha... Megbélyegzi őket!

A nevetés erősödött és szünni nem akart, Krámer rákvörös lett, de nem volt mit tenni, állta a leleplezést és várt, kutatott az emlékezetében, hogy hasonló kellemetlen dolgokat mondhasson el ő is Révről. Földi kacagó vidámsága egészen zavartalan volt, a kalkulációjában kedvező eredményre jutott, elhatározta, hogy igen, megköti a szorosabb barátságot Mariskával, aki gyönyörű nő, akinek már a hangja is olyan csengő, tiszta, mint egy tündéré.

Kissé elkésve, féltizenegy óra után jött György. Amikor megpillantotta a nekihevült társaságot, megállt, a tréfás megdöbbenés pózában és a fejével bólogatva, elkezdett ő is nevetni, nevetése azt jelentette, hogy no, ti szép csemeték vagytok, ugyancsak jól csináljátok! Sétapálcáját a sarokba támasztotta, szalmakalapját feltette a fogásra, a haját gyakori mozdulatával félrecsapta a homlokáról és szörnyen fitogtatva alaptulajdonságait, játszva is a fölényes, kemény embert, letelepedett az asztalhoz. A pincérnél így rendelt:

— Hozzon az uraknak még három üveg sört! Én kérek egy világos kapucinert.

Rév undorodott a „világos kapuciner“ hallatára. A savóvérű emberek isszák azt, akik vigyáznak magukra, akikben nincs szenvedély, akik soha nem feledkeznek meg magukról, önzők, törekvők, nincs bennük láz. A láz! Ez volt a becsület, az egyetlen erény, minden a Rév szemében. A láz! Gyűlölte és lenézte a rendes, szabályos embereket! Úgy képzelte, hogy a lázasoké a tehetség és előbb-utóbb az igazság is, ők viszik végül is többre. Ővők az élet, mert ők érzik az életet. A másik fajta a gépember. Az ilyen egyszerűen jó tanuló, szürke hivatalnok, igavonó állat marad örökre, pocsék nép.

György beletette mind a három darab cukrot a világos kapucinerébe, amitől Rév megint undorodott. Valamirevaló ember csaknem keserűen issza a kávé — gondolta. Ez cukorszósz, cukorfőzelék, nem kávé. Utálatos. Talán ezek az emberek sajnálják otthagyni a két darab cukrot, ha hatot hoznának, azt is mind beletömnék a kávéjukba... György megkeverte a kávéját, szét-nézett, hirtelen, sőt harcias tekintettel végigvizsgálta a nőket és belekötött Arankába:

— Hát aztán mennyiért méri ennek kilóját? — kérdezte, rátűzvé tekintetét az Aranka túlságosan fejlett mellére.

A leány kedveskedő mosollyal felelt:

— Csak az egészség lehet megkapni, velem együtt és csakis kölcsönbe.

— Ejha! Nagyszerű. Tehát nem adásvétel, hanem kölcsönügylet... És akad bőven vállalkozó szellemű pályázó?

— Miért ne? — mondta Aranka, most már kissé ingerülten, mert a György gúnyos tekintete sértette.

— És mi az ár?

— Hús korona, ha kíváncsi rá.

— Hús? Elég magas. Le lehet abból alkudni? Azt hiszem, hogy úgy megy ez, mint a Rákóczi-úti üzletekben. Huszat kérnek, tízéért adják, mi?

— Próbálja meg.

— Én? ... Majd később. Majd úgy harminc év múlva.

A leány ellenséges gondolatokkal telve nézett maga elé. Az egyszerű lények erkölce szerint azt, aki nem volt mindenképpen hasznára, megvetette. György tovább ingerkedett vele, nemcsak azért, mert élvezte ezt a játékot, hanem azért is, hogy a barátai előtt e nemi fölényességben produkálja magát.

— Hát aztán mondja... ugye, aki hús koronát ad, azt maga szereti is? A szívével? Aki meg ötvenet ad, mert bizonyára

van ilyen bolond is, azt talán meg is siratja, ha szegényt valami baj éri, például kitöri a nyakát...

És igen jóízűen kacagott, mulatott a saját elmésségén, nevetetőnek találta a szerelem és a kereskedés ilyen groteszk kapcsolátát.

Rév ráncolta a homlokát és keményen szívta a cigarettáját. Körülbelül egyetértett Györggyel, de nem szerette, hogy György kellemetlenkedik a leányoknak. Nincs célja, elvadítja őket, nem kell ezekről a dolgokról ilyen gyerekes módon beszélni.

Krámer hamar kiheverte előbbi szégyenét, lassan nekibátorodott és olcsó gyönyörökre bocsátotta ki a jobbkezét, az asztal alatt tapogatta Mariskát is, Arankát is — a kettő között ült — és meglegegedetten, kissé bambán mosolygott. A leányok érzékeire nem hatott ez a közeledés, de az eszükkel nem bánták, hátha mégis van egy kis pénze a fiúnak és azt el lehet tőle szerezni; hadd hevüljön fel. György észrevette a Krámer kirándulásait és nagyon elkezdett azon is nevetni. Mivel nem ivott, nem ciarettázott s a levegő füstje, a zaj, zene s a szerethető nők közelsége mind nem ejtették mámorba, élesen megérezte és csodálatosan kómikusnak találta a nők és férfiak viszonyát e vásáron; a nőknek minden, ami itt van és történik: foglalkozás, pénzszerezés, hivatal, olyan, mint neki az ügyvédi iroda, az akták elintézése, a férfiaknak pedig itt minden vágyakozás tárgya, érzékiség felbujtója, szerelem, mámor, a kielégülés, a lecsendesülés elszánt keresése.

Krámer és Földi megint sört rendeltek. Mariska a társaság költségére feketét hozatott... Arankát bosszantotta György vad-sága, ezért is megpróbálkozott vele:

— Drágám, rendelj nekem egy sonkát!

Ezt oly kedvességgel, oly mesterséges bájjal indítványozta, mintha minden eddigi szavukkal egymást boldogították volna s mintha ők volnának a világon a két egymást legmegértőbb, egymáshoz legmelegebben simuló lélek.

De György gúnyosan nevetett a leány szemébe:

— Sonkát? Éhes a kisasszony?... Én valahogy csak megrendelném, de ki fizeti majd ki?

— Ki? Te bolond. Hát te!

— Hm. Csakugyan bolondnak nézel? Ha bolond lennék, akkor kifizetném a sonkád, de mivel nem fizetem ki, hát mégsem vagyok bolond, hehehe...

— Akkor majd kifizeti a Laci, Pincér!...

És megrendelte a sonkát, Rév, ő volt a Laci, vállalta a fel-

adatot, mosolyogva, de mély belső szomorúsággal. Nemcsak a pénz fogy el, hanem abból a bizonyos tekintélyből, az irigyltetésből sem igen lesz így semmi.

Most Krámernek váratlanul eszébe jutott a vizsga:

— Igaz... Hát mi történt? Átjöttél?

— Nem látod rajtam? Azt hiszed, nyugodt lennék, ha megbuktam volna... Megjegyzem, hogy rosszul kérdeztél. Te még a tulsó parton vagy, kérdezd így, hogy: átmentél-e?

— Jó, jó, majd utánad megyek. Majd leteszem én is két részletben. Mostanában nincs türelmem tanulni.

— Türelmem nekem sincs, de muszáj végezni vele.

— Ki sürget?

— Az élet. Én nem halasztok el semmit. Jobb minél előbb a végére járni.

Rév megvetéssel nézett Györgyre és legbelül vígasztaló gondolatokat keresgélt.

— Nem a vizsga minden, embernek kell lenni! És aki ilyen ostoba módon szorgalmas, az nem is ember.

György most a pályájára, a tanulmányaira gondolt. Tüntetni is akart azzal, hogy semmi, ami körülötte folyik, nem érdekli. Kérdéseket tett fel, gyerekes módon, abból, amit aznap tanult, bár tudta, hogy Krámer azokra nem felelhet:

— Tudod-e, hogy hányféle kereskedelmi társaság van?

— Honnan tudjam? Húszféle.

— Négyféle. És melyek azok?

Krámer kellemetlen csodálkozással bámult Györgyre, de az makacsul folytatta:

— Közkereseti társaság, betéti társaság, részvénytársaság és szövetkezet.

Rév dühösen szólt rá Györgyre:

— Hagyd abba, te örült! Biztosan ma tanultad. Már készül a vadállat a tételes szigorlatra. És persze, elsőnek a tételest akarja letenni, mert azt kell tudni az ügyvédjelölti gyakorlatban... Hát csak készülj. Azért, ha most egy értekezést kellene írni arról, amit te sem tanultál, én sem, hogy például... például, mi a büntetés célja, fogadok, hogy én százszor jobban megcsinálnám, mint te.

— Igen? Hát csak csináld.

Mindnyájan elhallgattak. A leányok elnevelték magukat, Aranka falta a sonkát, ő is, Mariska is ittak a fiúk söréből, úgy látszik, most már nem bánták, ha csak sör is... Egy kismellű, lapos testű, vöröshajú és szeplős arcú leány sétált el mellettük,

fitymáló pillantást vetett a fiúkra, hisz az asztalon csak sör állott és ment tovább, nevetségesen gőgös járással, himbálódzva, jobbkezevel a retiküljét lóbálva. György megnézte a leányt, mikor az mögötte elhaladt, utána fordult, feszülő tekintetén meglát-szott, hogy az egész silány jelenség hatással van rá. Nem is leplezte ezt, rögtön megkérdezte Révet:

— Ki ez a kis nőcske?

Rév röhögve felelt:

— Az a szeplős csontbőr? Most jött a hullaházból.

György nem hagyta magát megzavarni.

— Nekem tetszik.

Krámer dühös csodálkozással förmedt rá:

— Mi-i? Ez tetszik neked? Ez a ronda?

— Igen. Olyan kis filigrán, szende, olyan... feleségnek való kis nő.

Mindnyájan kinevették, Aranka bölcseséget mondott:

— Boldog ember, akinek ilyen rossz ízlése van.

Aranka az utolsó falat sonkánál tartott. Kettévágta a darabot és az egyiket villájára tűzve, Rév szájához emelte. S mikor a saját falatját megette, tüntető kedveskedéssel cirógatta a Rév állát. György már azon is nevetett, hogy Rév elfogadta és megette a sonkát, az enyelgésen már valósággal hahotázott és szavait belekapcsolta a kis komédiába:

— No, ehhez már nincs lelki erőm. Megreped a szívem, ha ezt a nagy szerelmet látom. Én szegény, szerelemnélküli árva... Megyek is már haza, mert tizenkét óra van... Megyek vidámabb helyre, a babámhoz megyek.

A fiúk marasztalták, de ő mosolygott, felállt és nagy megelégedéssel mondta:

— Mennem kell, vár már otthon valaki. Tudod, Gáborkám, — ez Krámer volt —, többet ér, mint ez az egész kávéház együtt. Gyere fel majd valamelyik nap, megnézheted... Ti is feljöhettek már egyszer, talán holnap, jó? Gyertek fel, ha ráértetek, holnap délután.

György kifizette, amit ő fogyasztott és a három üveg sört, amit ő rendelt a barátainak. Habozás nélkül vett búcsút a társaságtól, még egyszer gúnyosan a leányok szemébe nevetett. Arankával fogott legutoljára kezét — nem fontos itt a hölgyek és férfiak sorrendje —, Aranka barátságos mosollyal nézett rá, semmi nyoma nem volt rajta a György kellemetlenkedéseinek, sőt a fiúk nagy bámulatára egy darabig fogva tartotta a György kezét és azt kérdezte tőle, hogy miért siet annyira s ezt még

bízattal toldotta meg, hogy máskor is nézzen el a kávéházba.

— Jó, jó, majd újévkor, — mondta György és elsietett.

Otthon bement a szobájába, lassan járt, óvatosan nyitotta és csukta az ajtókat, hogy érkezését ne hallja meg a család. Levetkőzött alsóruhára és csekély izgalommal, de a biztos siker elvártában kiment Zsuzsihoz a cselédszobába.

*

György távozása után Rév, Krámer és Földi sem sokáig maradtak a kávéházban. A lányok otthagyták őket, Mariskának szívesebben látott ismerőse érkezett, Aranka egy zajos, költségesnek látszó társaság körül kezdett settenkedni. Földi, mivel szándékának keresztülvitelével elkésett, büsszá és zavarttá vált, ha kérdést intéztek hozzá társai, a szokottnál is akadozóbban felelt, mentegette magát, azt füllentette, hogy álmos... Fizettek, kimentek a kávéházból, de nem indultak még hazafelé, sétáltak, beszélgettek, «vidáman beszélgettek, de sötét alapon», ahogy azt Rév kínos öngúnnyal mondani szokta. Szinte féltek egymástól elválni, féltek magukra maradni, öntudatlanul írtóztak attól a pillanattól, amikor majd a hazamenést el kell határozniok, amikor majd a lefekvésre, elalvásra kell vetemedniök s a nappal, életüknek egy haszontalanul elmúlt napjával szakítaniuk kell. Mindhárman ismerték ezt a hangulatot, a kielégületlen férfi lelkének belső, rejtelmes sóvárgását, a görcsös, vonagló, síró tapadást a körülöttük hullámozó, zajló élethez, mert még nem történt velük semmi, egyáltalán semmi jó, semmi megnyugtató, semmi reményt adó, várni kell még és járni, várni és nézni, sóhajtozni és felkiáltozni a vak véletlennek, hátha valamit rejteget még a számukra.

— Könnyű neki, már megint egy szép cselédjük van, — mondta Krámer, mert Györgyről volt szó.

Rév bosszúsan szólt:

— Honnan tudod, hogy szép? Láttad?

— Ő mondta, hogy szép, hallottad.

— Ő mondta... Az még nem jelent semmit. Az ilyen embereknek nincs ízlésük. Ízlésem van nekem, meg neked. Sok nő kell ahhoz látni, sokat ruha nélkül is, és még többért kell haszontalanul, tehetetlenül epedni, sok rúttól megundorodni, míg az ember megtanulja, hogy mi a szép nő... Az ilyennek mindegy, csak nő legyen. Persze ő rámondja, hogy szép, mert akár milyen is, neki szép... Nem is irigylem én a Blum Györgyöt.

— Lehet, hogy igazad van. Az a csúnya, hervadt csontbőr

is tetszett neki. Nem is szégyelte bevallani... De az bizonyos, hogy eddig mindig szép cselédet láttam náluk.

— Lehet. Akkor buta szerencséje van. Így van az. Mindig annak van szerencséje, aki nem érdemli meg... Én például ki-mondhatatlanul vágyom arra, hogy gazdag emberré legyek, sok-sok pénzem legyen és lelkem mélyén érzem, hogy ezt a célo-mat el is érem, ez a cél tartja bennem az életet ez teszi lehetővé mos-tani silány sorsomat, de még mélyebben is rejlik valami sejtelem a lelkemben, mélyebben és igazabban, mikor az felbukkan és megéripti az öntudatomat, akkor meg egészen biztosan tudom, hogy örökké a szegénységgel kell majd harcolnom. Ezekben a pillanatokban gazságnak, jellemtelenségnek tartom, hogy nem lövöm magam agyon...

Hajnalig sétáltak, sok mindenről beszélgettek, elválás előtt abban állapodtak meg, hogy másnap felmennek Györgyékhez. Kezet fogtak, Rév és Földi különböző irányban hazafelé indul-tak, de Krámer még nekivágott a már szürkülő mellékutcának. Két barátja keserű kárörömmel nevetett rajta, Földi némi meg-nyugvással konstatálta a különbséget Krámer és sajátmaga közt, mondván:

— Rettenetes alak ez a Gábor!

*

Másnap Rév volt az első Bluméknál. Györgyöt ingujjra vet-közve, tanulás közben találta. Megnézte a könyvet, a Klupathy-féle kereskedelmi és váltófog volt.

— Kolozsváron fogsz szigorlatozni?

— Természetes. Gyorsabban megy majd. Tudod, a biztos bizottság.

E percben Rév mélységesen irigyelte Györgyöt a szorgal-máért és az eredményeiért és különben is szomorú arcán valami belső határozatlan ijedtség jelei tüntek fel.

— Rosszul néz ki, Rév úr, — állapította meg rögtön Blum mama, mihelyt betette a lábát a szobába. Első gondolata az volt, hogy Révet a saját fiával összehasonlítsa.

— Ideges vagyok, Neuraszténias.

— Nem kellene annyit lumpolnia! Majd kigyógyítanám én magát az idegességből, tudom istenem.

Révet ingerelték, bántották ezek a szavak, mert azt érezte, hogy neki igaza van, őt semmi bűn nem terheli, amit csinál, az kényszerűség, másképpen nem cselekedhetik... De különben is, nincs veszve semmi. Ő szenved, de az a szenvedés érték, azért

ő még nem cserélne a Blum Györggyel... Tréfásan felelt, hogy megcsorbítsa a kemény mondás élet és megakassza a folytatást:

— A sok tanulás ártott meg. Behatóan tanulmányoztam az éjjeli életet.

— De hiszen... a Gyurinak letörném én a derekát!...

Malvin és Berta jöttek be egymás után. Üdvözölték Révet:

— Jó napot, Rév.

— Már fölkelte?

— Talán még le sem feküdt, — tódította Berta.

A mama csak nézte, bámulta a fiút, mélységesen elítélte, de sajnálta is.

— Hogy ezek a fiatalok mit csinálnak! Hogy tönkreteszik magukat! Csak a szegény anyjukat sajnálom.

De arról már nem akart kérdezősködni, hogy vajjon mit szól Rév cselekedeteihez, életmódjához az édesanyja.

György mindezen csak vigyorgott. Mindent, amiről csak szó esett, tréfás csekélységnek tartott, néha irigyelte is a cimboráit, azt gondolta, hogy jó nekik, ők a boldog emberek, könnyen fogják fel az életet.

Az érkező, gyámoltalan Krámert mindnyájan mosolyogva fogadták, mintha már előre azon mulattak volna, hogy micsoda ügyefogyottságokat fog majd elkövetni.

Blumné befőttel kínálta meg a fiúkat s azok csodálkoztak, hogy Földi még nincs jelen, pedig megígérte, hogy eljön.

Az asztalt Malvin és Berta terítették meg, Zsuzsi vizet hozott egy nagy üvegkorsóban Blum mama parancsára, aki künn a spájzban kutatót a befőttes üvegek közt. Krámer vad kíváncsisággal bámulta meg a cselédet, a leányok észrevették ezt, György tréfás beszédbe kezdett hirtelen, hogy szabadon elnevetesse magát.

— Emlékezel, Gábor, mikor az Ormaynál feleltél és azt mondtad, hogy táplálkozásukra nézve az állatok háromfélék, úgymint állatevők, növényevők — és itt rövid habozás után, a sűgásra hallgatva kivágtad, hogy ásványevők... hihhi...

— Jó van... csak te hallgass! Te is remekeltél néha... különösen a matematikából.

— De olyan jó vicceket azért nem tudtam mondani, mint te, Gáborkám!

Később Krámer és György az ablakhoz sétáltak, mintha csak összebeszéltek volna, hogy most félrevonulva, Zsuzsiról fognak tárgyalni.

— Borzasztó jó nő, Istenem! — lelkesedett és kínlódott Krámer.

György nevetett rajta és veregette a vállát, mintha azt jelentette volna ez a veregetés, hogy: azért, barátom, nem kell úgy kétségbeesni, szedd össze magad, nem történt semmi baj.

— Milyen remek alakja van! — sápítozott Krámer tovább.
— Barátom... hallatlan!

György komoly képpel mondta:

— Kicsit túlerős, tudod a csípője táján...

Krámer szörnyűködött:

— Te örült! Ez neked baj? Hisz éppen azért van jó teste...
Rémes egy ember!

— Tudja fene... — mondta György és egykedvűen vállat vont.

És György csodálkozással s némi részvétellel nézett a barátjára, nem igen értette annak nagy izalmát és szörnyű vágyódását. És hirtelen azon tűnődött, hogy hogyan lehetne ezt a boldondos fiút boldoggá tenni, hogyan lehetne Zsuzsit a kezére játszani. És szólt:

— Tudod, ha most már nyár lenne és elutazhatnának nyaralni Nagymarosra, tudod, akkor lehetne valamit csinálni. De majd... talán így is kitalálok valamit. Erigy ki és beszéljess vele. Erigy ki, mintha a kezedet akarnád a vízvezetéknel megmosni...

S mivel Krámer ezen zavartan és habozva mosolygott, még jobban bízatta, erőltette:

— Erigy, te számár! Ha én mondom, egész bátran ki-mehetsz.

De Krámer a fejét csóválta, hogy azt nem lehet megtenni. Izgalmában szívdobogást kapott és elsápadt.

A leányok kártyázást indítványoztak, ez tetszett Révnek, sürgette, hogy kezdjék el és nevetve mondta:

— Milyen jó, hogy itt nincs zongora. Legalább nem zongoráznak, nem énekelnek és nem hegedülnek. Hanem a kártya, az beszéd.

Hogy mindnyájan résztvehessenek a játékban, «fájert» játszottak. Blum mama is leült közéjük és erős szándéka volt, hogy nyerjen. Legelőször Krámer kapta meg a harmadik rovást, ő esett ki elsőnek. Ezen mindnyájan jót mulattak.

— Maga is úgy néz ám ki, bocsásson meg, mint a mosogató rongy — mondta Blum mama Krámernek túlságos temperamentummal, minden apropos nélkül, mivel nyűtt volt az arca és dült a tekintete s a szemei alatt erős karikák sötétlettek.

Krámer zavartan nevetett, semmit nem szólt.

A partit Berta nyerte meg, amire György hamar kikapta az egykoronás tétjét a kasszából. Emiatt hirtelen csetepaté keletkezett, a leány a fiút undok, önző gazembernek nevezte, de az nagy flegmával hallgatta a gorombaságokat, vigyorgott a leány bosszúságán és a koronát nem adta vissza.

— Minek az neked! Te leány vagy, neked nem kell a pénz, nekem meg kell.

Megjött Földi is, de nem lépett be az induló második partiba, hogy ő nem tudja ezt a játékot, nem is igen ért a kártyához.

— Nem kell ezt tudni, oly egyszerű. Egyszer megmutatjuk magának és már tudja.

De nem, nem, ő nem lép be, nincs tehetsége a kártyához.

Blum mama fölkel az asztaltól, hogy várjanak addig, Földinek is ad egy kis befőttet. Kiment a spájzba, de megdöbbenve látta, hogy a barackból, amiből a többieknek adott, alig egy-két szem van csak az üvegben, pedig jóval több maradt benne. A többit Zsuzsi kotnyeleskedte ki. A mama dühbe jött és pörölni kezdett Zsuzsival, felbontott egy másik üveget, körtét, és azt hangosan szitkozódva vitte be a fiatalok közé. Még benn is lármázott, szavaiból rögtön meg lehetett érteni, hogy mi történt.

— A ménkü csapjon a gyomrába! — kiabálta.

György védelmére kelt a leánynak, nem baj — mondta —, azért a pár szemért nem érdemes átkozódni és tréfásan tette hozzá, hogy: megérdemli azt a Zsuzsi.

A mama felfogta ennek értelmét és lecsittult, sőt mosolygott is. Aztán a magával hozott üvegből mert egy kis virágos tányérra Földinek, egy körtét ő maga is kivett és a száránál fogva majszolni kezdte s mentegette magát:

— Jaj, úgy szeretem a körtét, hogy az borzasztó!

— Mást is szeret a mama, nemcsak a körtét. Általában nem panaszkodhatik az étvágya miatt. — Ezt Malvin mondta.

— Nem, nem. Azért van ilyen jó húsbán — beszélt kacagva György és kedélyesen megtapogatta a még mindig csinos mamát a csípője táján.

Ezen szörnyen elcsudálkoztak a vendégfiúk, Krámer röhögni kezdett, de azért mégis tetszett nekik a dolog, különösen Révnek. Tetszett nekik, hogy itt olyan jókedvűen, cigányosan folyik az élet, így lehet csak boldogan élni. És Rév a Földiek keresztény-hivatalnok családjára gondolt, ahol ilyesmi elképzelhetetlen, ezt a kis esetet ott például elbeszélni sem lehetne, ott szigorúak és merevek még a szabályok és az emberek egy-egy

elejtett élesebb szó miatt egy évig is sötét haragot hordanak a szívükben. „Rút, középkori emberek.“

Krámer osztott és elosztotta a kártyát. Tréfás haraggal támadtak rá mindnyájan, Rév is a támadók közt volt és rákoppintott Krámer fejére.

— Na-a! — kiáltott Krámer, mintha fájna neki a kis ütés.

— Ne bántsa a fejét szegénynek, úgyis kihull már maholnap minden hajaszála! — ezt Blum mama mondta, akinek minduntalan ilyen gondolatokra hajolt az esze, ha a fiúk bármelyikére esett a tekintete.

Mikor a második parti véget ért, György hirtelen fölkelt az asztaltól és mindnyájuk meglepetésére kijelentette, hogy neki el kell mennie, dolga van.

— Neked mindig el kell menni! — dühösködött az anyja. — Hová a fenébe mászkálsz te mindig?... Neked mindig dolgod van. Öröög vigye el a te dolgaidat.

— Mélyen sajnálom — mondta György és búcsúzott a társaságtól.

— Ti csak maradjatok, mulassatok — szólt a fiúkhoz.

Blumné merev tekintettel kísérte távozó fiát s mihelyt az kitette a lábát az ajtón, rögtön szólt:

— Nem tetszik nekem ez a dolog. Sehogysem tetszik.

— Játszunk még? — kérdezte Krámer. — Nyerni is akarok még. Már két partiban vesztettem. Pedig szeretnék legalább tízhusz forintot nyerni.

— No, az nem igen fog magának sikerülni.

— Muszáj. Kell a pénz. Nekem mindig szükségem van pár ezer koronára.

— Mennyire? Majd mondtam valamit. Ilyen fiatal gyerek és ezrekről beszél — szörnyűködött Blumné.

— Minek kellene az magának? Hogy azt is ellumpolja? Ha én volnék a maga anyja, egy hatos zsebpénzt kapna naponként villamosra. Másra egyáltalán nem is kapna. Akkor, tudom Istenem, rendesen élne.

— De, nagyságos asszonyom! Hát miért nem élek én rendesen?

— Csak hallgasson, szép mákvirág! Én mindent tudok magukról. Gyuri elmondja mindnyájuknak a legtitkosabb dolgát is.

— Ú-úgy? Akkor szépen állunk. A Gyuri a besúgó.

— Pardon, nem besúgó! Én kérdeztem őt. Mert engem minden érdekel. Nem maguk miatt, hanem ő miatt. Addig faggatom, amíg megoldom a nyelvét.

— Hiszen akkor én és mi, szegény barátai, olyan feketék vagyunk önök előtt, mint a szenesemberek.

— No, nem, nem, nem. Csak beszéljünk komolyan erről a dologról. Mondják, miért lumpolnak maguk? Majd megbánják, ha idősebbek lesznek! Így elpocsékolni a szép fiatalságot! E szerencsétlen Rév úgy néz ki, mintha öt év óta nem aludt volna.

Földi nevetve jegyezte meg:

— Hát van is annyi ideje.

— Lássák, az én Gyurim minden áldott este kilencre itthon van.

A mama egy órával még szebbé festette a valóságot.

— Mindig kialussza magát. Nem tűrném, hogy későn járjon haza... Lássák, a vizsgát is ő tette le maguk közül legelőször... Én a Gyurinak minden dolgáról tudok.

Rév csóválta a fejét.

— Talán csak nem... A napokban láttam őt a Rákóczi-úton egy kis nővel... Karonfogva mentek és György úgy hozzásimult a nőhöz és szavalt neki, mintha legalábbis halálíg hűséget ígért volna... Ezt is elmondta itthon?

Krámernak fölcillant a szeme, az arca megélénkült:

— Ja-a a György... a Rákóczi-úton... hisz ott lakik szívének szerelme... tehát félig ő is ott lakik. Meg mernék rá esküdni, hogy most is odament.

Blumné ijedten és föllobbanó haraggal förmedt Krámerra:

— Ugyan... ne beszéljen ilyen örültséget!

De egyszerre száz és száz apró adat villant meg emlékezetében; a Rákóczi-út, ahol azelőtt laktak; ha az utcán látták Györgyöt hazulról elmenni, arrafelé tartott; este egyszer megérkezése után valamit beszélt, az a Rákóczi-úton történt; hogy a házról, amelyben laktak, kétszer is beszélt, egyszer Malvin szóba hozta azt a lányt, nem jutott eszükbe a neve, György mondta meg, hogy Szidinek hívják, néha virággal ment el hazulról, elhordott könyveket, regényeket, amik soha nem kerültek vissza; elvitte a Simon Zsuzsát, mielőtt ő maga is elolvasta és vissza nem hozta; egyszer egy kis fiú jött érte, hogy hívják, levelet hagyott ott, a levelet föl nem bontották, de a kis fiú azt mondta, nyilván hazudta, hogy egy üzletből küldték, amikor az utcát kérdezték tőle, a Rákóczi-utat mondta... És még sok más jell! Mindez, mintha lelke mélyén már valami szörnyű gyanú révén egymásba kapcsolódott volna, oly gyanú révén, amelyről eddig nem is tudott.

Krámer szava megeredt, mintha valami eszeveszett düh vetette volna ki belőle, amit tudott, amiatt, hogy annyira dicsekszik ez a „nagyságos asszony“ a fiával.

— Hát önök nem tudnak semmit? ... Ezt igazán nem gondoltam...

— Mit? Beszéljen! Hát mi van a Gyurival?

Hiszen már legalább két éve udvarol egy lánynak, fülig szerelmes bele. Ő a legnagyobb óvatossággal titkolja ezt, nekünk soha egy szót nem mondott, de én lassanként mindent megtudtam!

Az anya összezsapta a kezét és fölkiáltott:

— Szent isten! ... Lehetetlenség, hogy ez igaz legyen!

— Becsületszavamra mondom.

— Borzasztó! ... Hihetetlen. Kibe? Abba a Szidibe?

— A Waldmann Szidibe? — szörnyűködött a két lány egyszerre.

— Igen —, felelte Krámer kissé remegő hangon, mert ahogy látta leleplezésének hatását, megijedt és már észrevette, hogy egy kellemetlen konfliktusba keveredett bele. Zavartan beszélt tovább:

— Kérem... nagyságos asszonyom... én igazán nem gondoltam, hogy erről a dologról semmit sem tudnak... különben nem beszéltem volna róla.

— Malvin szinte kétségbeesetten kiabált közbe:

— De mama! Hogy az milyen csúnya egy lány!

— Hiszen emlékszem rá, láttam én többször, a lakásunkban is volt egyszer az anyjával, amikor még ott laktunk velök egy házban. Egy ócska szekrényt akartak eladni. Nem is mentem fel hozzájuk megnézni. Ez rettenetes. Nem bírom elhinni. Nem, nem, ez nem lehet igaz. Lehetetlenség.

Berta is sópánkodott:

— Nahát... az egy rút, kis, sovány, szeplős vöröshajú zsidólány.

Krámer ijedt zavara mellett is valami boldogító megelégedettséget érzett:

— Nekem nem kellene, még ha egy milliója lenne is.

Blumné a rémület és a harag érzése közt olyan hangon beszélt, mint egy tragikus szerepet játszó rossz színésznő.

— Hiszen azok olyan szegény emberek, mint a templomi koldusok! Azoknak nincs egy árva krajcárjuk sem. És az egy kis hitvány nő! ... Megörülök, ha ez igaz! ... De nem, nem, nem, nem igaz. Hiszen annak a fiúnak van szeme és esze! Honnan tudja ezt maga, Krámer? Nem téved maga?

— Bocsánat, nagyságos asszonyom, igazán sajnálom, hogy szóltam.

— Nem, nem, jól tette, hogy szólt, nagyon köszönöm — kiabált Blumné és Krámer e pillanatban meg tudta volna ölni. — De nem lehet igaz. Téved maga, Krámer... Én megfojtom azt a kölyköt, ha ez igaz... vagy nem tudom, hogy mit csinállok vele... Ó, én örült, ostoba anya, hogy én csak hagytam jönni-menni, anélkül, hogy tudtam volna, hova jár, mit csinál, hol van neki mindennap dolga... Most már jól nézek ki vele!... Még ma meg fogok tudni mindent. Hát udvarol a szép mákvirág, szerelmes.

— Mama, én még ma megtudom! — ajánlkozott hevülten Malvin.

Blumné föl alá járt a szobában és hajtogatta:

— Rette-ne-tes! Rette-ne-tes!... Ilyesmit még nem értem meg. Még csak az a szégyen kellene nekem... Hiszen egy olyan nőt be sem eresztenék a házamba. Inkább dögöljön meg az a haszontalan fiú. De az én életemet nem fogja tönkretenni... Nem is hiszem én azt el. Meglátod, Malvin, hogy egészen más-képpen lesz ez a dolog. Nem igaz, nem igaz, nem lehet elhinni... Ha legalább még szép lenne az a lány, akkor érteném.

A vendégfiúk szótlanok és kedvetlenek voltak, Földi a feszültség miatt csakhamar felállt és indítványozta, hogy menjenek. A család nem marasztalta őket. Hogy Malvin még ma tisztázza a dolgot — mondogatták —, különben semmi esetre sincs így, lehetetlenség, hogy így legyen, nem kell Györgyöt féltetni, nem olyan fiú az! „Van annak esze, több, mint más tíznek!“... És alig leplezhető haraggal búcsúzkodtak a távozó fiúktól.

*

Amikor magukra maradtak, egymással versenyre kelve szörnyűködtek a dolgon, egymásnak erősítették és bizonygatták, hogy egy szó sem igaz az egészből, de mind a hárman érezték, meg voltak róla győződve, hogy úgy van minden, ahogy Krámer mondja, György már régóta szerelmes Waldmann Szidibe, a csúnya, jelentéktelen és szegény lányba, konok, elszánt szerelemmel, fanatikus kitartással.

Eleinte azt tervezték, hogy Malvin elmegy Waldmann Szidéhez valamilyen ürüggyel, hiszen ismerősök, nemrégiben is találkoztak a Rákóczi-úton, szóltak is egymáshoz, egy kis darabon egymással is mentek, beszélgettek. „De a nyomorult bestia egy szóval sem említette Györgyöt!“ Akkor a leánynál egy csinos himzés volt, ezt megmutatta, Malvin érdeklődött is, hogy honnan való a minta, de hogy mit felelt erre Szidi, azt elfelejtette. Ez

talán éppen jó ürügy lesz most, kérdezősködni a mintáról... A lány maga csinálta a hímzést, beszélte, hogy több is van neki, mondta, hogy ez a munka neki szórakozás, a kész tárgyakat megtartja, otthon vannak... Még furcsa, hogy ilyesmivel foglalkozik, hogy van rá ideje, hogy nem megy valami munkába, boltba, vagy irodába. Hiszen azok oly szegény emberek, hogy csoda, ha megélnék.

De Malvin nem ment el, friss és váratlan volt az izgalom, még meggátolta a cselekvésben, még nem is tudta, hogy mit kell majd tennie, hogyan kell viselkednie, hogyan kell puhatolódznia, ha ott lesz. Aztán eszükbe jutott mindnyájuknak, hogy Györgyöt is Waldmannéknál érhetné, aki most minden bizonnyal odament. Abban álapodtak tehát meg, hogy másnap, amíg György otthon tanul, azalatt indul el Malvin nyomozó útjára.

György korán hazajött vacsorára. Vacsora előtt még olvastatta a kereskedelmi jogot. Anyja komor képpel járt a szobában, Györgyhez nem szólt, künn az egyik leánynak ezt mondta:

— Tanul a jómadár... Jobb lenne, ha a személtbe dobná azt a könyvet és elmenne csavarogni, mint a híres barátai. Ette volna meg a fene, amikor olyan kicsi volt, mint egy mákszem. Nem is merem szegény apátoknak megmondani.

Mégis, mihelyt György hazulról távozott, első dolga volt, hogy mindent elmondjon a férjének. Az öreg úr nyugodtan hallgatta végig a leleplezést. Nyugalmában különösen az erősítette meg, hogy látta, mennyire izgatott a családja. Ez neki elég ok volt arra, hogy mindenképpen, bármiről esnék is szó, hidegvérű maradjon. Olyankor, ha az asszony, vagy a család más tagja izgatott volt, ő úgy érezte, hogy neki bölcsnek, igazi családapának kell lennie.

— Az még messze van — mondta lassú beszéddel —, amikor ő egy leányt elvehet feleségül. Addig még sok minden történhetik. Ha szerelmes, addig elmúlik majd a szerelme.

Blumné ismerte már férje nyugalmát és bölcsességét. Nem csittult ezektől a szavaktól. Tovább hánytorgatta a bajt.

— Nem olyan az. Megátalkodott, önfejű ember az... És bizonyos, hogy valamivel behálózta az a gonosz boszorkány népség.

— Szamár beszéd! Asszonyi észre vall... Csak ne okoskodj, hagyj a fiúnak békét. Most ne szólj neki, várni kell. Gyerekség ez, én tudom, én is voltam fiatalember, nem lesz ebből semmi. És ha arra kerül a sor, majd ott leszek én! Akkor majd én beszélek a fiú fejével.

Az anya bosszús kicsinyléssel legyintett a kezével. Azt is jelentette ez a legyintés, hogy ugyan minden lehetséges dolog közt az ér legkevesebbet, ha Blum Joachim beszél a fiával. „Eh, kár volt egy szót is szólni, olvassa csak tovább az ujságját!”

Még az este, lefekvéskor, sokáig tárgyaltak anya és leányai Györgyről. Az anyának, talán azért, mert már az ágyban feküdt s álomra hajolt az esze, fantasztikus gondolatai támadtak. Hogy ő följelenti azt az elvetemült leányt a rendőrségen. Mert valami boszorkányságot kellett elkövetnie. Ő kitagadtatja Blum Joachim-mal a fiát, — bár nincs miből. Követelni fogja, hogy szakítson a leánnyal, különben el kell mennie a háztól és akkor ugyan sohase lesz belőle ügyvéd. Meghogy esküdjék meg az élete boldogságára, hogy nem érintkezik többé a leánnyal...

Berta és Malvin már átestek a szenzáció első hatásán, most már únták az anyjuk sopánkodását, ijedtségét és éktelen haragját. Malvin, amikor anyja elhallgatott, rá is szólt:

— Ugyan, hogy mondhat olyant a mama, hogy feljelenti azt a leányt a rendőrségen. Az a leány nem hibás. A leány ellen nem lehet semmit sem tenni... Györgyöt sem szabad bántani, inkább okosan, szépen kell vele beszélni.

Bertán is jelentkezett a fáradás:

— Nem is olyan csúnya az a leány...

— Ne beszélj ilyen ostobaságot! — támadt rá az újra felhevülő anya.

Az anya hallgatott, a leányokat az unalom elálmosította, csakhamar betöltötte elméjüket a saját életük. Malvin a korzóra vágyott, fájt neki, hogy már napok óta nem lehetett ott, csinos férfiak léptek a képzeletébe; Berta a boldog asszonyi állapotra gondolt, de nem Karaival, túl öreg az már és olyan nagy a bajusza, mint egy parasztnak.

Az anya sokáig hánykolódott, sóhajtozott, egyetlen vigasztalásul az a gondolata nőtt, erősödött meg, hogy talán még sem igaz, nem úgy igaz, ahogyan ma hiszik, majd holnap mindent megtudnak, holnap majd valami jót is meghallanak. Holnap okvetlenül el kell hozzájuk mennie Malvinnak.

Másnap délután György leheveredett a díványra és kevés tanulás után elaludt. Malvint ekkor útnak indították. Azt a tervet, hogy a hímzés minta miatt megy, elvetették. Az anya azt eszelte ki, hogy Malvin a régi lakásuk iránt érdeklődött a ház mesternél, vajjon nem lehetne-e visszaköltözniök — és egyúttal, ha már ott jár, meglátogatta Waldmannékat, mint régi ismerősüket. — De ha majd szóba hozza Györgyöt és kérdezzeti a leányt, mingyárt

fogják tudni, hogy emiatt ment. Hát hadd tudják. Tudjanak, amit akarnak. Azt kell mondania Malvinnak, hogy nem szép, nem helyes így, hogy a családok még csak soha nem is találkoznak, tartaniok kellene a barátságot, ha már György komolyan udvarol a leánynak. Nem szép, hogy a Szidi még soha nem látogatta meg Blumékat, pedig két esztendeig laktak egy házban. Szóval Malvin legyen okos és egy kicsit ravasz...

— Ne magyarázzon annyit, mama, tudom én, hogy mit kell mondanom... én valóságos detektív vagyok —, beszélt Malvin nevetve s elindult izgalom nélkül s vidám kedvvel, mintha valami kellemes mulatságra menne.

Az anya künn dolgozott a konyhán és arra gondolt, hogy mennyi mindent tesz a szülő a gyermekéért, mindig róla gondoskodik — és ez a hála. Hej, hej!... Nyugtalan és ideges volt, folyton zsémbelődött a lomha és kényelmes Zsuzsival, kis ok miatt is. Haragudott rá, szinte ellenséges indulatot érzett iránta, mert úgy vélte, hogy még benne is csatlakozott... Többször bement a szobába, ahol György aludt, hanyat fekve a díványon, könyvvel a mellén és nyitott szájjal lélegzett. Az anya tett-vett a szobában, céltalanul, közben többször ránézett a fiára, hogy alszik-e még. Haragos, szűrő tekintettel nézett rá, mintha a szemével akarná álmából felverni. Azt gondolta, hogy ha majd fölébred, beszél vele, kissé puhatolódzik... Negyedszer vagy ötödször nyitotta már meg az ajtót, amikor végre Györgyöt ébren találta. Ült a díványon, két könyökét a térdére helyezve, fejét két tenyerében tartotta és ásított. Az anya belépett a szobába, el-sétált a fia előtt, odament az ablakhoz és jobbkezét kinyújtott mutatóujjal a képéhez emelve, gondterhesen állt az ablak előtt, mintha kifelé bámulna. György ránézett az anyjára és e pillanatban megsejtett valamit. Ez a póz, az arcok és az egész levegő körülötte már két nap óta, valami furcsa szótlanúság, melyet így utólag vett tisztán észre, a rejtegettt gondok; tegnapelőtt ő elment és „azok“ itt maradtak. Krámer tud csak az ő titkáról, bár neki nem szólt soha, másnak sem, seukinek semmi köze hozzá... Az anyja akkor megjegyzést is tett az ő távozására, igen, egészen bizonyos, hogy azután tovább beszéltek erről... az istenit annak a gazembernek, az elmondott valamit!

Es heves izgalom vett erőt Györgyön, már érezte, tudta, hogy bántják őt, hogy a „boldogságára“ törnek, élettervét halomra akarják dönteni, úgy törnek rá, mint a kopók a vadra... Már ott is áll előtte az anyja, sötét és ellenséges gondokkal az elméjében... György izgalma enyhülést követelt.

A nyugodt kedélyesség pózába vágva magát, meg kellett nyitnia a még csukott ajtót, fel kellett idéznie az egymással ellenséges emberi vágyak, célok és ábrándok megütközését. Megszólalt:

— Ügylátszik a mama az élet mulandóságán gondolkodik.

Az anyát mintha hideg szél csapta volna meg. Tudta, hogy megindult az a beszéd, amelyben megmutatkoznak a titkok, amelyből majd kiderül, hogy csakugyan végzetes-e a baj... Egy kicsit elsápadt, nem szólt, várt, hogy a fiú most már folytassa:

— Ügylátszik, mama, hogy haragban vagyunk —, mondta György és erőltette a nevetést.

— Nem csodálnám, ha úgy volna... Te csak szép örömet szerzel az embernek.

— Én? Örömet szereztem a mamának? Pedig ezúttal nem is akartam. Miféle örömet szereztem?

— Csak hallgass! Nagyon jól tudod te... Csak azt nem értem, hogyan lehettem én olyan örült, hogy ezt előbb nem vettem észre. Hogy csak most tűnt fel nekem.

— Igen? És ugyan mi tűnt fel? Lássá, ha előbb kinézett volna az ablakon, talán már előbb feltűnt volna.

— Kérlek, ne szemtelenkedj még ráadásul... Nagyon jól tudom, hogy az ifiúr hova jár két év óta minden áldott nap. Neki mindig dolga van. Sürgős és fontos dolga. El kell mennie, mindent itt kell hagynia, mert különben összedől a ház. Szép história, mondhatom... És mondd csak, micsoda szándékod van neked? Mi akar ez lenni? Miért jársz te ahhoz a lányhoz? Mi értelme van ennek?

— Miért kérdezi a mama? Ügylátszik, mindent tud, jobban, mint én.

— Csakugyan, jobban tudom, mint te. Mert ha te azt hiszed, hogy ebből lesz valami, akkor nagyon tévedsz. Akkor te nem ismersz engem...

György kínos tréfát akart erre is mondani, de izgalma már nőtt, elnyomta az erőltetett kedélyességet. Várázó aggodalommal hallgatott.

— Én inkább elemésztetem magam, semhogy az én fiam egy olyan nőt vegyen el feleségül.

György felugrott, szemében vad tűz lobbant fel és rekedt hangon kiabálta:

— Milyen nőt? Milyen nőt?... Hát milyen az a nő?

— Ilyen gyalázatot nem fogsz te rám hozni. Majd mingyárt

megmondom, hogy milyen nő... De azt tudd meg, hogy az én házam küszöbét egy olyan nő nem fogja átlépni.

György izgalma még magasabbra szökkent, szinte megijedt az izgalmától. Szólni akart, de tétován kereste a szavakat, amelyekben haragja, megbántottsága és ijedtsége kitörjön, szerte nézett, mintha a levegőből akarta volna elkapdosni azokat. És eleinte csak idomtalan töredékek hagyták el a száját:

— Igen?... Hát... így... szóval... egy olyan nő... olyant... Hát nem fogja átlépni ezt a küszöböt! Mégél az anélkül is, hogy ezt a küszöböt átlépje. De miért sérti azt a leányt? Miért gyalázza? Miért bánt meg valakit, akit nem ismer, akiről semmit sem tud?... Tudom, hogy az a gazember mondta el magának. Jobb dolga nem volt, mint hogy jártassa a pófáját. De majd elbánok én vele.

— Ezt nekem senki nem mondta. Rájöttem magam.

György dühösen legyintett, hogy ezt nem hiszi, hogy ő tudja már, mi történt. Az anya folytatta:

— Kinyílt a szemem. Régóta sejtettem én már ezt. Régen nem tetszett már nekem, amit te művelsz... És olyan alattomosan, olyan titkolódzva. Persze, mert tudtad, hogy leplezni kell az ilyen dolgot.

— Miért? Miért kell ezt leplezni? Kinek van köze hozzá? Hát jó, ha azt hiszi, hogy leplezem, hát majd nem leplezem. Tudja meg, hogy én azt a leány szeretem és mihelyt tehetem, elveszem feleségül. Én nem tűröm, hogy arról a leányról gyalázkodva beszéljen. Nem tűröm!

Az anya vörös lett a dühből. Mérséklet és válogatás nélkül zuhogtak most már a szavai:

— A ménkű azt a leányt ott csapja meg, ahol van. Veled együtt. Egy ilyen koldus, mint te, akiért úgy dolgoznak a szülei, mint a barmok, akit fölneveltek, kitaníttattak, hogy külön legyen, mint a saját apja, akiből urat csináltak a szülei... és az akar elvenni egy másik koldust, egy hitvány kis szegényleányt, aki még csak nem is szép... csak hallanád, mit mondanak róla a hűgaid. Csak hallanád!

— Hallgasson el! Ez gyalázat! Meg-til-tom, hogy így beszéljen arról a leányról!

— Nekem tiltasz te meg valamit? Nekem, te gazember! A saját édesanyádnak egy ilyen szemétért? Még annak a pártjára kelsz? Ez a hála? Ezért viseltem én gondodat? Ezért vontuk el a falatot a szánktól érted?... Ha szép lenne az a leány, akkor nem szólnék semmit. De csúnya, mint az éjszaka. Te,

te... vak! Te nem látsz... Van annak alakja, van annak az arcán valami, egy mákszemnyi szép? Ha legalább pénzük lenne, még érteném.

György levegő után kapkodott, sápadt lett, mintha hirtelen rosszul lett volna el:

— Hallatlan gyalázat! Hallatlan! — kiáltotta rekedten, ziháló hangon és föl-alá járt, nagy izgalmas ütemű lépésekkel.

— Én inkább téglát kötök a nyakamra és a Dunába ugrok, de azt a leányt te nem veszed el...

— Én szeretem azt a leányt, én nem hagyom el. Ezen már a jó isten sem változtat, ezt tudja meg.

— Te meg azt tudd meg, hogy én ezt a gyalázatot nem élem túl... Ha el akarod az anyádat emésztetni, hát csak tedd, ami jól esik. De engem a sírba juttatsz... Azt a nőt én kiátkozom a világból... Én imádkozok, hogy haljon meg, tudod!...

Őrjítő düh, kín és szégyen vonaglott György arcán. Az anyát ez még szenvedélyesebbé tette, szinte megvadította és ömlött belőle, ahogyan már tegnap mondta, amiről már tegnap érezte, hogy vérlázítóan ingerlő és elrettentő:

— Én azt a leányt fel fogom jelenteni a rendőrségen... az anyjával együtt... fel fogom jelenteni, mert téged behálóztak, valami boszorkányságot követtek el veled, elvették a józan eszedet.

György csaknem önkivületi állapotban ordított fel, rémülten és borzalommal, irtózva e pillanatban az anyjától, mint valamely tüzetokádó förtelmes és rettenetes szörnyetegtől:

— Anyám!... Meg akar ölni? Meg akar őrjíteni? Mit akar velem tenni?... Ir-tóz-tató! Ellensége az embernek a saját anyja. Ezt nem lehet kibírni... Anyám! Én nem tudok anélkül a leány nélkül élni. Az, vagy senki más!... Ezen már nincs segítség... De ne bántsanak engem. Hagyjanak engem, ne öljenek meg engem... — Utolsó szavai közben György levetette magát a dívánra és dőlt belőle a testet rázó, idomtalan zokogás.

Az anya megrettent és elállt a szava. Ijedt szemmel bámulta a fiút, valami részvétérzés mozdult meg benne, mintha az a haragjával s az akarásával akarna birokra kelni és nagyon sokáig maradt szótlannul, szörnyűlködött magában a fiú gyötrelméen. Tehetetlenségében a fejét csóválta s az ajkai mozogtak, mintha beszélt volna, majd újra rákezdte, tompítva, nyujtva, konok, végtelen elszántsággal:

— Na-hát, én ezt nem bi-rom ki, nem bi-rom ki... Gyuri, az istenért, mi van veled? Meg vagy örülve?... Ilyen borzalmat

még nem értem meg... Ha ezt a te szegény apád látná, ha ezt mind tudná... Ugyis mit mondott a te szegény dolgos apád!... Ha te tudnád, hogy mit mondott.

Az utolsó szavak közben a fiú közelébe lépett s szinte sutogva, de nyomatékosan ütemezve szavait, szörnyű, vonagló akarással beszélt. György lassanként csendesedett, szepegő, hörgő sírással sírt, hallotta a szavakat, nem értette őket tisztán, mégis mint éles kések metélték a szívét, hallotta, érezte, hogy az apjával gyötrik, azzal fenyegetik, az apjára valami átkozott gonoszságot fognak rá, az apjáról, a csendes és tehetetlen jó emberről hazudik most valamit az anyja, azért, hogy őt kétségbeejtse, hogy nyomorítsa, hogy az elméjét, a lelkét a szavaival döfje, vágja, égesse, marcangolja.

Es hörgött, zihált a kínzás gyötrelmei alatt, mint inkvizíciós áldozat a kínpadon és tudta, hogy nem lehet, nem engedhet, nem enged, nem, nem, nem, a jó istennek sem enged, megölik, megsemmisítik, még sem enged, ezért égbekiáltó bűn, amit vele tesznek.

Az anya elhallgatott. Elég volt, nem is talált már szót, nem is volt már mit mondania, vergődve, kínban, még valami lehetetlen és képtelen csodában remélve, bámulta a fiút.

Berta, aki az egész jelenet alatt a szomszéd szobában hallgatódzott és kíváncsiságtól fűtött lelkierővel tűrte, állta a másik szobában őrzöngő vihart, most, a második hosszú csend alatt már nem bírta tovább, benyitott és állati rémülettel, dülledt szemmel bámult hol a fivérére, hol az anyjára, mint valamely lezajlott véres mutatvány nézője, aki belebetegedett a látványba.

György sírása hirtelen elállt. Csak a melle zihált még, hibás orra miatt a száján fujta és szívta a mély és szapora lélegzeteket, a szemét lehúnyva tartotta és várt, hogy a csendesedő gyötrelmem elmuljék róla.

Anya és lánya egymásra néztek, az anya összetette csendben a kezét, fölfelé tekintett a mennyezetre, mintha az éghez esdekelne, a lány szóltanul, együttérzően, öregasszonyosan bölintott a fejével többször egymásután.

Anya és lánya kimentek a szobából. György felnyitotta a szemét. Sőhajtott, felemelkedett fektéből, majd hirtelen felállt, fejét csóválva járt fel-alá, mintha csodálkoznék az életen, mintha semmiből semmit nem értene, mintha semmit amit lát, hall, érez, el nem hinne. Nagy haja a homlokára hullt, ajkai némán, szaporán reszkettek. Ugy érezte, hogy el kell hazulról mennie, menekülnie kell, mint a börtönből, melynek megnyílt az ajtaja.

Mennie kell, ki a szabadba, valami fenyegető vész elől kell futnia Szidihez, a kedveshez, a drágához, aki szerény és simulékony, aki mosolyog rá, aki nem tudná őt bántani. Szívét megdobogtatta a képzelet, az erős, egészséges, éleshangú, halálosan bősavú ellenség után a gyengéd leányarc, a sovány, sápadt, kissé vizenyősszemű, drágafő, aki olyan, mintha sírt volna, az erőtlén test, törékeny mozdulatok.

Zsuzsi lépett a szobába. Valamit hallott a civakodásból, de keveset, nem tudta, miről van szó, a konyhából csak az előszobába jöhetett, Berta miatt nem hallgatózhatott. Most bejött, semmi dolga bent nem volt, de bevitte a kíváncsiság. Kutatott, mintha valamiért jött volna, ráesett Györgyre s ahogy annak dült arcát és kisírt szemét látta, hangtalanul elnevette magát. Ügyefogyottan színlelte tovább a kutatást, szólni akart, meg akarta kérdezni, hogy mi történt, feléje is fordult Györgynek, habozva nézett rá, a tekintetük egymásba tűzött, de Györgyé oly vad volt, hogy Zsuzsi egyszerre elindult kifelé. De Györgyben valami otromba gyűlölet forrt fel a szép, izmos, derűs és közönyös leány láttára, utána szólt:

— Mit bámul?

Zsuzsi zavartan megállt, nézett Györgyre, nem tudott mit mondani.

— Mit bámul, mi? ... Mit bámul olyan hülyén? — ordította György fokozódó dühvel és szinte leste, várta az ürügyet, hogy nekimenjen a leánynak.

Zsuzsi elpirult, valami vonagló, gúnyos mosoly jelent meg a szája körül, aztán megfordult és ment ki. Az ajtóban mondta, mintegy csak magának, haragos, csengő hangon:

— Nagyon finom, igazán.

György rekedten, csaknem teljesen hang nélkül lihegte:

— Szemtelen, aljas, pizok!

Es nekirohant az ajtónak, melyet abban a pillanatban csukott be Zsuzsi, fölcapta, de az ajtóban megállt, szinte fájdalomosan állította meg az az érzés, hogy még sincs elég oka, hogy a lányt megtámadja.

Visszafordult és fújva, szitkozódó szavakat sziszegve járt föl-alá. Tombolt benne a kielégületlen düh, hogy a másik nőre, a gyenge, véznára való gondolás után ezt a kéjes, húsos, piros cédát ököllel mellbe nem vághatta. A mult gyönyörökre nem gondolt, az, hogy a cselédlány most már haragosa lesz, eszébe sem jutott. Fújt és dühöngött, mindenki helyett erre az egyre, akire lehetett, s ahogy múlt a dühe, a lelke balga vágó-

dással fordult újra Szidi felé, gyermekes, szinte megnyöszörgötető, kínlódó elképzeléssel áhította Szidijének a kezeérintését, a szavát, a haja illatát.

Valami új, kínos zavar fogta el, hogy új baj, új harc lesz, mert neki el kell most mennie, Szidihez kell menekülnie. Kicsit félt, kicsit habozott, aztán kisietett az előszobába, kapta a kalapját, megállt, majd indult be az anyjához. E percben valami furcsa szorongást érzett a szívéen, úgy volt, hogy nyöszörgő, siránkozó hangon kell mondania, hogy most elmegy, el kell mennie, de amikor már az anyja előtt állt és magán érezte annak bántó tekintetét, szárazon szólt:

— Elmegyek, mert fáj a fejem.

Malvin ezalatt Waldmannéknál járt. Szidit is, az anyját is otthon találta. Félóráig volt náluk, onnan egy körúti papírkereskedésbe ment, levélpapírt vásárolt s indult hazafelé. Furcsán, zavarosan gomolyogtak az impressziói s alig várta már, hogy elmondja őket anyjának és a nővérének. Bosszús gyűlöletet és megvetést érzett Waldmannék iránt és különösen arról volt sok képe, hogy milyen szegény népség az. Most is abban az egy szobakonyhában laknak, a negyedik emeleten, amelyikben régen. A konyhán és szobán kívül semmi nem tartozik a lakáshoz, a konyha kicsi, a szoba udvari szoba, bár két ablakos, még csuda, hogy kétaablakos szobájuk van. Szidi nyitott neki ajtót; hogy megijedt, amikor őt megpillantotta! Elsápadt és aggódó kérdéseket tett föl, gyenge, reszketős hangon, szinte nevetséges volt, amikor az kérdezte, hogy „mi jót“ hozott, „minek köszönhetik a szerencsét“. Waldmanné, kis, kövér, ráncosképű asszony, gyanakvó szemekkel nézte őt és feszülten, még a száját is megnyitva, figyelt minden szavára. Amikor elmondta, hogy miért látogatott el a régi házba s ha már itt járt, egyúttal őket is megnézte, oly szép himzéseket mutatott a multkor Szidi az utcán, — mégis csak szóba kellett hoznia a himzést, de még így is zavarban volt, érezte, hogy furcsa és különös az ő betoppánása, szóval, amikor a jöveteléről beszélt, Waldmanné határozottan gúnyosan mosolygott... Szidi különben éppen himzésein dolgozott, biztos, hogy eladásra csinálja a himzéseket, de nagyon szép munkái vannak, egy remek asztalterítőt mutatott... A bútoraik kopottak és rozogák, a székek nádfonata lyukas — nádfonatú székeik vannak! — leült a díványra, hát az is besüppedt, el vannak törve a rúgói. Az asztalon egy regény hevert, a szekrényen több könyv, ott volt a Simon Zsuzsa is, meg egy másik piroskötésű könyvet is fölismert, aminek a címét nem látta, de azt is György

vitte oda, mikor itthon volt a könyv, tudta a címét, de már elfelejtette, de egészen bizonyos hogy az a könyv... Egy virágtartóban egy csomó akácvirág állt, a szekrény tetején nagy akácfaág, tele hervadó virággal... Cimbalma is van Szidinek, magyar nóták kótái hevernek a cimbalmon; György a multkor vele és Bertával vitatkozott és azt állította, hogy a cimbalom nagyon szép hangszer, a magyar nótákat sokkal szebben lehet rajta játszani, mint zongorán s mikor ezért kinevették, nagyon goromba volt. Hát ilyen egy örült ez a György... Szidi nagyon gyenge hangon beszélt és szégyenlősnek, szórakozottnak látszott, de amikor ő Györgyöt szóba hozta és elmondott mindent, amit Krámertől tudnak, szemtelen lett és hallatlanul hencegett. Azt mondta, hogy hogyan is lehet ilyen ostobaságot beszélni, György még csak egy fiatal diák, majd akkor lehetnek komoly szándékai, ha már pozíciója lesz és tisztességesen el tud tartani egy nőt. Hallatlan szemtelenség, majdnem pofonütötte azt az undok teremtetést. És akkor már ő is dühös lett és nem fékezte magát, azt mondta, hogy György úgylátszik, nagyon siet azzal a pozícióval, tegnapelőtt tette le az egyik vizsgát és már tanul a másikra. Ekkor Szidi gőgösen nevetett és arcátlanul dicsekedett vele, hogy azt ők jól tudják, hogy levizsgázott, mert a vizsga után először is hozzájuk szaladt elmondani, hogy letette sikerrel. Hát ilyen szemtelen az a György!

Malvin a Rákóczi-úton, azután a Csömöri-úton ment hazafelé, befordult a Nefelejts-utcába, itt szembekerült Györggyel.

— Szervusz — mondta György s némi örömmel, de mégis erőltetett mosollyal nézett a hugára.

Malvin rögtön észrevette, hogy valami már történt otthon, mert a György szemén az látszik, hogy sírt és vihardúlt, szomorú az arca. A hangja is tompa és fájdalmas. Ahogy így a fívérét nézte, egy kicsit elszorult a szíve. György azt kérdezte:

— Hol voltál, Vinka?

— É-én? Levélpapírt vettem.

E pillanatban jutott csak eszébe Malvinnak, amire eddig balga módon nem gondolt, hogy György most majd megtudja, hogy ő mit tett, hogy ő Szidiéknél járt és emiatt heves szégyenérzet lepte meg.

— Szervusz — mondta Györgynek és menni akart, gyorsan elválni a fiútól, sietni haza. De György még beszélt:

— Malvinka!... Tudod... otthon nagy jelenet volt és majd most rólam beszélnek, de te ne állj velük szóba, tudod... Ne kérdezz semmit, ne is felelj, egyáltalában ne hallgass rájuk.

Most szidnak engem és azt akarják, hogy te is szidjál és igazat adj nekik. Azért te ne szólj semmit, tudod?

— Szervusz — dadogta mégegyszer a leány és szinte erőszakosan elsietett, zavaros büntudat marta már s alig várta, hogy hazaérjen, mert úgy érezte, hogy még az utcán elkezd sírni.

Rohant, a sírás fojtogatta a torkát, hogy ő nagyon szégyenli magát és úgy sajnálja szegény Gyurit, ki most majd róla is azt hiszi, hogy nem szereti őt, hogy az ellensége.

1917.

konc

SÁRIKA ÉS AZ INKVIZÍCIÓ

Este volt, egyedül ültem a szobámban, befejeztem a napi munkát. Már megvacsoráztunk, feleségem lenn foglalatoskodott a konyhában, Sárikával együtt. A konyha a szobánk alatt van, jónéhány lépcsőfokon lehet oda lejutni; Sárika, a szomszédék lánya, ideiglenes segítség, azért alkalmaztuk, mert a feleségem betegeskedett. Bizonyára éppen az edényeket mosogatták el és a konyhát hozták rendbe. Én cigarettáztam, elgondolkoztam a napi eseményekről és a holnapi teendőkről, majd felálltam, a könyvespolchoz mentem s a könyvek közt kezdtem turkálni. Lekvéssig még sok az idő, valamit olvasnom kellene, de mit? Regényhez, novelláskötethez, versesfüzethez egy csöpp kedvet sem éreztem, ismerőseim adták ezeket, mint saját műveiket, én pedig valami igazán jót szerettem volna olvasni, legalább is érdekeset, de meg nem is irodalmi műre vágytam, hanem valami útleírásra, vagy életrajzra, esetleg történeti könyvre. Milyen kár, hogy nincsen Brehmem, nem olvashatok a kedves és derék állatokról.

Kezembe akadt egy vaskos könyv: Az inkvizíció története. Régen megvan ez a könyvem, de még soha bele nem néztem. Most az asztalra tettem és lapozgatni kezdtem benne. Sok kép van a könyvben, igen jó rajzok, melyek inkvizíciós jeleneteket ábrázolnak, bemutatják a kínvallatás különféle módjait. Boltíves, gyertyavilágos pincékben folytak ezek a kínzások, az első kép arról szólt, hogy egy férfi fekszik hanyatt egy padon, a felső testét odakötötték a pad egyik végéhez, a pad másik vége felől meg nyújtják a testét. Olyanformán, hogy a bokái kötelékben vannak, a kötél rá van csavarva egy kerek hengerre s a kereket egy ember csavarja; nyúlik, recseg, törik a test, a fekvő ember arca eltorzul, árad róla a gyötrelem. Két hóhér, vagy mi,

végzi a kínzást, egyik a kereket csavarja, a másik a kínzott fejénél áll és egy edényből vizet csöpögtet a homlokára. Odébb az inkvizítor ül egy asztalnál, papíros van előtte s a kezében írószerszám, lesi, várja az áldozat szavait, hogy följegyezze azokat.

Az inkvizítor szeme szigorúan tűz áldozatára, arcán fegyetlen indulat látszik, nyilván kimondhatatlanul gyűlöli a gonosztevőt, aki vallási kérdésben esetleg más nézetet árult el, mint ami egyedül üdvözítő. A két erőteljes, kövérkés hóhér arca azonban szinte kedélyes; úgy végzik szörnyű munkájukat, mint más a kapanyélfaragást. Csodálkozom rajtuk. Honnan az a képességük, hogy meg tudják tenni, amit rájuk parancsoltak, hogy sanyargatni, szakítani, törni képesek a padra kötözött szerencsétlen embertársukat? Miért nem szabotálnak? Miért nem sztrájkolnak? Miért nem akasztják föl inkább magukat? Hiszen azt sem tudják, hogy mi a vétke, hogy vétke-e az egyáltalában, amit ráfognak, hogy melyiket vallja a lehetséges vallási és egyéb tételek közül, hogy melyik igaz a két, vagy három változat közül, melyek egyformán ostoba képzelgések. Az inkvizítor maga is érdekelt fél, dühös hívő, aki, ha e nézetétől megfosztják, belehull az ürbe. De a két hóhért nem értem.

Egy másik képen meztelenül ül vasszéken egy nő. A szék alatt tűz lobog, a széket tüzesítik. Irtózatos! A harmadik kép csak egy fejet ábrázol. Valami vasrudacskával van egy ember álla felpöckölve úgy, hogy a rúd alsó vége a mellére támaszkodik, illetve valósággal belevág abba; az arc merev, a fej kissé hátrahajlik, mivel hogy az áll magasan fölfelé feszül.

Nézem ezeket a képeket. Az örök inkvizíció! Ez az, amit *embernek* nem szabad csinálnia. Ez az, amiből az *embernek*, a különösképpen kegyetlen állatfajának ki kell gyógyulnia. Olvasgatom a szöveget is. Száraz, végeláthatatlan adathalmaz. Ezt és ezt, ekkor és ekkor, mert ezt vagy azt mondta, mert vagyona volt, amit meg lehetett kaparintani, mert ezzel vagy azzal érintkezett!... De odalenn nyilván elkészültek a konyhai munkával, feljött a feleségem és Sárika. Abbahagytam az olvasást, még volt idő a lefekvésig, kártyázni kezdtünk a feleségemmel, ezekben, mert csak írjuk a nyereséget, illetve veszteséget, a végén úgysem fizetünk. Sárika is leült az asztalhoz. Az asztalon hevert a nyitott könyv, maga elé húzta, hogy nézegesse. Úgy volt kinyitva, hogy éppen a felpöckölt állú fejre esett a tekintete. Félszemmel feléje sandítottam. Ez a Sárika egészen fiatal leány, mostanában lesz tizennégyéves, szóval még gyerek. Annál inkább gyerek, mert egy kissé elmaradott, gyerekes, némely szigorú ember a szom-

szédságban aféle félkegyelműnek tartja. Csakugyan néha olyan ostobán tud nézni, amikor megmerevedik az arca és tágra nyílik a szeme, hogy olyankor beillene egy kis Frimm-növendéknek. De van benne jóakarat és igyekvés. Csupán nem tanították semmire, az iskolából is kimaradt, írni alig tud, talán úgy is lehet mondani, hogy egyáltalában nem tud, az olvasása meg akadozó, szavakat el-elvétő vergődés. A napokban például úgy olvasta a főutcai iskola feliratát, hogy *kőszegi* elemi iskola, *községi* helyett.

Sárika ránézett a képre, a felpöckölt állra. Arca megmerevült — mintha a képet akarná utánozni —, a szeme meg akkora lett, amekkorának még soha nem láttam. Nézte, nézte tanácstalanul és tehetetlenül, majd megszólalt: «Hát ez meg mi?» És feleletkérően nézett rám.

Mit mondjak neki hirtelenében? Így szóltam: «Látod, hogy mi. Ez kínzás. Így kínozták az embereket». Sárika megint a képre nézett. Értette is, nem is, amit mondtam neki. Inkább nem értette, mert a képet magát sem tudta megérteni. Csak bámult rá tovább. Aztán lapozni kezdett. Sorra nézte a képeket. Látott egy nőt, akit hátracsavart karjánál fogva lógattak kötélen, a lábára egy vaskömb volt akasztva és az húzta lefelé. Megint csak rám pislantott, zavartan, mintha szégyenkezne. A zavarát, a tájékozatlanságát, az értelmetlenségét szégyelte. Nem kérdezett semmit. Bámulata lassan enyhült, arca közönyössé ernyedt, lapozott, nézegetett, betette a könyvet és gyanakvóan vetett felém egy tekintetet. Még hogy így kínozták az embereket. Milyen furcsákat is beszélek én. Talán én is ugratom, mint mások szokták, bolonddá akarom tenni. Szemrehányást éreztem a tekintetéből. Egészen okos volt most az arca, a szeme; dacosan vonta ráncba a homlokát, becsukta a könyvet és félretolta, ő nem tárgyal velem, nem hagy magával valami bolondságot elhitetni. Hiszen nyilvánvaló, a gyermek is láthatja, hogy nem lehet igaz, amit én mondtam. De mégis, mi lehet az a különös könyv, mik azok a furcsa rajzok benne? Kár, hogy ő még olyan műveletlen, hogy nem tud ezen a dolgon eligazodni. Csak ült és maga elé bámult.

Az idő lassan múlt, mi tovább kártyáztunk a feleségemmel, Sárika még nem akart hazamenni, melegegett nálunk, majd tíz-kor megy lefeküdni. Fölállt, odament a könyvespolchoz és motozott a könyvek közt. Kihúzott egyet. Münchhausen kalandjait. Abban is voltak képek. Az egyik képen óriási ágyúgolyó repült a levegőben és azon ült, kedélyes mosollyal lógatva le a két lá-

bát, Münchhausen úr. És ez meg mi? Sárika megint csak bámult. De most nem engem kérdezett, hanem a feleségemet, benne inkább bízott: «Tessék mondani, mi ez?» — és a feleségem elé tolta a képet. Feleségem felelt: «Ez egy mesekönyv, Sárika, Mindenféle mókák vannak benne. Itt egy ágyúgolyóra ült Münchhausen, ez a bácsi és így jutott be a városba, erről szól a mese.»

Sárika nagyott lélegzett. Most már rendbe jött minden. Én csak ugrattam őt, az a másik könyv is csakis mesekönyv lehet.

1947

ELMÉS SZERKEZET

Barátom, a tudós, természettudományokkal foglalkozik. Ez azonban nem elég az üdvösséghez, talán még az elkárhozáshoz sem, van tehát neki egy felesége is. Középtermetű, félkövér, csinos asszony, okos arccal és kedves nyílt tekintetű szemekkel. A napokban beszélgetés közben azt mondta az asszony az urának:

— Én azt sem hiszem el, hogy a föld gömbölyű. Honnan „veszik“ ezt a tudósok? Mert én egyáltalában nem látom, hogy gömbölyű lenne. Azt hiszem, hogy ez csak olyan spekuláció, amit nem tudnak bizonyítani.

A tudós meglepődött. Eleinte nem is tudott felelni a kérdésre, hogy hát „honnan veszik ezt a tudósok“. Hozzá volt ugyan szokva ahhoz, hogy a feleségének érdekes és eredeti megállapításai vannak, például, hogy „ennek a Flaubert-nak fogalma sincs az írásról“ vagy „Einstein az egy hülye“, avagy, hogy „Kazacsai Tamás a ma élő legnagyobb magyar költő“, de a föld gömbölyűségének kétségbevonása, főleg azon az alapon, hogy a kedves kis asszony azt egyáltalán nem látja, a tudóst váratlanul érte. Érezte, hogy nagyon tapintatosnak kell lennie. Mert föltehetette, hogy a felesége tudja, hogy a föld gömbölyű, hiszen az iskolában is tanulta, meg azóta is számtalanszor hallotta és olvasta csupán vitatkozni akar vele, esetleg azzal a várákozással, hogy hamarosan összevesznek és alaposan kisírhatja majd magát. Az is lehetségesnek látszott, hogy az asszony, aki az urát már sokszor maradinak, sőt maradi hülyének nevezte, féktelen versengési vágyában meg akarja őt előzni s csupán korunk szelleméhez alkalmazkodik, amikor olyan felfedezésre törekszik, hogy a föld sík felület, azt egy kékszínű búra fedi s a nap az, amelyik mozog, naponta megtévén az utat a búrán, keletről nyugatra.

A tudós tehát sokáig habozott, azután így felelt:

— Én vagyok a világ legkétkedőbb embere. De vannak dolgok, amelyek még az én számomra is kétségbevonhatatlan igazságok. Például, hogy a mérsékelt égöv alatt télen sokkal hidegebb van, mint nyáron. Ilyen bizonyosság, hogy a föld gömbölyű, a saját tengelye körül forog és a nap körül kering. Abban viszont igazad van, hogy a tudósok ezt nem mindenki számára tudják bebizonyítani.

— Szóval, én hülye vagyok — szisszent fel az asszony.

— Azt nem mondtam.

— De gondoltad. És most már kíváncsi vagyok, hogy szerinted ki tud jobb gyermekverset írni, te, vagy én.

— Gyermekverseket te írsz jobbakat. Csillagászathoz, földrajzhoz, természettudományokhoz azonban nemcsak hogy nem értesz, de ezekhez semmi tehetséged sincs.

— Úgy?

— Igen úgy.

— Neked van. Mégpedig elsőrangú. A földrajzhoz is. Mintha nem te mondtad volna a multkor, hogy az Oktogontól a Császárfürdőig rövidebb az út a Nagykörúton és a Margithídon át, mint az Andrásy-úton és a Lánchídon keresztül.

— Ezt én mondtam, de rövidebb is.

— Még mindig azt hiszed?

— Tudom.

— Na látod. Hát rosszul tudod.

— Nézzünk meg egy térképet.

— Nem nézek meg térképet. Amit én holtbizonyosan tudok, azt nem nézem térképen.

— Ugyan, honnan tudod olyan holtbiztosan.

— Meggyőződtem róla.

— Talán kilépted mind a két távolságot?

— Nem, hanem megkérdeztem Benedeket, a te barátodat.

— És ő azt mondta, hogy a Lánchídon át rövidebb az út?

— Nem, ő azt mondta, hogy a Margithídon át rövidebb.

— Tehát?

— Tehát a Lánchídon át rövidebb. Mert Benedek Közép-Európa legbutább embere, minden másképp van, mint ahogy ő mondja. Nekem ez a Benedek csalhatatlan bizonyíték, jobb, mint a térkép.

— Látod, az elmés, amit erről a Benedekről mondasz.

Az asszony meglegedetten nevetett.

Hála Istennek — gondolta a tudós —, a vita ezúttal nem végződött sirással. Elmaradt a szokásos szabályszerű vég, a zo-

kogó kijelentése annak, hogy: te csak ellenkezel velem, te csak azért mondd, hogy a föld gömbölyű, mert én azt mondom, hogy lapos, igen, mert te már nem szeretsz engem.

Az asszony nevetett, a vita befejeződött, a sírás elmaradt, de csak néhány napra. Bizonyára még nem volt esedékes.

Néhány nap mulva azonban sétáról érkezett meg az asszony s ahogy betoppant, ezt mondta:

— Hogy milyen elmés szerkezetek vannak, az bámulatos!

A tudós ezt ráhagyta, nem szólt. Az asszony folytatta:

— Te! Itt a Körút és a Rákóczi-út sarkán láttam egy olyan mulatságos játékot, hogy nem is értem a szerkezetét.

A tudós még most sem szólt, az asszony folytatta:

— Kérlek, egy kis piros zsák, egészen kicsi, amiben valami mozgó súly lehet s azáltal bukfencezik, de remek.

— Ismerem.

— Ismered? Hát nagyon érdekes. Magyarázd meg nekem, mi a fortély. Tudod, muszáj rajta nevetni. Az árus, aki árulja, rézsut tart egy deszkát, a kis zsákot alul oda teszi a deszkára s az elkezd bukfencezni s felbukfencezik egész a deszka felső végéig.

— Tévedsz. A zsákocska nem alulról fel bukfencezik, hanem felülről lefelé.

— Na, ne mondd!

— De mondom, mert így van.

— Nekem akarod magyarázni, mikor én most láttam a saját szememmel, hogy igenis alulról fölfelé bukfencezik?

Vita, megsértődés, sírás.

Az asszony zokogva vetette a tudós szemére, hogy milyen makacs, konok, elbizakodott, azt hiszi, hogy mindenki más hülye, hogy ő is hülye s mindez azért, mert már nem szereti őt.

A tudós, akire túlságosan hatottak a női könnyek, kétségbeesve járt föl-alá a szobában és a kezét tördelte:

— De hallgass meg, az Istenért.

Végre a nő lecsillapodott. És hajlandó volt arra, hogy rögtön lemenjenek megnézni az elmés szerkezetet, a bukfencező kis zsákot s így állapítsák meg, melyiküknek van igaza.

Az árus még ott volt a Körút és Rákóczi-út sarkán, a Nemzeti Színház előtti kis téren. Mutogatta a játékszert. Nagy tömeg állta körül, nemcsak gyerekek, de felnőttek is. Tudós és neje átörttek a tömegen.

— Na látod? — kiáltott az asszony kacagva, diadalmasan.

— Látom, — csodálkozott a tudós.

— Szóval, mégis csak bukfencezik, mi?

— Bukfencezik, de felülről lefelé.

Az asszony elkomorult és megdöbbenéssel nézett megint az urára.

— Na hallod, hát nem mindegy az? Nem elég, hogy bukfencezik?

A tudós hallgatott. Már azon a ponton volt, hogy kijelentse, valóban mindegy. Még habozott, erőt gyűjtött.

Ezalatt felesége ártatlan, tiszta fekete szemével bámult rá, a tekintetéből olvasni lehetett a gondolatait:

Rettenetesekek ezek a férfiak! Ostobaságuknak és konokságuknak nincs határa.

1939.

A NAGYÚR

Mikor megismertem, nyolevankét esztendő volt a nagyúr.

Amint ült, belesüppedve a karosszékre, ősz szakála egészen elfödte a mellét, bajusza beleolvadt a szakállába. A kastély társalgószobájában történt ez a találkozás, a nagyúr háromezer holdas birtokán. Kettesben voltunk, a nagyúr egyik unokája csupán bemutatott engem s máris ment ki, más szobába, a család többi tagjaihoz; egész társaság gyűlt egybe a kastélyban, a nagyúr két fia, egyiknek a felesége, ennek a házaspárnak a fia s az ő felesége. Úgy kerültem ebbe a környezetbe, hogy jogi tanítója voltam az unokának s ő meghívott erre a birtokra, hogy magam is tanuljak és utolsó vizsgáimra elkészülhessek.

A nagyúr álmosan nézett rám, intett, hogy üljek le s én vártam, hogy megszólítson, másképp nem kezdhettünk beszélgetést. Ő behúnyta a szemét, én meg, nem kis zavarban, jól megnéztem őt. Szabályos arca volt, sok haja, bozontos nagy szemöldöke, sápadt arcára, ráncos kezének ujján címeres gyűrű, sötétkék ruhája láthatóan finom szövetű s kissé gyűrött. A láb-hosszát is fölmértem tekintetemmel és úgy véltem, hogy ha feláll, elég magas termetű. A szoba tele volt bútorral és szőnyeggel, az asztalon, mely mellett ültünk, könyvek, füzetek heverték. Egy füzet nyitva volt, képet is láttam benne, úgy véltem, hogy felismertem a füzetet: a Természettudományi Közlöny legújabb száma volt.

A nagyúr felnyitotta a szemét, rám nézett és beszélni kezdett:

— Hanem az a földi ep!

Öreg volt, fogatlan volt, így mondta az ebet: ep.

— Érdekes állat.

És elmondta vázlatosan, amit a földi ébről olvasott. Azután megint lehúnyta a szemét, lélegzéséről, hasának megnövekedett emelkedéseiről úgy látszott, hogy alszik.

Ez a nagyúr nem attól a háromezer holdas birtoktól volt nagyúr, amelyen ebben az órában éppen tartózkodtunk, hanem az őseinél, a származásánál fogva, de meg a többi birtoka alapján. A háromezer hold Veszprém-megyében feküdt, de feküdt még itt is, ott is egy-egy darabkája. Tolnában négyezer, Somogyban kilencezer hold, a szlavóniai negyvenezerholdas erdőt pedig nemrégén adta el. Nagy úr volt tehát a nagyúr, népes család majoreszkója, sokezer hold gazdája, nagy cselédség, sok-sok béres és egyéb alkalmazott legfőbb parancsolója. Már persze csak úgy formailag, mert valójában mindent a két fia és az egyik unokája intézett, helyesebben azok gazdatisztjei. A nagyúr a veszprémi birtokán, a kastélyban ült, közvetlenül csak a komornyikjával és az inasával érintkezett, no meg ennek a birtoknak az intézőjével, aki éppen Garai János költőnek volt az unokája. A nagyúr már eleget élt, minden jóból kivette részét, még csak nem is nagyon, mert kissé zsugori volt és félszegül önző, azután fáradt volt már és álmos.

Elérkezett a vacsora ideje, az unoka értem jött, hogy összeüljön a társaság az étkezőteremben; a nagyúr felébredt, felállt ő is, nem is volt olyan magas, mert a háta erősen meghajlott, a lábait sem tudta túlságosan kiegyenesíteni; egy másik szobába totyogott át, ő külön étkezett egymagában, mert öregsege miatt már nem tudott szépen enni, szalvétát kötöttek a nyakába, csurgott a bajuszáról a leves, egy-egy darabka húst tíz percig is elrágcsált.

Vacsora után a társaság bevonult a társalgóba. A nagyúr már ott ült, megint karosszékében. Feketézés, cigarettázás, folyt a beszélgetés. Egy-egy szót a nagyúrhoz is intéztek, kellő tisztelettel, de látszott, hogy az öreget hülyének tartják, elhanyagolták. De nem is igen tudtak volna vele mit kezdeni, mert minduntalan behúnyta a szemét és néha bizonyára aludt is. Én a közelében ültem és unatkoztam. A társaság engem is elhanyagolt, mert idegen voltam és rangon alul való, mi a csodát is tudott volna velem kezdeni egy gróf Esterházy, ha akármilyen udvarias is akart lenni. Igazán nem kérdezhettem meg, hogy mibe kerül most Pesten egy ebéd a Mari néninél, a Nagymező-utcában. Én meg nem szolgálhattam neki hírekkel, például arról, hogy hány vaddisznót lőtt Pejácsevich Mikó Endre gróf Erdélyben, Szentkereszty báróéknál... Egyszer felnyitotta a szemét a

nagyúr, szétnézett és megakadt a tekintete rajtam, mint egyetlen használható beszélgető társon. És rákezdte:

— Hanem az a földi ep! Érdekes egy állat.

Úgy alakult azután a helyzet, hogy a társaság valamennyi tagja elutazott másnap s én egyedül maradtam a kastélyban a nagyúrral. A háziak elutazásuk előtt úgy határoztak, hogy együtt étkeztünk délben és este. Amikor az első ebéd alkalmából, szóval már a következő napon összekerültünk, a nagyúr elég friss volt és vidám. Nem hunyta be a szemét, mosolyogva nézett néha rám és csaknem szeretettel beszélgetett velem. Észre lehetett venni, hogy kikérdezte rólam a fiát és az unokáját, tisztában van velem, nem kedve ellen való, megismerni egy ilyen városi szegény fiatalembert. Mit tud egy ilyen csodabogár? Az ebédet félig-meddig szótlanul fogyasztottuk el, de a társalgóban megeredt a nagyúr nyelve. Hamarosán kiderült, hogy nem kérdez, nem kíváncsi semmire, amit én mondhatok, hanem inkább hallgató kell neki, no meg tapasztalatlan tanítvány, akit ő majd oktat. Az én feladatom körülbelül csak az volt, hogy időnként nevessek —, amikor valami tréfás esetet mond el —, máskor meg bölgassak, azt mondogassam, hogy igen, hát persze, hogy s eféle.

Hosszadalmas lenne beszélgetéseinket leírni, ezért csak egy-két részletet mondok el, amikről úgy vélem, hogy jellemzőek a nagyúrra. Van-e megtakarított pénzem? — kérdezte egyszer. Mert ha nincs, az könnyelműségre vall. Spórolni kell minden embernek. Annak meg különösen, akinek nincs vagyona. Aki száz forintot keres egy hónapban (régii forint), annak minden elsején tíz forintot kell félretennie; aki kevesebbet keres, annak kevesebbet, eselleg csak egy forintot, de spórolni mindenképpen muszáj... A koldusok haszontalan emberek, azért koldusok, mert nem akarnak dolgozni, aki meg öreg az azért került koldussorsra, mert nem takarékoskodott... Aztán van olyan kevéskeresetű ember, aki dohányzik, meg talán bort is iszik. Akinek nincs rá pénze, az ne igyon és ne dohányozzon. „Itt vagyok például én. Nekem van rá pénzem, mégis húsz krajcáros szivart szívok; van ugyan néhány ezer darab forintos szivarom is, de abból csak a vendégeimet kínálom meg.“

A nagyúr szemében én rettentően kis úr voltam. Hogy mégis valamivel dicsekedhessek előtte, megemlítettem a novelláimat, mert akkoriban már írni kezdtem. Csodálkozva nézett rám: „Aztán miről ír maga? Ismeri maga a világot? Magasabb körökben nem forgott, azt látom. Járt maga külföldön?“ „Szegény emberekről írok!“ — vágtam ki dacosan. Összezsapta a ke-

zét: „Szegény emberekről? Maga szerencsétlen! Hát lehet a szegény emberekről írni? Érdeklődik valaki ilyesmi iránt?” Megmakacsulltam, leráztam ernyedő pipogyaságomat és szinte fölényeskedve kezdtem magyarázni a nagyúrnak: „Szegényekről is lehet írni. És vannak emberek, akik az ilyen könyveket is elolvassák. A szegény ember élete, küzdelme éppen olyan téma, akár egy királyé. Tetszett már hallani a híres fiatal orosz íróról. Gorkij Maximról?” Égnek vetette a tekintetét és szinte felhőrdült. „Gor-ki-ij! Olvastam is tőle. Az is író? Nem tud mást, csak mindig az a nyomor, meg nyomor. Unalmas nagyon.” „Az anyád istenit” — gondoltam szerényen — „azért a fejedhez vágom a különvéleményt.” Mintha nekem meg százezer holdam lett volna, olyan fölénnel jelentettem ki: „Gorkij mindenesetre egyike a ma élő legkiválóbb íróknak. Amit eddig olvastam tőle, azt rendkívül érdekesnek is tartom.” A nagyúr láthatóan megdöbben, hidegen nézett rám és hallgatott. Nem is tudom, hogy nem küldött volna-e el, persze udvarias formában, valami kifogással, ha meg nem jelenik Garai úr, az intéző. A komornyik jelentette be, jöhetett, belépett a szobába, lábujjhegyen járt, hogy ne kopogjon a sarka, kezét csókolom, rebegte a nagyúrnak és referált az ügyekről. A nagyúr csak néha intézett hozzá kérdést és akkor tegezte őt. Garai urat délelőtt már megismertem. A löistállóból hallatszottak ki szavai, valami lovászt szidott. Olyan zengő, harsogó volt a hangja, hogy túlszárnyalta Slezákot, Schmedest és Tamagnét, az akkori idők leghíresebb tenoristáit. És most úgy nyöszörgött, halkán és fátyolosan, mint egy haldokló malac. Haptákban állt, nyöszörgött. kérem, alázatosan kérem, tisztelettel, alázatos tisztelettel. Amikor véget ért a beszámolója, tovább állt haptákban, sápadtan és várt. A nagyúr egy-két perc múlva csak azt mondta: „Elmehetsz.” „Kezít csókolom, nyugodalmas jóéjszakát” — s az intéző szinte kisompolygott. A nagyúr nem köszönt neki vissza.

Ebéd után naponként elváltunk, de este egy-két órán át elbeszélgettünk. Én az első beszélgetés után meggondoltam magam és elhatároztam, hogy mindent ráhagyok a nagyúrra, bármit mond. Úgyis reménytelen egy nyolcvankét éves, dúsgazdag ember nézeteit megváltoztatni. Néha mégis dühre gyúltam és szembeszálltam vele. „A béresnek nagyon jó dolga van, mert nincs gondja; nem is érdemel többet, mint amit kap.” Gúnyosan mosolyogtam és hetykén odavetettem: „Ezt aztán egyáltalán nem lehet mondani.” A nagyúr elsápadt. Kicsit hallgatott, majd rámförmedt: „Különös ember maga. Magával egyáltalában nem

lehet beszélgetni. Bármit mondok, mindig csak nem úgy van, nem jól van, nem és nem. Egészen furcsa. Még hozzá egy ilyen fiatalember.

Zavarba estem. Megvallom, meghátráltam és így szóltam hal-
kan: „Bocsánatot kérek.” A nagyúr hallgatott megint egy sort, sá-
padt volt, majd megszólalt: No, rendben van. Azonban fogadjon el
tőlem egy tanácsot. Ne legyen elbizakodott és hallgasson az öre-
gebbekre, a tapasztaltabbakra. Magának sok helytelen nézete
van s higgye el nekem, hogy ezek a nézetek nem fognak jóra
vezetni. — Gondolkozzon csak róla.” Még az ujját is fölemelte
intőn: „Nem fognak jóra vezetni.”

A nagyúrnak volt négy kis kutyája. Reggelenként azokkal
sétált a parkban egy órácskát. Egy napon jelentette neki a ko-
mornyik, hogy a kutyák összemarakodtak s kettő közülük meg-
sérült: egyiknek sánta a lába, másiknak vérzik a füle. A nagyúr
ráncolta a szemöldökét, beszorította a száját. Nagyon meghara-
gudott a haszontalan kutyákra. Feltámadt benne a pallosjog
emléke és ítélkezett: „Tölts meg egy vadászpuskát” — paran-
csolta a komornyiknak. Aztán elindult a kutyákkal a parkba,
a komornyik kíséretében. A park messzé végében a kertész há-
zának falához állította a kutyákat, fölemelte a puskát, célzott s
egy kutya holtan esett össze. Újra töltetett, agyonlőtte mind a
négy kiskutyát.

Délben derűs volt és barátságos. „Regényt írt-e már?” —
kérdelte tőlem. A regényről, majd Jókai Mórról esett szó. Nem
becsülte az írókat. Nevetett, amikor a magyar közállapotok egyik
égbekiáltó furcsaságáról beszélt. „Hát itt van ez a Jókai. Romá-
nokat ír és főrendházi tag. Ilyen főrendek vannak nálunk. Hát
nem hallatlan?”

Bolond ez tisztára — véltem és magam is nevettem. Ez a
fiatalember javul — gondolhatta magában, mert feketekává után
szivarral is megkínált. Nem forintossal ugyan, csak húszkrajcá-
rossal. A húsz krajcár akkor már esztendőök óta negyven korona-
fillér volt ugyan, de a nagyúr nem tudott másképp számolni és
beszélni, csak úgy, hogy: forint, krajcár.

1947.

DR. KÉNYES

Akár hiszik, akár nem, 1914 nyarán kitört a világháború. Eleinte két-hárommillió katona vonult fel egymás ellen; puskával szuronnyal, gránáttal kezdték egymást ölni. Aztán mindig újabb és újabb tömegeket soroztak katonává a hadakozó országok s küldték őket az úgynevezett frontokra. Így került bele a világháborúba dr Kényes is.

Ez a dr Kényes civilben Budapesten szolgálta az életet, egy kis sommás ügyvédi irodája volt; szép szorgalmasan perelgette a Schwarczot a Kohn képviselőjében, meg Pókhasút a Bunkó-fejeő képviselőjében. Ezekből a sommás perekből volt egy két-szobás legénylakása, néhány szőnyege s igen rossz képei a szobák falain; de voltak jó ruhái, oxford-ingei, fehér gallérai, — pesti intellektuel volt, úgy öltözködött, mint egy francia attasé. Étteremben étkezett, gondosan ügyelt, hogy amikor a pincér a levesescsészéből beönti a levest a tányérjába, ne érjen bele a csésze talpa a tányérban himbálózó fele-levesbe; a kanalat is megtörölte a szalvétával — mely is nem papírból volt, hanem kendervászonból —, ugyanúgy megtörölte sült előtt a kést és villát is.

Bevonult azután önkéntesnek, gyakorlatozott, térdelt a Lágymányos nedves földjén, evett néha a kaszárnya kázinójában, aludt néha a szalmazsákon, ötvenedmagával egy teremben. A tiszti iskolában tanították őt Napoleon és Klausewitz urak tudományára; néhány hónap múlva káplár lett, beosztották a mezenszázadba s teljes hadi felszereléssel hátán, hasán, oldalán és fejében — felpakolták a vasútra s vitték a harcterre.

Dr Kényes azután itt igen különös életet élt, mely némely vonatkozásaiban talán hasonlított az ősemberéhez. — Kénytele-

néhez, a hajdani, tízezer év előtti Kényes-öséhez — némely vonatkozásokban meg nagyon is különbözött attól, jobban különbözött, mint dr Kényes eddigi civilélete. Bizonyos azonban, hogy dr Kényes sokat feküdt a szabad földön, hevert a csatakban és lucsokban, fetrengett a sárban, fázott, ázott; víz, por, sár testét elborították, bőrét fölmarták, behatoltak a csontjáig s egész lényét elárasztották az élősdie férgek. Bizonyos, hogy dr Kényes sokszor és napokat várt, amikor a száját sem volt szabad kinyitnia; napokat unatkozott, amikor üresen kondult el ásítása a légbe; számtalanszor félt, amikor nem akadt résztvevő fül panaszos nyöszörei számára; félt, rettegett, haragos is volt, embert is ölt, örült is; testi és lelki szennyben néha úgy elhempergett, mint a disznó a pocsolyában, néha bizony jól is érezte magát, evett rossz konzerveket, káposztatorzsát és füvet, nyers kukoricát, hathetes kenyeret, fűrészporos kenyeret, vízzel és sárral; ivott közösbe a bakákkal, parasztkulacsból, butykosból, kerékvágásból, szent Jeromos, talán még sarat is kent néha a kenyérére. Ej, ej, dr Kényes, hát mi a csodának tetszett olyan kényesen törölgetni azokat a kanalakat a kendervászonból való szalvétával? Bizony, valamely filozófáló elme elragódhatna a kérdésen, hogy, dr Kényesnek egyáltalán való volt-e a civilizáció, dukált-e neki az angol ruha s a fehér gallér, dukált-e neki a kultúra, azokon az éktelenül rossz aranyozottrámás festményeken kívül, melyek szobáinak faláról rémítették az ártatlanokat. (Hogy azt mondja: „Alvó nő“; „Keresztanya lila kalappal“; „Kakuk bácsi arcképe“; „Uborka, őszibarackkal és eperrel — csendélet“.)

De egy év múlva hadnagy úr dr Kényes kétheti szabadságot kapott. Hazautazott Budapestre. Otthon megfürdött, megmosdott, felöltözött civilbe s elment ebédelni az étterembe. Vigvázott a csészetalpra, törülte a kanalát — papírszalvétába! —, ebéd után elment kávéházba s feketekávé rendelt. „Forró feketét“ — csak ennyit mondott; a pincér hozott neki forró feketét — csészében. „Héj, pincé-é-ér!“ — üvöltött fel dr Kényes halálrasedzeten. „Mondtam, hogy pohárban, hát nem mondtam, hogy pohárban? Rettenetes! Ezt a disznóságot!“

A pincér visszavitte a feketét, hogy átöntse pohárba. Azalatt dr Kényes szinte halálhörögve lihegte ki magából, hogy: hallatlan, hihetetlen, hogy ő nem bírja csészéből inni, hogy az milyen gusztustalan és így tovább. És egy év óta most szeretett volna először embert ölni, ezt a nyavalyás, gaz, gonosz pincérembert.

1926.

SZÁLLÁS EGY ÉJSZAKÁRA

Mariska lépett be a konyhába. Az anya alig tudta fellobbanó dühét leplezni, mikor a lányt meglátta. Három hónapja volt náluk utoljára Mariska, akiről már régóta azt hitte, hogy a fia szeretője. Három hónappal ezelőtt egyszerre megszűntek az esti látogatások s az anya megkönnyebbült.

Nincs már baj — gondolta —, bizonyára összeveszett a fia meg az a lány. Valósággal megfiatalodott az anya a boldogságtól az utolsó hónapok alatt. Szinte beleszépült a gondolatba, hogy megint az övé, egyedül az anyjái a Feri gyerek. Majd ha megházasodik — az mégis más.

Volt is a fiún mit féltetni. Ügyes munkás, szorgalmas, rendes, jól keres, nem kocsμάzza el szombat este a hetibérét. Igaz, hogy kicsit mogorva, meg egyre azokat az átkozott könyveket bújja. Kisebb, nagyobb könyvek, meg füzetek, Isten tudja, mi lehet bennük, mert ő nem tud olvasni, de nem lehetnek becsületes könyvek, mert a fiú mindig gondosan elrakja s elzárja őket. Azután hol ez jön hozzá, hol az, az egyik hoz, a másik visz ilyen könyveket, iratokat, pedig jobb lenne, ha a Feri ilyen emberekkel nem is állna szóba, mert némelyik már három esztendő óta munka nélkül csavarog.

Ez a lány is, de szüntelenül ezekkel a könyvekkel jön, meg megy, azokról beszél — emiatt sem állhatja. Néha órákig is elbeszélnek ezekről az írásokról, az ember szinte azt hiszi, hogy csak őt akarják lóvá tenni. Mert hát mégis minek lenne együtt egy férfi egy lánnyal annyiszor? Hogy mit beszélnek, azt sehogy sem lehet érteni. Sokszor mintha nem is magyarul beszélnének, csupa olyan szót mondanak.

De azért ő sejt valamit, mert itt is, ott is hallani, hogy ez

vagy az bajba került, meg néha valamelyik szomszéd az ujság-
ból is felolvas. Már mondta a Ferinek nem egyszer:

— Hallod-e! Nehogy aztán te is valami veszettségbe bele-
keveredj. Legyen eszed, annyit mondhatok. Mert aztán ha kiesel
a keresetből, akkor én mehetek oda, ahol a part szakad.

Olyankor a fiú nevetett s megnyugtatta az anyját:

— Nem kell énrám vigyázni, mama.

És olyan nyugodt volt, olyan szépen nézett rá, hogy hinni
kellett neki.

A szobába vezető ajtó nyitva állt, mert csak a konyhában
égett a tűz, hadd menjen be egy kis meleg. A fiú a szobában az
asztalnál ült és olvasott. Amint feleszmélt a könyvből s látta,
hogy ki érkezett, örömmujjongással ugrott fel:

— Hát megjött?

Egymáshoz siettek, kezet fogtak.

— Hogy örül neki! — szinte fordult egyet a konyha az
özvegygel, aki alig köszönt vissza Mariskának.

A lány megállt a szobában, közel az ajtóhoz. Csak úgy csur-
gott róla a víz. Ruhája csatakos volt. Haja csapzottan hullott
a homlokába. Esőcseppek gördültek végig sovány, szeplős arcán.

— Nem hogy kinn rázná le magát — gyűlölködött az
özvegy.

Kémlelő pillantásokat vetett a lányra:

— Még csak nem is szép! És milyen nyiszlett. Biztos, hogy
hektikás.

A tűzhelyhez lépett, sírni szeretett volna, miközben lélek-
telenül kevergette a vacsorát.

— Üljön már le — unszolta a férfi Mariskát. — Üljön le
és meséljen.

A lány mosolygott és hallgatott. Az asszony fülelt, megint
csak belesett a szobába s látta, hogy a lány feléje int a szemével.

— Nem akar beszélni előttem — állapította meg az özvegy.
— Útjukban vagyok. Talán el is mehetnék. A saját lakásomból.
Így vagyunk.

Férfi és lány közel hajolva egymáshoz, halkán beszélgettek.
A vacsora elkészült, az anya bement a szobába, hogy megterítse
az asztalt. A fiatalok elhallgattak. Az anya eddig csak annyit
hallott, hogy a lány reggel jött ki. Jött ki, valahonnan — csak
kórház lehetett. És hogy elhallgattak!

— Terítsen Mariskának is! — mondta a férfi.

— Nem! — akarta kiáltani az anya. De elhallgatta a szót.

Azután nem ellenkezett, az egész asztalt leborította a terítővel s Mariska elé is tett tányért, kést és villát.

Bevitte az ételt, lucskos káposztát, kiosztotta, vett magának, de visszatípett a konyhába, megállt a tűzhely mellett s ott kezdett enni. Húst csak a fiának adott.

A férfi nem szólt semmit, talán nem is vette ezt észre; kettészelte a tányérján levő húst, a nagyobbik darabot átnyújtotta az asztal felett a lánynak.

— Vagy valami más lenne, nem kórház? — nyugtalankodott az anya. De nem is merte tovább gondolni. — Ezek jóban vannak, szentbizonyos. Az persze nem jutna a fia eszébe, hogy az anyjának adjon egy falat húst.

— A termelt javak kollektív elosztása! — tréfálkozott a férfi.

A fiatalok jóízűen nevettek. Az anya már azt is föltételezte, hogy őt nevetik ki.

Még azt sem mondják, üljek le az asztalhoz. Csaknem könny buggyant ki az anya szeméből. Mosok, főzök, takarítok rá, rendben tartom. Majd kikaparna még a föld alól is, ha mocskos lesz ez a ... némbér. Mert most is milyen loncos. Pedig még lány. Vacsora után újra egymásba merülve beszélgettek, férfi és lány. Az anya leszedte az asztalt, hol kiment a konyhába, hol visszatért a szobába, zaj nélkül lépdelt, vigyázva rakta le odakünn az edényt, szeretett volna néhány mondatot elfogni, bizonyosságot akart. De mintha csak összebeszéltek volna a fiatalok, az elvetemültek, hogy őt bosszantsák, semmit sem értett ki a szavaikból. Munkanélküliség — hát azt tudta; de hogy mit akarnak vele, hogy mi közük hozzá, az csak nem derült ki. Tervgazdaság. Valami rendszer, valami bodó rendszer. Meg aztán abban a pillanatban nem tudta volna már utána mondani, hogy mi. A kolekti termelés. Hogy azzal mit bajlódnak, ez már éppenséggel fölfoghatatlan. Mert ez a sok könyv is megbolondítja az embert. Talán csak előtte affektál ez a nő, hogy ő milyen finom, mint egy úrikisasszony, aki mindenféle francia neveket mond. Csak őt nézik le. Egy ilyen jött-ment. Na hát, ezt sohasem hitte volna a fiáról.

A férfi közbevágott, mikor a lány beszélt:

— Hogy el ne felejtsem, jöjjön be holnap a gyárba. Talán fölveszik a kikészítőbe. Kivételes szerencse lesz.

— Jaj, nagyon jó lenne. Egy fillérem sincs. Olyan szegény vagyok igazán, mint a templom egere.

— Kerüljük a vallásos hasonlatokat! — és mind a ketten újra kacagtak.

— Aki akar dolgozni, annak mindig akad munkája! — jelentette ki váratlanul az anya. Mert már nem bírta ki a hallgatást, bele kellett avatkoznia a léha fecsegésbe.

— Ez már nagyon is elavult nézet! — legyintett a férfi kissé ingerülten.

Az anyának nem kellett több:

— Az én nézetem neked sohasem jó. Persze, mert én neked buta vagyok.

A férfi csodálkozva, a lány riadtan bámult az anyára.

— En olyan műveletlen személy vagyok. Vén bolond. Aki csak dolgozzon, mint a cseléd, de fogja be a száját. Amit én mondok, az mindig rossz.

— Hagyja ezt, mama. Nincs értelme.

— Nincs hát. Amit én csinálok, annak soha sincs értelme. Ti azt hiszitek, hogy én vak vagyok. Hogy én nem látok semmit, hogy nekem nincs egy csöpp eszem sem.

Es már egyenesen a lány szemébe nézett.

Férfi és lány megdöbbenve hallgattak. Egymásra néztek, csak bámultak. A férfi pillanatnyi ingerültsége már elszállt, e percben tanácstalan volt, nem is tudott volna mit szólni. A lány sápadtan nézett le a padlóra.

— Ne lamentáljon a mama, inkább vesse meg az ágyat. — A fiú fölállt s föl alá járt a kis szobában. — Mariskának nincs lakása, ma itt fog aludni nálunk.

Mintha szíven szúrták volna az anyát. Egész elerőtlenedve ellenkezett csak:

— Nem mondanád meg, hol? Tudod, hogy csak két ágyunk van.

A lány fölállt. Arca még sápadtabb lett. Olyan volt ázott, csapzott, szegényes ruhájában, mint egy halálát váró beteg madár. Az anya csak úgy oldalról végigmérte, ebben a percben meg tudta volna fojtani, olyan esett, olyan reménytelen volt s ezért annál inkább.

— Én megyek — mondta, inkább sóhajtott a lány.

A férfi elkapta a kezét:

— Ugyan! Dehogy megy. Hová menne? Az éjszakában. Ebben a hidegben. Lehetetlenség.

— De én megyek.

— Nem maradhat éjjelre hajlék nélkül. Hogy' képzeled? Itt fog aludni. El van intézve.

— Nem, nem. Én megyek.

Maga elé meredt és remegve várta, marasztalja-e már az asszony. Ez a szörnyű asszony, akit most általában nem tudott még megérteni sem.

— Mama, ne okoskodjon — fordult a fiú szelíden, de elhatározottan az anyjához. — Csak ágyazzon meg, Mariska elalszik a dívánon is.

— Nincs takaró! — maradt az anya engesztelhetetlen.

— Hát legyen! — ordított föl a férfi. — Velem ne komiskodjon! Teremtését annak a kötekedő természetének.

Az anya riadtan kezdett ágyazni. Ilyennek még nem látta a fiát. Ilyen vadnak. És emiatt a nő miatt!

— Nem kellett volna itt maradnom — suttogta a lány. — Engedjen el. Elmegyek.

— De igenis itt kell maradnia. Hogy' képzeled? Éppen én engedjem el magát, ki az éjszakába? Hidegbe, fagyba? Hisz' mindnyájunknak kutyakötelességünk egymást segíteni. Még el is pusztulhatna, pedig magára nekünk szükségünk van. Magának nem is szabad elmennie, mert a maga élete nem csak a magáé, a maga élete a mienk, az éhezőké és rongyosaké.

Az anya új ámulatba esett. Tehát mégsem! Talán nem is a szeretője. Megkönnyebbült. De új félelem is futott át rajta. Fia szavait nem is érthette, csak homályos sejtelmek támadtak.

Megvetette az egyik ágyat. A lánynak a dívánra ágyazott. A saját ágyát nem bontotta meg, majd ha elalszanak, ő csak akkor fekszik le. Mégis különös, idegen lány, meg a fia, vele egy szobában. Ilyesmivel ő nincs hozzászokva. Nem lehet rajtuk eligazodni. Talán csak ravaszkodnak, hogy őt elámítsák. Tüntetni akart az ellenséges érzésével: amíg el nem alszanak, ő kinn marad a konyhában.

A férfi följáhlotta az ágyát a lánynak. Majd ő alszik a dívánon.

— Nem, nem — ellenkezett a lány. — Magának nyugodtan kell aludnia. Aki gép mellett dolgozik, annak ki kell magát jól pihenni. Én úgy is aludtam eleget.

Sóhajtott, de azután nevetett.

— Lehetett ott aludni?

— Lehetett.

— Nem voltak férgek?

— Ó, vannak. Nagyon sok van. De csak nyáron.

— Fűtenek?

— Alig. Hideg van. De éppen azért nincsenek férgek. Átkozottul unalmas.

— Börtön! — állapította meg most már az anya. — Szent Isten, onnan jött. Mit véthetett?

Elhallgattak. Az anya már kinn mosogatott, törülgetett a konyhában. Csend volt a lakásban. A szobaajtót az anya maga csukta be. Nem tudta miért. De hirtelen heves küzdelem indult meg benne. Talán most! Elárulják magukat és megtudja a bizonyosat. Lehajolt a kulcslyukhoz és lesett befelé. Mariska a dívánon ült s nyugodt mozdulatokkal vetkőzött. A fiát nem látta. Recsegett az ágy, már le is feküdt. Se egy csók, se egy ölelés. Az anya boldog volt. A lány bebujt a vékony takaró alá. Kihalatszottak a fia szavai:

— Maga most haragszik az anyámra, ugye? De van is rá oka. Érthetetlen ez a kicsinyesség. Ez a gyűlölködés.

A lány felelt:

— Nem haragszom. Megértem őt. Gyűlöl engem, mert szereti magát és félti. Azt hiszi, hogy talán én viszem magammal a mi útunkra.

A férfi tovább bosszankodott:

— Nem akartam maga előtt gorombáskodni vele, de holnap megmondom neki a véleményemet.

— Nem teszi helyesen, ha szól. A mi ügyünket úgysem magyarázhatja meg neki. Higyje el, semmi más ez, mint az anyai szeretet. Talán én jobban értek ehhez, mint egy férfi, mint maga.

Az anya meghatódott. Csaknem mosolygott. Szeretett volna rájuk nyitni, szerette volna megmondani, hogy már nem gyűlölködik, nem haragszik, már nyugodt. Hogy más gondolt. Más az, ami őt bántotta, amibe ő nem tudna beletörődni. Milyen derék lány! Az anya életében először gondolt arra most, hogy milyen jó lenne olvasni, valamit ismerni a sok könyv közül. De jaj, csak valami baj ne történjék. Milyen átkozott is ez a világ!

Még tett-vett a konyhában, benn elcsöndesedtek, szó nem hallatszott ki többé. Mikor már semmi munkát nem talált, még jó ideig állt, magányosan, mozdulatlanul és gondolkodott. Azután lassan megnyitotta az ajtót, lábujjhegyen osont be a szobába. Fia is, a lány is aludtak, hallani lehetett a lélegzetükről. Sötét volt. Sötétben akart levetkőzni; szélbontotta az ágyát. De

azután mégis felsrőfolta a villanyt, megnézte az alvó lányt. Milyen szelíd az arca. És nem is olyan csúnya.

Összeszedte a lány székre terített vizes ruháit, kivitte a konyhába száradni, ott melegebb van. Fölvette a lány sáros félcipőjét: a talpa lyukas volt.

— Szegényke! Vajjon van-e édesanyja?

Fölemelte a saját dunnáját — milyen csacsi is egy férfi — s az alvó lányra terítette, ő meg betakaródzott a fia télikabátjával.

1935.

CSALÁDFA

A család fejének van nyolc háza. Négy- és ötemeletes, leginkább sarokházak. A család azonban igen népes. Az öregeken, már mint az apán s anyán kívül, megszámlálhatatlan sok a gyerek, még annál is több eggyel, mert pontosan heten vannak, három fiú és négy lány. Az apa fess, magas öreg úr, a mama filigrán asszony, kellemes babaarccal, a gyerekek azonban ördög tudja, hogy kire ütöttek, mert aligha nyerhetnék el, ha lenne ilyen, a „miss vagy mister Külső-Lipótváros“ címet. Hermina kivétel, ő sorrend szerint a harmadik lány — de ötödik gyermek —, egészen csinos nő még ma is, ő tehát a dinasztia utódi állományában az egyetlen szépség.

És ő, Hermina, az egyetlen, akinek házasságát nem anyagi érdekek határozták meg. Mert a többieket kíméletlenül irányította a vagyonszerző szülők akarata. A fiúknak muszáj volt gazdagon nősülniök, különbeni kitagadás terhe mellett. A csúnya lányok pedig nagy hozományokat kaptak, nagyobb, mint amennyivel egy-egy jóvágású férjet szerezhettek volna, de csak azért, hogy egy-egy házukhoz a férjükkal még egyet-egyet szerezzenek, miután a család valamennyi tagja úgy gondolkozott, hogy: egy ház, meg egy ház az két ház, lehetőleg két nagy ház, magas ház, tehermentes ház, sarokház.

Az csak véletlen szeszélye a sorsnak, hogy Hermina lett mégis a család leggazdagabb tagja. Házassága úgy történt, hogy megtetszett neki egy bizonyos P. nevű egyszerű magánhivatalnok, ő is tetszett P. úrnak, a szülők tiltakoztak a kölcsönös tetzés ellen, az egész család kórusban helyeselte a tiltakozást, a szerelmesek mégis egymáséi lettek, mert Hermina az első eme-

letről, ahol a szülői lakás volt, felszaladt a negyedik emeletre — ez a ház véletlenül csak négyemeletes volt — és leugrással fenyegetőzött. A szülők ellenállása megtört, jól van, egyék meg egymást, de pénzt egy vasat sem kapnak, éljenek úgy, ahogy tudnak.

A kishivatalnok és Hermina, ahogy mondani szokták: boldog házasságot éltek már néhány esztendőn át. Na jó, elég baj, de most már nem lehet ellene semmit sem tenni, üsse kő! — így tárgyalta különös esetüket a család, belenyugodva Isten kifürkészhetetlen szándékaiba, annyira belenyugodva, hogy már valami pénzt is hajlamos volt nekik adni a családfő. A pénz éppen kellett is, mert valami üzlet mutatkozott P. úr számára. Az üzlet csodálatosan sikerült — bizonyos, hogy nem volt tisztességes üzlet! — s így vált a volt kishivatalnok, illetve P. úr, a tagabb értelemben vett család leggazdagabb tagjává.

Most már minden rendben lett volna, P.-ék boldogságát csak az zavarta, hogy Hermina féltékenykedett az urára. (Lám, mégis csak jobb lett volna neki is, miként a nővérei tették, valami átlagon aluli férfihoz kapcsolni a sorsát.) Pedig féltékenységre semmi oka sem volt Herminának, mert férje igen tisztességesen viselkedett. Megcsalta ugyan őt elég gyakran — persze csak amióta az üzlet oly fényesen sikerült —, de annyira óvatosan, oly körültekintően, hogy Hermina semmit meg nem tudhatott, féltékenysége merő képzelgés maradt, a valósággal megtörtént kis kalandokról soha sejtelme sem lehetett.

Egyszer azonban mégis megcsalta a férje Herminát. Ezt úgy értem, hogy ez egyetlen alkalommal nem volt elég óvatos és cselekedetéről bűnrel tanuskodott. Az eset úgy történt, hogy Hermina elutazott néhány napra, beteg anyósát kísérve el egy osztrák fürdőhelyre. Nyár volt, a cselédet elbocsátották, mert úgylis nyaralni készültek; Hermina a lakás minden szobáját bezárta, csupán a hálószobát és a fürdőszobát hagyta nyitva, takarítani az alatt a pár nap alatt nem kell, még a házmesterné se lépje át a küszöböt, mert abból is csak baj keletkezhetik — tudniillik Hermina a féltékenységen kívül amiatt is örök félelemben élt, hogy meglopják.

Négy nap múlva hazajött Hermina. Azonnal tüzetesen átvizsgálta a lakást. Semmi sem hiányzott, még csak egy szög sem a falból, de sokkal rosszabb történt, mintha akár a zongora tűnt volna el: egy tárggyal több volt a lakásban a kelletténél. Azaz Hermina egy női hajtút talált a fürdőszobában. Rettenetes!

Hermina kétségbeesett, sírt, rohant haza, fenyegetőzött,

hogy elválík, egy percre sem él tovább azzal a hitvány P.-vel, azzal a gazemberrel, ki hitte volna róla.

Összeült a családi tanács. Mit kell most tenni? A kérdés egy-két évvel előbb igen egyszerű lett volna, mert akkor P. még szegény volt, tehát: el kell válni. De most!

Hogy ki mit mondott, mit gondolt, ki hogyan örült s ki mit javasolt, az most nem fontos, fontos csak a Gizi volt, aki a családban — minden jó családban kell egy rossznak lenni! — a galamblelket képviselte. Ő minden csúnyát leplezni, minden bajt megakadályozni igyekezett. (Mintha valami kakukfiók lett volna.) Most is önkénytelen csodálkozás formájában tört ki belőle:

— Ugyan, Hermina, én nem értem a te örökös, beteges féltékenységedet. Én jártam fenn a lakásban, megnézni, hogy nincs-e ott túlságos rendetlenség, nem kellene-e mégis takarítani. A hajtű az enyém. Te pedig menj idegrovoshoz.

Hála Istennek. Mindenki megnyugodott, még talán az is, akinek a rossz szándékai nem sikerültek. (Történik néha ilyen békehullám.) Magára Herminára hideg zuhanyként hatott a jó-ságos Gizi felvilágosítása. Igen, úgy kell mondani, hogy hideg zuhanyként, mert elviselhetetlen nagy hőségben a hideg zuhany egyszerre megnyugtatta a dúlt kedélyt, s új életkedvvel tölt meg testet-lelket. (A régi írók helytelenül érzékeltetik a kínos meglepetés hatását a hideg zuhanyra való utalással, mert más a hideg zuhany és más az — amire az írók tulajdonképpen gondolnak —, ha valakit ruhástól, lehetőleg télen, nyakonöntének egy csöbör vízzel.)

Az ügy ezzel végleg elintéződött. Még az sem okozott újabb zavart, hogy Józsi, az egyik fiú a családból, amikor este a vacsoránál együtt ült a feleségével, hirtelen így szólt:

— De hogyan lehetett a tű a Gizié, mikor neki bubifrizurája van?

— Pszt! Senkinek egy szót se! — intette Józsit a felesége.

Még akkor sem történt semmi, mikor a legutóbb jelzett Józsi, mivel ügyvédi irodája nem jövedelmezett valami túlságosan s ő a kliensei pénzével folytatott szimultánjátékban néhány lépést elhibázott, pénzt kért a családfőtől s az öregúr megtagadta a pénzt, ő pedig így szólt nyugodtan:

— Papa, ha nem adsz pénzt, akkor elárulom Herminának, hogy az a bizonyos hajtű nem is lehetett a Gizié, mert Gizi nem visel kontyot. Gizi linkelt s ha nem adsz pénzt, ezt megmondom

Herminának s ezáltal feldúlom a családi boldogságát. Pedig tudod, hogy P. most veszi a kilencedik házat.

Józi megkapta a pénzt. És Hermináék szilárd békében élnek tovább. Hermina ugyan gyanakvó és féltékeny maradt, de mivel hajtút többé nem talált, képzelgései az idegszakmába tartoznak s mint ilyenek, normális emberek által nem vehetők komolyan.

1936.

HÁBORÚ ÉS BÉKE

A pince

A férfi fölment a lépcsőházba, a kapu alá, az utcán is ödöngött. Amikor repülőgép zúgása hallatszott, szaladt be a házba. Egy közeli robbanás visszaűzte a pincébe.

— Hol jársz mindig? — kérdezte az asszony, amikor a férfi leült melléje az ágyra.

Újabb robbanás rengette meg a pincét. A föld, a falak meg-rázkódtak, a levegő a portól ködössé vált.

— Jaj, talán az egész ház összeomlott!

Az asszony odasímult a férfihoz és fejét a vállára hajtotta. A férfi ki akart menni, hogy megnézzze, áll-e még a ház. Az asszony átkarolta:

— Maradj most mellettem! Úgy félek.

A hadizaj elcsendesült. Valaki azt ujságolta, hogy a közeli utcasarkon vágott le egy akna.

Hallgatagon bámultak maguk elé a homályban. Mögöttük magasan pislogott egy parafinmécses. Előttük a gerendába vert szögeken lógtak pincetársaik ruhái, árnyékképeik élesen rajzolódtak a falra.

A felszabadulás

A pincék lakói kitódultak az utcákra. Megnézték a várost. Falak leszakadt részei heverték a járdán. Tégla, malter, üveg-cserép borította be az úttestet. Tátongtak a házak sebei. Itt egy lóhulla, amott egy holt ember.

— Borzasztó! — sóhajtotta az asszony.

- Ez a háború — próbált a férfi nyugodtnak maradni.
 — En is ilyen zöld vagyok? — kérdezte az asszony, egy szembejövő nő arcáról kapva el tekintetét.
 — Kicsit megsoványodtál.
 — Az nem baj, hanem tel!
 Szakállas férfiak, penészképű nők jártak az utcán. Sok embernek a hátán hátizsák lógott, üresen. Egyé meg volt tömve duzzadóra, csak úgy nyögött alatta.
 — Valami élelem után kell nézni — merengett el a férfi.
 Az asszony belekarolt, úgy mentek tovább.

Ősszel

A szeptemberi nap fűtötte a földet. Az emberek zöldfőzeléket és gyümölcsöt ettek s jóllakva, a langyos melegben borzongva gondoltak a közelgő télre. Fázunk majd és éhezünk — fenyegették egymást.

- Vettem tíz kiló lisztet — ujságolta az asszony a férfinak.
 — Nagyon jól tetted. Majd adok még zsírra is pénzt.
 — Legalább a harmada legyen meg annak, ami kell.
 — Ehen már nem halunk, az valószínű.
 — De majd fázunk. Meg fogunk fagyni. Mi lesz a tüzelővel?
 — Valami csak lesz. Majd korán fekszünk és későn kelünk.
 Dunyha alatt ki lehet bírni a hideget.
 — De mi lesz másokkal? Akiknek még egy falat ennivalójuk sincs eltéve.

— Az bizony baj, látod. Csakhogy ezen hiába kesergünk. Ez a háború. Minden háború után koplalni kell az emberiségnek... Azt hiszem, a jövő héten még egy kis cukrot is vehetünk. Majd meglátom.

Ebéd után ülnek a szobában, szemközt álló karosszékekben. Az asszony már nem sovány, az arca kipirosodott, a szeme csillog. Megfiatalodott. Szelíden mosolyogva néz a férjére. Az utca már zajos, autó zúg, villamos zakatol odalenn, éjszakára be kell csukni az ablakokat, utcai zaj ellen.

Egy év múlva

- Csakhogy már itt van a nyár! — így sóhajt majd az asszony a következő nyáron.
 — Bizony, nehéz volt! — hagyja jóvá a férfi. — Azért mégsem volt olyan északsarkik, mint amilyennek vártuk.

Sétálnak.

— Látod, már mennyivel kevesebb az üvegtelen ablak?

— És mennyivel több a bevetett föld! Ezt nem látom ugyan, de hallom. És olvasok róla.

— Hála Istennek!

— Most már aztán csakugyan haladunk kifelé a háborúból.

Egy fiatalember is sétál velük. Az asszony unokaöccse. El-
més akar lenni:

— Csakugyan. Mégpedig rohamléptekkel. Tegnap már el-
ütött valakit a Baross-utcában az autobusz.

— Brávó!

Az utca nyüzsg. Szép, meleg idő van. Az ég kéksége való-
sággal ragyog. A villamosok szinte eszeveszetten csöngetnek, az
út közepén egy örült motoros bicikli száguld, puffogásai túlszár-
nyalják az egykori bombarobbanásokat.

A következő nyár

Újra nyár van, de már őszbe hajlik az idő. Szürke felhők
borítják be az eget, egy-két esőcsepp is esett már. A férfi és az
asszony vendégségbe indulnak, most léptek ki a kapun. Heve-
sen beszélnek, vitát folytatnak, amelyet már odafönn elkezdtek.
Magázzák egymást:

— Mert maga egyszer még a fejét is elhagyja — mondja
az asszony.

— Ne folytassa. Hogy lehet egy rongyos esernyőből ekkora
komédiát csinálni?

— Rongyos? Háromszor sem használta.

— Majd a jövő őszig nem lesz esernyőm. Megbüntetem
magam.

— Sokra megyek vele. Tönkremennek majd a ruhái.

— Mindenre van valami érve. Már nem bírom.

— Azt nagyon jól tudom. Nem bír maga engem akkor sem,
ha egy szót sem szólok.

A férfi elsápad, izgatott, hebeg:

— Elég! Ha nem fejezi be, itthagynom és mehet egyedül
Zsuzsiékhoz.

— Persze. Maga meg elmegy a kávéházba... Kártyázni.
Vagy... még rosszabbra.

— Találkára, mi? Ez már... aljasság!

Erre a sértésre az asszony megáll. Vissza akar fordulni, de
meggondolja a dolgot. Sziszegi tovább:

— Durva fráter. Alaposan kimutatta a foga fehérét. Itt a nyílt utcán, idegenek előtt.

Kis társaság megy el éppen mellettük. Az egyik fiatalember egy házra mutat és szól a társainak:

— Ni, a Maurer-ház! Szébb, mint volt.

Az asszonyból még kitör:

— Csak soha ne ismertem volna meg magát. Aljas ember.

A férfi fuldoklik a dühtől és szégyentől:

— Fúria!

Az asszony könnyezik.

Az idegen fiatalember, nem tudni, hogy a szépen felépített házról mondja-e, vagy csak úgy általában, de ezt mondja:

— Ez már az igazi béke!

1945.

A ROSSZ ASSZONY

A nap most kel föl, sugarai beáradnak a veranda üvegein át, benn már világos van. A hálószoba ablaktáblái kissé nyitottak, hogy valami fényt azért bebocsássanak. Bató, a gazda fölébredt, ül az ágy szélén, ásít és beletúr bozontos hajába. A másik ágy üres, Batóné már felöltözött, éppen jön ki a harmadik szobából, ahol a nagy tükör van. Átmegy a verandán, kinyitja az ajtaját és megáll a legfelső lépcsőfokon. A borostásképzű kocsis az udvaron halad át, az istálló felé a kúttól, ahol vizet ivott. Juci meg, a kis szolgáló, éppen kidugja fejét a nyári konyha ajtaján. A kocsis is, Juci is köszön a gazdánénak: Jóreggelt! (Ha új cseléd jött a házhoz, az mindig úgy kezdte, nagy alázatosan, hogy: kezít csókolom. Az asszony mindjárt megmondta nekik, hogy ezt a köszönést nem kívánja, mondják csak jóreggelt, jónapot, vagy jóestét. Szinte nehezükre esett azután így tenni, olyan megtermett és szép asszony volt a gazdáné.)

Állt most a házajtóban. Középtermetűnél magasabb, az arca olajbarna, a haja hollófekete, a szeme is fekete, az orra egyenes, a szája kicsi; tekintetéből, ahogy az emberre néz, kedvesség árad, de azért a szem fénye mintha messziről lobogna. Az asszony képen egy kis sebhely látszott, gyermekkori sérülés nyoma; egy foga elől kissé kinőtt a sorból, de ezek a hibák mintha még szebbé tették volna, mert szoborszerűségéből emberi közelségbe hozták.

Lement a lépcsőn, hogy megkezdje a napi munkáját. A járása is szép volt, a pompás és egészséges test mozgása, feszülő ruhájában látszottak az idomai. A borostásképzű kocsis nem is állhatta meg, hogy az istálló ajtajából vissza ne sandítson feléje.

A gazdánét Bató Mihálynénak hívták, de a faluban min-

denki úgy beszélt róla, leánynevét mondva, hogy: a Dér Magda. Mintha ebben is megnyilvánult volna, hogy ez az asszony külön, önálló ember, a maga ura. Dér Magda először is elsétált a barmfiólaikhoz. Csak akkor, amikor ő ott megjelent, szokta a kis pásztorlány kiengedni a libákat. Százötven volt a liba, gyönyörűek, fehérek és nagyok, legszebbek a faluban... Öt óra múlt, ilyenkor indult az élet a gazdaságban. Tülkölt odakünn a gulyás, a kanász, kiengedték az állatokat az utcára, az egyik tehén sántított, ezt visszaterelte Dér Magda az istállóba, vigyázni kell rá, húsz liter tejet ad naponta. Az istálló előtt gyalogszékre tett mosdótálban mosdott a Miklós béres, övig meztelenre vetkőzve, a bőre bronzszínű volt, izmai villogóan játszottak. Köszönt a gazdánénak, az úgy köszönt neki vissza, hogy: szervusz. Nem hallotta senki, de ha hallották volna, akkor is így mondta volna, legföljebb az ura előtt nem, a tisztesség kedvéért. Tudta ugyanis minden ember, hogy Miklós a szeretője. Miklós megtörülközött, fölvette az ingét, rá a kabátját; a ruhája foltos és szakadozott volt, az asszony rászólt:

— Ha munkába is még, azért rendesebb lehetnél. Már a múltkor is mondtam.

— Szakad a ruha a dologban.

Bató is kijött a házból. Magas ember volt, ötven év körüli, rövidre nyírt szőke bajusszal. Elhaladt a felesége és Miklós mellett, Miklós köszönésére bólintott, nem törődött velük. A konyhába ment, a kis Juci látta közeledni, látta a hármat együtt; a gazdát, a gazdánét és a legényt s most meg mert volna rá esküdni, hogy nem igaz, amit asszonyáról a rossznyelvek beszélnek.

Hamarosan kiürült az egész ház. A pásztorlány elhajtotta a libákat a Feneketlen tó-nak nevezett gödörhöz; a kocsis befogott és elindult a vasútállomásra benzinért, Miklós ugyancsak kocsival, lovakkal ment szántani, az ekét a kocsin vitte (a traktort arra a napra kölcsön adta Bató). A gazda maga felkapott a motor-kerékpárjára és elrobogott vele, otthon az asszony maradt és Juci. Ketten nekiláttak a konyhai munkának, az ebéd előkészítésének; Dér Magda összeszedte a szennyest, mert jött a mosó-asszony; fölírt minden darabot, a cédulát lemásolta, az egyiket, miután összeolvasták a ruhát, átadta a mosóasszonynak. Később befogott, ő maga, hogy kihajtsa a szőlőbe; nemsokára meglesz a szüret. Útja a falun keresztül vezetett el, végig a kanyargós főútcán. Amerre ment, megbámulták. Köszöngettek neki az utca során. Jobbkezeben az ostort tartotta, baljában a gyeplőt, mindenkinnek nyájasan bólintott. Jóreggelt! — kiáltotta feléje a szep-

lós Vargáné —, akit pulykatojának csúfoltak. Csókolom, csókolom — így a gyerekek, akik az iskola felé tipegtek. Hová hová? — ezt a keszeg Ságiné kérdezte, süvítő hangon, hogy a kocsizörgésben is meg lehessen hallani. „A szőlőbe” — hangzott a felelet. A férfiak, már mint az „emberek”, a kalapjukat emelgették. A papnénak Dér Magda köszönt előre. Nem tudni, képzelet-e, vagy valóság, a papné hűvösen fogadta a köszönést. „A Dér Magda hajtott erre” — mondta azután odabenn a papné az urának. Több szó nem esett róla, mert így is mintha valami tabut érintettek volna. A nagyorrú, kisállú Kertész Andor (uraskodik, tehát már nem András) a piactéren utánanézett az asszonynak. És sóvárgott, úgy, hogy belesápadt.

Délre hazaérkezett Dér Magda, pedig a messze tanyát is megjárta. Kifogta a lovakat, bekötötte az istállóba, még segített Jucinak a főzésnél, egykor ebédeltek, ebédől estig a ház körül foglalatoskodott, mindenre vigyázott. Megfogta a dolog nehezét is, este például, amikor a négy tehén megjött a csordáról, ő maga látott neki a fejésnek. Érkeztek sorban a tejért asszonyok, gyerekek. Vargáné is nála vásárolta a tejet, ami nagyon kellett, mert otthon két iskolás gyerek van, meg egy kis unoka. Vargáné tegeződött Dér Magdával és lám, ilyesmin járt az esze: „Milyen szép vagy ma, Magda!” Mit szólhatott volna erre Dér Magda? Semmit. „Még a formádat is hogy tartod” (Mintha Pesten tanulta volna.) „Pedig látom, annyit dolgozol, hogy nézni is sok. Minek? Neked nem kellene.” „Muszáj, sok itt a munka.” „Kár. Előbb-utóbb elcsúnyulnak azok a finom kezeid.”

Vargáné együtt ment el Somfainéval. Persze, hogy Dér Magdáról beszéltek. „Nagy ringyó ez!” „Az ám.” „Hogy nem sül le a bőr a képéről.” „Nincs annak szemérme.” „Hát nincs.” „Hogy az a mamlasz ura hogyan lehet ilyen buta.” „Nem buta az. Pocsék ember. Tudja az jól, csak tettetli magát.” „De miért? Olyan vén már?”

Vargáné ért előbb haza. De megállt a házuk előtt és még sokáig nyúlték a szörnyűséget, kettesben Somfainéval. Majd harmadik asszony is csatlakozott hozzájuk. „A Dér Magda? Agyon kéne verni az olyan asszonyt.” „A régi időkben meg is tették. Akkor még nem voltak az emberek olyan elvetemültek, mint ma. Kivítették az ilyen személyt a piacra, azt mindenki kövel dobta meg, el is pusztították.” „Az én uram meg is fojtana engem, ha én... ó, ki se tudom mondani...” De már sírt a kis unoka a tejért, kijött az egyik gyerek megmondani, Vargánénak be kellett mennie a házba, szétoszlottak hát, ki erre, ki arra, az-

án hamarosan kerestek új beszélgető társakat. Folyt a Dér Magda szapulása, a szörnyűködés, a megbotránkozás, meg a dicsekvés, hogy: „Bezzeg mink!” Külön vélemény is akadt. Szélné csak úgy odavetette Aratónénak: „De ha egyszer nem szereti az urát!” Bódogné is jelen volt ennél a megjegyzésnél, az Aratóék udvarában, nagy darab, tokás, hasas asszony. Eltorzult a képe, az öklével hadonászott a levegőben, majd hogy szemem nem ütötte Szélnét: „De az istenit a fajtájának, az nem úgy van. Akkor minek ment hozzá?”

Bódogné azon az éjszakán arról álmodott, hogy boszorkányégetés van a faluban. Rezes, nagyorrú, ráncosképű, töpörödött banyát hajtának a vásártérre, ott megkötözik és ráteszik egy farakásra, a farakást szalmával meggyújtják, lobognak a lángok, körülmarják a banyát, de az egyszer csak fölegyenesedik, megzázza magát, lehullanak a kötélékei, megmagasodik, ledobja a ruháit és egy szépséges asszony áll ott, a Dér Magda. Bódogné sikolt egyet és fölébred. Az ura rászól: „Ne bolond, ne!”

A papéknál ébren vannak ezen az éjszakán, vendégük van, borozgatnak. Náluk is szóba kerül Dér Magda. (A pap az egyetlen, aki úgy mondja: Batóné.) Meghányják-vetik az egész esetet. Hogy Magda gyönyörű kis lány volt, a községházán volt gépíró, négy polgárit is végzett. Meglátta és megszerette őt Bató Mihály és elvette feleségül.

Ez a Bató Mihály K.-on járt gimnáziumba, gazdag ember, úriembernek is tekinthető. És most az asszonynak ez a botrányos viselkedése! Különben rendes, dolgos nő, értelmes, minde-nük, amit termelnek, bor, állat, gyümölcs, a legprimább, de hát... most ez a Miklós, vagy hogy hívják, azelőtt meg más fiatal le-gény. Így magyarázzák el a városból való vendégnek, hogy értse, miről, nem csekélyeségről van szó. A nők buzgóbbak a történet kitergetésében, látszik, hogy mindig is érdeklődtek minden rész-le iránt. A férfiak rövid szavakkal, igen, no persze, meg fejbó-lintással adnak igazat nekik, amint minden egyes tényállítást vád-ként hangzik el az ajkukról. A városi ember azért nem nagyon erőlteti magát az együttérzésben, néha vidáman nevet. És fel-kiált: „Szamár az az ember, vagy vak?” Majd elmorfondál: „Vagy ki tudja, talán bölcs.” A jelenlevő nők között még a ta-nítóné a legkevésbé izgatott. Kis szünet után azt mondja: „Hiszen volt már ilyen eset a világon, nem egy. Az ember, ha akarja, meg is érti.” Most megszeppenve elakad és felnéz a többiekre, vajjon folytathatja-e, nem követett-e el valami végzetes hibát. Még sze-

rencséje, hogy ami a lelkében dül, az javára írható. „Csak az az egy felfoghatatlan, hogy egy paraszttal! Egy parasztleánnyel!”

Talán éppen akkor, amikor Bódogné a szorongásos álmát álmodja, vagy amikor a tanítóné félig már megértene Dér Magdát, tündöklök a hold fenn a felhőtlen égen, mosolygó, széles-szájú ábrázatával a Bató-ház felett; kilylik a verandaajtó, kilépett rajta hálóköntösben Dér Magda, elindul, az udvar végében már várja Miklós. Összehajolnak, megcsókolják egymást és elballagnak a hátsó kerítés tárt kapuján át a gyümölcsfák alá. A szomszédban egy asszony, Virágné látja őket, mindaddig, amíg a görél nem fedi mindkettőt a szeme elől. Virágné ezen az estén le nem feküdt, lesben állt az eperfához símulva, mozdulatlanul. Most szörnyű izgalom önti el. Futkos ide-oda, ágaskodik, a szeme majdnem kiugrik, szinte segítségért szeretne kiáltani. Szörnyűség, ó, hogy a harangot félre nem verik!

1947...

SÁSKA ELLANYHUL

Este felé jár az idő, Baráték vacsorához ültek. Nem győzték várni Sáskát, ettek hát kettesben, kis bort is ittak, majd feketekávé. Gulyás volt a vacsora. Sáska porciója ott maradt a tűzhelyen, ha megérkezik a szőlőből, megkapja.

Feketekávé után, alighogy Barát rágyújtott a pipára, megérkezett Sáska, fiatal parasztleány, hús és néhány esztendő. Terhet cipelt, nagy köteg venyigét, szinte roskadozott alatta. Amúgy sem volt valami jó erőben, sovány volt, mint a gazdátlan macska. Tekintete aggódó, a ruhája szakadozott, tátogó cipőjéből kibillegtek a lábujjai. Köszönt, mert hogy az udvaron ültek Baráték, az alsóház végében ledobta a venyigét, az asztalhoz jött, még egyszer köszönt és leült. Barátné már azon törte a fejét, hogy az ura egyik pár cipőjét oda kellene adni ennek a szegény fiatalembernek. Fölkelt és indult a konyhába, útközben mondta: „Soká jött, nem tudtuk már kívánni.”

Barátnak nem tetszett, hogy a felesége így mentegetődik. Ránézett Sáskára. «Kár érte, egészen jóképű leányke.» — És átsuhant az agyán, amit Sáskáról tudni lehetett. Itt ténfereg a faluban, munka nélkül. Állítólag Erdélyből jött, apjával, anyjával és a bátyjával együtt. Ő úgy adta elő, hogy azért jött, mert nem akart sorozás alá állni. Valami putriban laknak itt, bútoruk nincs, ő maga a földön alszik, takaró nélkül. Most a szőlőben dolgozik, felfogadták néhány napra, hogy elvégezze a metszést és a kapálást. Tegnapelőtt állt munkába, Barát a mai napon kísétált a szőlőbe, hát dolgozott a Sáska, mégpedig jó munkát végzett. Barátné már pedzette is, hogy ide kellene venni az alsó házba, ott ellakhatna, rendben tartaná a kis kertes udvart. Egyelőre az a megállapodás, hogy a szőlőmunkáért napszámot kap és kosztot.

Barátné meghozta a gulyást, tetézte volt a tányér, hadd lak-

jon jól ez a legényke. Amikor Sáska kanalizni kezdett, Barátné megint mentegetődzött: «Elaludt a tűz, már nem elég meleg.» Barát nagyot ütött pipájával az asztalra, mintha rosszul égne és így akarná felbuzdítani. És mereven nézett el a Sáska feje mellett, a távoli fákra. Barátné teletöltötte borral a Sáska poharát, majd indult a konyhába feketekávéért. Ostobaság! — gondolta Barát. Tegnap már meg is mondta a feleségének: «Nem mintha sajnálnám tőle azt a kávé, hanem gyengeségnek tartom ilyen túlzásba esni. Természetes, hogy mi másképp bánunk az alkalmazottal, mint azelőtt szokták, de valami távolságot meg kell tartani. Tudod, hogy néhányszor már pórul jártunk és magad panaszkodtál a Zsófi miatt, meg Szentesiné miatt, mert nagyon is elkanászosodtak. Meg kell hát várni, hogy az alkalmazott érdemessé is váljék a barátságos bánásmódra.» Az asszony azután, már mint még tegnap, védte Sáskát: «Illedelmes, jóindulatú, inkább nagyon is alázatos.» Barát csak rázta a fejét: «Erdélyből jött! Miért jött? Hogy a sorozás elől jött? Talán az apját, az anyját is sorozni akarták? Hallom, hogy odahaza házuk is volt, meg földjük. És hallom, hogy apja munkakerülő és részeges.» Barátné kitartóan pártolta Sáskát: «Arról igazán nem tehet, hogy az apja haszontalan ember.»

Igy tárgyalták meg Sáskát az első napon. Most Sáska megköszönte a vacsorát és fölállt az asztaltól. Talán zavart is érzett, hogy ott üljön tovább. Elment az öntözőkannáért, a kútnál megtöltötte és öntözni kezdte a kerti veteményeket, csak úgy ráadásul. «No látod!» — könnyebbült meg Barátné. «Hát szorgalmas, az bizonyos» — ismerte el Barát. «Szegény olyan sovány, hogy rászárad a bőr a csontjára. Mióta koplalhat ez, Istenem!» — így az asszony. Barát makacsodott: «A feketekávéától nem hízik meg.»

Mire megöntözte Sáska a kalarábét, káposztát és krumplit, — vagy negyvenszer merített vizet — már egészen sötét lett. Fölöltötte szakadt kabátját, melyet előzőleg levetett s a szék támlájára tett. Köszönt. «No, menjen is már, hogy holnapra kialudja magát.» Sáska legyintett: «Pedig előbb még el kell mennem a Váradí Kiss képviselő úrhoz, mert csak ilyenkor lehet otthon találni.»

Erről az ismeretségéről is tudtak már Baráték. Földije Sáskának az a Váradí Kiss. Most megütközött Barát ezen a néven: Váradí Kiss! A fene ismeri a nevüket, de erről az úrról mostanában olvasott az ujságban.

«Azt ígérte Sáskának, hogy állandó munkát szerez majd neki — magyarázta Barátné az urának... Másnap este meg is kérdezte Sáskától az asszony, hogy mit végzett azzal a Váradí Kissel. «Még nincs semmi» — felelte Sáska közönyösen. «Kár volt elmenni» — vélte Barátné. «Pedig ottmaradtam tizenegy óráig.» «Miért?» «Beszélgettünk.» «Tizenegyig?» «Ugyan miről?» «Mit tud az a Váradí Kiss?» Sáska felelet helyett csak mosolygott.

Később Barátné megint csak előhozakodott tervével az urának: «Ellakhatna ez a Sáska itt az alsó házban. Afféle házmester lenne. A lakásért rendben tartaná a házat, az udvart, aztán ha azt a pirinyó szőlőt is vállalná, azért meg kapna legalább vacsorát.» Barát ellenkezett: «Jön az ős és a tél, akkor nincs a szőlőben munka. Ingyen etessem?» «Őszre úgyis lesz munkája. Szólj az érdekében Gergőnek. Ő behozhatná a gyárba.»

Barátné nem nyugodott. Egy ilyen derék fiatalembert nem szabad elhagyni, hogy csak úgy elpusztuljon. Beszért ő maga Gergővel, az igen lányhán hallgatta, de aztán megúnta a nyagatást és két nap alatt elintézte, hogy Sáskát fölvegyék a hídépítéshez. Így azután Barát abba is beleegyezett, hogy hát jó, jöj-jön a házhoz Sáska. El is hozta hazulról Sáska a kis batyuját — nem volt jóformán semmije — és beszállásolta magát a bútorozott szobába. Lett így lakása, ágya, takarója és volt munkája. Aránylag jól keresett és úgy nekividámodott, mintha kicserélték volna. Hajnalban kelt, beutazott a városba a hídépítéshez, este-felé jött meg. Az első pénteken dicsekedett is, hogy mennyi pénzt kapott. Haza már el sem látogat — mondta, mert elkérnék tőle a keresetét. Vacsora után nekilátott a söprésnek, öntözésnek. Ígérte, hogy hoz majd karókat és a paradicsomot felkarózza.

A következő pénteken, fizetési napon, nem jött haza, még vacsorázni sem. Éjjel érkezhettek meg, nem is látták Baráték, mert másnap hajnalban távozott. Ezen a napon, szombaton, korán végeztek a hídnál, megjött, de mingyárt el is távozott: azt mondta, hogy nadrágot kell vásárolnia, mert abban a rongyban, ami lóg rajta, nem járhat tovább. Vasárnap egész napra elment, Barátné szerint csavarogni — igen, kezdett a Barátné véleménye megváltozni — és csakugyan csavargott is Sáska: nem volt nyugta az új nadrágban, még mert a cipőt is megkapta már. Ettől kezdve fordult a Barát és Barátné szerepe: Barátné aggodalmaskodott, hogy hát ügylátszik, csalódott ebben a Sáskában, Barát meg védelmezte: «Fáradt. Képzeld el, egész nap dolgozik a hídépítésnél. Túlórázik is. Nem gyerekjáték az. Mire megérkezik,

olyan lehet, mint a hulla.» Barátné ingerülten kiabált: «De hát ingyen fogom etetni?» «Úgy látszik. Mit csináljon szegény?» Barátné kiabált tovább: «Akkor ne üljön ide az asztalhoz, ne várja el a vacsorát. Hogyan képzelem?»

Sáska hamarosan vett új ruhát. Olesót ugyan, de jól állt rajta, mert hát rendes, szabályos volt az alakja. Már hízott is, szemmel láthatóan. Megberetválkozott, kiöltözött és elsétált hazulról, mintegy kiosont a házból. A szomszédok hamarosan közölték róla, hogy a Fő-utcán látták, lányokkal sétált, nagyban csapta egynek a szelet.

«Haszontalan fickó és szemtelen.» — ócsárolta Barátné Sáskát az urának. «Nem csoda» — játszotta Barát a bölcset — «sokat nyomorgott, most szeretne egy kicsit élni.» «De ne a minnyáinkon éljen, a fene egye meg azt a nyavalyás életét!» «Fogtál törököt, most nem ereszt el» — így Barát. «Nézd meg ezt a kertet! Eső sincs, ő meg már tíz napja nem öntözött. Szólj neki.» «A lakásért köteles az udvart rendben tartani. A szőlőt meg...» Barát közbevágott: «A szőlőt hagyd, arra úgy sem ér rá. Ki kell adni valakinek felesben. Különben majd beszélek a fejével én.»

Sáska megígérte, hogy azért ellátja a kertet. Másnap este nem jött haza. Barátné felelősségre vonta. Azzal mentegetődzött, hogy megint el kellett mennie a Váradi Kiss úrhoz. Mert a hidat ősszel befejezik s újra munka nélkül maradhat. Barátné közölte vele, hogy vacsorát nem kap többé. Erre Sáska csak hallgatott. És miután a következő napokon is éjjel járt haza, Barátné szombat délután, amikor először nyílt erre alkalma, keményen rászólt: «Nézz Sáska, magában csalódtam. Maga visszaélt az én jószágommal. Nem akarom, hogy egészen bolondnak nézzen, szedje a holmiját és azonnal menjen el a háztól.»

Sáska nem magyarázkodott, nem mentegetődzött, hallgatott. Bement a szobájába és kis idő múlva kijött a batyujával, mely most már jóval nagyobb volt, mint beköltözésekor. Köszönt és távozott. Barátné lesujtónak érezte ezt a viselkedést. Egy szót sem mond a maga mentségére! Milyen konok!... Panaszkodnia kellett és mivel nem volt otthon az ura, átsietett Gergőékhez. «Nem szívesen ajánlottam be a hídépítéshez» — jelentette ki Gergő. «Csak a maga kedvéért tettem, asszonyom. Mert én jól meg szoktam nézni, hogy kinek legyenek a segítségére, kinek ne.» «De hisz' olyan rendes embernek látszott!» — ezt csaknem sirta Barátné. Gergőné most közbeszólt: «Az lehet, hogy látszott, Sunyi ember!» «Nem is tudom elképzelni, mi ütött bele.» «Hogy

mi? Nem akartam szólni, de most már megmondom. Eldicsekedett vele, hogy amikor legutóbb járt állásért annál a képviselőnél, hát azt mondta neki, hogy állás még nincs, de ne nyugtalanodjék, legyen türelemmel, úgyszólván megváltozik itt egy hónapon belül minden, aztán majd lesz állás, olyan, amilyent csak akar.»

Barátné este röviden közölte az urával, hogy Sáskát kidobta. «Gratulálok» — nevetett Barát. Azt azután nem is merte elmondani az asszony, amit Gergőnétől hallott.

1947

ÖREGEK

Már alkonyodik. Egy fiatalasszony sietősen halad kifelé a faluból, hajadonfővel, a vállára terített tarka kendővel. Alkonytájban kissé enyhül a meleg, csak ilyenkor mer kimenni a homályos, hűs szobából. Ilyenkor azután, elhagyva a falu poros utcáit, sétál a határban, hogy gyönyörködjék a természetben. Városi asszony, de gyakran tölt néhány hetet falun, tehát nemcsak a gyöngyvirágot és az ibolyát ismeri, hanem azt is tudja már, hogy mi a pitypang, melyik a szilfa s meg tudja különböztetni a lábon álló búzát a rozstól. Érdekli a növényvilág, az állatok élete, de leginkább tetszenek neki a falusi emberek.

Igen, tetszenek neki a falusi emberek, nyugalmukkal, lassú és meggondolt beszédükkel, irigylésreméltó béketűrésükkel. És arról ábrándozik, hogy ha majd az ura nyugdíjas lesz, falun telepszenek meg. Ők is nyugodt falusiakká válnak, lesz tyúkjuk, libájuk, lesz majd kis kertjük s abban virágokat és zöldségféléket termelnek majd. Mit is még? Epret! Nagyszerű eszme. Epret eladásra is lehetne termelni, hiszen ebben a faluban szinte nem is ismerik. De talán nem jó az epernek az itteni talaj. Azaz... dehogy is nem jó. Éppen tegnap hallotta, hogy a református pap szőlőjében egy holdnyi irtáson epret termel maga a papné.

Ejnye, ezt meg is nézi. Errefelé kell lennie annak a szőlőnek, a temető és vasút közt valahol... Megáll a városi asszony, arrafelé tekint, amerre a pap szőlőjét sejtí, lát is, nem is egy kis tanyaházat, akörül meg törpe, bozontos fákat, melyek csak gyümölcsfák lehetnek. Keres a tekintetével arrafelé vezető utat, de nem lel sehol. Éppen egy öregasszony jön. No, attól mindjárt megkérdezi majd, hol is a pap szőlője s merre mehet ő oda. Az öregasszony köszön:

— Jónapot adjon Isten.

— Jónapot — viszonozza a városi asszony a köszöntést s már tudakolja is. — Mondja, néni, merrefelé juthatnék el a református pap szőlőjébe?

— Köszönöm szíves kérdését, ide járok én még dolgoztatni, ide a fakereskedőhöz.

Ez szegény, úgylátszik, süket — véli a városi asszony s hangosabban szól:

— A református pap szőlőjét kérdeztem, hogy merre van.

Mivel hogy az öregasszony nem állt meg, a városi asszony is megy, halad mellette. Egy kis gyalogúton bevágnak a búzák közé: az öregasszony maga elé néz a földre, még csak meg sem kísérli, hogy a tekintetével lesse el a városi asszony szavait. Nem is felel az újabb kérdésre sem, hanem mondja azt, amit ő gondol:

— Ugye, hogy az új doktornénak tetszik lenni?

— Nem! — kiáltja a városi asszony, most már olyan erősen, hogy ezt meghallja az öreg.

— Azt hittem pedig. Kár.

A városi asszony csak megy. Nem tud elmaradni.

— Miért kár?

— Mert megmutattam volna a doktor úrnak az uramat. Fáj szegénynek a dereka.

Az urát! A városi asszony most jobban megnézi az öregasszonyt. Kövérkés ugyan, nem is nagyon elnyűtt, mégis lehet... ó, nagyon öreg lehet. A fején fekete kendő, a testén kopottas kékfestő ruha.

— Hány éves a néni.

Az öregasszony ezúttal kíváncsi, hogy mit kérdeznek tőle, a városi asszonyra fordítja hát a tekintetét s erősen pislog rá.

— Hány éves a néni?

— Az uram?

— Jó, hát az ura.

— Nyolcvankilencéves. Hatvannyolcesztendeje élünk együtt.

— Szép kor — mélázik el a városi asszony, ezt tehát az öreg nem hallja.

— Öregember már az. Majd megmutatom, ha most erre mifelénk tetszik jönni.

A városi asszony már megfeledkezett a pap szőlőjéről, az eperről, megy az öreggel, érdekli őt, tetszik neki, kíváncsi az urára is, szereti az ilyen öregeket látni, velük szót váltani, mindig valami életkedvet, életbiztosságot merít belőlük.

— Én sokkal fiatalabb vagyok, mint az uram. Négy évvel.

No, lám. Nyolevanötéves a néni és úgy mondja, hogy sokkal fiatalabb. Érdemes néha az ilyen időálló csontok árnyékában meghúzódni.

— Azt' az a vénség, tetszik tudni, még most is legénykedik ám. Vigyázni kell rá, mert nagyon megnézi a menyecskéket.

— Csak nem? — Tör ki a városi asszonyból a csodálkozás.

Az öregasszony csak beszél tovább, mintha valami más kérdésre felelne:

— Fiatalokat is, öregeket is.

— Aztán hogyan voltak meg egymással olyan hosszú időn át? — kiabál az öregasszony füléhez hajolva a másik.

— Jobb arról, az egész életről, nem beszélni. Elmúlt, azt elmúlt. Csupa kín, baj, nyomorúság volt. Néha valami kis öröm. Úgyse lehet visszahozni, nagyságám, nem lehet, se a rosszat, se a jót.

— Hát mi volt a rossz?

— Volt elég.

— Talán bántotta magát az ura?

— Bántott bizony.

— Meg is verte?

— Meg. De csak ha ivott.

— Aztán gyakran ivott?

— Ivott az mindennap.

— Ó, ó a gonosz — sópáncodik a városi asszony. Ezt meg teljes erővel kiáltja:

— Miért hagyta magát?

— Nem hagytam én. Dehogy is hagytam. Megmondogattam én neki a magamét.

— Pöröltek?

— Én szidtam, ő meg hallgatott. Mert igen szűkszavú ám. Hisz' majd meg tetszik látni... Nem is tudott velem pörölni, mert hát nehezen hallok.

— Régóta?

— Azért hát inkább csak megtaszigált néha.

Egy kis gyalogúton mennek, átvágva a földeken s megérkeznek a falu széléhez, oda, ahol a falu egy másik utcája végződik, mint amelyiken a városi asszony kísért. Az árok partján öt-hat liba csipkedi a gázt, egy öregember őrzi őket. Igen öreg, ványadtképű, szelíden gyerekes tekintetű, a városi asszony már tudja, hogy csak ez lehet az öregasszony ura.

— Itt van — mondja az öregasszony s a vénember felé bök a fejével.

- Jónapot kívánok — köszön a városi asszony.
- Jóestét — javítja ki a vénember, mert a nap éppen lebu-
kóban van.
- Örzi a libákat — magyarázza az öregasszony.
- Ambrus Ferenc vagyok — mondja a vénember illendően,
ha már látja, hogy mindenképpen róla van szó.
- A hangja gyenge, alig lehet hallani.
- Szegény! — gondolja egy pillanatra a városi asszony. —
Süket asszony ura.
- Beszélj értelmesebben, hogy hallja a nagyságos asszony
— szól rá a vénemberre a felesége.
- A vénember nyugodtan leinti az asszonyt:
- Te csak hallgass. Nem mindenki süket.
- A városi asszony kénytelen mosolyogni:
- Igaz, hogy a bácsi nyolcvankilenc éves?
- Kilencven — igazítja ki az öreg.
- A felesége azt mondta, hogy nyolcvankilenc.
- Nyolcvankilenc multam.
- Szóval egy évvel öregíti magát, hogy nagyobb legyen a
dicsőség.
- A vénember mosolyogva bólint, hogy úgy van.
- Aztán megérjük a száz évet, bácsi?
- A vénember ránt egyet a vállán:
- Nekem nincs kutyabajom se.

*

Egy esztendő múlva, az idei nyáron, a városi asszony me-
gint találkozott az öregasszonnyal. Ambrus Ferencével. Úgy
tett, mintha nem venné észre, mert hirtelen eszébe jutott, hogy
milyen nehezére esett vele tavaly a beszélgetés. Egészen bele-
rekedt és két napig köhécselt utána. De az öregasszony köszön-
tötte:

- Kezit csókolom.
 - Jónapot, néni.
 - Emlékszik rám a nagyságos asszony?
 - Hogyne emlékeznék.
 - Én vagyok az Ambrus Ferencné.
 - Igen, igen.
- Az öregasszony nagy kockás zsebkendőt húzott elő a szok-
nyája zsebéből, törülgette vele a szemét és erősen fujta az orrát:
- Meghalt ám, szegény... Este még nem volt semmi baja,
még huzakodtunk is, mert már úgy megszoktuk a veszekedést,

hogy nem is tudtunk ellenni anélkül, úgy aludtunk el minden este pörölve.

— No, ne sírjon, néni. Öreg ember volt már az ura. Nyugodjék békével.

Az öregasszony ezt csodálatosképpen megértette. Keresztet vetett:

— Ha hagyják. Mert hátha felelni kell odaát a világi teteteinkért. Neki, szegénynek, van elég a rovásán. Most is mondtam neki, hogy nem érdemli ugyan meg, de én vasárnap is misét mondtam érte. Gyertyát is gyujtok, ha van rávalóm. Még böjtölünk is minden pénteken.

— Hogyhogy mondta neki? A halottnak?

— Annak. Kimegyek a sírjához mindennap. Nincs nekem más szórakozásom. Elrendezgetem a virágokat, azután beszélgetünk egy-két órácskát.

— Beszélgetnek? — álmélkodott a városi asszony.

— Csakúgy, mint ameddig élt. Én beszélek, ő meg hallgat... Nincs nekem más, akinek kipanaszkodhatnám magam. A lányom meg se hallja, amit mondok. A vejem meg haragszik rám... Tegnap is mondtam az uramnak, a szegény megboldogultnak, hogy no, te jól megválasztottad a vődet. Mert ő akarta nagyon a házasságot.

— Ambrus néni! Hát maga azért jár ki a temetőbe minden nap az ura sírjához, hogy még most is zsörtölődjék vele?

Az öregasszony szipog:

— Azért is. Mert az nem lehet, hogy én örökkéig csak nyeljem a mérget szó nélkül.

Kicsit hallgatott. Szünt a sírása, közelebb húzódott a városi asszonyhoz:

— De meg azért, hogy a Varga Etel ki ne mehessen hozzá. Őrzöm a sírt attól is.

— Ki az a Varga Etel?

Az öregasszony legyintett.

— Vén lány. Húsz esztendővel ezelőtt került haza a városból. Ott szolgált. Aztán idehaza csak mindig az én uram körül keringélt. De én vigyáztam ám az uramra. Még ha olyan vén is az a Varga Etel.

— Hány esztendő?

— Ó! Vén az már, mint a kútágas. Én tudom is. Félesztendővel öregebb nálam.

1936.

FÍNOM, ELEGÁNS, KORREKT ÚRIEMBER

Gyönyörű novemberi nap — ez fontos! — nyárian meleg, az ég kék, báránnyelűvel tarkált.

Ezek után Vilinek hívják meghitt ismerősei azt a finom úriembert, aki most belép a körüti kávéházba, a Rákóczi-út felől érkezve. A Rákóczi-út felől és nem a nyugati pályaudvar felől. Felöltőjét a vállára terítve hozza, kalapja betyárosan van a fejébe csapva, dús fekete hajfürt lóg a homlokába. Odalép az első tükör elé, megnézi magát. Az arca telt, a bőre síma és rózsás, a szeme nyílt és barátságos, a keze, no a keze az természetesen puha, fehér és frissen manikürözött. Ő a «Szép Vili». Ismeretes még finom és előkelő társaságokban rajta kívül a «Szőke Vili», a «Gonosz Vili» és a «Kancsal Vili». Finom és előkelő társaságokban, mondom, de nem ám holmi külvárosi lebujokban meg városszéli sankban, ahol Sánta Simonnak, meg Rücskös Petinek hívják egymást az emberek. «Szép Vili» a tükör előtt megigazítja a nyakkendőjét, ránt és zilál rajta egyet. A zilálás — az is a megigazításhoz tartozik, mert eddig a nyakkendő egész szabályosan volt megkötve, de most a kis zilálás szabálytalanná, tehát egyénivé s művészivé varázsolja.

Déli tizenkét óra az idő. Vili talán már fölkel, talán még le sem feküdt, talán most reggelizni fog, vagy ebédelni, esetleg vacsorázni: teát, vaját, sonkát és szőlőt rendel. Ujságot is kér, Világot, Népszavát, Szózatot, — neki mindegy. Ő annyira fölötte áll holmi politikai gyermekségeknek, holmi rút és ostoba osztályharcnak, vagy hogyis nevezik, hogy ő még a Népszavát is olvasgatja, ha más nem akad a kezébe. Most eszik és közben lapozgat. Hosszú és bölcs cikkek kínálóznak a címeikkel: «Interpelláció a külföldi kölcsönről»; «Föl kell emelni a nyolcórai

munkaidőt»; «Vasúti szerencsétlenség Párizs és Lyon között». Pörgeti tovább a lapokat. «Sikkasztott és megszökött egy banktisztviselő». No, ezt elolvassa. Gúnyos mosollyal csóválta a fejét: Számár volt az a banktisztviselő, ő másképpen csinálta volna.

Vili mindent megevett és megivott, amit a pincér elébe rakott, most előveszi kézománcos arany cigarettatárcáját, amely tömve van finom cigarettákkal, rágyújt egyre. Azután a zsebében kotorász, szemlét tart vagyona fölött: mindössze hatszázezer koronája van. Az éjszaka vesztett a kártyán. Az Előkelők Klubjában játszott, mint rendesen; eleinte nyert, volt már 5—6 milliója, de reggel hétig játszottak, minden nyereségét visszavesztette, valami még a sajátjából is elúszott.

— Á-á, szervusz druszám! Hogy' kerülsz te ide? — kiáltott a finomak örömeivel egy bozontos, vöröshajú fiatalember és már le is ült a Vili asztalához. — Merről jöttél?

— Innen a Nyugati felől — feleli Vili, s nyílt, becsületes szemekkel néz a vöröshajú arcába.

— Még le sem feküdtél?

— Dehogy nem. Már rég fölkeltem.

— Most reggeliztél?

— Igen. Csak egy kávé ittam. Tudod, egy nővel voltam tegnap déltől mostanáig.

— Tegnap este láttalak az Andrássy-úton.

— Igen, ott lakik a nőcske s nekem le kellett jönnöm cigarettáért. Itt lakik az Andrássy-úton, 25 szám alatt, igen diszkrét kaland, Fábianffy Kamillának hívják, korrekt úriasszony, a férje külföldi úton van.

— Te csak nagy Don Juan vagy, Vili barátom!

Vili unottan nézett ki a kávéház mammutablakán keresztül az utcára. A bolti lányok, akik ilyenkor fáradtan siettek haza ebédre, ha tekintetük a szép Vili tekintetével találkozott, szemüket szendén sütötték le. «Add meg nekünk a mi mindennapi úriemberünket!» — rebegték s gyönyörű moziképek peregték emlékeztükben a monoklisról, az autósról, a grófról, az amerikai gyáros sportruhás fiáról. Juj, azok a csúnya magánhivatalnokok! Kezet sem érdemes velük fogni.

— Vilikém, adj holnapig százezret kölcsön — rebegte a vöröshajú.

— Nincs, pajtás, nálam egy vas se. Tudod, hogy szívesen adnék.

— Hát akkor sze-ervusz, barátom, — mondta a vöröshajú és-fölállt, elsieltett.

Vili nagy «becsületes» szemével csak bámult ki az ablakon és jóízűen mosolygott, mert egy rohanó autó majdnem elütött egy ujságot olvasó urat. Az úr reszketett az ijedtségtől, csödület, rendőr, igazoltatás. Vili csak enyhén mosolygott, mert igazán komikus volt az az ijedt úr. De ha az autó elgázolta volna, a hecc mindenesetre mulatságosabb lett volna... Azután megnézte Vili az óráját, egy óra van, még messze tehát a három óra, amikor még el lehet menni az Előkelőek Klubjába, egy kis kártyapartira. Tintát, tollat és levélpapírost kért, finoman, mint egy demokratikus gróf: «Pincér úr kérem szépen.»

Maga elé vonta a levélpapírt, a tollat kezében tartva gondolkodott és mosolygott. Hogyan is kezdje, mit is írjon? Egy pillantást vetett ki a novemberi kék égre, beleütötte a tollat a tintába és írni kezdett:

«Drága Bözsike! Innen a «Fehér Kuglóf»-kávéházból, ebből a kis budai fészekből tudja, ahol egyszer oly kellemes órákat töltöttünk, írok Magácskának, mialatt kinn borús ég alatt dideregve járnak az emberek és rút eső veri a járdát. Nagyon kedves kis hely ez a «Fehér Kuglóf», jó meleg kis tanya, jólesik itt a sarokban meghúzódni és visszagondolni a régi szép napokra. Képzelje, sohasem szoktam semmit játszani, de tegnap mégis beleestem egy dominópártiba és öt milliót nyertem. De ép most volt az asztalomnál egy bozontos vöröshajú úriember és már megvágott. Maga ismeri az én bolond jó szívemet, hát adtam neki...»

És így tovább és így tovább, négyoldalas levél készült el szép kalligrafikus írással Bözsikének, aki orvostanhallgatónő Prágában, tanul, most ötödéves, éjt-napot egygyé téve magol az utolsó szigorlatára.

Bevégeződött a levél: «kezét csókolja ezeregyszer, Vilije», — azután a levélíró gondos, komoly arccal átolvasta, amit írt, itt-ott egy kimaradt vesszőt betűzőtt, amikor azonban azt olvasta, hogy: «egy bozontos vöröshajú úriember», a vöröshajút áthúzta és helyébe feketehajút írt.

Bizonyos, hogy ezt a levelet a «Drága Bözsike» úgy olvassa majd, mint mennyei üzenetet, mingyárt az érkezése napján többször elolvassa, másnap reggel is elolvassa, a legközelebbi levélig minden nap elolvassa és végül már szószerint tudja: «Innen a Fehér Kuglóf-kávéházból...» «mialatt kinn borús ég alatt dideregve járnak az emberek és rút hideg eső veri a járdát...»

— Ó, édes, nagyszerű, szép ember! — sóhajtja majd a drága Bözsike, az ő kis tudományos eszével.

A szép Vili most újra lapozgatta az ujságokat. Már megint a szeme elé került: «Föl kell emelni a nyolcórás munkaidőt.»

— Igen, nagyon helyes, föl kell emelni! Kell, hogy az emberek dolgozzanak, megerőltetve dolgozzanak, mert különben sohse jövünk rendbe. És miért ne dolgoznának! Arra valók!

1930.

KÖZTEHERVISELÉS

Aki pedig azt a bizonyos valamit elköveti, halállal büntetik. Ez benne áll a törvénykönyvben. És Semmiházinak éppen az az volt a szerencsétlensége, hogy azt a bizonyos valamit elkövette. Semmiházi a tettet elkövette, azután hosszadalmas huza-vona kezdődött, melynek végén kötélből font hurok került Semmiházi nyakára, a hurok szorult egyet, erősen, még jobban, nagyon, a hurok szörnyen szorult, csodálatosan szorult, irtózatosan, szinte boldogságosan szorult — Semmiházi halott volt.

Mi is történt hát Semmiházival?

Valaki azt mondta dr Pöczeynek: Maga gyilkos! Dr Pöczey tiltakozott a vád ellen. Ő senkihez egy újjal nem ért. Ő soha embert nem bántott. Ő mindössze egy tervezetet készített el, azt is főnökének, a miniszternek, az utasítására. Hogy mi legyen a tervezetben, az szigorúan adott, előre meghatározott volt, olyasmiket írni a tervezetbe, hogy ki korán kel, annak tíz arany adassék, nem lehetett. A tervezetet utasításra készítette, de nem is ő készítette, hanem a titkára, legalább is a java részét, ő csak szignálta, azután a miniszter jóváhagyta s a miniszter volt az is, aki a parlament elé terjesztette. Tehát még egyszer: Dr Pöczey csak tervezetet csinált, a tervezet parancsra készült, még pedig szigorúan meghatározott s közkézen forgó elvek alapján, melyekkel szembehelyezkedni meddő próbálkozás lett volna. A tervezetet ne tetszett volna a miniszternek elfogadni s ne tetszett volna azt a parlamentnek megszavazni!

— E-é-én? — csodálkozott a miniszter. Hiszen a tervezet elkészítése és benyújtása benne volt a kormány programjában, én már ezzel a kötelezettséggel kaptam a tárcámat. Különben is a tervezetet nem én csináltam, hanem dr Pöczey. Én, őszintén

megvallva, át sem olvastam, legföljebb csak úgy belekukkantottam, hisz annyi más dolgom volt. És ha az igazságügyi bizottság tagjainak kifogása lett volna ellene, felszólalhattak volna s a szóbanforgó paragrafuson esetleg lehetett volna változtatni. A parlament pedig, ahogyan elfogadta a javaslatot, ugyanúgy el is vehette volna s a kormányt új javaslat kidolgozására kötelezhette volna. Kérem a szóbanforgó konkrét esethez nekem annyira nincs közöm, hogy én még csak a lapokban sem olvastam róla s hogy egyáltalában megtörtént, azt most hallom először. Ha kívánja — itt nevetett a miniszter — részvétemet is hajlandó vagyok kifejezni szegény nyavalyás Semmiházi sorsa fölött, persze csak így magánhasználatra.

Fültövy meg egészen dühbe gurult, mikor valaki az ügyet piszkálni kezdte előtte. Ugyan, hagyjon engem békében! Az csak természetes, hogyha a kormány benyújt egy javaslatot, akkor én arra rászavazok, hiszen engem nem azért küldött a kerületem a parlamentbe, hogy a padot csapkodjam és kukorékoljak, hanem hogy a kormányt, melynek programjával felléptem, a nemzetre hasznos tevékenységében támogassam. Még csak nem is én mondom, hogy „hasznos“, ez a választók többségének a véleménye volt, akik rám szavaztak. A javaslatból törvény lett, de a törvényt a bíró alkalmazza. Az ítéletet ő hozza meg és ha a törvényt szabta keretek közt is, mégis az egyes eset valamennyi meghatározó elemét figyelembe véve és mérlegelve.

A bíró pedig egészen megdöbbsent Valakitől. Már maga az ügy firtatása fölháborító! Ő a paragrafus alapján ítél. A paragrafus pedig köti őt. Ha egyszer az a paragrafus valamely cselekedetet büntettnek minősít s arra megtorlásul 2—5 évi börtönt ír elő, akkor ő kap ugyan bizonyos lehetőséget a büntetés enyhébb, vagy szigorúbb kiszabására, de — már engedelmet kér — lopásért például senkinek sem utalhat ki félévi üdülést a Mátrában. Még ha hajlamos lenne is rá, nem áll módjában. Az ügyész vádat emelt, ezzel az ügy bírói eljárás alá került; ha az ítéletben hiba van, arra való a felsőbb bíróság, hogy az ítéletet megváltoztassa.

Az ügyész: Uram, taxative fel van sorolva, hogy mely esetben kell nekünk vádat emelnünk. A vádemelés azonban még nem ítélet. Még kevésbé kivégzés. A vádemeléstől a kivégzésig még hosszú az út, az ítélet a bíróságra tartozik. Én vádat emelek, a védőügyvéd küzd a vádlott érdekében, a bíró ítél. Azután következnek a felsőbb fórumok. És ha már minden kötél szakad, ott a kegyelem lehetősége, hogy csakugyan minden kötél szakadjon.

Tollbéry a főszerkesztőre hivatkozott. Ő csakugyan több cikket írt a Semmiházi-esetről s a cikkek, úgy látszik, mintha követelték volna Semmiházi halálát. De a cikkeket Tollbéry a főszerkesztő egyenes utasítására írta így. Tollbérynek mindegy volt, ő épúgy írhatott volna Semmiházi mellett, mint ellene. A főszerkesztő viszont a lap körülhatárolt irányára hivatkozott. Ezen felül azonban a közvéleményre is. Legalább is a közvélemény egy részére, illetve egy bizonyos réteg közös véleményére. A sajtó, a főszerkesztő szerint, hű kifejezője a közvéleménynek s csak kis mértékben irányítója. A közvélemény pedig a Semmiházi esetében csakugyan egységes volt. De nemcsak a konkrét esetben, hanem a Semmiházi-esettel azonos esetek általános megítélésében is.

A nagyságos asszony sírt, mikor Semmiházi ügyét olvasta. No de éppen ez az! — mondta dühösen Valaki. A sajtó tudja, mitől döglük a légy. Kell az ilyen eset, jó ha van és segíteni kell a világot, hogy az ilyen eseteket kitermelje, mert a nagyságos asszony sír s a végső mérleg mégis az: szeretem ezt a lapot, mert érdekes, mert olyan borzalmas eseteket hoz, hogy az ember szinte nem győz borzongani.

Schwarz azt mondta Valakinek, hogy ő bizony már nem is emlékszik, mit beszélt, ő nyilván csak azt mondta, amit mástól hallott. Kovács a Péterire hivatkozott. Péteri a Pálfira, Pálfi a mamájára, a mama a papára, hogy nem akart vele ellenkezni, a papa a nagynénire, akié a ház, amelyben laknak s akinek már két negyed bérével tartoznak. Pele azt mondta, hogy nem kell olyan nagy gezereszt csinálni az esetből — így mondta, pedig ő katolikus — egy emberrel több vagy kevesebb, az már nem számít.

A hóhér nyugodtan mosolygott. Uram, én csak a kötelességem teljesítettem. Én nem is haragudtam Semmiházira. Ő, vagy más, nekem mindegy. Sőt, emlékszem rá, nekem határozottan szimpátikus ember volt az a Semmiházi. Olyan vékony és törékeny nyaka volt szegénynek, azzal a kiálló és mozgó ádámcsutkájával, hogy szinte már illetlenség volt rátenni a kötelet. De hát, amint köztudomású, az ügyész úr felszólított kötelességem teljesítésére, az én kötelességem pedig félreismerhetetlen. Hiszen ha rajtam mult volna, Semmiházi még ma is élne, a nyakát inkább bőrvazelinnal kenegtettem volna s megkínáltam volna őt egy jó cigarettával.

Azt mondja Valaki éppen a napokban: Semmiházi csak úgy felakasztódott. Senki sem bántotta, senki az ő halálát nem

okozta. Meghalt. Mint más meghal betegségben, vagy végelgyengülésben. A kötél valahogyan rákerült a nyakára, a hurok megszorult s ő megfulladt, sőt valami rejtelmes módon a feje is elcsavarodott s eltört a csigolyája. Legföljebb, ha mindenáron tettest keresünk, úgy mondhatjuk, hogy ...ejnye, hány ember is él a földön? Igen! Ezerkilencszázötven millió. Nos hát ezerkilencszázötven millió ember gyilkolta meg Semmiházit. A nagy cselekedetből minden egyes csak azt a miniatűr, sőt ultramikroszkópikus kis részt követte el, ami már semmi, ami már górcsővön sem látható. Az emberek nem rosszak, az emberek jók. A hóhér például, éppen tegnapelőtt esett meg vele, véletlenül rálépett egy bogárra. Hát amint ezt észrevette, mert a bogár roppant egyet, sírva fakadt. Egy másik funkcionárius már szerencsésebb volt, ugyancsak bogárka került a lába alá, de ő idejében észrevette, ügyesen kikerülte, drága kis bogaram, — mondta s könnyű, tiszta lélekkel tért haza egy jót aludni.

1930

ANYA

Messze élek anyámtól. De gyakran hallok hírt róla. Látni még sohasem láttam őt, elveszett gyermek vagyok, talán nem is tud rólam. Hogy haldoklik — mondta valaki róla, már jónéhány évvel ezelőtt. Aki ezt mondta, az szíve gyökeréig hazug ember, olyan valaki, aki ha azt mondja őt, akkor nemcsak az a valószínű, hogy három vagy tizenhét, hanem egész biztos, hogy zöld. Szóval egy közép európai átlagember. És én nem áruhlattam el, hogy nem hiszem el, amit mond. Már csak azért sem, mert magamra maradtam volna, ő pedig a hamis tanúk millióit sorakoztatta volna fel ellenem. Beszéljünk a cserebogarak halhatatlanságáról — indítványoztam tehát.

Anya. Napjai meg vannak számlálva — ismételtették megint mások. Szőre borzas, csontja zörgős, szédelegve ballag — zúgták kórusban. Különbösen is elvetemült, gonosz teremtés — szólt róla a lesújtó vélemény. Álnok. Becstelen. Vérfertőző. Emberevő. Méregkeverő. Csak így röviden, de teljes határozottsággal. A fülem hallatára. I-i-gen, ki-kiről is van szó? — dadogta egy idióta — nem is-ismerem, de be-be-becstelen, e-e-emberevő, ri-ri-ringyó. Ha megütöm az idiótát, ezerévi fegyház. Ha csak szólok ellene — hivatalvesztés, bojkott, légelvonás, internálás, szanatórium és krematórium. Anya! Hallgatom némán tovább, hogy már ácsolják ellene a keresztet, melynek hossza az északi sarktól a déli sarkig húzódik s arra feszítik majd föl. Két kezét s a lábát szegekkel verik majd át, huj-huj, s világ ünnepe lesz, amint a keresztfán vergődve halhatatlan kínok között átvonaglik a halálba.

Egy tömpeórrú finom emberke szúrós szemekkel fürkészte a lelkem s beírta fekete noteszába, hogy mindennek nem örültem. Én az ajkamat összeszorítottam, az eszem kissé megsédült

s a mellemben, a szívem táján, furcsa leírhatatlan érzés rezdült, amelynek nyomán mintha el akartam volna ájulni. Ebben az időben, éjszaka az erdőn, máskor elhagyott szobában falnak fordulva, láttam egy-két embert, akik úgy látszott, a könnyeiket törölték.

Sőt, valaki egyszer azt súgta, hogy anyám egészséges, nincs semmi baja. Néhány hétre meg is nyugodtam. Bocsássa meg nekem a fiúi szeretet elfogultságát. Elkerültem azután az emberek, nagy sétákat tettem a friss levegőn, remek volt a napsütés, kellemesen simogatott a hús szél a nagy cserfa pedig, amelyet szemlélődve körüljártam, vastag törzsével, óriási koronájával s dús lombzatával nagyon tetszett nekem s a kis tarka játszadozó virágokon nevettem.

De újra és újra jött a hír. Hallottam, láttam, minden papíron olvastam, a falon, a kerítésen, a kéményen: több gyermekét elevenen megsütötte és megette. Piszkos. Nem mosdik, mert nincs szappana. Meg fog halni, mert meggyilkolják. Már nevelik is az angyalokat, kiknek szárnyai is nőttek — kis bubi szárnyak a kabátkák alatt — s kik gyakorlásképpen gyermekeket és aggokat csókolgatnak szüntelenül, már nevelik is az angyalokat, akik őt meg fogják gyilkolni. Meg fog halni, mert már haldoklik is. Már föbe is lőtte volna magát, de nincs revolvère. Még egy rongyos revolvère sincs! Viszont óriási revolvergyűjteménye van, mert nagyszabású gyilkosságra készül. Ágyban fekszik, nem is ágyban, hanem egy vackon, mert már hónapok óta nem tud mozdulni sem. Lábának nyoma mégis, amerre megy, a lópata nyoma. Na persze, az ördög lábáé. Továbbá kigyulladt az egyik veséje. Nincs is veséje. Feje helyén két citrom nőtt.

Örülség! Riadtan bámultam meg, aki azt újságolta, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Hiszen ez, enyhén szólva, nem is lehetséges. Szinte már nem is értettem, mit akar ez jelenteni. De mások is mondták, többen, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Egészen bizonyosan, holtbizonyosan tudták, mert olyan emberektől hallották, akik az életben még soha egy igaz szót nem mondtak — tehát abszolút szavahihetők. Hallottam, olvastam, reggel, délbén, este, éjszaka, egy helyen, tíz helyen, száz helyen —, s már megint rajtakaptam magam, mert hiszen ez máskor is megtörtént, hogy töprengek, mérlegelem a lehetőségeket: hátha mégis a feje helyén két citrom nőtt. S vajjon nem valószínűbb-e, hogy kétezer és százezer örült helyett, akik ezt mind tudják, mondják, írják, én vagyok az örült, aki ezt lehetetlenségnek tartom. Hol rejtőznek, akik velem együtt ezt, csak így, egymás-

közt tagadhatnák. Keresem En-et, keresem Em-et, rohanok Pé-hez, hitetlen mosoly, csak a vállukat vonják, semmit sem tudnak.

Végre mégis akadt, aki kijelentette, hogy a citromról szóló mese bárgyúság. Nincs tudomása erről, különben is fizikai képzelenség. Nyíltan, többek jelenlétében mondta ezt. De hát kinevették, azt mondták hülye, azt is, hogy gazember. Ő védte magát s csakugyan ostobaságot követett el, mert a száját járatta s mert a logikus gondolkozásra hivatkozott. Parázs vita keletkezett, de mivel a többiek sokan voltak, nekiestek, agyba-főbe verték s bizony lepedőben vitték el a helyszínéről. Bénultan hallgattam s néztem végig a jelenetet. Valami rút gyávaság talán, vagy valami egészséges okosság, azt műveltette velem, hogy hallgattam, nem mozdultam, semmi értelme, ha egy helyett kettőt visznek el lepedőben. Különben is, akit lepedőben elvittek, annak a hulláját később feltámadásiglani sötét börtönre ítélték, patkánnyal és poloskával súlyosbítva, a citromtermelés ellen elkövetett nyegleség büntette miatt.

Megint éreztem a mellemben azt a furesa érzést, másnap is, azután is. Orvoshoz is elmentem, de nem tudtam leírni, hogy mi az, amit érzek, csak arról hebegtem, hogy benne a szívem táján mintha valami surranna, mozdulna vagy leesne s ez sápaszt és rémületbe hoz. Az orvos kikopogtatott, hallgatócsővel kémlelt, meg is röntgenezett — azt mondta, semmi szervi bajom.

No, de most már azután biztos, hogy vége anyámnak és csámcsogtak a szájak, villogtak a zöldszínű szemek, a koponyák meg-megnyíltak s diadalmas fekete lángok lobbantak az ég felé. Ehezik. Nincs mit ennie, de meg különben is úgy telezabálta magát, hogy minden falatot kihány, de meg különben is, nem tudná megrágni, ha volna is mit enni és ha nem is hányná ki, amit már megevett — mert nincsenek fogai, csak egy törött protézise van, azt is elkótyavetyélte olcsó áron a külföldnek. Gyomra rák, szíve nincs, a tüdeje pelenkarongy. Bőre úgy leffeg száradt csontjain, mint a leffentyű, tulajdonképpen nem tudható, ki sem számítható, hogy mennyire leffeg, de azért leffeg. Leffeg, mert leffegnie kell. Leffeg, mert jó volna, ha leffegne, mint ahogy nem leffeg. A tetvek pedig, ó, a tetvek, nahát már megint föllázadtak a két lábujja közt és elindultak s diadalmasan vonultak a feje irányába, hogy megegyék az agyvelejét egy híres főtetű vezérlete alatt! Nini! Mégsem bizonyos hát, hogy a feje helyén két citrom nőtt. Na, elhatároztam, hogy most már ezen túl mindig nyugodt leszek. Nyugodt is maradtam, csak egy kis

düh forrt, forrongált bennem, nem nagyon, csak éppen, hogy majd szétvetett. De nem, nem, nem hagyom magam. Hiszen bizonyos az is, hogy bántani akarnak s ha nekem nem fáj, akkor nem bánhatnak. Persze, azt is kijelentem, hogy nem vagyok híve az úgynevezett kacagva meghalásnak. Majd máskor, már mint más alkalommal és más részletért, node nem csak így egyszerűen, hiszen ez nagy szégyen is lenne. Ha mégis elernyednék néha, meg fogom gondolni, hogy aki kétezeregyvet hazudott, szóval már új sorozatot is kezdett, vajjon mit mondhat az az én számomra. A két citromról szóló hihetetlen hír, na hiszen! Meg hogy szíve nincs — az egyszerűen azért nem lehetséges — csak egészen naivan — mert szív nélkül nincsen élet. Úgy ám. Hogy tüdeje nincs — ez sem lehetséges. Hogy minden pillanatban meghalhat — billió pillanat mult el azóta, hogy először hallottam. Hogy a tetvek minden hónapban elindulnak diadalmasan s másznak kövérbetűsen az újság első oldalain, hogy aztán mégis csak megálljanak, csapataikat kedvezőbb terepre vonják vissza, mivelhogy el sem indultak igazában, de meg a tetvek ellen oly kitűnően bevált rovarporok vannak úgyszólván közhasználatban — hát ez a kiszerá méla bávatag.

Néha-néha még egy kicsit citeráztam, néha magamra maradtam s akkor a tejútig terpeszkedő gigászi sötétség átfogott, papírra írt parányi ponttá lapított s már-már magába olvasztott, de aztán újra csak tudtam, hogy ő él és élni fog a világkor legvégű határáig, soha semmit ily bizonyossággal nem tudtam, azt sem, hogy a háromszög belső szögeinek összege száznolcvan fok s amikor egyszer csak újfajta állott elő, egy bölcs, aki elhozta a maga cvikkeres tárgyilagosságát s szenvtelen hangon kezdte magyarázni, hogy minden, amit eddig anyáról beszéltek és írtak, természetesen hazugság, merő önámítás, ellenben igenis szembe kell nézni a tényekkel s be kell vallani, hogy anya él, egészséges, ami baja volt, azt kiheverte, képe kezd kigömbölyödni, mosolya derűs, szeme ragyog s mivelhogy önmagától tulajdonképpen örökéletű, hát napról-napra fiatalabb s mivelhogy szép, dús, jó-ságos, hát jó lesz tőle nagyon is félni; arról ábrándozni persze, hogy csak úgy meghaljon, dőreség, azért mégis megvan a remény arra, hogy egyszer majd csak úgy véletlenül, csak úgy az égből, ráesik egy százmilliókvadrátkilométeres téglá a fejére és agyon-üti — amikor a tárgyilagosságot ezt mind szépen eldarálta a maga szenvtelenjén és vártam, hogy legvégül mégiscsak feláll a lábuj-jaira és elkukorékolja magát s mivel ezt nem tette, sőt a tüzes kályhát sem ölelte át, egyszerűen odaszóltam neki, hogy adjá

vissza cvikkerét az optikusnak, mert nem olyan bölcös, mint amilyennek kijátssza magát.

Szinte már csak mellékesen jegyzem meg, hogy újabb bölcös is mutatkozott. Ja, az idők változása! Szerinte példátlanul lelkiismeretlen hazugságok forognak közkézen anyáról, ő maga látta, hogy él és virul, fejkendővel jár, de van több fejkendője, egyszerűek és tarkák s időnként változtatja azokat, van ruhája, köténye, edénye, eszközei, kannájával minden reggel öntözi a virágait, vannak könyvei s szabad idejében sokat olvas, szereti a zenét s az egyszerű emberi mulatságokat, nem kártyázik, nem iszik, sohasem részeg, szinte már nem is örül annak, hogy nincs egy olyan életpárja, aki naponta eldöngesse őt, mert már el is felejtette, hogy volt, summa summarum, így áll a dolog, tehát: össze kell fogni ellene a föld valamennyi emberének, közös erővel egy óriási kötelet kell fonni, azt hófehér nyakára kell vetni s húzni, húzni, húznia kell minden embernek, amíg csak meg nem fullad. Ezermillió ember húzza, ötszázmillió meg korbácsolja az ezermillió görnyedt véres hátát, hogy jól húzzanak. Két kutya húzza, harmadik meg nyúzza.

Nagyszerű cirkusz! Összenevettünk Józseffel, aztán pedig, mivel a múlt héten már anyától csomag érkezett, őt és más egy-két cimborámat meghívtam; volt a csomagban kalács, tojás, konzervhal, alma, na meg egy kis fa is, szén is, bőr is, cement is, miegymás, nekünk, másoknak is, mindenkinek — jól megvacsoráztunk, vizet ittunk, elbeszélgettünk, jól mulattunk, rengeteget nevettünk — éjfél tájban lefeküdtünk s itt a Titanic tetején, miközben lassan, de biztosan csúszott felénk a jéghegy, oly jól aludtunk, mint a tej.

1932.

EGY DÉLUTÁN A GRÜN-IRODÁBAN

Hosszúvás, kissé szűk szoba, hol a segédek dolgoztak. Egyetlen ablaka keskeny és rövid utcára nyílik, melyben a házak mind három- vagy négyemeletesek. Az iroda tehát, mely az első emeleten van, sötét. Csak a legderűsebb napokon, akkor is csak délelőtt és kora délután lehet benne napvilágnál dolgozni. Máskor mindig ég a gáz és sárga, beteges fénnel tölti meg a szobát, amely, mivel soha jól ki nem szellőződik, állandóan tinta, por és papírszagú.

Délután negyednégy volt. Már mind a négyen ott ültek az íróasztaloknál, előttük akták és beszélgettek. Mindig így szoktak tenni, ha a principális nem volt az irodában. Aktákat raktak maguk elé, kezükbe vették a tollat és beszélgettek. Legföljebb Kerek doktor, a jelölt, szegte meg ezt a szokást, amely már szinte kötelezővé vált a Grün-irodában. Ő volt köztük még a legjámborabb és a legszorgalmasabb. Irodatársainak véleménye szerint tehát „stréber” volt.

Az különös és ritka eset volt, hogy a principális negyednégyre még nem érkezett az irodába. Mert nemcsak, hogy késni nem szokott, hanem már félháromkor feljött a kávéházból, hol ebédutáni feketéjét itta és hozzáfogott a munkához. Az alkalmazottai, amint három óra körül sorban megjöttek, már az íróasztalnál dolgozva találták. Az íróasztala éppen szemben állott az előszobaajtóval s ő hosszúszerű pipájából füstölve nézte végig az alkalmazottai fölvonulását, akiknek az ő szobáján kellett keresztülmenniök. Ha valamelyik öt-tíz percet késett, akkor különös, színpadias tekintettel nézett föl a faliórára, úgy, hogy az elkésett lássa és megértse ezt. Az arckifejezése ilyenkor szemrehányó, sőt sajtóságon szomorú volt, mintha az a párpercnyi mulasz-

tás neki igazi lelki fájdalmat, a megcsalás, a kifosztás érzését okozta volna.

Ezekután természetes, hogy most a negyedórai késés már föltűnt a segédeknek és beszéd tárgya lett. Eddig valami ujságcikkről folyt a beszélgetés. Steiner kezdte ezt a témát azzal, hogy megkérdezte kollégáit, vajjon olvasták-e. Általában ő szokta az ilyen politikai, irodalmi és szociológiai témákat szóba hozni, amiért társai kissé tudákosnak tartották.

Mikor a falióra negyednégyet ütött, Vadász, aki eddig hallgatagon cigarettázott, megszólalt:

— Negyednégy és az ügyvéd úr még nincs itt.

Steiner megjegyezte:

— Sőt tíz perccel már elmúlt negyednégy, mert ez az óra mindig késik tíz perccel.

— Sőt néha negyedórával is késik — egészítette ki dr Kerekes.

— Az azért van — szólta Steiner —, hogy később menjünk el. Ez is a kiuzsorázáshoz tartozik.

Dr Kerekes kissé összeráncolta a homlokát, látszott, valamit akar mondani, de előbb meggondolja, hogy helyes-e. Aztán szólta:

— Nem azért van... Mert habár negyedórával később végezzük a munkát, negyedórával később is kezdjük s így nem nyer az ügyvéd úr semmit.

— Persze — mondta Vadász és ő is, Steiner is, már helyesnek tartották volna ezt a véleményt, de Gergely megmagyarázta a dolgot.

— Ugyan kérem — szólta —, hogy lehet ilyet mondani! Persze, hogy azért késik az óra, mert Grün (ő mindig csak Grünnek mondta az ügyvédet) így igazítja. És azért igazítja így, hogy negyedórát nyerjen rajtunk. Mert hiszen mi a külső órák, a többé-kevésbé jó órák szerint járunk, tehát háromkor jövünk, de az irodai óra szerint megyünk, tehát negyed hétkor megyünk. Mert, amikor itt hat óra van, akkor künn már negyedhét van.

— Persze! — mondták mindnyájan és mosolyogtak a helyes magyarázaton és a világosan leleplezett turpisságon. Mert most már egy pillanat alatt átlátták, hogy a dolognak így kell lennie, hogy az óra így van beállítva s nem azért késik, mert rossz. Ha rossz lenne, akkor mégis valami ingadozást mutatna, vagy mindig többel és többel késne, holott állandóan csak tíz-tizenöt perccel késik és ennyivel mindig, kivétel nélkül, késik... Különben a dolog teljesen rávall a princípálisra, esoda volna, ha nem így volna.

— Az öreg valószínűleg a fiánál van. Megint rosszabbul van a fia — mondta Steiner.

— Nem is kel az már föl — szólt Vadász. — Ha már valaki vért hányt és főleg ilyen korban. Azt hiszem, még huszonnégy éves sincs...

— Kár érte, szegényért — mondta a doktor.

— Én künn voltam nála a szanatóriumban tegnapelőtt, meglátogattam. Csak nem akartam maguknak szólni, mert nem kell hozzá kimenni senkinek — mondta Steiner —, nem szabad beszélnie. Egy szót sem szabad szólnia... Képzeljék, már hat nap óta fekszik az ágyban hanyatt, a mellére jégtömlőket raknak és meg sem szabad mozdulnia. Képzeljék, micsoda helyzet.

— Meglátszik az öregben is, nagyon ideges mostanában.

— Nem is csoda! Egyszerre a fia is, a felesége is.

Steiner folytatta:

— Hát onnan tudom, hogy nincs tüdővérsze, hogy láttam az asztalán a laboratóriumi jelentést. Úgy beszélgettünk, hogy ő pár szót ceruzával fölírt egy papirosra és én arra válaszoltam.

— Maga is írt? — kérdezte dr Kerekes.

— Á-á-á! Hogy lehet ilyen csacsiságokat mondani! Hisz' nekem szabad beszélnem! Mindnyájan kacagtak a doktor ostoba kérdésén. Steiner pedig folytatta:

— Írta, hogy a professzor azt mondta, a betegség nagyon komoly, de meg fog gyógyulni... Köhögés közben egy ér szakadt meg a tüdejében, ettől eredt a vérhányás... Az asszonynak pedig rákja van... De nem kell róla beszélni, nehogy az ügyvéd úr fülébe jusson, hogy mi ezt tudjuk. Én hallottam az egész dolgot, mikor künn összeállítottam a végrehajtási darabokat és a sógorával halkan beszélt. Mindent meghallottam... A multkor, mikor oly hirtelen rosszul lett az asszony, az orvosok konstatálták, hogy vakbélgyulladás van és meg kell operálni. Rögtön elvitték a szanatóriumba és másnap megoperálták. A professzor az operáció után azt mondta az ügyvéd úrnak, hogy a dolog sikerült, azonban még más baj is van. Ugyanis a beleken valami „rákgyanús“ dolgot talált, amiért még egyszer meg kell operálni az asszonyt... Csak azt várják, hogy kissé meg erősödjék. Körülbelül tíz centiméternyi belet ki kell vágni...

— Borzasztó! — szörnyűködött dr Kerekes.

Steiner folytatta:

— Most képzeljék el, micsoda lelkielő kell ahhoz, hogy mikor valaki ilyen súlyos operáción átesett s alig kezd lába-

dozni, még egyszer alávesse magát egy még súlyosabb operációnak.

— Borzasztó, borzasztó! — szörnyűködtek mindnyájan.

— En nem állnám ki — mondta a doktor.

— Akkor meghalna — szólt Gergely.

— Még pedig a legirtózatossab kínok között — mondta Steiner.

— Grünne tudja, hogy mi a baja? — kérdezte Vadász.

— Dehog tudja! — felelte Steiner. — Csak nem mondják meg neki!... Az ügyvéd úr azt akarja, hogy a dolog teljes titokban maradjon, hogy az operáció után se tudja meg, mi baja volt. Azért erről az egész dologról egy szót se szabad beszélni! Sose lehet tudni, hogy milyen utat tesz meg az ilyen szóbeszéd és az asszony fülébe jut...

— Rettenetes, hogy micsoda lelkiállapoton kell annak a szegény asszonynak átmennie. Egyik operáció után a másik! — csóválta fejét dr Kerekes.

— Hát még az ügyvéd úr! — mondta Steiner. — Az asszony nem is tud a fiú betegségéről semmit...

Gergely maliciózan szólt közbe:

— Ez aztán a helyzet. Így játszik az öregisten az emberekkel! Itt egyszerre egy családba két oldalról vág bele... Egyszerre fekszik halálos betegen az anya meg a fiú. Ezt a játékot az öreg úr biztosan halmozásnak nevezi.

Ezen a megjegyzésen, a löverseny köréből vett hasonlaton, mindnyájan nevettek. (Vasárnap kinn volt a versenyen, Vadász kivételével, az egész társaság.) Most tiszta, igaz nevetéssel nevettek, bár csak az imént szörnyűködtek a szóbakerült dolgokon. Nagy szenvedések voltak azok. Fájdalmak és halálaggodalmak. S ahogy ezeket oly részletesen beszélték meg, hogy szinte az érzéseiket is meglepték a betegségek emlékei, nehéz kórházi szagok, sápadt arcok, zavaros, meggyötört tekintetek és gyenge, fájdalmas jajok — most egy csekélyke él egyszerre szétröppen-tette mindezt és ők vidáman kacagtak... Idegen emberekről, idegen szenvedésekről esett szó...

— Kínos helyzet, kínos helyzet — mondta valamelyik.

— Szép pénzbe kerül ez a két betegség — mondta Vadász.

— Elmegy párezer korona.

— Körülbelül — vélték valamennyien.

— A fiúnak egy-két évig nem szabad sem tanulnia, sem dolgoznia, azt mondta a professzor. — Ezt Steiner mondta és folytatta:

— Állandóan klimatikus helyeken kell tartózkodnia. Ha most fölkelhet és olyan állapotba jut, hogy elutazhatik, azonnal a Tátrába kell mennie, fenyvesek közé, tiszta, pormentes levegőjű helyre, télen pedig valahova délre, Olaszországba vagy Egyiptomba. Egy-két év, míg teljesen meggyógyul.

— Jó kis programja lesz. Magam is utánacsinálnám — jegyezte meg Gergely vigyorogva.

— No nem kérnék belőle. Inkább dolgozom itt havi ötven forintért egészségesen, minthogy Egyiptomban sétáljak tüdőbajjal. — Ezt a doktor mondta.

— És mi lenne, ha magának lenne tüdőbaja és a tüdőbajjal kellene itt, ebben a piszkos, levegő és napfény nélküli irodában dolgozni? Mi lenne? — vetette föl a kérdést Gergely és folytatta:

— Én sajnálom a principálist — bár nem érdemli meg — és tiszta szívből sajnálom az asszonyt meg a fiút. A fiú nagyon szimpatikus és szerény gyerek volt mindig, különben ez nem tartozik ide; fő, hogy beteg, szenved, tehát sajnálom. De mégis, mikor egy jobbmódú embert látok betegen és látom, hogy megvan mindene, amit csak a gyógyulásra ki tudnak találni, valami hatalmas gyűlölet fog el, nem tudom ki, vagy mi iránt, talán ő iránta. Mert hát... mondja meg, például maga: mit csinálna, ha magának volna tüdőbaja? — Ezt a kérdést a jelölthöz intézte.

— Isten mentsen meg tőle!

— Nem arról van szó, hogy Isten mentse meg tőle, hanem mit csinálna, ha tüdőbaja volna? ... Ezt mondja meg nekem!

— Igazán nem tudom!

— Nem? Én tudom. Azt, amit most. Dolgozna itt a városban, hogy havi ötven forintból nyomorúságosan megélhessen addig, míg a munkából ki nem dől... Legfeljebb azt tehetné meg, hogy elmenne egy vidéki irodába s mikor már ott nagyon beteg lenne, elküldenék... Maga nem mehetne ám a Tátrába a napon feküdni, a fenyvesben sétálni és hízlalókúrát tartani. Aztán nem mehetne télen Olaszországba... Lássa, ha én ilyeneket elgondolok, akkor bizisten örülök, hogy vannak gyógyíthatatlan betegségek... Ugye, ez egész mulatságos? ... Például egy kis finom rák!... Ez elől hiába szaladnak a gazdagok a legjobb professzorokhoz, hiába mennek Egyiptomba vagy a Tátrába, vagy Kamcsatkába, vagy a fészkes fenébe, csak úgy belepusztulnak, mint a szegény ember... Itt legalább van egy

kis egyenlőség, egy kis igazság... Eljen tehát a rák, a szív-billentéssel telenség és más efféle sok finom holmi!

— Sajátságosan érintették ezek a szavak a többieket. Némi igazságot is éreztek bennük, de meg nagyon kellemetleneknek is érezték őket... pedig mind szegény emberek voltak. Csak zavartan mosolyogtak.

— Szép kis pénzbe fog kerülni ez az Egyiptom, meg a járulécai — ismételte meg Vadász, aki, úglátszott, nagy passzióval mérlegelte a dolog pénzügyi oldalát. Kissé elgondolkozott, aztán folytatta:

— Azt hiszem, az ügyvéd úr is számot vetett már a dolog pénzügyi részével. Arra mutat pár intézkedése.

— Miféle intézkedése?

— Hát csak úgy... Hogy az összes végrehajtási ügyeket elintéztette most és más egyéb... Arra is célzást tett délelőtt, hogy valakit elküld, mert hárman is elvégezhetjük a munkát.

— Igazán erre tett célzást? Hogyan mondta? — kérdezte Steiner, akinek hangján és arcán erős csodálkozás látszott, de meglátszott egyszersmind a teljes biztosság is magáról. Tudta jól, hogy ő rendszeren végzi a munkáját, ő tehát nem lehet az, akit a principális el fog küldeni.

— Hogyan mondta? — kérdezte tovább Gergely is, némi aggodalommal. És feszülten, kíváncsian tartotta a tekintetét Vadászon, hogy annak előadását teljesen fölfogja, hogy abból már kombinálhasson, vajjon ki lesz az illető... Már ő a kérdésben erősen érdekelt volt. Ellene sokat zsörtölődött is a principális...

E pillanatban körülbelül mindnyájan tisztában voltak azzal, hogy vagy Vadász vagy Gergely az, akit az ügyvéd elküldeni szándékozik.

Vadász felelt a kérdezőknek:

— Délelőtt, mikor a kereseteket elvittem, mondta, hogy: „Nem olyan sok ám az, csak soknak látszik.“ Aztán hozzátette, hogy „Különben az egész irodám olyan, hogy soknak látszik, de nem annyi, mint amennyinek látszik. Sem a jövedelem, sem a munka, amit kevesebben is elvégezhetnének.“ Aztán egy kicsit rakosgatott és megint hozzátoldotta: „Ahogy majd el is fogják végezni. Csakhogy akkor szorgalmasabban kell dolgozni, nem úgy, ahogy most csinálják...“

— Pszt, itt az ügyvéd úr! — mondta Steiner.

Mindnyájan elhallgattak és hozzányúltak az előttük heverő aktákhoz. Vadász gyorsan tintába mártotta a tollat, melyet

mindezideig a kezében tartott és a maga elé készített blanket-tára írni kezdett...

Az ügyvéd kinyitotta az ajtót, pár lépéssel odament a segéd szobájának nyitott ajtajához, megállt, végigjártatta rajtuk a tekintetét s megvárva, hogy előbb azok üdvözljék őt, ennyit mondott: „Jó napot...” Azután kezével megsímította a homlokát, a tekintetét megint kissé fürkészőleg és gyanakvólag jártatta végig a négy meggörnyedt és piszmogó alakon, akkor megfordult és az íróasztalához ment. (Sejtette, hogy az alkalmazottak eddig nem dolgoztak, mert egyrészt eleve feltételezte ezt róluk — még szorgalmasabb emberekről is feltételezte volna —, másrészt azok kissé ügyetlenül viselkedtek, mert egészen egyöntetűen és sunyin piszmogtak, nem vevén észre, hogy azzal is gyanúsakká válnak.)

Az ügyvéd alacsony, szőke, körszakállas ember volt, kissé kövér, körülbelül ötvenéves. Az arcvonásai legtöbbszörre maliciózusak, a mozgása pózoló, az arca most kissé sápadt volt és fáradt, szenvedő kifejezésű.

Amint leült az íróasztalhoz, kis ideig maga elé bámult, mintha azon gondolkodnék, hogy mihez fogjon. Tekintete ráesett az asztal szélén ábécé-sorrendbe rakott végrehajtási kérvényekre. Magához húzta az egész csomót és megolvasta, hogy vajjon jól vannak-e az alperesek nevei szerint ábécé-sorrendbe rakva. (A felperes mindeniknél ugyanaz a cég. Alig ért az ötödikhez, valami kaján vidámság csillant föl az arcán:

— Vadász úr! — kiáltott.

Vadász bejött, odament az asztalhoz.

Az ügyvéd gúnyosan ránézett, aztán a negyedik kérvényre mutatott:

— Olvassa el!

— Bienenfeld Mór.

Most az ötödikre mutatott:

— Hát ez?

— Altschul Imre.

— Hát ez alfabetikus sorrend?

— Nem én csináltam. Ezeket a Steiner úr rakta sorba.

Az ügyvéd úr kissé zavart lett:

— Pardon! Akkor nem szóltam semmit, azaz — s ezt jó hangosan mondta, hogy a másik szobába is behallassék — mondja meg Steiner úrnak, hogy ismételje át az ábécét, mert már elfeledte.

Vadász visszament.

Az ügyvédet kissé kellemetlenül érintette a tévedése, részint azért, mert a hiúságát bántotta, részint mert éppen Vadással esett meg. Azaz kellemetlen volt neki, hogy nem Vadász hibáztott s ő nem korholhatta meg a figyelmetlenségéért. Az alatt a pár pillanat alatt, míg Vadász a megszólításra asztalához ment, már átfutott elméjén, hogy mit fog neki mondani. Körülbelül ezt akarta mondani: „Lássa, Vadász úr, ez nem figyelem. Ez figyelmetlenség! Igaz, hogy csekélység, de aki csekély dologban figyelmetlen, az a fontosban is figyelmetlen. Miért nem vigyáz? Mi történt volna, ha például azt mondom, hogy itt van ez a két kérvény, ezeket dobja be, még pedig az egyiket a negyedik kerületi járásbíróság szekrényébe, a másikat az ötödik kerületiébe s maga fordítva dobta volna be őket és a két beadvány fontos, terminushoz kötött dolog lett volna? S mi lesz, ha maga mindennap csak egy ilyen tévedést fog csinálni? És ha mindegyik segédem mindennap egy ilyen hibát fog csinálni, hova jutunk akkor, stb. stb.“ ... Efféle szemrehányások már készen voltak az agyában, teljesen kidolgozva, jó öreg szofizmákkal kicifrázva, csak elő kellett valamelyiket kapni.

Ezt szerette volna Vadásznak elmondani. Szándéka volt a mai délutánon és holnap délelőtt Vadász ellen több kifogást emelni, mert őt akarta elküldeni. Holnap délután lesz a felmondás... Úgy számította, hogy valakit el kell küldenie, hogy a kiadásai azzal is csökkenjenek. Az irodát három segéd is ellátja, ha jobban vigyáz rájuk és jobban ellenőrzi őket, „mert a segédek az ember fizetett ellenségei“ s ő maga is inkább valamivel többet fog dolgozni... Erre szükség van, mert óriási feherként nehezedik most vállára fiának és feleségének a betegsége. Mind a kettőt rajongásig szereti, kötelessége a megmentésükért és a jólétükért mindent elkövetni. A fiúnak „évekig“ üdülőhelyeken kell tartózkodnia és pedig a legjobbakon, hogy felépüljön szegény.

Vadászt a legcélszerűbb elküldenie, mert Steiner jó munkás, feltétlenül megbízható, a jelöltre szüksége van, Gergelyt pedig — bár lusta és szeszélyes, sőt feleselni is szokott —, bajos dolog elküldenie, mert egy kollégája ajánlotta, akinek le van kötelezve, meg aztán Gergely határozottan eszes ember is. Hanem Vadász, nem valami nagyon szolidan kezeli az irodai kiadásokat, talán nem is nagyon megbízható, bár elég jó munkás. Úrügyn kellett azonban a felmondáshoz. Ezért szándékozott most egyenesen hibákat keresni Vadász munkájában és egyéb kifogásolni valókat felkutatni ellene.

Most megszólalt az átelleni házban a zongora. Éppen a szemközti lakásban ilyenkor van a gyerekeknek zongoraórájuk. Így nyáron, mikor az ablakokat nyitva kellett tartani, valósággal gyötrelmes volt azokat a hibás, meg-megakadó kalimpálásokat, azokat a folyton ismétlődő, döcögős skálázásokat hallgatni.

Az ügyvéd gyakran elgondolta, néha az alkalmazottainak is elmondta: „Mily különös, azaz... nem is különös, hanem talán éppen természetes, hogy az ember, bárhol hall a szomszédból valami zenét, mindig tanulás az... Ha a szomszédban valaki zongorázik, nem játszik, még nem tud játszani, hanem most tanul és nagy kínnal nyekergeti a zongorát... Ha a szomszédban valaki hegedül, nem játszik, dehogy is játszik!... nem is tud még játszani, hanem most tanul és förtelmesen cincogtatja a hegedűt... Ne adj' Isten, hogy valami igazi zenét lehessen a szomszédból hallani!...” Szegény Grünnek mostanában minden délután végig kellett szenvednie négy kis gyermek zene-tanulását. Csak ő szenvedte ezt végig igazán, mert a többieket mulattatta az ő bosszankodása.

— De jobb is volt az így, hogy csak a gyerekek gyakorlatozásait hallhatták. Egyszer-kétszer — talán mutatóba — eljárt maga a tanító egy operarészletet, mindig ugyanazt. A szomorú melódiák hangjai beszálltak a kis irodaszobába — furesa, hozzájuk nem méltó helyre —, egészen megtöltötték azt és felkavarták a négy, gázlágnál görnyedten dolgozó fiú nyugodt kedélyét. Lomhán mozdultak még bennök a szunnyadó vágyak, vágyak valami másra, mint itt robotolni, valami szépre, gyönyörűségre, tudja Isten mire... Elmélyük elkalandozott és érzéki gondolatok lepték meg őket... Kár, hogy ez megesett! Igazán kár... Minek arra gondolni, hogy szebb dolgok is vannak a világon, mint havi harminc-negyven vagy ötven forintért naponta hat-hét órán át dolgozni egy szűk szobában, unalmas, lélektelen munkán, sápadtan, kedvtelenül, a más hasznára... Bizony Isten jobb, ha ilyenkor a szomszédban csak tanuló gyerekek nyekergetik a zongorát és skáláznak, skáláznak szakadatlanul... Szinte hallani, hogy nekik is milyen gyötrelmes ez a skálázás. És ez is jobb így!

Az ügyvéd fölállt az asztaltól, kissé föl-alá járkált a szobában, majd bement a segédekhez és így szólt:

— Urak! Amint önök bizonyára tudják, nóm és fiam súlyos betegen fekszenek. A feleségemet operálták, a fiamnak pedig tüdőbaja van, gyógyulása párévi üdülést kíván, enyhe éghaj-

latú, jélevegőjű helyen. Mindez nagy pénzáldozatokat vesz igénybe. Az irodát tehát meg kell szorítani. Ez némileg önökre is tartozik, amennyiben ezentúl még szorgalmasabb és pontosabb munkát várok el önöktől, mint eddig. Továbbá, hogy úgy mondjam, az ügymenetet is kénytelenek vagyunk megszigorítani az alperesekkel szemben. En eddig túlságosan méltányos voltam. Ezentúl is a tisztesség és a humanizmus lesz a fő, de minden csak korlátok közt. Például, ha egy ítélet jogerős, azonnal megy be a végrehajtási kérvény. Ha valaki, aki részletekbe fizet, egy részletet elmulaszt, azonnal megy be a végrehajtási kérvény. És így ne csodálkozzanak önök!... ezeket szükségesnek tartottam milheztartás végett elmondani, remélem, belátják.

Kopogtak.

— Szabad.

Magas, bajszos, sovány ember lépett be az irodába. Kissé félénken nézett körül.

— Doktor Grün Mór ügyvéd urat keresem.

— Én vagyok az. Mit tetszik?

— Igen... Ni... Hogy a világostról jöttem, hát nem is ismertem meg az ügyvéd urat... Szemcsik vagyok, Szemcsik János, tetszik emlékezni...

— Hogyne. Onnek tegnap kellett volna fizetnie.

— Csak ma tudtam pénzt kapni, gondoltam, hogy az az egy napi késedelem nem tesz semmit...

— Na azt, kérem, igen rosszul gondolta. Ön ellen beismerés alapján ítéletet hoztak és az ítélet úgy szól — amint ön bizonyára tudja —, hogy ön köteles ennyi és ennyi tőkét, ennyi kamatot és ennyi perköltséget, — az összegeket fejből nem tudom... Majd mingyárt megnézem az aktákat, Vadász úr! — ezt köteles ön nyolc nap alatt megfizetni. A nyolc nap tegnap lejárt, ön kötelezettségének nem tett eleget... Vadász úr, adja elő a Drill—Szemcsik csomót!

— Csak mára tudtam, kérem, egy kis pénzt szerezni, azt elhoztam, és...

— Egy kis pénzt!... Vajjon mennyit? Hiszen önnek az egésznek kellett volna tegnap kifizetnie. Ma már délelőtt be is adtam a végrehajtási kérvényt.

— Már be tetszett adni?

— Nagyon természetes. Ön, amint látom itt az aktán, tanító...

— Igen, fővárosi tanító vagyok.

— ...S így, mint intelligens ember, bizonyára tudja, hogy

amint az ítélet jogerőre emelkedik — ha addig az alperes nem fizet —, be szokták adni a végrehajtási kérvényt. Nemde?

— De bocsánatot kérek, ügyvéd úr, hiszen én mondtam önnek a tárgyalás után a folyosón, hogy én fizetni akarok és fizetni fogok, de esetleg pár napot késni fogok és talán nem tudom egyszerre az egészet megfizetni és ön azt mondta, hogy pár napi késedelem nem számít, legyenek nyugodt.

— Ezt nem mondtam! — szólt az ügyvéd határozott, erős hangon és keményen, szinte elszántan nézett a tanító szemébe.

A tanító állítása való volt, az ügyvéd jól emlékezett rá. Tehát az ügyvéd most hazudott, amikor letagadta multkori kijelentését. Mégis keményen, sőt öntudatosan és elszántan nézett a tanító csodálkozó, zavart tekintetébe, oly öntudattal és elszántsággal nézett, amilyent csak az igazság érzete szokott adni az embernek. Mert érezte, hogy a hazugság csak forma, de neki igaza van. Őt hajtja az élet, neki most ezzel a szegény nyavalyás tanítóval meg kell küzdenie. A tanító még mindig zavartan, meglepődve bámult és csak ennyit tudott motyogni:

— De kérem, ügyvéd úr, hát... hát...

— Ismétlem önnek, hogy azt, amit ön állít, nem mondtam... Nincs tudomásom róla.

A tanító most összeszedte magát.

— Kérem, én határozottan emlékszem. Még a szavakra is emlékszem. A doktor úr így mondta: „Legyen nyugodt, pár napi késedelem nem számít. Csak aztán fizessen rendesen.“ Így mondta.

— Hát én ismételten és „hangsúlyozottan“ kijelentem önnek, hogy ezt nem mondtam! Nincs tudomásom róla! Ha talán valamit mondtam is, ön bizonyára rosszul értett engem és rosszul emlékszik... Azt most is mondhatom önnek, hogy rendes körülmények között egy-két napi késés nálam nem szokott számítani, mert a végrehajtási kérvényeket mindig akkor adjuk be, amikor egy csomó már összegyűlt... Erről talán valami ilyenfélét mondhattam, de nem azt, amit ön állít.

— De ügyvéd úr határozottan megígérte...

— Eh, kérem, hagyjuk ezt! Egészen fölösleges időpocsékolás — szólt az ügyvéd ingerülten... Most már bosszantotta a tanító. Főleg az bántotta, hogy a tanító egészen pontosan emlékszik még a szavaira is és ezzel még kellemetlenebbé teszi az esetet. Igyekezett gyorsan végezni, egyszersmind elhatározta, hogy mindvégig erélyes lesz a tanítóval szemben:

— Hát most mennyit fizet ön?

— Ötven koronát hoztam...

— Ötven koronát? Az ön tartozása hozzászámítva most már a végrehajtási kérvény költségeit is, száznegyvenkét korona hatvan fillér. Hiszen ez csak a harmadal

— A többi most elsején és a következő hó elsején fizetem meg.

Az ügyvédet ez a közlés kellemesen érintette. Segítségére jött most már a formalizmus is. Diadalmasan, kacagva szólt:

— Háhá! Ön arra hivatkozik, hogy én pár napi halasztást adtam és ön most pár hónapot akar igénybe venni? Akkor fölösleges is volt olyan „jól“ emlékeznie „még a szavaimra is“. — Ezt átható gúnnyal mondta az ügyvéd és folytatta:

— Hát, kérem, ilyen halasztásról szó sem lehet. Egyáltalán semmiféle halasztásról sem lehet szó. Amint a kiküldő végzést megkapom, azonnal foganatosítom ön ellen a végrehajtást. Annait mondhatok csak, hogy négy-öt napba telik, míg a kiküldő végzés megjön. Ennyi ideje van önnek a pénz megszerzésére... Ezek után igazán kómikusnak találom, hogy ön arra hivatkozik, hogy pár napi halasztást adtam volna.

A tanító hallgatott. Zavart volt. Láta, hogy alul van a küzdelemben, mert az ügyvédnél van a hatalom, nála csak a szegénység van, a tehetetlenség van. Azután így szólt:

— Nem hivatkozom én, kérem ígéretre. Lehet, hogy rosszul értettem, amit mondani tetszett akkor... csak hát így emlékeztem. De hivatkozom a szegénységre. Most nincs pénzem, nem is vagyok képes szerezni, bármit is kövessek el, de két elsején a fizetésemből — ha török, ha szakad — megfizetem. Tessék tekintetbe venni, hogy nem bírom. És igazán ne tessék most már még súlyosabbá tenni a helyzetemet.

Az ügyvédnek kellemes volt ez a meghátrálás. Láta, hogy most már egész diplomatikusan lehet a dolgot tárgyalni s ezen a téren nagyon otthon érezte magát. Így szólt:

— Ja, kedves uram, a szegénység! Hisz mindnyájan szegények vagyunk! Hát melyik alperes nem szegény? Én nem segíthetek minden ember szegénységén, elhiheti...

— De tisztelt ügyvéd úr, hallgasson meg! Hivatkozom még arra, s ezt remélem belátja, hogy ön egyáltalában nem kockáztat semmit, ha nekem ezt a kis haladékat megadja.

— Nem arról van, kérem szó. Különben az nem áll, hogy én a halasztással semmit sem kockáztatok! De nekem utasításom van a felemtől, hogy az ügyeket szigorúan, pontosan s lelkiismeretesen vezessem. Ne csinált volna ön adósságot! Vagy tar-

totta volna be pontosan a részleteket, ha egyszer kötelezte magát s akkor nem került volna perre a dolog... Nekem kötelességem van a felemmel szemben. Mit gondol ön?

— De kérem tisztelettel, ügyvéd úr, méltányosság is van a világon...

— Sokkal kevesebb, mint ön gondolja!... Hiszen ön maga sem volt méltányos saját magával szemben, amikor adósságot csinált, könyveket rendelt hitelbe és nagyobb terhet rótt magára, mint amekkorát megbírt.

— Nem tudhattam én előre, hogy ilyen bajok...

— Ja, a bajok... mindenki a bajokkal jön. Nekem is vannak bajaim, sokkal súlyosabbak, mint önnek, biztosíthatom önt.

— Sohase voltam én még senkinek sem adósa, tessék elhinni. Nekem roppant kellemetlen lesz, ha lefoglaltatja a bútoraimat és letiltatja a fizetésemet. Ezt mindenáron szeretném elkerülni. Hiszen, ha tudnám valahonnan előteremteni azt a pénzt, ha tudnám...

A tanító hangja egészen könnyörgőre vált már. Tétován, reménykedően pislogott az ügyvédre. Annak olyan fáradt és szomorú volt az arca, hogy még mindig lehetett remélni. Az ügyvéd most csak ennyit mondott:

— Nem segíthetek a dolgán.

— Tetszik tudni, sok pénzbe került ez a nyár. A feleségemet — beteges szegény —, el kellett küldenem falura az anyámhoz. Vele ment a két kislányom is, azokra is ráfér az a kis levegő... Az egyik éppen a vakációra épült föl a vörhenyből... Meg egyéb kiadásaim is voltak.

Az ügyvéd kissé gondolkozott. Közben egyszer elsétált az ajtóig meg vissza. Azután megállt a tanító előtt, jobbkezét a tanító vállára téve, nyájas, barátságos arccal nézett a szemébe s mintegy atyai jóakarattal azt mondta neki:

— Kedves barátom! Föl tudom én fogni a maga helyzetét teljesen. Sok ilyen emberrel van nekem dolgom. Legyen róla meggyőződve, hogy úgy járok el önnel szemben, amint lehet, mint ahogy mondtam. Nem fog ön azért belepusztulni. Én biztosítékképpen kénytelen leszek a végrehajtást foganatosítani. Ön csak járjon utána, majd sikerül pénzt szereznie, az ember sose mondhatja, hogy már mindent megpróbált, és talán nem is lesz szükséges a végrehajtást foganatosítanom. Vagy ha foganatosítom is, hát az még nem jelent semmi rosszat, majd kifizeti ön a tartozását azután. Mindössze a költségek szaporodnak vala-

mivel. Az a pár korona már nem viszi önt a sírba, még csak a jó egészségének sem árt meg.

(Jól elnyűtt, rozoga ábra volt a tanító.)

— ... Lefizeti tehát most ezt az ötven koronát, aztán menjen nyugodtan haza és igyekezzék a dolgot minél előbb elintézni. Legyen csak nyugodt. Egy kis hidegvér, barátom! ...

A tanító keserűen mosolygott. Szinte nevetséges is volt az ügyvéd hangja, aki úgy beszélt, mintha minden kérését teljesítette volna. Elővette az ötven koronát. Az ügyvéd leült az asztalhoz és nyugtát írt.

Míg ez a jelenet az ügyvéd és a tanító közt lefolyt, azalatt a segédek a másik szobában kicsit dolgoztak, még többet diskuráltak, halk, suttogó hangon. Az ügyvéd és tanító egész beszélgetését hallották és megjegyzésekkel kísérték. Mikor egy kis időre az ügyvéd ingerült volt, Vadász odaszólt Steinernek:

— Jól „gyön“ ez nekem! Az öreg mérges lesz, pedig ma előleget akarok tőle kérni.

Steiner elvakkantotta magát. Ezen aztán mindketten hosszasan nevettek, erősen küszködve, hogy ki ne hallassék a nevetés:

— Komolyan előleget akar kérni?

— Egész komolyan.

— Úgy tudom, magának már van húsz korona előlege.

— Igen. Most pedig a többi negyven koronát kérem ki, sőt húsz koronát már a jövő hónapra is kikérek. Okvetlen szükségem van hatvan koronára.

Steiner ismét elnevette magát és áthajolt Gergelyhez és a doktorhoz, odaszólt:

— Hallották? A Vadász már a jövőhónapi fizetésére is előleget akar kérni. Hatvan koronát akar kérni az öregtől, ma. Hallják?

(Éppen most mondta az ügyvéd a tanítónak azokra a szavaira, hogy „méltányosság is van a világon“ ezt: „Sokkal kevesebb, mint ön gondolja“.)

Mindnyájan kacagtak Vadász szándékán és ő is félig-meddig kelleetlenül mosolygott.

— Hátha éppen magának akar felmondani.

— Akkor nekem akar.

— Mire kell magának egyszerre annyi pénz?

— Kell. Még pedig okvetlenül. Ha nem lesz meg, akár a Dunába ugorhatok.

Ezt olyan hangon mondta Vadász, amelyből kiértett a dolog

komolysága. De azért mosolygott. A többiek néztek rá, kissé vigyorogva, kissé csodálkozva, kissé talán sajnálkozva is.

Könnyen is lehetett sajnálkozni Vadászon, ha jól ránézett az ember. Olyan ócska, igazi írónoki ábrázata volt s most, ahogy elkényszeredetten, sőt szomorúan mosolygott, kilátszottak nagy sárga fogai, kettőnek a koronája is le volt törve. A haja illetlenülül bozontos volt, a ruhája ócska, pecsétes, általában az egész alak olyan volt, mintha most hozták volna le a padlásról valami lomos ládából.

Talán egy kicsit tényleg megsajnálják a társai, mert nem beszéltek többet az ő dolgáról. Elhallgattak és dolgoztak...

Mikor a tanító elment, az ügyvéd hosszan elgondolkozott róla. Valami utálattal és gyűlölettel gondolt a dologra és úgy érezte magát, mint aki ádáz harc után győztesként tápászkodik fel a porban heverő ellenfeléről, de ő maga is poros, kezein vérnyomok, a ruhája meg van tépve. Utálatos volt ez a küzdelem a tanítóval! A gazember jól föl volt fegyverkezve! A nyomorúság és a bajok, a gondok és betegségek voltak a vértete s egy jó nagy adag igazság a dorongja...

Az ügyvéd bement a segédekhez. Megint az ajtóban állt meg, megint fürkészőleg jártatta végig rajtuk a tekintetét. Az arca erőltetett, gúnyos mosolyra állott, látszott rajta, hogy a tanítóról akar egyetmást mondani. Tudta, hogy a segédek az egész jelenetet végighallgatták és tudta, hogy abból erősen kilátszik a valóság, hogy ő a tanítónak halasztást adott s azt most letagadta... Ezt egy kicsit el kellett símítani.

— Heh... a tanító!... jó alak!... hallották önök? Azt állítja, hogy párnapi halasztást adtam neki, most hozott ötven koronát — az egész tartozásának a harmadát — és a többit két részletben akarja fizetni, csaknem két hónap alatt... Ez neki párnapi halasztás! Hiszen hallották önök? Én emlékszem, mondtam neki valamit, de egészen mást mondtam, egészen mást... És ő, a csacsi, azt állítja, hogy még a szavaimra is pontosan emlékszik... Még az arcomra sem emlékezett! Nem ismert meg, amikor bejött. Rám néz és kérdezősködik doktor Grün Mór ügyvéd után s mikor mondom, hogy én vagyok az — hiszen bizonyára hallották —, azt mondja, azért nem ismert meg, mert a világosságról jött. Holott itt ég a gáz és ilyenkor estefelé világosabb van idebent, mint künn a szűk utcákban... Zavarosfejű ember ez! Szegény. Sajnálom az ilyent... Én tudom jól, hogy mit mondtam neki ott a folyosón, de nem akartam ismételni, mert nem akartam a dolgot komplikálni. Az ember hasztalanul

vitatkozik az ilyennel... Legjobban van az elintézve úgy, ahogy én elintézttem. Sajnálom én az ilyen embereket, de nem segíthetek rajtuk, hiszen én, kérem, csak eszköz vagyok, én a felem megbízottja vagyok... Ha nekem tartozna, szívesen adnék neki halasztást, akár egy esztendő is... S az ilyenek aztán szentül meg vannak győződve, hogy az ügyvéd a gazember, az ügyvéd a sintér...

Azután a szobájában föl-alá sétált az ügyvéd. Nemsokára hatot ütött az óra. Az ügyvéd megnézte a zsebóráját is — azon már negyedhét volt — és beszólt a segédeknek:

— Hát urak, tessék abbahagyni a munkát!

A segédek már készülődtek is.

Az ügyvéd íróasztalához ült és ő is rakosgatni kezdett. A segédek vették a kalapjukat. Vadász intett, hogy menjenek előre, ő visszamaradt. Indult az ügyvéd asztala felé. Az ügyvéd fölnézett rá s rögtön valami csodálkozó gúny jelent meg az arcán. Tudta már, hogy mit akar Vadász. Tudta, hogy mit jelent ez a visszamaradás és ez az alázatos somfordálás. Vadász megszólalt; fátyolos, gyámoltalan hangon beszélt:

— Ügyvéd úr, kérem, ezúttal kivételesen nagy kérésem volna. Nagy bajban vagyok, hatvan koronára volna föltétlen szükségem. Szíveskedjék az e havi fizetésemet előre kiadni és még húsz korona előleget szeptember hónapra.

— Ön nem is adja rosszul. Toronyóra láncsal nem kellene önnek, Vadász úr?

— Csak most kivételesen van ez a kérésem. Eddig még soha ilyen nagy előleget nem kértem, de most bajban vagyok.

— Hm, bajban van. Maga is? Hát aztán micsoda bajban van? Talán bizony hűtlen lett az ideálja!... Jól tudja, hogy én ekkora összegeket nem szoktam előlegül adni, már csak az önök érdekében sem. Önöknek minden óra utólagosan jár a fizetésük — mint minden ügyvédi irodában szokás —, tessék azt maguknak jól beosztani, akkor aztán nem lesznek bajban. Mit akar majd csinálni a jövő hónapban?

— Házbérre kellene ez a pénz. Ma már augusztus tizenegyedike és még nem fizettük le a házbért.

— Házbérre kellene! Én elhiszem azt, hogy házbérre kellene, kedves barátom. De én nem fizethetem ki a más házbérét. Elég, ha a magamét ki tudom fizetni. Én az alkalmazottaimnak pontosan megfizetem a megállapodás szerinti fizetésüket, én mást nem tehetek... Házbérre kell... Ugyanígy mondhatná ön, vagy teszem fel Steiner úr, hogy házbérre kell, meg a havi éle-

lemre kell az egész családnak, meg ruházatra kell, meg kilyukadt a kanapé, be kell vonatni, meg beteg az apám, el kell utaznia, meg tudomisen mi, szóval kell ötszáz korona; tessék adni ügyvéd úr ötszáz koronát, mi?

— Csak hatvan koronáról van szó, nem olyan nagy összeg az ügyvéd úrnak és én ígérem, hogy annál szorgalmasabban és pontosabban fogok dolgozni. Ha magamról volna szó, nem is kértem volna, mert röstellem a dolgot és nem kockáztattam volna meg a visszautasítást. Dehát a szüleimről van szó. Kidobnak bennünket a lakásból... Az apám munka nélkül van most...

— Mi az ön apja?

— Boltiszolga volt, de elvesztette az állását. Elküldték, mert már öreg.

— Hány éves?

— Hatvanegy.

— Hát nem tudnak maguk ilyen válságos időkben más úton pénzt szerezni? Nincs maguknak pár forintjuk félretéve a bajok idejére, mi?

— Bizony nincs. Alig tudtunk mi megélni. Félretenni nem lehetett. Az apám már három hónap óta van állás nélkül.

— Ilyenkor mégis valami módon szerez az ember pénzt. Van maguknak bizonyára valami rokonuk vagy közelállójuk, aki kölcsönadja azt az összeget. Vagy valami zálogba tenni való...

— Tessék elhinni, hogy rokontól nem lehet kapni, még két koronát sem. Akitől lehetett, annak már tartozunk, az már nem ad. S az utolsó időben, ami volt zálogba tehető, az mind a zálogba ment... Éppen tegnap kellett két cédulát megújítani, három-három sorsjegyről szólnak, tessék, még most is nálam vannak a cédulák. Nekem is van rendesebb ruhám is, már röstellek is ebben járni, de az is a zálogban van és nem lehet kiváltani...

— Hm, hm!

— Elkövettünk mi mindent, de nem birtunk pénzt szerezni. A háziurat is kérte az anyám, de hiába, nem vár. Még egy krajcár házbért sem fizettünk erre a negyedre. A negyedévi házbér ötven forint. Csak hatvan koronát kértem, a többire majd várnak elsejéig, akkor majd ad haza a bátyám.

— Önnek bátyja is van?

— Igen. Kereskedősegéd a bátyám.

— Hát az nem ad haza pénzt?

— Amit adott, azt eléltük, meg a mult hóra voltak adóságaink. Szóval házbérre abból semmi sem jutott.

— Hát miért nem kér ő előleget az üzletben? Egy üzletben mégis inkább adhatnak.

— Ott soha előleget nem adnak. Az apám már olyan boldogságot is csinált, hogy volt egy ezüst órája, azt zálogba csapta, kapott rá hat forintot és azzal elment a lóversenyre. Persze elvesztette mind a hat forintot.

— Ja, ha ilyen dolgokat csinál a maga atyja, akkor magára vessen. Hiszen ez, megengedjen, gyerektempó, ez... ostobaság! Akkor nem is érdemli meg.

— Kérem, egy pincér lakik nálunk a házban, az esküdözött, hogy olyan tipeket tud, amelyekkel biztos a nyerés. Sohasem volt különben az apám lóversenyen. Az apám nagyon rendes ember... jó ember az én apám...

Itt elcsuklott Vadász hangja és könny gördült le az arcán. Szemeit lesütötte és kellemetlen, nyomasztó érzésektől átjárva szóltanul és zavartan állott.

Az ügyvéd most, hogy Vadász lefelé a földre nézett, végigvizsgálta az egész embert. Csodálkozott annak elhanyagolt külsején, melyet csak most látott meg igazán. A cipője is rongyos volt!... Az ügyvéd már teljesen ki volt merülve. A fia és neje betegsége, az aggodalma, a gondok és lelki fájdalmak, a tanítóval vívott küzdelme annyira megviselték, hogy most már nem birt kemény lenni ezzel az emberrel szemben. Kellemetlen fájó érzés öntötte el és mély szánalom Vadász iránt, úgy, hogy szinte testi fájást érzett a szívében. Az is olyan különös erővel fogta meg, hogy ez a fiú — ezt úgy vélte —, éppen az atyjára oly érzékeny... Kimerülten hanyatlott hátra székében, karjait leeresztette combjára s nagyot sóhajtván csak ennyit mondott:

— Hej, hej!

Maid elővette a följegyzési könyvét, kivette a tárcáját és megkérdezte:

— Hát mennyi az a házbér?

— Hatvan koronát, ha szíveskednék...

— A házbér mennyi?

— Száz korona.

— Itt van száz korona előleg. S azután mingyárt minden gondolkodás nélkül folytatta, mint aki már benne van, mint akinek már úgyis minden mindegy, hát hazardíroz:

— Mióta van ön nálam?

— Február elseje óta.

— Február elseje... tehát ez a hetedik hónapja. A jövő

hónaptól kezdve tíz koronával nagyobb fizetést adok önnek, leg-
alább előbb lemegy az előleg...

— Köszönöm szépen...

Vadász köszönt és elment...

Az ügyvéd egyedül maradt. Fölállt az asztaltól, kissé föl-alá
sétált, majd leült egy karosszékre. Kimerülten, megtörtén ült
ott, mintegy magábanüppedve és teljesen martalékul esett érzel-
meinek. Az arca most nagyon halvány volt, küzdelmes vonások-
kal átszántott szomorú, fehér arc... Zavarosan, kúsza és furesa
kapcsolódásokkal kergették egymást a gondolatai... A fiú ott
fekszik a szanatóriumi ágyon, sápadtan, mozdulatlanul és szót-
lanul. Az arca szőrös, már napok óta nincs megborotválva, a
jobbkeze kívül a takarón, a mellén nyugszik, csontos, halovány
kéz. Fáj arra a kézre ránézni!... S ez az isten-szegénye leszede
őt most a lábáról... Jönnek az emberek — és mind szegények és
betegek a gazemberek — és megtámadják őt, mint a rablók,
hogy kifosszák... Esztelen cselekedet volt! Ha az embert meg-
lepik a fájdalmak, a szeretteinek fájdalmai, maga is beteg lesz
és elhagyja az ereje, meglágyul a szíve... És megint föltűnt az
a szanatóriumi kép, a fehér szoba, a fehér bútorzat, minden
fehér, a fiú is olyan fehér, amint ott fekszik az ágyon, szőrösen,
mozdulatlanul és szótlanul, a keze künn van a takarón és oly
szomorú, aszott az a kéz...

Később egy dallam hangzott fel. A zongoratanító játszott...
Szomorú, meleg hangok hatoltak be hozzá, melyek színeket,
messzeségeket és szépségeket vetettek a lelkébe... Lassan hőm-
pölyögtek a dallam hangjai, valami egyszerű, egészséges és mély
fájdalom panasz-szavai, igazak, tiszták és csengők, mint valami
mesebeli érc hangjai... És ezek a hangok elmosták lelkében a
csúf, aggodalmas képeket s valami nagy, végtelen, de némileg
jóleső új fájdalom lepte meg.

1910.

KÖLTÖZKÖDÉS

Pirókék lakást szereztek Pesten, elhagyták tehát a sívár pest-környéki falut, ahonnan a városba bejárni valóságos kínszenvedés. „Könnyű rombolni, esetleg néhány perc műve, de az építéshez évek kellenek“ — mondta Pirók, amikor megállapította, hogy az utazás a vicinálison tavaly óta nem hogy javult volna, hanem határozottan romlott. „Egy-két vonattal többet járat ugyan a Hév“ — magyarázta a helyzetet —, „csakhogy az utasok száma is emelkedett, az idén tehát, befelé is, kifelé is csaknem mindig állnom kell, esetleg féllábon, ennyi az eredmény eddig.“ Pirókné rálicitált: „És a leszállás, amikor estefelé kiérkezünk?! Leszakad az emberről a ruha, amíg kivergődik a tömegből.“

A pesti lakás persze pénzbe került. Pirókék minden vagyona ráment, eladogatták, amit lehetett és még kölcsönt is vettek föl. „No, de minden áldozatot megér, hogy ebből a pokolból kiszabadulhatunk“ így vigasztalgatták magukat. A pokol pedig volt egy aránylag csinos kis ház, melynek előnyeit Pirókék, szinte versengve egymással, két év előtt, a beléje költözés után így sorolták fel: „Csend, nyugalom azzal az idegmarcangoló pesti zajjal szemben. Jó levegő, barátságos szomszédok, az ablakon át szép a kilátás, látni a környező kertek fáit, a fölöttük fénylő eget, amit Pirók annyira szeret nézni, hogy a redőnyt sem ereszti le éjszakára. Nyáron az ember kényelmes karosszékekben elüldögélhet a ház előtt, friss gyümölcsöt szedhet a fáról, ó, nincs valami finomabb, mint a fáról éretten leszakított kajsziparack.“

Az idők folyamán persze elhalványultak a gyönyörűségek, jelentkeztek, majd óriásiakká nőttek a bajok. „Hát ezt az átkozott közlekedést csak nem lehet kibírni, állatnak való, nem embernek.“ A kút be van temelve, máshová kell járni vízért. A lakás nedves, a nagszobában is megereszkedik a só, ami a nedves-

ség biztos jele. Nappal légy, este szúnyog, a fákról az ember nyakába hull az utálatos szőrös hernyó, még ha az ember az eresz alá húzódik is. A levegő nem is olyan jó, mert a ház völgyteknőben fekszik, mélyen a Fő-utca alatt, közel a pangó Duna-ághoz, tehát párás és ez árt a Pirók hurutos légzőszerveinek. És a szomszédok! Kimutatták a foguk fehérjét: a Kelemenék barátságos mosolya tiszta álnokság, mert úgy lopnak, mint a szarkák.

Amikor már, nagy kálváriajárás után, megvolt a lakás, már mint a kellő iratok is hozzá, a lakáshivatali véghatározat például, sürgőssé lett a költözés. Minden óra, amivel késtek, veszedelmet hozhatott. Mert ha valaki vesztegetéssel, erőszakkal bevonul a lakásba, azt esetleg a Jóisten sem veri ki onnan többé. „Bercelné is így járt. Amikor mindent elintézett és megegyeszer elment a házba, hogy másnap majd viteti a bútorait, hát ott találta már egy lakót. Most aztán szaladgálhat, könyöröghet karhatalomért, kap-e, ki tudja-e lakoltatni a betolakodókat?”

Rögtön kellett volna költözködni, vasárnapi napon. Csak-hogy a vasárnap az vasárnap. Hétfőre meg Dura, a fuvaros, akivel Pirókné tárgyal, más munkát vállalt, csak kedden ér rá leg hamarabb. Így a helyzet izgalmassá vált. A csomagolásról is kiderült, hogy egy nap alatt nem lehet elvégezni. Nincs láda, túlságosan sok a könyv és a lom; a bútor is több, mint előre szemmel föl lehetett becsülni, talán nem is fér rá egy teherautóra.

Közben Pirók elnézett a pesti lakáshoz, ott azt huhogta neki a házmester, hogy minden órában jelentkezik valaki, aki sajátjának állítja a lakást. „Talán nem is igaz, csak pénzt akar az a házmester” — vélte pillanatnyi nyugalmaiban, de persze nem szűnő örök gyanakvásában Pirókné.

Az a nyomorult Sanyi, meg a felesége, Irén, akiket segítségül fogadott fel Pirókné a csomagoláshoz, olyan lassan mozogtak, mint a bivalyok. Ha így folytatják a piszmogást, keddre sem készülnek el. Kölcsön kellett kérni egy nagy bőröndöt, egy ruháskosarat és venni kellett két ládát; kevés volt a madzag, a rongy, az ujságpapír, pedig a befőttek mind eltörnek, ha nem rakják jól körül ronggyal, meg papírral. És hogyan pakolja azokat az üvegeket az az Irén, Istenem, milyen ügyetlen! Fél-szeg iparkodásában el is ejtett Irén egy üveget, az eltört, tartalma ráfolyt a szőnyegre, éppen őszibarack, ami a legfinomabb a befőttek közt.

Pirókné aggályai dühvé, majd valóságos ideges rohamokká

fokozódtak: „Ne állj mindenütt az útban, úgysem tudsz segíteni semmiben” — pörölt az urával. Pirók visszaszólt: „Előbb kellett volna elkezdni.” Azután: „Most már legokosabb lenne egy kisebb szállítmánnyal menni, ágygal, dívánnal, hogy legalább meghálhassunk, de minden áron menni. Meglátod, ha valaki megelőz bennünket, akkor végünk van. Itt lakni tovább nem lehet, mert nem bírom. Más lakást pedig, ha ezt elveszítjük, húsz év alatt sem tudunk szerezni. Mikor lesz itt elég lakás, Úristen! Annyit fáradtam, olyan küzdelem volt ennek a megszerzése is, hogy tíz évet elvett az életemből.” „Ne szavalj! Mit csináljak, ha az az átkozott Dura csak kedden ér rá?”

Hétfőn késő este jelentette a fuvaros, már mint Dura, hogy autója elromlott. Eltört a kuplungja. Ezért csak szerdán szállíthat. Pirókné kétségbeesve jelentette a hírt az urának, aki későbbben érkezett haza. „Nem várunk rá” — mondta Pirók. „Más fuvarost kell keresni. Hátha szerdára sem lesz jó az autó, egye meg a fene azt a Durát a tragacsával együtt. Tudtam, hogy nem lehet vele semmit rendesen elintézni. Aki egyszer link ember, az link ember, annak hol a kuplungja törik el, hol a gumija pukkad ki, vagy a torka kezd vérezni. Majd szerdán ideáll, fölpackol és útközben romlik el az autója és se előre, se hátra.” „De most hogyan szerzünk holnapra más fuvarost?” — sópázkodott Pirókné. „Legalább délben jött volna át és akkor szólt volna. A gazember! Nem most tört el az a kuplunk, vagy mi.” Pirók idegesen rázta a fejét: „Küldj át Spettért, hátha ő ráér holnap.”

Ez a Spett szintén fuvaros volt, kocsival, lóval dolgozott. Ott lakott az utcában, tíz házzal arrébb. Pirókné Irént szalasztotta el érte, negyed óra múlva már jött is. Nagy, kövér ember volt, vastagnyakú, erős, mint a bika. Olyan arca volt, mint egy óriás gyereknek, csak éppen a kis, fekete, nyírott bajsza miatt volt muszáj férfinak tekinteni. Rekedtes hangon beszélt. Hogy hát miről van szó, tudakolta először is. Azután nagy zavart játszott meg és egyre-másra sorolta fel az akadályokat. Vizes a ponyva, fáradt a ló, recseg a tengely, talán el is törik majd. „Legalább reggel tetszett volna szólni. Most mit csináljak?” Majd mégis csak belebecsátkozott a dolog érdekébe. Hogy hát mit is kellene szállítani, hová, fölfér-e minden egy kocsira? Pirókné mutatta a két szobát: „Ezt, amit itt lát, meg az alsó házból két szekrényt és egy asztalt.” Spett járkált a szobákban, nézegette, tapogatta a bútorokat, nehéz-e a szekrény, a fiókos íróasztal, van-e bennük valami, könyv vagy afféle, mert az nagyon nehéz, vagy üresek? Megemelte a legnagyobb ládát, duzzadt volt a keze-

feje, ujjai mint egy-egy vastag kötél. „Nehéz nagyon.“ Széttárta a karjait, szinte esdeklőn nézett Piróknéra: „Legalább reggel tetszett volna szólni! Délelőtt esett az eső, hisz' tetszik tudni, most belesüpped a kerék abba a rengeteg sárba, tessék elhinni, nem bírja a terhet az a két ló fölfelé a Fő-utára.“ „Nem bírja?“ — riadt meg Pirókné. Erre megint csak az lett a válasz: „Legalább reggel tetszett volna szólni.“ „Mi az, hogy reggel? Hiába szoltam volna akár a mult héten, ha egyszer nem bírják a lovak.“ „A ponyva is vizes, a rongyok is mind átáztak, azt se tudom, ott-hon van-e a Stefán.“ Stefán volt ugyanis a Spett mindenkori segítése. „Hát menjen el hozzá és nézze meg, hogy otthon van-e.“ Spett ide-oda tekintgetett, síró arcot vágott, vakarta a feketebozontos fejét: „Legalább délben tetszett volna szólni.“ Pirókné reménykedni kezdett, mert most már úgy látszott, az is elég lett volna, ha délben szól. „Na?“ — kérdezte biztatón. Pirók most beleavatkozott a dologba: „Gondolja meg, Spett úr. Kerül, amibe kerül, mindegy. Mi nem várhatunk. Ha nem vállalja, telefonálok a Mateosznak és kérek reggelre egy autót.“

Kerül, amibe kerül, — ez úgy hatott Spetre, mintha hájjal kengették volna. De megint csak vakarta a fejét, hápogott és rákezdte: „Nem bírják a lovak fölfelé. Nehéz az, kérem, tessék elképzelni. Másképp nem lehet csinálni, mint hogy fönn áll a nagykocsi a Fő-utcán és innen a kiskocsival több fordulóval szállítjuk fel a holmikat. Másképp nem megy.“ „Hát csinálja úgy.“ Spett tovább habozott. Pislogott, hápogott, vakargatta a fejét, majd vergődő mozdulatot tett a két karjával. Akkorák voltak a tenyerei, mint a lapát. Pirókné erőltette: „Szóval reggel itt lesz Spett úr és elszállítja a bútorokat úgy, ahogy tudja. Mit kér érte? De úgy mondja meg az árát, hogy azután semmiféle utólagos vita ne legyen köztünk. Számítsa bele az árba azt is, ami az emberének jár, külön borraivalót nem adok, számítsa fel mindent, no, mennyit kér?“ Spett nyöszörgött: „Nehéz munka. Későn tetszett szólni. Mit csináljak? Mert tessék nézni, nagyságos asszony...“ „Csak mondja már az árát!“ „Hát... nehéz munka. Nem is tudom... ilyen későn tetszett szólni, az utolsó percben... háromszázötven forint.“ Piróknét elöntötte a düh: „Ugyan, Spett! Ne nézzen engem bolondnak. Tudom én jól, mennyiben van megszabva a fuvar ára. A Mateosz elszállítja az egész cók-mókot százötven forintért. Már be is fejeztem, nem tárgyalok magával.“ „De nagyságos asszony, ez nehéz munka. Tetszik tudni, mennyi ideig tart, míg felhordjuk az egészet, négy-szerre, ötszörre?“ „Ha egész nap tart is. No de háromszázötven

forint! Nem örültem meg!“ „Nagyon nehéz munka. Azt sem tudom, otthon van-e a Stefán ilyenkor. Nagy csavargó.“

Pirók megint közbeszólt, végül megállapodtak az árban, kétszáz forint mindenestől. Szavait az asszonyhoz intézve még hozzáfűzte Spett: „A vámot a nagyságos asszony fizeti.“ Rendszerben van, fizeti, ezt is elintézték, fő, hogy reggel hétkor itt legyen a kisebb kocsí a ház előtt, illetve a nagykocsi fenn a Fő-utcán. Spett elkészönt, fájdalmas képet vágott, mintha rossz üzletet csinált volna. Amint kitette a lábát, Piróknéből kitört a méltatlankodás: „A szemtelen! Látja, hogy szorult helyzetben vagyunk, hát már zsarolni akar. Az a nyomorult Dura az oka az egésznek. Ahány fuvaros, az mind gazember. Csak költözni ne kellene soha, no de csak benn legyünk a lakásban, nem költözöm én soha többé. Onnan én már csak a temetőbe költözöm.“ Pirók most nyugodtabb volt. „Mindegy, fontos csak az, hogy holnap költözünk. Egy percig sem várhatunk tovább. El kell foglalni a lakást, mert közben befurakodik például...“ — és itt is nagyfejű politikus nevét mondta —, „akkor aztán mehetünk a sóhivatalba. Ilyen urat nem tehetünk ki.“ Pirókné hirtelen Pirók ellen fordult: „Te csinálsz ilyen nagy dolgot az egészből. Ha vettél volna egy zárbiztosítót és elkérted volna a kulcsot s bezártad volna a lakást, egyáltalában nem lett volna olyan sürgős ez a költözködés.“ „No, helyben vagyunk“ — sóhajtott föl Pirók.

Reggel hét órakor odaállt a kisebbik kocsí a ház elé, a nagykocsit nyilván felhúzátták a Fő-utcán, jött be a lakásba Spett és Stefán. Stefán borotvált képű, mosolygós ember volt, vállas, melles, valamivel alacsonyabb, mint Spett. „Kezddhetjük?“ — kérdezte Spett. Pirókék persze talpon voltak már, Sanyi és Irén ténfergett körülöttük; Pirók a teáját itta, télikabátban, állva. „Most aztán ne soká lábatlankodj itt“ — szólt rá Pirókné. Az egyik szomszéd lány is előjött, Ancsi, ő is segít majd, rakosgat, a kisebb tárgyakat hordja ki és ő ül majd a bakan, Spett mellett; szokásos a fuvarosokat ellenőrizni, nehogy útközben valaminek lába keljen. Sanyi siessen föl a Fő-utára strázszálni a nagykocsi mellett, mert abba is befoghatja valami idegen a lovait, amilyen világot ma élünk.

Spettné, kendővel a fején a ház előtt állt, ő is vigyázott. Borús volt az idő, de hála Istennek nem esett az eső. Pirók elindult, hogy megy be a városba a Hévvél. A kapu előtt ráesett a tekintete Spettnére. Spetthez illő házastárs — gondolta. Nagytű nő, a nagy ember mellett. Hasonlított az urához, csak éppen bajusza nem volt és szoknyát viselt. „Negyvenes lehet,

kissé komor az arca, a tekintete haragos, szép lehetett úgy tizenöt-húsz évvel ezelőtt." Teljes volt a készenlét, ott nyújtogatták nyakukat a lovak a kocsi mellett, egyelőre kifogva, ha valami szerencsétlenség nem történik, Pirókék aznap elfoglalják új lakásukat. „Csakis akkor lesz a mienk, ha már benne leszünk, micsoda világ, tiszta anarchia," így játszott a Pirók elméje a riasztó gondolatokkal, lassan fújtatott fel a Fő-utára, ott látta a nagykocsit, mellette zsebredugott kezekkel, unatkozó ábrázattal Sanyit.

Először a nagyobb darabokat kezdték kihordani, Spett és Stefán. Micsoda erős emberek! Azért Spett arca pirosra tüzessedett egy-egy emelésnél. Stefán erős karjai úgy működtek, mint az emelő daruk. A súlyos tárgyak, melyek mintha a földbe gyökereztek volna, megmozdultak, mihelyt a két fuvaros hozzájuk ért és bámulni kellett, amint a levegőbe emelkedtek. Pirókné, parányi kezével és sovány kis termetével csak állt, nézett, csodálkozásában kinyílt a szája. „Nem is sok az a kétszáz forint" — gondolta elismerően.

Két szekrény, két láda és egy asztal után elindult a kiskocsi, előbb vízszintesen az utcán, majd ráfordult a fölfelé haladó keresztútra. Birták a lovak, az út meredekén is. Odafönn átrakodtak a nagykocsira. Sanyi kiskabátban állta a hideg szelet, a nyakát behúзва, kezeit még mélyebbre dugta a nadrágzsebbe. A fogat indult vissza a házhoz. Bámészkodók is akadtak az utcai járókelők között, valaki megkérdezte Sanyitól, hogy kié ez a bútor, ki költözik és honnan, nem kiadó-e a lakás. Egy másik körülsétálgatta Sanyit, nézte, kémlelte, haragudott, mert hogy itt áll ez a mamlasz, úgy látszik nem lehet innen semmit elvinni... A nagy láda rettentően nehéz volt, alig tudta megemelni Spett és Stefán. Már pedig ki kellett vinni a kocsihoz és fel is kellett rá tenni. Pirókné nyomon követte a ládát, mintha tekintetével akart volna erőt önteni a fuvarosokba. Spett is, Stefán is, csakúgy rogyadoztak. Spett né gyűlölettel nézett Piróknéra, a nagy teher miatt. Spett szuszogott, Stefán káromkodott, de mosolyogva. Az anvjuk istenét szidta valakiknek, nyilván azoknak, akik a ládát így megtömték. Pirókné úgy tett, mintha nem hallotta volna. „Durva fráterek ezek a fuvarosok." Mikor már fenn volt a láda. Spett fújt néhányat, törülgette homlokáról az izzadságot: „Talán ólom van benne" — lihegte. Stefán mosolygott: „Vagy platina!" Pirókné visszalibegett a házba, ott sóhajtozott: „Jaj csak a költözködéstől mentse meg az Isten az embert. Ezeknek a befőtteknek a fele el fog törni." És szorongva nézett a

kihúzgált és külön tett fiókokba, melyekbe a befőtteket rakosgatták, újságpapírral megtömve az üvegek közt maradt réseket s az egészet ugyancsak újságpapírral beborítva. Az egyik borító újságpapír valami képeslapból való volt, igen, egy pajzán vicclapból, látszottak a rajzok. Bejött Spett és Stefán. Kicsit pihentek. Spett tekintete ráesett az egyik képre. Egy nőt ábrázolt, félig meztelenül, izmos farral, tündöklő lábszárakkal. Az áttetsző kis ing rátapadt a testre, úgy, hogy már a hajlások, vágások is észlelhetők voltak, egy helyen az a rövidke ing is fellebbent, úgy, hogy a comb csaknem övig fehérén villogott. Spett nézte a képet, közelebb lépett hozzá, egészen ráhajolt az orrcimpája tágult és egy hosszút lélegzett. Stefán rászólt: „Na, gyerünk, mert este lesz!” Meg kellett válni a kellemes látványtól, különben is Pirókné egészen a közelben állt, szeme összekapcsolódott Spettével és Spett úgy érezte, hogy nem illik az asszony jelenlétében elmerülni a gyönyörködésben. Mozdult, de önkéntelenül is végignézte Piróknét. „Sovány kis macska.” Stefán felkapta a fiókot, befőttestől, rajzostól és vitte ki. Spett az éjjeliszekrényvel szinte szaladt a kocsához. Odakünn megint megállt, lihegett, vörös volt, mint a rák. Meglátta megint a meztelen nőt. Közelébe somfordált, leeresztette a fejét, szinte szagolta a képet. Ekkor meg Spettné lépett melléje, a képre nézett ő is, majd az urára. Spett hirtelen elsietett. Nem is hallotta az asszony gúnyos szavait: „Epedsz, drágám, epedsz?” Spett káromkodott magában, halkan. Aztán rekedten ordított fel: „Elég már, gyerünk!” Következett a második menet.

Öt fordulóval fölkerült minden holmi a nagykocsira. Beletelt két óra. Indulhattak. Ancsi felült a bakra Spett mellé, Stefán hátul lógatta a lábait, fölkéredzkedett mellé Sanyi is. A szobák üresen tátongtak, Pirókné bús pillantást vetett a falakra, csaknem sírva fakadt, hogy ebből a „pokolból” megszabadult, mert szép napokat is töltött itt. Bezárta az ajtókat, lakatot is tett a külsőre és elindult ő is, hogy Hévvél utazzon be Pestre. Irén majd később megy, külön. Egyszerre új rettegés szállta meg. Mert a nagy ládában liszt is van, legalább harminc kiló. „Jaj, mi lesz a vámnál? Hátha fölfedezik.” Beszorgáltatta ugyan idejében az egyik élelmiszerjegyet, de az elismervényt most elfelejtette odaadni Ancsinak, meg az a kis liszt valamivel több is a megengedettnél. „Jól nézünk ki, ha elkobozzák. Akkor se jegy, se liszt.” A stráfkocsi pedig már messze járhat, azt ugyan gyalog el nem érheti. Még megtehetné, hogy a Hévvél elébe utazik, ehhez a művelethez azonban nem volt ereje. „Lesz, ami lesz.”

A Lipótvárosban volt az új lakás. Pirókné jóval előbb érkezett a városba, mintsem hogy a fuvarosok már ott lehettek volna, lovaskocsival, nagy teherrel. „Csak föl ne forduljon útközben az a kocsi!” Pirókné beült egy espressóba, ujságot olvasott, szörnyű, valakit liszttel való feketézés miatt két évre ítélték el. „Jaj, sok, nagyon sok, micsoda kegyetlenség!” ... Nem is tudott tovább olvasni, fizetett és elindult a házhoz, beszélt a házmester-nével, még azután is másfél óra hosszat kellett föl-alá járkálnia. „Fölfedezték a lisztet. Borzasztó!” Végre fölbukkant a kocsi. Loholt eléje. Ancsi nevetett fönn a bakon, hadonázott a kezével, nem történt semmi baj. „No, hála Istennek!” Megálltak a ház előtt, a kocsin ülők leszálltak, Ancsi rögtön árulkodott rájuk: „Csak négy kocsi előtt álltunk meg.” Még az ujjával is mutatta a négyet. Stefán leegyeintett: „Két-két fröccs mindenütt, mi az? Ennyi jár a fuvarosnak.” Spett megindokolta ezt a nézetet: „Nehéz munka, kezét csókolom.” Majd hozzátette: „Ne tessék aggódni, nincs túlfizetve.”

A lakás földszintes volt, a bútorok behordása szaporán ment. Láthatóan semmi nem veszett el, a beföttek sértetlenül maradtak, egy szekrény lába is akkor tört el, amikor az új lakásban letették. Inkább ejtették, mint tették. Pirókné nem is bosszankodott, sőt csaknem vidáman mondta: „A fröccsök hatása.” A munka befejeztével leült Spett és Stefán kicsit pihenni. Pirókné hátrább húzódott, mert nagyon izzadságszagúak voltak, meg a kisfröccsök gőze is áradt belőlük. Persze ezt a kis elhúzódást mindketten észrevették, de hát ilyenek ezek a kényeskedő úri-asszonyok. Spett fémdobozt vett elő a zsebéből és cigarettát akart sodorni. Pirókné gondoskodott előre cigarettáról, megkínálta a fuvarosokat. Beszélgetni kezdtek, hogy hát nehéz mesterség ez a fuvarosság, ezt Pirókné mondta elismerően, bizony nehéz, hagyták rá mind a ketten, Spett is, Stefán is. Stefán még megtoldotta: „Egy kis fröccsözés nélkül nem is lehetne ezt, kérem, csinálni.” És kék szemével szinte biztatóan nézett Piróknéra. Spett fokozta a biztatást: „Hazafelé még betérünk egy-két kocsi-mába.” Pirókné nevetett. Majd hirtelen ezt kérdezte: „Mondja, Spett, miért hajtogatta maga folyton, hogy ha legalább reggel szoltam volna, ha legalább délben szoltam volna? Akkor olcsóbb lett volna a fuvar?” Spett meresztette a szemét. „Á, dehogy is, ugyanannyi lett volna.” Pirókné megfenyegette az ujjával: „Nagy drágító maga, Spett.” „É-én? Miért? Hát nem végeztünk tisztességes munkát? Eltört valami? Elveszett valami?”

Spett elhallgatott, a levegőbe bámult. Vajjon nem veszett-e

el valami? Egyszer csak felállt, keresgélteni kezdett a lakásban. A másik szobában megtalálta a fiókokat a befőttes üvegekkel és a szép képpel, már mint a nőcskével. Letépte a képet és hozta ki: „Ezt a jó bőrt elviszem, ha meg tetszik engedni.“ Pirókné megszeppent a kifejezés miatt, hogy jó bőr. Spett fesztelenül folytatta, Stefánhoz fordulva: „Nem ártana, mi?“ És lobogtatta a képet. Stefán is lelkesült: „Az anyját, micsoda... de elnyelte a szót. Spett bátrabb volt: „Egy ilyen nekem, egy ilyen neked, mi? Elengednénk a fröccsöket.“ Úgy nézte, szemével falta a képet, hogy valóságos áhítat jelent meg az arcán.

Pirókné félt, hogy a fuvarosok szája nagy hevületükben túlságosan eljár. Kinyitotta a táskáját, kivette a pénztárcáját, abból előhúzott két százast, átadta Spettnek; de még nyomban tovább kotorászott és kivett két tizest is: „A borraivaló ugyan benne van a kétszázban, de még tessék, ebből kitelik az a néhány fröccs.“ És felállt, jelezve, hogy a fuvarosok most már elköszönhetnek.

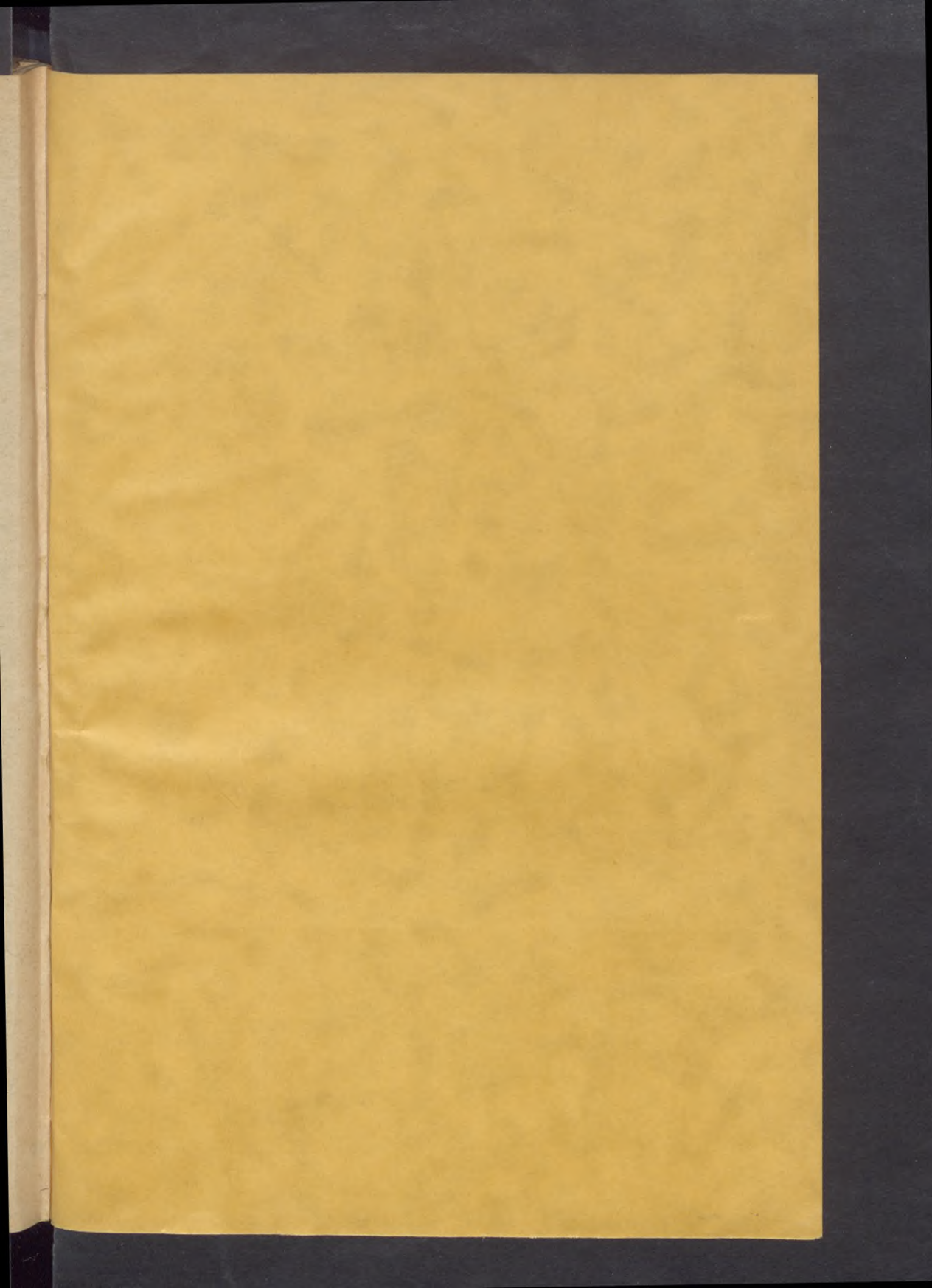
Spett szólt először, kissé észbekapva: „Hát kezét csókolom. Ne tessék ránk haragudni.“ A képet összehajtogatta és zsebre-tette. Stefán gúnyosan nevetett: „Majd megtalálja otthon az asszony.“ Spett az ég felé tekintett és nagyot sóhajtott. „Hiszen...“ kezdett valamibe, de meggondolta magát és hirtelen meghajolt, kezét nyújtotta: „Minden jót.“

1948.

TARTALOM

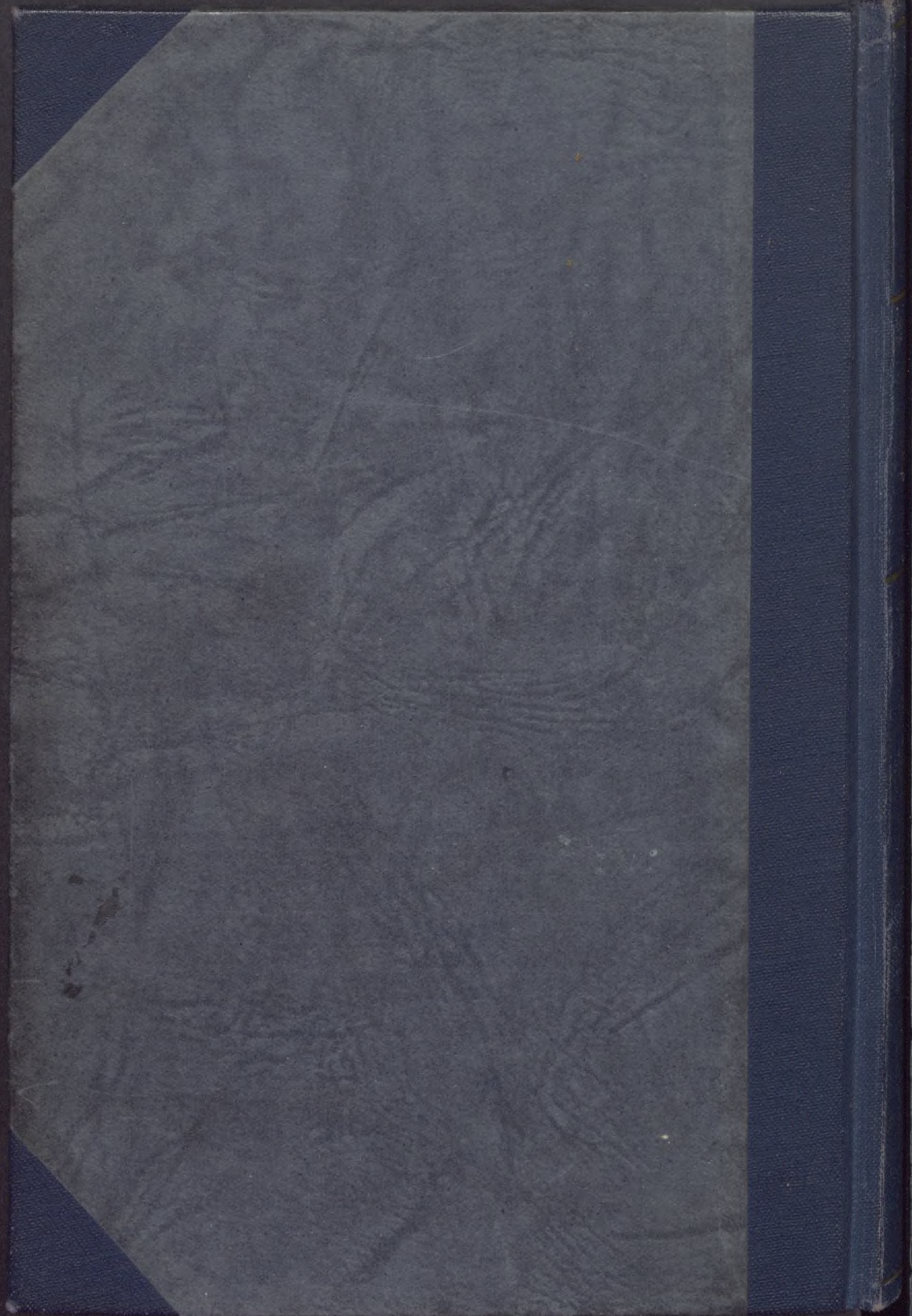
	Oldal
Január	5
A goromba ember	9
Az öregasszony	25
A ruha	29
A szemtelen légy	34
A kakas	37
Országúti ka'and	41
A gyermek és az uborka ára	44
Szabályos emberek	47
A kiskutya	52
Tanya	57
Háború	60
Ha pénz van a zsebben	64
Disznóképű	71
A lakoma	79
Falusi ebéd	84
Mindennapi utazás	88
Mi tud az a Szekeres?	92
Végre egy jó lakás	96
Panacea magna	102
Öreg cseléd	106
Eltévedt gyermek	117
Rozálon nehéz eligazodni	121
Zsebpénz	127
Az első álláson	131
Júniusi éjszaka	136
Az ebéd	139
Az ajándékpulyka	144
A jó ember	148
A ciklámen	151
Polgári életforma	155
Tanyai strand	159
A jó fiú	166
Sárika és az inkvizíció	202
Elmés szerkezet	206
A nagyúr	210
Dr. Kényes	215
Szállás egy éjszakára	217
Családfa	224
Háború és béke	228
A rossz asszony	232
Sáska ellanyhul	237
Öregek	242
Finom, elegáns, korrekt úriember	247
Köztelherviselés	251
Anyá	255
Egy délután a Grün-irodában	260
Költözködés	279

165730

Nagy

JANUÁR